Юрій
Шабловський

Хризантеми для карлика

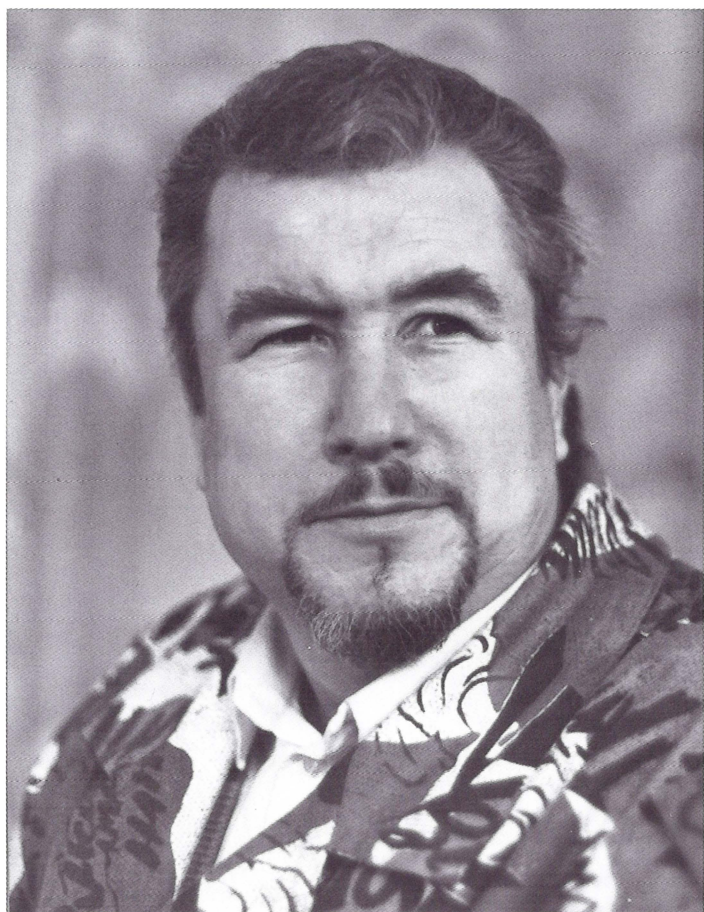

Юрій
Шабловський

Хризантеми для карлика

Детектив

КИЇВ
Університетське
видавництво
ПУЛЬСАРИ
2007

ББК 84.4УКР6
Ш13

У гостросюжетному містично-еротичному детективі "Хризантеми для карлика" розкриваються найпотаємніші закутки душі та психіки сучасної людини.

Наукові гіпотези, що межують із містикою, могутність людського духу, захоплюючі події тримають читача в напруженні від першої до останньої сторінки.

На обкладинці — репродукція з живописної картини Юрія ШАБЛОВСЬКОГО "Андалузькі ночі", 1995 р.

ISBN 978-966-8767-81-4

Присвячую
Раїсі Шабловській — моїй мамі

Частина перша

Зайва хромосома

Думка править світом.
Платон

ФАНТОМНИЙ ДВІЙНИК

Грабіжник проник до мене в хату в нашому Сорочому Броді, коли я лежав у ліжку і стогнав від болю. Погрожуючи мені пістолетом, він проворкотів хриплим басом: "Давай золото, долари та швидше й без жартів!" У напівтемряві я не міг його добре розгледіти, але цей голос уже десь чув.

— Води! Дайте води! — простогнав я у відповідь, не звертаючи жодної уваги на погрози та пістолет грабіжника.

Він на хвилину розгубився, розмірковуючи, як діяти далі у такій пікантній ситуації.

— Що ж ви стоїте?! — не вгавав я. — Вода на кухні... та швидше. Я помираю...

— А бакси та золото? — нерішуче нагадав він.

— Про це... потім, — прошепотів я.— Цього добра у мене... навалом.

— Невже?! — зрадів грабіжник і, хутко сховавши пістолета, метнувся на кухню по воду.

Я упізнав його. Це був рецидивіст Борис Небаронов на прізвисько Бізон.

— Дякую, кореш! — жадібно ковтаючи воду, тихо промовив я.

— Ти хто?! — здивувався він.

— Міняйло я, валютник.

— А чому стогнеш?

— Вчора у Києві під ЦУМом підзалетів. Стою, як завжди, міняю долари. Раптом під'їхало таксі, вийшов мужик, сказав, що хоче продати бакси. Я підійшов з ним до маши-

ни. Там ще двоє. "Де ж ваші бакси?" — тільки й встиг запитати. Ззаду підсічка під коліна. За комір втягли у таксі. Повернувся під вечір без каси. Тепер все тіло ломить, спрага... навіть води подати нікому... добре, що хоч ви надійшли, а то й поговорити ні з ким. Та ви сідайте, не соромтесь. У холодильнику пляшка коньяку "Наполеон", холодець та смажена качка з яблуками. Собі й мені налийте, бо я зовсім... заслаб,— попрохав я його.

Бізон повернувся з коньяком та закускою і співчутливо, як філософ, резюмував, що життя валютчика не легше життя грабіжника.

Ми випили й почали закушувати. Бізон весь час придивлявся до мене, намагаючись пригадати, хто перед ним.

— Всі думають, що міняйло, це такий собі нахабний амбал у шкірянці, з пачкою грошей у руках і перснями на пальцях. А ніхто навіть не подумає, що нам, міняйлам, доводиться цілий день на ногах вистоювати і в дощ, і у вітер. Платити щодня рекетирам та ментів залітних остерігатися, — важко зітхнув я.

— О, то правда, — погодився він. — Але ж і у нас не легше. Добре, коли працюєш за наводкою, якщо квартира не на сигналізації, а то... — Він помовчав і додав: — А ми ніде не зустрічалися?

Темрява сповивала кімнату. Він не міг добре роздивитися мене і чув лише мій голос. Це дуже непокоїло його.

— Можливо, — ухилився я від конкретної відповіді. — Вип'ємо ще по одній.

Ми випили. Після цього Бізон повідомив, що вже давно мріє зав'язати і поповнити когорту бізнесменів, бо що таке життя? Гра... без правил.

Я вже давно помітив, що після третього фужера мене тягне на філософію, і тактовно не погодився з ним:

— Паскаль у відомому сімдесят другому міркуванні своїх "Думок" уявляв існування людини так — межи прірвою безкінечності та прірвою небуття.

— Прірва, саме прірва, — погодився він. — Я тобі чесно скажу, що народ у цивілізованих країнах не цікавиться політикою. У країні злиднів, де ми генетично не привчилися визнавати себе не чередою, не стадом, а об'єктами держав-

ності, не сприймаються промови наших парламентарів на голодний шлунок..

І він вихилив ще один фужер коньяку.

— Що таке людина у Всесвіті? — не вгавав я. — Небуття у порівнянні з безкінечністю, все — у порівнянні з небуттям щось середнє між чимось і нічим.

— Точно. Хіба ми живемо? Ми — існуємо, — погодився він.

— Дух є тим керманичем, навколо якого обертається фізичне життя людини, — ласуючи качкою з яблуками, ствердив я.

— А тіло? — здивувався Бізон. — Чесно кажучи, я не вірю в усі ті розумні теорії про всіляких там привидів та інопланетян. — І він з величезним задоволенням почав розправлятися з другою мискою холодцю.

Я трохи помовчав, а згодом заперечив:

— Багато років тому глибокої ночі біля нашого Сорочого Броду несподівано спалахнуло яскраве сяйво. Люди вибігли зі своїх хат. Великий блискучо-яскравий об'єкт, що своєю формою нагадував тарілку, завис над Козячим болотом. Тарілка вигравала усіма барвами веселки. Довкола було видно як удень. Домашні тварини поводилися дуже неспокійно, хвилювання передалось і мешканцям Сорочого Броду. Через деякий час НЛО тихо піднялося вгору і так само несподівано зникло, як і з'явилось.

Уранці на Козячому болоті зникли всі зарості очерету. Все виклала якась незвідана сила великим і рівним колом. Болото у тому місці важкодоступне, тож людина не могла лишити таких слідів.

Він розреготався.

— Ти чого? — здивувався я.

— А що?! Ти натякаєш, що інопланетяни...

Я почав сердитись.

— Нічого смішного у тому немає, бо тієї пам'ятної ночі я з'явився на світ. Спочатку все йшло нормально. Хіба що я вирізнявся поміж своїх однолітків чималою силою та допитливим розумом.

Я трохи помовчав і вів далі:

— Біда сталася в четвертому класі. Я перестав рости. Мій зріст і зараз сягає лише одного метра та двадцяти сантиметрів.

При цих словах я хутко вистрибнув з-під теплої смугастої ковдри і на весь зріст постав перед Бізоном.

Його здивуванню не було меж.

— Горацій! — вихопилось у нього.

— Так, я — карлик! — вигукнув я. — Але який карлик!

— А який? — запитав він.

— А незвичайний, — очі мої виблискували незбагненною силою. — Мій фантомний двійник, керований мною, може не лише з'являтись у кількох місцях одразу, як славнозвісний маг Каліостро, а й дивовижним чином може оселятися в оболонці іншої людини, як фаг, пробиваючи бактерію. Фантомний двійник, поселившись у інший людині, може передавати мені інформацію про думки та найтонші відчуття обраного об'єкта.

Вражений Бізон тихо прошепотів:

— Невже це все правда? З тих пір, як ми не бачилися з тобою, ти...

— Так. Я досяг цього самоосвітою та неймовірними зусиллями волі. Тому що у всьому просторі, в усіх тілах — живих та неживих — є особливий мікролептонний газ, здатний всюди проникати.

— Мікролептонний газ? — зацікавився він.

— Він складається з малесеньких часточок, що об'єднуються в кластери, маса яких на 5–10 порядків менша, ніж в електронах.

— Ну, ви, дєвочки, дайотє! — весело розреготався він. Я давно вже звик до його ідіотського мефістофельського реготу, а тому, перечекавши якусь хвилю, коли він замовкне, вів далі:

— Багато хто вважає, що думки утворюються у головному мозку. А йоги кажуть: у грудях є серцевий центр, що складається з трьох чакр — серця, чаші та сонячного сплетіння. Це залежить від характеру космічного випромінювання на момент мислення.

— Мислю, значить існую, — резюмував Бізон і відкоркував ще одну пляшку коньяку.

— Ти думаєш, я зовсім тупий, як сибірський валянок? — розпалися він. — А може, у цих грудях б'ється ніжне і благородне серце! — І Бізон так гепнув себе кулаком-гирею у груди, що по хаті пішла луна, а у вікнах задзеленчали шибки. Стало моторошно.

— Я навіть чув про таємницю приладу Берідзе! — гордо вигукнув він, вихиливши ще один фужер коньяку, — тільки не второпав у чому там річ.

Я розчулився, коли почув від нього такі слова, бо тепер мав перед собою майже інтелектуального співбесідника.

— Принцип роботи апарата Берідзе полягає у тому, що відбувається заряджання генератора променем мозку.

— Ну, ви, дєвочкі, дайотє! — вигукнув він. — По-твоєму, наш мозок акумулює...

— Так. Вчені виявили мікролептонні поля організму людини. Вони існують у вигляді хвиль та кластерів.

— Значить, у твоєму... каліцтві... винен НЛО? — невпевнено запитав він.

— Хто його знає... — зітхнув я.

— А тих фраєрів, що відлупцювали тебе і відібрали бакси, я знайду і трохи провчу, бо ми абсолютно відвикли від джентльменського поводження. Я завжди захищав тебе. Згадай Київ.

— Суспільство полюбляє присмак зла, як сказав Лонгфелло.

— От, от, — погодився Бізон. — Щоб заспокоїти народ, треба когось обезглавити.

І він весело розреготався. А потім спохмурнів і додав:

— Джентльмени з кинджалами в руках... Плебс! — І він знову так гепнув себе пудовим кулаком у груди, що задзвеніли шибки, а від його скреготу зубами задзеленчала антена на телевізорі.

"Не дай Боже потрапити такому під руку в лиху годину",— промайнуло у голові. І щоб якось його заспокоїти, я знову направив нашу розмову в наукове русло.

— Ти розумієш, мікролептонне поле сильніше за електричне, електромагнітне, гравітаційне.

— Навіть ... гравітаційне?! — не повірив він.

— Так.

— Ну, якщо ти такий розумний, то скажи мені, де в людини душа?

— В усіх чакрах, — незворушно відповів я.

— Що це значить?

— Кожна чакра складається із запрограмованих почуттів. У більшості людей функціонують лише три нижні чакри.

— Розтлумач.

— Наше фізичне поле резонує з ефірним, яке проводить звук. Якщо ми довго й часто слухаємо збуджуючі ритми рок-музики, низькочастотні звуки, як стверджує Кіра Асипова, то чакра статевого центру переповнюється, а решта — гальмується. Людині стають недоступні вібрації добра, любові, благородних почуттів.

— Ух, шешура! Плебеї! — заскреготав зубами Бізон. — Прийде, прийде і до них розплата! — І він погрозив комусь у вікно. — Дух, совість... пусті слова?

— Ні, питання духовності — зараз основне. І прийдешні покоління...

— Плюнь! Плюнь! — запротестував він.

— Як плюнути?

— А ось так: тьфу! — І він плюнув, як верблюд, густою і жовтою слиною, показавши при тому свої жовті прокурені нерівні зуби. І знову весело розреготався. — Годі мені локшину на вуха вішати. Я не вірю жодному твоєму слову! Збагнув? Жодному!

Я образився і замовк.

— Так, так. Ти спочатку доведи, а потім базікай. Я не вірю в чудеса та ворожіння на кавовій гущі! — кричав він. — Ти доведи, доведи мені хоч одне слово з того, про що ти тут наплів.

— І тоді ти повіриш?

— Тоді повірю.

— Що б ти зараз хотів побачити?

Бізон на кілька секунд замислився, а потім став весело реготати. Фужери тихо подзенькували.

— Я хотів би бачити... — стримуючи регіт, вимовив він, — як ти літатимеш по кімнаті...

— І тоді повіриш?

— Тоді повірю.

— Ну, а якщо я не літатиму, а лише відірвусь від землі й кілька хвилин висітиму в повітрі — повіриш?

— Повірю! — І він залпом вихилив восьмий фужер коньяку.

— Добре, — погодився я і вийшов на середину кімнати. — Дивись.

Бізон затих. Я заплющив очі й напружився. За якусь хвилю моє тіло відірвалося від землі, піднялось угору на півтора метри і зависло у повітрі. Я почав плавно літати по кімнаті.

У Бізона від здивування одвисла нижня масивна щелепа древнього австралійського афаренсиса, а величезні нерівні жовті зуби задрижали, як у пропасниці.

Я плавно опустився додолу. Запала тиша. Чути було, як між шибками дзижчить муха, а на кухні капає вода: кап-кап-кап.

— Вперше у житті таке бачу, — прошепотів він. — Ну, Горацію...

— З точки зору мікролептонної теорії можна пояснити телепатію, телекінез...

— А те, що ти зараз робив, як воно зветься? — запитав він, трохи заспокоївшись.

— Левітація, — відповів я.

— А як ти цього досягнув? — не вгавав він.

— Я змінив полярність тіла. На це, звичайно, не кожен здатний. Треба сповідувати філософію йоги, стати високодуховною людиною. Ти повинен усвідомити, що карма і перевтілення — не лише слова. Закон карми — закон причин і наслідків. Людина, яка чинить зло на якомусь витку свого розвитку, повинна знати — прийде й розплата. Якщо не в цьому, то в майбутніх втіленнях, у майбутніх поколіннях.

— Ах, як ти правильно це сказав. От я — хочу робити добро, а роблю зло. Це чому?

— Як Мефістофель?

— Ні, ні, ти не смійся, ти відповідай, — наполягав він. — Яка сила сидить у мене всередині, що керує моїми вчинками? Гени, спалахи на Сонці чи планети? Чи все зразу? Чому один народжується янголом, а інший садистом? Я відчуваю, що у мене всередині співіснують декілька індивідуумів і

кожен з них намагається чинити по-своєму! Що це? Роздвоєння особистості? Шизофренія?

— А ти голоси чуєш? — спокійно запитав я.

— Які голоси? — прошепотів він.

— Ну, не вчуваються тобі... голоси?

— Галюцинації?

— Так.

— Ні. Такого зі мною ще не було, але мені здається, що мої предки або один із них були великими негідниками та садистами.

— Все може бути, — погодився я.

— Ну, давай ще по одній, — запропонував він. — І я піду, а ти завтра почуєш, що станеться у Сорочому Броді.

— А що станеться?

— Убивство, — впевнено відповів він.

— Убивство? — перепитав я.

— Прощай, Горацію! — сказав він і хутко вийшов з хати.

Надворі сутеніло. І раптом я побачив, як зі своїх покоїв виходить імператриця Катерина І у нічному костюмі зі свічкою в руках і йде до тронної зали. Обабіч стоять фрейліни. Величезна зала вся світиться незвичайним зеленуватим світлом, а на троні сидить Бізон у довгій до п'ят білій сорочці.

Імператриця зойкнула і впала знепритомнівши.

Я придивився до неї. Вона раптом перетворилася на Серафиму Бикоріз, що мешкала на Мигринівці. Баба була мертва.

І тоді я зрозумів Бізона. Так. Завтра справді у Сорочому Броді станеться вбивство.

ПЕРША ВЕРСІЯ

Сусідка заніміла від жаху: те, що вона побачила, вразило її — баба Серафима лежала на долівці під образами мертва.

— Ой, людоньки! — хотіла заголосити сусідка і дуже здивувалася, коли з її горлянки вирвались лише якісь тихі хрипливі звуки, схожі на сичання.

Вона ще раз з острахом озирнулася довкола і з криком: “Людоньки, рятуйте!” вискочила з хати на вулицю.

Оперативна група на чолі зі старшим лейтенантом слідчим Іваном Михайловичем Колядком прибула з райцентру через півгодини. Хата Серафими Якимівни Бикоріз стояла на околиці села біля лісу. Хазяйка лежала все в тому ж положенні, в якому її застала сусідка, язиката на все село Ганна Хоменко, або ж, як її прозвали по-вуличному, — Балябка.

Коли слідчий увійшов до хати, то побачив, що лаву перекинуто, відро біля дверей теж. Ліжко чомусь опинилося майже серед хати, двері шафи розчинені. Поруч валялося чорне плаття у білу горошину та темно-коричнева кофта.

Все це слідчий ретельно занотував у протоколі й зазначив, що відбувалася запекла боротьба, певно, між хазяйкою та ще кимось. А ще Колядко заніс до протоколу, що з бабиної хати зникло три ікони. Це неважко було помітити, треба було лише уважно придивитися: на тому місці, де стояли образи, лишилися чіткі сліди.

Експерт-криміналіст вправно орудував фотокамерою. Поняті, що тихо стояли у кутку, з острахом і цікавістю стежили за діями оперативної групи. Сільський дурник Василь заглядав у вікно і при кожному спалаху бліца захоплено вигукував: “Ого! Це ж треба таке!”

А коли з Києва на сірій “Волзі” прибули з обласного управління заступник начальника карного розшуку підполковник Рокитний та старший інспектор майор Очерет, огляд місця злочину було майже закінчено.

— Та-ак, не густо, — констатував Рокитний. — Практично майже ніяких доказів не виявлено. Ні слідів, ні відбитків пальців. Злочинець діяв обережно.

— А недопалок сигарети, який ми знайшли у дворі? — не втримався експерт.

— Так, — погодився підполковник. — Я його здам на експертизу разом з тим пуком волосся, яке стара вирвала у нападника і намертво затисла у своїй руці. Перша версія така: стару Серафиму вбив рідний син Микола, який забрав гроші та ікони і зник невідомо куди. Сусіди вчора ввечері чули сварку і бачили, як п’яний Микола, прийшов-

ши у сутінках до матері, кричав, лаявся та вимагав гроші. Він був засуджений на три роки і відбував покарання у виправно-трудовій колонії посиленого режиму, звідки недавно повернувся. Вам, Іване Михайловичу, це відомо не гірше ніж мені, адже ви вели справу Бикоріза та Віктора Зимогляда.

— Так, — відповів Колядко.

Слідчому справді було відомо більше ніж кому, що то за людина — Микола Бикоріз. Бо три роки тому, святкуючи народження сина, той здибав свого приятеля Віктора Зимогляда, шофера і відчайдушного п'яницю та бешкетника. Разом вони завітали до приятеля, у якого напередодні гуляли на весіллі, похмелилися і рушили до райцентру. Зайшли до хати Миколиного дядька, він їм поставив пляшку горілки. Набралися, як свиня браги, й рушили додому. В автобусі стали брутально лаятися. Всі, знаючи характер хуліганів, вдавали, що це їх не стосується, і дивилися у вікно. Водій, правда, попередив п'яниць, що висадить з автобуса, та це не допомогло. Тоді один молодий меліоратор почав вимагати від хуліганів, щоб вони припинили свій бешкет. Вийшовши з автобуса, Микола Бикоріз та Віктор Зимогляд так побили того меліоратора, що він через три дні помер. Отоді судова колегія Київського обласного суду винесла вирок: Зимогляда — до виняткової міри покарання — розстрілу, Бикоріза — до трьох років ув'язнення у виправно-трудовій колонії посиленого режиму. У матеріалах слідства були документи, які характеризували Миколу Бикоріза лише з негативного боку: і характеристика зі школи, і свідчення, що, перебуваючи в лавах армії, той неодноразово притягувався до відповідальності, і довідка із сільради, яка засвідчувала, що вчинки Бикоріза неодноразово розглядалися на комісії по боротьбі з пияцтвом та на комісії сільради, але Микола належних висновків не зробив. Повернувшись із колонії, він пиячив, бив дружину, пропивав речі. Кілька разів до нього приходив дільничний інспектор, умовляв, попереджав та... марно. А тепер от маєш — докотився.

Версія, запропонована підполковником Рокитним, ні в кого не викликала жодних сумнівів. Та все це ще треба було перевірити і довести. Отож колеги з обласного управління

через деякий час вирушили до Києва, а слідчий Колядко приступив до справи. Хоч Іван Михайлович був ще молодий (до того ж вродливий) слідчий, проте вже з власного досвіду добре знав, що багато нового може взнати, коли поговорить з людьми. Бо у селі — це не те що в місті, де люди не знають чи не хочуть нічого знати одне про одного. Тут усі знають про кожного стільки, як про самого себе, а може, й більше.

Перша, з ким вирішив поговорити слідчий, була сусідка Ганна Хоменко, немолода вже жінка, але дуже енергійна й проворна як для своїх сімдесяти трьох років. Середнього зросту, кремезна. Говорила швидко, мов присьорбуючи юшку. Та найдивовижнішими на її жовтому поморщеному обличчі були очі: круглі, сірі й швидкі-швидкі. Здавалося, вони ніколи ні на чому не зупинялися, а весь час оберталися, бігали і крутилися на своїх орбітах.

Зайшовши до хати, Колядко, як і годиться, привітався. Він вирішив нічого не занотовувати, щоб не відволікати співрозмовницю, а покластися на свою пам'ять.

— Я як побачила... — заторохтіла стара Балябка, — так вірте чи ні, а трохи не збожеволіла. Такого страху набралася, що хай Господь милує! Встала, як завжди, рано. Хоч і ломило поперек, а курей випустила, пішла подивитися на город, щоб ворони пшеницю не поклювали. Іду з городу, зазирнула через тин до Серафими, а хатні двері відчинені. Думаю, десь порається у городі чи біля хати. Гукнула: "Бабо Серафимо!" Ніхто не відповідає. Тоді я згадала, що вчора ввечері приходив до неї її син Микола. Кричав, лаявся, погрожував.

— А що він хотів? — запитав слідчий.

— А звісно що — грошей. То ж такий бузувір, що матір рідну не пожаліє, все проп'є, геть-чисто все!

— Самі чули, що він вимагав у матері гроші?

— Не встать мені з цього місця, коли брешу! — Балябка кілька разів швидко перехрестилася. — "Гроші давайте! — кричав. — Гроші! Бо — порішу!" А стара Серафима й собі кричить: "Ой, людоньки, рятуйте, бо вбивають!"

— Так і кричала?

— Хрест святий, і не встати мені з цього місця! — знову почала хреститися Балябка.

— А ви не хотіли... ну... скажімо, не виникла у вас думка допомогти старій людині?

— Ви й самі добре знаєте того рецидивіста, — як нап'ється, то сохрани Господь зачепити такого, бо зробить те саме, що з меліоратором...

— А що ж було потім?

— Потім Микола, видно, забрав-таки у старої гроші, бо коли тікав з хати, то Серафима хотіла, мабуть, його затримати й ухопилася за сорочку. Сорочка й тріснула. А він як затопить їй кулаком в обличчя, а Серафима в плач. "За що?!" — питає. "А за те, що сорочку подерли!" — відповів і подався. Ви ж бачили її: стара, мала, згорблена упоперек. Як іде, то наче покруч який горбатий пересувається, та ще й руки закладає за спину й виписує кривулі.

Колядко пригадав стару згорблену жінку, яка справді завжди ходила, тримаючи руки за спиною, і чимось скидалася на стару нутрію: маленькі темні очі на жовтому застиглому обличчі... Ще він пригадав, що про Серафиму ходили по селу недобрі чутки: зла, потайна, мало не відьма. Казали, що баба щось підсипає у горілку; що тракторист, який виорав її город, після того, як вона почастувала його самогоном, помер. А людині було лише тридцять. Деякі вважали її відьмою, а Марія Дубенчиха щоразу після візиту Серафими сипала сіль у молоко, щоб стара не напустиламану на корову.

— Вона сиділа на призьбі й плакала, проклинаючи все на світі: і себе, й Миколу, який забрав у неї гроші, і саме життя, — вела далі Балябка.

— Чому ви впевнені, що саме гроші забрав у старої син? — перепитав слідчий.

— Аякже, — протягнула, виспівуючи, сусідка. — Серафима плакала і повторювала: "Гроші, мої гроші пропали. Не принесуть вони тобі щастя, не принесуть..." Я так і вирішила тоді, що Микола забрав ті гроші і втік.

— І куди він міг податися з такими грошима?

— З грошима? — здивовано перепитала Балябка.— З грошима... куди завгодно. От без грошей — спробуй!

— Ні, ви мене не зрозуміли, — делікатно поправив слідчий. — Я мав на увазі, в яке саме місце міг після того податися Бикоріз. І навіщо йому були гроші?

Балябка підозріло глянула на слідчого, чи не жартує часом, не насміхається з неї? Навіщо людині гроші? Наївне запитання. До того ж коли людина п'є і така неврівноважена.

Слідчий збагнув свою промашку і виклав думку трохи інакше.

— Чи припускаєте ви, що Микола Бикоріз подався до якоїсь конкретної людини, яка була йому конче потрібна?

— Припускаю...— подумавши, відповіла стара. — Дуже може бути, що з тими грошима гайнув до Оксани Шишми, бібліотекарки. Бо її батько, Савелій Шишма, по-вуличному — Бунь, бідкався, що йому треба гроші, бо не вистачає, щоб закінчити будувати музей...

— Музей?! — здивувався Колядко. — Який музей?

— Задумав старий Бунь прославитись, як він вихваляється, на весь світ.

— Яким чином?

— Побудую музей, каже, якого ще світ не бачив. І справді, такого ще не було. Збирає він — що б ви думали? Каменюки.

— Каменюки?

— Так. І називає те каміння — музейними експонатами. На кожен камінь почепив табличку з написом, де ту каменюку знайдено та з якої саме країни надіслано.

— З якої країни надіслано?

Чим далі розповідала стара Балябка, тим більше дивувався слідчий.

— А ви хіба не знали, що той Савелій Шишма написав у газету листа?

— У яку газету? Якого листа?

— Здається, у "Культуру і життя". Мовляв, я, тракторист тракторної бригади з Сорочого Броду, збираю пам'ятки архітектури стародавніх віків, тобто каміння. І що б ви думали — після того, як газета опублікувала на своїх сторінках того листа, до Шишми приїздив кореспондент, все розпитував і фотографував, мовляв, не перевелися ще на світі допитливі й розумні люди. От після того й стали до Сорочого Броду з усіх кінців СНД надходити посилки від археологів, які шлють йому давнє каміння. Кажуть люди, навіть з дального зару-

біжжя шлють. А він все те акуратно спочатку в комору складав, а тепер вирішив музей у своєму дворі збудувати. Коли до чарки не заглядав, був хороший тракторист, у передовиках ходив, а зараз... е-ех! — махнула рукою Балябка. — Завітайте до Буня, там всякої всячини і наслухаєтесь, і побачите.

— А тепер я хочу у вас запитати про ікони Серафими Якимівни, — сказав Колядко. — Коли Микола забрав гроші й тікав, ви часом не бачили: ніс він ікони чи ні?

— У моє маленьке віконце в коморі погано видно, що відбувається в сусідки, а він побіг городами через сад, отож я не бачила, були у нього ікони чи ні. Я тільки бачила, як Серафима сиділа на призьбі й плакала. А які пропали — часом не старовинні три ікони?..

— Звідки у вас така інформація? — ледве не вигукнув слідчий.

Стара Балябка відчула себе дуже потрібною для слідства людиною і тихо зашепотіла:

— Кілька років тому до Серафими у хату випадково зайшов сусідський племінник Володя Шуруєв. Він художник, знається на тих іконах та стародавніх рідкісних предметах. Отож і визначив, що ті три ікони дуже старовинні, й запропонував бабі чималі гроші. А Серафима і слухати не схотіла. "Обдурити мене хоче, гривні пропонує. А може, ці ікони тисячі доларів коштують, а він... гривні. Я їх ні за які гроші не віддам, це ще покійна мати подарувала, коли я за свого йшла, ті образи ще мій прадід привіз із Криму...

Після того стали до Серафими вчащати любителі старовини. Великі гроші давали бабі за ті ікони, та вона і чути не хотіла про те: "Хіба що після моєї смерті..." А воно, бачте, як вийшло — наче хто підслухав. Бо в таку хвилину ті слова, певно, вимовляла.

— А де зараз той Шуруєв?

— У Києві. Як закінчив інститут, то, я чула, працює реставратором у якихось там майстернях.

— А що вони за люди, ті Шуруєви?

— Вони не з місцевих. Як кажуть у нас — приблуди. Років десять як приїхали у село. Батько помер від туберкульозу, а Райка, їхня мати, сама дітей до розуму доводила. Працює у радгоспі в конторі. Володя — їхній старшенький.

— Часто він буває у селі? Чи не бачили ви його цими днями?

— Ні, не бачила. А у село приїздить часом погостювати до матері. Хіба тут далеко?

Іван Михайлович подякував старій Балябці за інформацію і вирішив не відкладаючи навідатись до Буня, перед тим мав ще неодмінно зайти до хати Миколи Бикоріза й поговорити з його дружиною Оленою, яка працювала у колгоспі дояркою.

Стежка вела через городи до ставка. Пахло скошеним сіном. У траві цвіркотіли коники та пурхали поперед нього метелики з дивовижними темно-коричневими крильцями, з синіми, наче очі, цятками. По небу бігли білі-білі хмари, вітер лагідно куйовдив верхівки верб у леваді. Якось підсвідомо випливала думка, що природа така гарна, а життя таке швидкоплинне. І люди замість того, щоб жити у мирі та злагоді, ворогують одне з одним і вбивають... навіть рідну матір.

Після розмови з Ганною Хоменко слідчий уже не був такий упевнений у першій версії, що саме Микола Бикоріз убив стару Серафиму, щоб заволодіти іконами. З розповіді сусідки випливало, що Микола вдарив матір і розбив їй обличчя до крові, забрав гроші й городами втік. А стара після того сиділа ще деякий час на призьбі й плакала. Значить, хтось після того приходив. Уночі. Бо Микола пішов уже в сутінках. Собаки у старої немає, у Балябки теж. Отож невідомий якимось чином проник у хату. Як? Адже стара була людина обережна і недовірлива. Чужого в хату не пустила б, та ще й серед ночі. Шуруєв? Так Ганна його не бачила. А хіба він дурний лізти в очі сусідці, коли задумав таке?

Слідчий сам собі ставив запитання й відповідав на них, аж доки дійшов до хати Миколи Бикоріза майже над самим ставком, у якому плавали й пірнали білі качки. Йому повезло, бо саме Олена Бикоріз відпросилася на годину додому. Ще молода, але змучена не так роками, як розпутним життям свого чоловіка, жінка. Під лівим оком чорнів синець, який вона затуляла кінцем білої квітчастої хустки. Колядко, пред'явивши посвідчення, відрекомендувався.

— Ви з приводу... Миколи? — запитала Олена. — Я вже чула, що сталося.

— Так, — відповів слідчий. — Де чоловік, певно, не знаєте?

— Не знаю. Прийшов учора ввечері п'яний, сорочка подерта, кричить, лається. Мене побив, діти в плач. Похвалявся вбити, нічого не їв і подався, мабуть, до Буня. Показував гроші...

— Скільки було у нього грошей?

— Казав, що п'ять тисяч. Махав ними перед моїм носом і кричав: "Тепер я — король! Тепер мене голими руками не візьмеш!"

— Значить, він дома не ночував? — уточнив слідчий.

— Не ночував, — ствердила Олена.

— Пробачте за таке делікатне запитання: це правда, що у нього є...

— Полюбовниця, хочете сказати? Так про це все село знає. Оксана Шишма, яка працює бібліотекаркою. До неї і побіг, до кого ж іще?!

— Як же ви?! — само якось вирвалось у слідчого.

— Як я живу з ним, хочете сказати? Терпіла, бо дітей було жаль, а тепер — все. Не боюсь я його. Нехай не лякає. Он бачите, як мене розмалював, соромно людям у вічі дивитись, а йому — ні стида, ні сорому! Пропив усе! Ось побачите: зведе горілка його з цього світу, зведе! Недовго йому лишилося вже, ой, недовго.

— У мене ще одне запитання до вас: коли вчора ввечері Микола прийшов додому, нічого, крім грошей, при ньому не було?

— Що ви маєте на увазі?

— Ікони він не приносив із собою?

— Ні, не бачила. А втім... хіба що десь у кущах заховав. Від нього всього чекати можна.

Вона довго мовчала, а потім додала.

— Не знаю. Останнім часом він був не в собі, спалахував як сірник. Погрожував мені ножем.

— У нього був ніж?

— Був. Сам виточив з напилка. Ручка пластмасова така, розцяцькована червоним та білим. Як нап'ється, так і ви-

махує у мене перед очима тим ножем. Ну, хто таке стерпить, хіба що, я... дурна? — І жінка гірко заплакала.

Слідчому стало жаль її, але як втішити — він не знав і промовив слова, які завжди вимовляють у таких випадках.

— Ви заспокойтеся. Все буде добре, може, якось...

— Ой, не буде, не буде добре, чує моє серце, чує. — Тепер вона вже плакала, гірко хлипаючи, навзрид. І йому здавалося, що ні він, ні хтось інший не зможе утішити це нещасне створіння. І від усвідомлення своєї безпорадності він увесь зіщулився й чекав, доки вона перестане плакати. Через якийсь час Олена заспокоїлася, звела на нього свої великі блакитні очі, повні сліз, і ніяково промовила:

— Пробачте.

СКЛЕП ГРАФИНІ ДУРАСОВОЇ

Коли Колядко добрався до подвір'я Савелія Шишми, то з подивом помітив, що той сидить вгорі на якійсь химерній будові й щось майструє. На подвір'ї лежало багато каменів, найрізноманітніших за кольором і формою. В повітрі пахло медом і травами. Біля хати цвіли чорнобривці. На траві ще виблискувала вранішня роса, а небо було таке високе і так видзвонювало щастям та жагою життя, що хотілося співати.

З хати вийшла вродлива чорноока дівчина. Оксана, здогадався слідчий.

— Щось ви, тату, розспівалися зранку, — неприязно сказала вона.

— Ти подивись, дочко, яке небо! Озирнись навколо.

— Вам зверху видніше.

— Твоя правда. Мені видно всю красу землі. Весь наш Сорочий Брід. Як гарно, якби ти тільки знала!

— Гарно-то гарно, але ж навіщо заважати людям жити на світі?

— Ти про що?

— Та про що ж — про вас.

— Про мене? А кому я заважаю жити? Може, тобі?

— А хоч би й мені.

— Це неправда. Я дав тобі життя, і за це одне ти весь свій вік повинна дякувати мені, що маєш нагоду милуватися світом.

— Милуватися світом? Та з нас люди сміються.

— Аби не плакали.

— Всі пальцями показують на вашу будову і глузують із мене, запитують: що то твій батько будує?

— А ти не соромся. Ти скажи їм, що Савелій Шишма будує власний музей!

— От, от, музей! А що ви у цьому музеї збираєтеся зберігати для нащадків — оці дурні каменюки? Ваша колекція важить дві тонни!

Шишма гордо підвівся на весь зріст і дещо артистично проказав:

— Це не дурні каменюки. Он той великий камінь — на ньому сидів сам Олександр Македонський, а поруч стояв його Буцефал. А он той синьо-зелений — з часів епохи правління східно-римського імператора Валента. Четверте століття нашої ери, його знайдено в руслі пересохлої річки біля села Новосвистівка Ширяєвського району Одеської області.

— А ви бачили? — іронічно всміхнулась Оксана.

— Археологи прислали, вони брехати не будуть.

— Ви бачили, що на ньому сидів Олександр Македонський, а поруч стояв Буцефал? Про вас у Сорочому Броді анекдоти ходять! Ви самі стали живим анекдотом! — не вгавала дочка.

Колядко стояв так, що його не бачили, і чекав, чим же закінчиться ця дивна розмова.

— Люди заздрять, — ображено вів далі Савелій Шишма, — що саме мені прийшла до голови така чудова ідея: зібрати камені та цеглини різних епох і народів. Ти ще побачиш, який чудовий тут буде музей, а до нашого Сорочого Броду приїжджатимуть туристи з усього світу!

— Авжеж!

— Не віриш?!

— Ні. — Оксана рушила стежкою до хвіртки.

І тут слідчий згадав, що стару Серафиму убито якимось круглим і тупим предметом. Судмедексперт вважає, що то

був камінь, загорнутий у ганчірку. Побачимо, що скаже експертиза.

Коли Оксана вийшла на вулицю, він ступив до неї і відрекомендувався.

— Іван Михайлович Колядко, слідчий районної прокуратури.

Дівчина здивовано звела на нього очі, і її чорні брови, як два воронячих крила, злетнулися вгору.

— Що вам потрібно від мене? — вимовила вона холодно.

"Оце дівчина! — промайнуло йому в голові. — В таку й закохатися не гріх".

— Мені треба з вами поговорити, — сказав слідчий.

— А мені ніколи з вами говорити, — відрубала вона, іронічно скрививши свої гарні губи. — Я поспішаю на роботу.

Така нечувана зухвалість обурила його до глибини душі. Що вона дозволяє собі! Дівчисько! Думає, як вона вродлива, так їй все дозволено? Думає, що може всіма крутити, як якимись там гвинтиками? Колядко не пам'ятав за всі роки своєї служби в органах, щоб хто-небудь дозволив собі так говорити з ним.

— Добре, — відповів він, ледве стримуючи себе, хоч достеменно знав, що виявляти свої емоції на службі негоже. — Я викличу вас повісткою у районну прокуратуру, можливо, тоді ви будете поводитися ввічливіше.

Вона так подивилась на нього (ох, уже ці вродливі жінки — певно, вони всі на один кшталт), що від того погляду перехопило подих. Переконавшись, що справила невідпорне враження (певно, то була її добре випробувана зброя), всміхнулася так, як тільки можуть всміхатися ці створіння, і, круто повернувшись до нього спиною на своїх високих каблуках, рушила геть.

Він розгублено стояв деякий час і дивився їй услід. І хоч як дивно, не знаходив у собі ні гніву, ні образи. Її висока струнка постать, здавалося, видзвонювала вродою у цьому дивному літньому світі.

Раптом слідчий районної прокуратури з болем та невимовним щемом у душі відчув себе невправним, розгуб-

леним хлопчиком на дорозі. Він відчув, як щось млосно занило біля серця, його охопив одночасно і жагучий щем, і панічний страх перед незвіданим ще почуттям, що накочувалось, а можливо, вже й накотилося десь згори якоюсь незбагненною лавиною, що раптом сповзла з високої гори. Він розгублено озирнувся довкола. Ні, все було на місці: й літо, і чорнобривці біля хати Савелія Шишми, і сам господар на драбині, й вулиця — словом, усе, окрім його почуттів, що так вразили, збурили й зачепили за живе. Він ступив кілька кроків услід дівчині і в нерішучості зупинився. Так і стояв серед вулиці, не знаючи, що діяти далі. І взагалі, як тепер йому жити на світі. Гукнути, щоб не зникала, зупинилась? Ні, цього він не міг вчинити. І раптом вона зупинилась, швидко обернулася до нього, всміхаючись якоюсь диявольською білозубою посмішкою, і зникла за рогом.

Колядко відчув, що піт виступив на чолі, витягнув з кишені хусточку, втерся, ще якусь хвилю постояв (чи не примарилось йому те все?) і, круто повернувшись, попрямував до двору Савелія Шишми. Тихенько причинив за собою хвіртку, підійшов до драбини, на якій стояв господар, і ввічливо привітався.

— Доброго здоров'ячка! — відповів Савелій так привітно і люб'язно, що могло здатися, наче він усе своє життя тільки й чекав на такого гостя, як Колядко. — Ви чули, як вона зі мною говорила? — І, не чекаючи не відповідь, додав: — Конфлікт батьків і дітей. Одвічний конфлікт, скажу я вам. Вони нас не розуміють, а ми їх. Повідпускали собі патли та бороди, слухають той дурний джаз, у голові вітер, а предки, тобто ми, винні у їхній дурості. Акселерація! Розвиток тіла випереджає розвиток мислі.

"О, ще один філософ, Кола Брюньйон із хутора Сорочий Брід", — без неприязні подумав слідчий, спостерігаючи, як поволеньки й поважно спускається з драбини хазяїн.

Це був великий незграбний чолов'яга з довгими руками та ногами і довгою, наче витягнута біла редька, головою, на якій під вітром розвівалася пшенична чуприна. Всі риси його були крупні, наче то не природа, а якийсь скульптор вирізав їх із дерева. На видовженому обличчі нависав

великий фігурний ніс, що закінчувався такими ніздрями, що в них, без перебільшення, могла б поміститися вся ескадра адмірала Нельсона. Він час від часу з шумом і посвистом втягував у себе тими ніздрями повітря, кілька секунд до чогось тільки йому відомого прислухався і знову з посвистом і шумом випускав його. Під кошлатими нависаючими бровами, що стирчали, мов пшеничні колоски, усебіч, мигтіли допитливі круглі сірі очі. Губи широкі й м'ясисті, як дві червоні тлусті п'явки, з презирством вивертались у гримасу, що надавала всьому обличчю певної зверхності. Лапаті, як у слона, вуха поросли зверху світлим волоссям.

"Певно, ця людина вважає себе вищою від інших", — зазначив Колядко. А господар статечно — він все робив поволеньки й статечно — простягнув йому свою велику, мов лопата, долоню.

— Бачу перед собою освічену людину, — почав Савелій. — А з розумним, як гласить народна мудрість, ліпше загубити, ніж з дурнем знайти, скажу я вам.

Слідчий погодився і, щоб ще більше розохотити хазяїна, похвалив його експонати.

— О, то велика ідея, скажу я вам, осіяла мене створити в нас, у Сорочому Броді, такий унікальний музей, аналогів якому не буде в усьому світі...

"Ого, куди його повело, де він тільки набрав тих "учених" слів у своїй лексиці: унікальний, аналоги".

— Адже ви не станете заперечувати, що архітектура — то закам'яніла музика?

— Не стану, — погодився Колядко, а сам подумав, що старий Бунь приймає його за археолога або за геолога.

Маючи неабиякий досвід спілкування з людьми, слідчий одразу збагнув: Шишму можна підловити на його честолюбстві, яке у цього дивного чоловіка мало гіпертрофовані розміри. І він, щоб ще більше підігріти й заохотити свого співрозмовника, поважно прочитав бирку на першому-ліпшому камені, що попався йому на очі: "Мадам ля Рош".

Очі хазяїна спалахнули вдячним вогнем, нарешті йому пощастило здибати людину, якій можна розповісти так багато.

— Хіба тільки "Мадам ля Рош", скажу я вам, а гляньте-но сюди, це ж — епоха палеоліту, а на цьому камені сидів сам імператор Олександр Македонський!

— Невже — сам Олександр Македонський?! — вихопилось у слідчого, але тут-таки він злякався, щоб не пересолити у виявленні своїх емоцій, щоб, як кажуть артисти, не переграти. Треба контролювати себе.

— Істина, справжня істина! — з пафосом констатував Шишма. — Без усякого сумніву, скажу я вам, я сам... — Він уже мало не сказав: "Я сам те бачив", та своєчасно зупинився і лише додав: — Я сам особисто документально, так би мовити, якщо маєте сумніви, я можу показати вам того документа, якщо ви мені не вірите.

— І ви могли так подумати про мене?— удав, що ображається, Колядко. — Як вам спало на думку?! — з пафосом докинув він.

— Ні, я не маю ніякого сумніву, що ви людина освічена і шляхетна, а не якийсь там дилетант із Зелених Кутів, що межують із Сорочим Бродом.

Слідчий на знак згоди люб'язно нахилив голову, а господар вів далі:

— Це камінь з часів правління східноримського імператора Валенти, четверте століття нашої ери, а це — камінь з каміна імператора Наполеона, він же Бонапарт, може, чули?

"Який нахаба!" — промайнуло у голові слідчого, але він чемно відповів:

— Ну, чому ж, авжеж — чув.

— Камінь пророка Савонароли...

І слідчий, щоб Шишма не запідозрив його у невігластві, поспішив вставити:

— Це той самий, що своїм ораторським мистецтвом примусив художників власноручно кидати у вогонь свої найкращі творіння?

— Він, — задоволено погодився хазяїн. — Ото людина була!

"Не приведи господи!" — хотів дорікнути Колядко та втримався, щоб не псувати бесіду.

— Це — епоха палеоліту, це — з гірських порід Центральної Африки, цей камінь знайдено на Замбезі, камінь

Купідона, галька з Ріо-де-Жанейро та цеглина з Касабланки...

— Невже з самої Касабланки?! — знову вихопилося у слідчого.

— Істинно, я вам скажу.

— А з тутешніх порід нічого немає? Адже тут теж історичні місця. І зовсім недавно, я сам читав у республіканських газетах, бульдозерист Степан Кошечкін з будівельного управління номер два "Будмеханізація" приніс до Центрального райвідділу внутрішніх справ міста поліетиленовий мішечок. "Ось — вчора знайшов біля Сорочого Броду. Здається, золото. Прошу прийняти". На столі чергового зблиснув розсип золотих п'ятірок та десяток чистого золота. 1840 року. Сто шість монет! 76 п'ятірок та 30 десяток. Другого дня Степан знову приніс "імперіал", дві золоті обручки та дві сережки з діамантами. Золоті монети оцінили в 25 тисяч карбованців. Вартість решти скарбу належить встановити. Бульдозерист Кошечкін одержить четверту частину всієї суми. Що ви на те скажете?

— Що я скажу? — очі Шишми хижо зблиснули. — Везе дурням! От що я скажу!

— Чому?

— Та тому. Навіщо Степану Кошечкіну ті гроші, запитаю я вас?!

— Ну, гроші всім знадобляться, — підлив масла у вогонь Колядко.

— Так-то воно так, але погодьтеся зі мною, добродію, що гроші не всім однаково потрібні.

— Як так?

— А так. У одного є що їсти-пити, є що зодягнути на свято та будень, є кольоровий телевізор та власні "Жигулі", а великої ідеї немає. А великі ідеї, як вам відомо, потребують великих грошей. Ви думаєте, добродію, — він чомусь почав називати слідчого добродієм, — щоб збудувати цей унікальний музей, не потрібні гроші? Ще й які! От учора ввечері завітав до мене один молодий чоловік, не буду називати його імені, бо через те у нього можуть бути великі неприємності у стосунках з міліцією, але то людина, скажу я вам, великої свідомості й душевної мудрості.

Слідчий вже здогадався, що йдеться не про кого іншого, як про Миколу Бикоріза.

— Так той великодушний чоловік пожертвував мені на будівництво мого музею, ви ніколи не повірите — скажу я вам, чотири тисячі карбованців, — патетично звівши до неба очі, вимовив Савелій.

— Невже?! — майже вигукнув Колядко.

— От вам і невже. Бо то не лише глибоко свідома людина, а естет у душі.

Слідчий стримався, щоб не розсміятися, бо добре-таки знав того "естета у душі", якого тепер він розшукував за підозрою у вбивстві власної матері. За свій вік він надивився на демагогів різних видів та мастей, але такого, як Савелій Шишма, бачив уперше. Бо це був не просто пересічний брехун, яких сотні й тисячі розсипано по світу поміж чесними людьми, а справжній артист своєї справи, який не лише вірив у те, що говорив, а якимось незбагненним чином примушував вірити у містифікацію й інших. "Певно, щось у ньому є від Савонароли", — з іронічною гіркотою подумав слідчий.

— Ні, ви не подумайте про мене, що я — шахрай! — немов уловивши його думки, зауважив Савелій. — Як тільки знайду скарб, я неодмінно поверну йому ті гроші. Неодмінно!

— А ви впевнені?

— Що поверну гроші?

— Що знайдете скарб.

— Аякже! Ви ще й питаєте. Он учора вночі ми з тим чоловіком ледве не знайшли його, так та бородата мавпа все зіпсувала.

Це вже було цікаво.

— Яка бородата мавпа? — з щирою неприхованою цікавістю запитав Колядко.

— Той довготелесий незграбний бородань, що був уночі на цвинтарі.

— Уночі на цвинтарі?

— Так. Випили ми добре з тим молодиком, що завітав до мене проти ночі. Сидимо, балакаємо. Микола грає на гітарі, тихенько співаємо.

Савелій крадькома, як злодій, кинув оком на слідчого, намагаючись вгадати, чи той засік його промашку, назвавши молодика Миколою. Але Колядко нічим не видав себе, тоді Шишма повів далі.

— Тихенько співаємо, а він раптом і каже: "А гарно було б, дядьку Савелію, знайти такого скарба, якого відшукав той дурень Степан Кошечкін". "А чому б і ні", — підтримав я його. "Але, певно, там, де вони засипали ту траншею, вже нічого немає", — зітхнув він. "Навіщо нам траншея? — відповідаю. — Ми можемо піти зараз на цвинтар і зробити ревізію у склепі графині Дурасової". "А це ідея, дядьку Савелію!" — погоджується він. Ми беремо лом, лопату і вирушаємо.

— І ви не побоялися? — запитав слідчий.

— А чого там боятися? — статечно відповідає Шишма. — Хай ті неграмотні невігласи та містики, скажу я вам, бояться нечистої сили. Бо гіршої нечистої сили, як людина, скажу я вам, ніде, навіть на цвинтарі, ви не знайдете.

Колядко посміхнувся.

— Істинна правда, — вів далі Савелій. — І я вчора у тому переконався. Ніч була місячна-місячна. Як співається у пісні, видно, хоч голки збирай. Ну, звичайно, голки нас не цікавили. Гадали знайти щось благородніше й коштовніше. Ще здалеку було видно, як темним силуетом на горі біля самого цвинтаря височить церква. Підійшли ми до неї і заходилися лопатою знімати землю з середньої могили, де поховано графиню Дурасову. Ми, тобто той молодик, що був зі мною, пробив ломом стінку склепу, де було поховано дочку графа, але там нічого не знайшли. Тоді ми вирішили обшукати склеп графа. Присвітили сірниками — височить цинкова труна, її запаяно. Ми зняли кришку, там ще одна труна — також цинкова, зі скляним віконцем. Бачимо, у труні лежить чоловік років сорока, вуса, борода, очі відкриті. Трохи моторошно зробилось... А той молодик, що був зі мною, як зарегоче — як навіжений. "Ти що — здурів?!" — питаю. "А що, дядьку Савелію, струхнули?!" — каже. "Не струхнув, а люди можуть почути", — відповідаю. "Він уже не почує", — показує на чоловіка, що лежав у труні, й знову розреготався. Після того ми підняли кришку другої труни й

побачили, що руки у того бородяня складено на грудях. Я ще раз присвітив сірником, і раптом мені здалося, що око мерця кліпнуло. "Нечиста сила! — зашепотів я. — Нечиста сила!..." "Ви про що, про цього?" — показав молодик на бородяня. "Він кліпає очима..." — зашепотів я. "Та ви що, дядьку, з переляку?!" — не повірив він. "Ось зараз присвічу, і ти сам переконаєшся", — кажу я і запалюю сірника.

Спалахнув сірник, дивлюсь: лежить той бородатий мрець, кліпає одним оком і посміхається, але мовчки. "Ну, що?! Привиділось?" — питаю. "А ну ще присвітіть". Присвічую знов. Глянули ми, мало не зомліли. Лежить той мертвяк, кліпає очима, посміхається й ворушить пальцями, складеними на грудях. "Ось я його зараз як уперіщу! Ти у мене посмієшся на кутні!" — вигукує мій напарник і піднімає лома над головою, щоб прибити мертвяка. І тут сталося таке, що ви ніколи не повірите, але можу побожитися, що саме так воно все насправді й було. Той мертвяк як схопиться з труни та як закричить: "Бурий! Ти що здурів?! Не впізнаєш мене?" Тут ми вже обидва ледве на ногах стоїмо. "Не впізнав..." — признався мій напарник. А бородань регоче й каже: "А пригадай, як ми з тобою в зоні строк тягли". Потому звертається до мене, як ми всі втрьох вибралися зі склепу, і каже: "Ти, батя, йди додому, бо пізно вже. Я з корешом про дещо поговорити хочу, сам розумієш, давні друзі, довго не бачились". Що я мав робити. Взяв лопату, повернувся, самі розумієте, та й пішов. Я чоловік гордий. Пройшов кілька метрів, а мій напарник гукає: "Дядьку Савелію, я скоро прийду, чекайте на мене".

— І не прийшов? — запитав Колядко.

— Не прийшов, — зітхнув Шишма. — Ні вночі не було, ні зранку. Оце чекав на нього, а з'явилися ви.

У цей час до воріт під'їхав на своєму "уазику" директор радгоспу і, вздрівши слідчого, проказав.

— Добрий день, Іване Михайловичу! Вам дзвонили з району. Невідкладна справа. Просили, щоб ви негайно зателефонували їм.

— Добре, — відповів Колядко і звернувся до Шишми. — Я з вами ще не прощаюсь. Думаю, нам є про що поговорити.

— Авжеж, — відповів Бунь, бо був упевнений, що до нього завітав поважний гість, адже директор марно не гасатиме по всьому Сорочому Броду на своїй машині.

ЩЕ ОДНА ЖЕРТВА

Дзвонили з райцентру. Начальник міліції повідомив, що на шляху недалеко від Сорочого Броду виявлено труп чоловіка. Є припущення — наїзд автомобілем. Оперативна група вже виїхала.

По дорозі слідчий підсвідомо відчував (він, звичайно, не міг пояснити це достеменно), що труп чоловіка на шляху якимось чином має відношення до справи Серафими Бикоріз. Працюючи слідчим, уже не раз ловив себе Іван Михайлович на тому, що подібні відчуття майже ніколи не зраджували його здогадів. Ні, він добре розумів, що, скрупульозно зіставляючи факти, слідство піде правильним шляхом до пізнання істини. І то буде лабіринт логіки й розуму, часом занадто довгий і важкий. Все залежатиме у першу чергу не лише від того, які сліди залишив на місці події злочинець, а й від спостережливості та аналітичного мислення. Або, як полюбляв говорити Шерлок Холмс: "Вся справа у дедукції". Славнозвісний дедуктивний метод.

Прибувши на місце, Колядко побачив людей, які стояли біля дороги, а на проїзній частині, накритий рядном, лежав чоловік.

— Мабуть, машина переїхала, — висловив припущення один.

— Та ще й прямо по голові, — з жахом додала запнута білою хусткою молодичка.

А третя, огрядна баба з двома великими корзинами, категорично заявила:

— Був п'яний, упав на дорогу, а шофер не помітив і переїхав його.

— А може, випав із кузова?

— Е-е! Та де там! — не вгавала баба. — Скількох ця клята горілка вже занапастила, а скількох ще занапастить!

Коли прибула оперативна група і Колядко приступив до огляду трупа, то побачив понівечену голову молодого ще чоловіка, а поруч чіткі сліди протектора автомобіля. "Микола Бикоріз",— промайнув здогад, але впевненості не було, череп потерпілого було дуже понівечено.

Під час огляду потерпілого стара раптом вигукнула:

— О! Так це ж — Микола Бикоріз... Подивись, Михайле,— звернулась вона до чоловіка, що стояв поруч. — Ге, це він?

— Та хто його знає... — чухаючи потилицю й знімаючи картуза, відповів той.

— А ти придивись, придивись, — наполягала баба.

— І мені здається, що він,— ствердила молодиця, яка, перемігши страх, примусила себе глянути на загиблого. — Я його теж останнім часом стрічала у Сорочому Броді.

— Так то ж він упадав за бібліотекаркою Оксаною Шишмою, дочкою того дурнуватого Савелія, що музей будує, — не вгавала баба.

— Разом і пиячили.

"Якщо загиблий — Микола Бикоріз, а воно, мабуть, так і є, то що це тоді: нещасний випадок чи вбивство? А бородань, про якого розповів Шишма? Схоже на імітацію нещасного випадку. Злочинець, мабуть, спочатку вбив, а потому поклав труп на дорогу, щоб переїхала машина.

— Володимире Тарасовичу, — звернувся Колядко до судово-медичного експерта, який оглядав труп. — А чи немає на тілі потерпілого інших слідів насильницької смерті?

— Одну хвилину, — відповів лікар і почав диктувати.— Занотуйте. Вік загиблого до тридцяти років. Правильної статури. Череп розчавлено колесом автомобіля. На лівій полі темно-синього піджака відбиток колеса автомобіля.

Коли розстібнули сорочку, то виявили на грудях Бикоріза (а те, що це був він, сумніви відпали, бо на лівій руці мерця слідчий побачив татуювання: якір та слово "Микола"), біля самого серця глибоку рану.

— Удар ножем, — констатував лікар.

Уважно оглянувши труп, дійшли висновку: Бикоріза тягнули по землі. Доказом того були сліди на його одежі.

“Якщо його убив бородань, то коли і де? — міркував Колядко. — Але ж ніяких суттєвих доказів поки що знайти не вдалося”. Сліди протектора слідчий скопіював за допомогою гіпсу. Труп відправили в морг.

Колядко разом з оперативним працівником Валерієм Середою вирішили простежити шлях, яким убивця волочив Бикоріза. Розшук слідів вирішили почати від склепу на цвинтарі.

Поволі йшли по сліду, пильно вдивляючись у прим’яту траву та інші прикмети, які підказували їм шлях. Слідчий все, що примічав по дорозі, прискіпливо занотовував до протоколу. Біля старого, похиленого, вивітреного часом та дощами млина вони побачили сліди засохлої крові та шмат розірваної гральної карти — бубнового туза. Колядко акуратно поклав карту в целофановий пакет, а раптом злочинець залишив на ньому свої відбитки пальців? Слід вів далі до річки, де злочинець, певно, прав одежу.

— Іване, а подивися сюди! — гукнув Середа.— Оце да! Хіба що снігова людина лишила цей слід.

Колядко вражено дивився на величезний, вдавлений у ґрунт, слід від взуття. Гіпсовою сумішшю залив слід. У кущах валялася порожня пляшка з-під горілки. Траву було витоптано, наче табун коней пасся.

— Тут все й сталося, — висловив здогадку Середа.

Колядко погодився.

Зібравши речові докази, вони повернулися до Сорочого Броду і вирішили пообідати, зайшли до їдальні. Розташувалися біля вікна, смакуючи борщ з грибами та баранину з чорносливом. У їдальні було гамірно й накурено. Колядко вже хотів було зробити зауваження дебелому чолов’язі у робочому одязі, щоб той не палив, коли почув слова, що одразу зупинили його.

— Чув, Матвію, як учора вночі хтось біля старого млина кричав не своїм голосом? — говорив той, що сидів спиною до слідчого. — Моя хата стоїть на горбку біля річки, то все чути.

— Так то ж Ониська син та компанія, — відповів Матвій. — Вертав увечері тією стежкою додому з тракторної бригади, так сам бачив, як вони пили, палили, грали у кар-

ти й матюкалися. Молоко на губах не обсохло, а що виробляють?! Акселерати!

"Он, значить, хто грав у карти, — зазначив Колядко. — А я гадав — на слід злочинця натрапили".

Коли механізатори пообідали і почали зводитися з-за столу, Колядко підійшов до них і тихо проказав:

— Пробачте, що я вас потурбував, але мені конче потрібно дещо уточнити. Я слідчий районної прокуратури, розслідую справу про смерть Серафими Бикоріз, а сьогодні надійшла звістка про загибель її сина Миколи, якого ранком було знайдено мертвим на дорозі.

— Я чув, його машина переїхала,— сказав один з механізаторів.

— Машина переїхала вже мертвого, убивця імітував нещасний випадок, намагаючись заплутати слідство, — уточнив Середа.

Вони вчотирьох вийшли з їдальні й, минувши сільський магазин, де завжди юрмилось чимало людей, попрямували вулицею до тракторної бригади.

— Що ж вас цікавить? — запитав один з механізаторів, що звався Максимом.

— У першу чергу, — почав слідчий, — перерахуйте, якщо можна, імена та прізвища хлопців, які вчора пиячили та зчинили бійку біля старого млина.

— А чому ж не можна?! — погодився той. — Онисько, Петро, Кульбаба, Віктор Потушняк та Сергій Гримайло. Може, й інші там були, хто його знає, а ці то певно, без них у Сорочому Броді жодної бійки не обходиться. Коли б їх уже скоріше забрали до армії, там їх навчать, там їм розуму додадуть трохи, можете не сумніватися.

Колядко в тому анітрохи не сумнівався і запитав у того, чия хата стоїть на горбку біля річки.

— А не пригадаєте часом, о котрій годині вони бешкетували біля млина?

— Десь о першій годині ночі. — впевнено відповів механізатор і, зустрівшись із пильним і здивованим поглядом слідчого, уточнив: — За день наробишся як віл, спати хочеться, самі знаєте, коли ми встаємо влітку, а вони галасують. Я вже дрімав, навіть щось снилося, а вони, вражі діти...

Розбудили мене, встав, подивився на годинника, показувало без чверті година ночі, взяв кочергу — дай, думаю, почастую одного-другого, а дружина схопилася, відговорила, то така босота, каже, що заріжуть, не задумаються.

— І останнє запитання: не підкажете нам, де тих хлопців ми могли б відшукати? — запитав Середа.

— Та де ж їх знайдеш зараз, тих туніядців, — похитав головою Максим. — Якби ж вони де вчилися чи працювали, а так десь, може, у карти ріжуться на стадіоні чи мотоциклом ганяють по селу та качок давлять. То такі, що з них все станеться. Приходьте краще увечері до Будинку культури перед початком фільму або після кіно, отам ви їх здибаєте усіх разом.

Колядко та Середа подякували за інформацію і попрямували до хати Шишми. Слідчому було вкрай необхідно уточнити деякі деталі, бо після того, як убили Бикоріза, розповідь Савелія набувала неабиякої ваги й значущості.

По дорозі їх наздогнала Оксана Шишма й, не вітаючись, звернулася прямо до Колядка.

— Товаришу слідчий!

— Маєте щось повідомити? — підкреслено сухо запитав Колядко (як тут все швидко розноситься, майнуло йому в голові).

— Так, маю, — швидко заговорила Оксана. — Тільки-но ми з вами розсталися і я прийшла на роботу, як у бібліотеку завітав із сусіднього села Володимир Шуруєв, він тепер у Києві реставратором працює...

— Ви заспокойтесь і зберіться з думками, не поспішайте, — лагідно запропонував Оксані Середа.

Вина кинула на нього очима, але не образилась (і це дуже здивувало слідчого), а заговорила повільніше й спокійніше.

— Прибіг до бібліотеки й одразу ж запропонував мені три мільйони.

— За що? — поцікавився Колядко.

— За ікони.

— За які ікони?

— "Даю тобі три мільйони, каже, за три ікони, які вчора ввечері приніс тобі Микола Бикоріз". "Ніяких ікон я не бачила", — відповіла я. А він: "Не хочеш три, дам — шість,

зараз три, через тиждень ще три. То як, згода? Подумай, Оксано, такі гроші на вулиці між іншим, не валяються". "Та немає у мене ніяких ікон", — відповіла я. А він: "Гляди, не прогадай. Серафима теж скупилася, а що з того вийшло? Бери шість мільйонів!"

Я як могла запевнила його, що ікон у мене немає. Певно, не повірив. А через кілька хвилин потому прибігає до мене моя подруга Галина Бубелька й розповідає: "Чула?! Миколу Бикоріза мертвого знайшли на шляху по дорозі на Калинівку. Повезли у район. Одні кажуть: машина переїхала, а другі — вбили. Учора від матір убив, а вночі і його..." Мене так вразила ця звістка, що кинулась вас шукати і оце знайшла... — ледве перевела дух Оксана і, опустивши очі, додала. — Ви пробачте, що я так з вами вранці говорила... Якийсь біс вселився...

Бачачи, що дівчина чистосердечно кається, Колядко відтанув серцем і тепер нічого не мав проти неї. Навпаки. Він бачив, що вона хоче допомогти їм і вже повідомила про Шуруєва. Він чемно подякував дівчині за цінне повідомлення, яке, як він висловився, має допомогти слідству. І вони розсталися друзями.

— Які очі! — вихопилось у Середи, коли Оксана пішла. — Ні, ти бачив, які у неї очі? І взагалі — яка врода! Давно я вже не зустрічав нічого подібного, тож не дивно, що до неї учащав той Бикоріз...

— Дівчина як дівчина, — невдоволено перервав його Колядко, йому було дуже неприємно від того зіставлення.

— Дивак! — вигукнув Середа. — Я йому про...

— Облишмо цю розмову, я дуже тебе прошу, — хмуро відповів Колядко.

НЕСПОДІВАНА ЗУСТРІЧ

Посилаючи свого фантомного двійника на зустріч з Бізоном, я сподівався, що ті відчуття, які буду регулярно отримувати від свого піддослідного об'єкта, сприйматимуться як повна чуттєва достовірність. Я стану не пасивним спостерігачем, а головним героєм. Мій мозок, як найдовер-

шеніша комп'ютерна система, одержить чуттєву інформацію, і я, перебуваючи у своїй оболонці, буду насолоджуватися ще й почуттями Бізона, цього сучасного австралійського афаренсиса. Цікаво: що може почувати ця горила в образі гомо сапієнса?

А тому за кілька хвилин до зустрічі зі своїм піддослідним я, ховаючись за деревами на березі Дніпра біля приплаву, почув таку розмову.

— Ти повинна зробити так, щоб він закохався в тебе, — напівголосно сказав бородань вродливій блондинці з крутими стегнами та пишним бюстом. — Тоді ікони будуть наші. Зустріч з Бароном призначено на суботу. Ти мене зрозуміла, Кароліно?

Вона лукаво посміхнулась. І мій фантомний двійник відчув ту млосну насолоду, яку відчувала ця спокусниця, чекаючи на свою чергову жертву. Адже спокушувати чоловіків було для неї спочатку захоплюючим хобі, яке згодом перетворилося на професійну звичку, а точніше — роботу. Цікаво, що відчуватиме Бізон? Мій інформаційно-енергетичний двійник уже почав надсилати до мене інформацію, яка передавалася завдяки мікролептонному газу, що складався з нейтрино та фотонів. Те, чого не можна побачити, можна відчути. З яким задоволенням я тепер користувався своїми паранормальними здібностями.

— Все буде о'кей, Самсоне! — відповіла вона.

Вдалині з'явився катер. Я знав, що на ньому прибуде він. А тому без труднощів дістався до катера і постав на палубі перед Бізоном, який не то дрімав, не то марив.

— Добрий день, маестро! — привітався я.

Він розплющив очі. Вздрівши мене, спочатку дуже здивувався, але згодом, певно щось згадавши, заспокоївся.

— А, це ти, Горацію? Як твій бізнес? — знічев'я запитав він.

— За сьогодні прокрутив три оберти, заробив п'ятсот баксів. А ти?

— Їду на зустріч з однією кралею...

— Лямур?

— Ні, ділова зустріч, але не виключено й те, що ти сказав. А як твої наукові досліди, все о'кей? Як там у Святому

Письмі сказано: "Втрачене не повернеться, а ті, хто успішно встиг, за словами Христа, увійдуть до радості свого повелителя. Та це не означатиме кінець землі, як помилково вважають деякі. То буде кінцем темної епохи. І сонна свідомість відступить. Світло зможе перемогти і вступити у свої права", — мружачи свої очі від сонячних відблисків, що несамовито перескакували із хвилі на хвилю, виголосив він.

Я не лишився у боргу і відповів:

— Ніхто не може ствердити, де закінчується могутність людини.

— О! Як це правильно, — пожвавішав Бізон. — Я у собі відчуваю неймовірну силу! Неймовірну! — Він з хрускотом пограв своїми м'язами. — Вони всі... — кинув погляд на пасажирів, що сиділи на верхній палубі, — тьху! Кузьки! Лівим мізинцем можу кожного розчавити.

Він зверхньо глянув на мене, та за хвилю спохмурнів.

— Але те, що можеш ти, нікчемний карлику, виявляється для мене недосяжним. Чому це, чому?! — пристрасно зашепотів він. — Я з великою охотою помінявся б із тобою своєю нелюдською силою, аби тільки хоч раз у житті... відірватися від землі й відчути себе... Всевладним! Ох, як мені того хочеться! Ти навіть не можеш собі уявити.

— Ти навіть згоден заради цього стати... карликом?! — лукаво запитав я.

— Згоден! — вигукнув він і, зрозумівши підступність мого питання, сумно посміхнувся. — На жаль — це неможливо...

— Запам'ятай твердо, той, хто хоче дійти — дійде, а двері відчиняться лише тому, хто в них постукає.

— Нічого не вийде, — заперечив він.

— Чому?

— Тому, що я маю дуже поганий характер, я спалахую, як сірник. Я не те що ненавиджу всіх, а ставлюсь до них з презирством.

— У вченні сказано, що кожна енергія відкладає в організмі людини особливий кристал, який може бути для неї або благодійним, або руйнівним. Кристалом роздратування буде імперил — отрута, що відкладається на всіх стінках нервових каналів і отруює весь організм людини.

— По-твоєму, я — аморальний покидьок? Елемент розпаду, так би мовити. Це гірше за будь-яке виверження, так? — заричав він. — Ну, й нехай! Може, мені любо бути... покидьком! Може, я пишаюсь із того! — Він захотів ухопити мене за барки правою рукою і підняти над землею, щоб ще раз продемонструвати свою силу. Та його рука пройшла крізь мене, тобто крізь мій фантомний двійник, і безпорадно зависла в повітрі.

На його обличчі з'явився страх.

— Що за жарти, карлику?! — спохмурнів він. — Облиш це.

Катер підходив до приплаву. Я нічого не відповів і майже без зайвих зусиль, коли катер добре хитнуло на хвилі, увійшов у Бізона.

— Де ти, карлику?! — вражено прошепотів він. Жах охопив усе його єство, бо тепер він уже не міг знати достеменно: чи то була реальність, чи він розмовляв з привидом. Ще раз озирнувся довкола, поруч нікого не було.

Його вже ніщо не тішило: ні цей теплий літній вечір, ні Гідропарк, ні силуети Лаври на тому березі Дніпра. Роздратування викликали і пляж, і приплав, до якого зараз мав пристати цей білий катер. Похнюпивши голову, він важко ступав по дерев'яних східцях приплаву. Йшов, не розглядаючись на всі боки. Раптом хтось ласкаво торкнув його за плече. Він здригнувся і, підвівши голову, побачив, що перед ним стояла неймовірної краси жінка. Стояла і посміхалась.

— Кароліна... — прошепотів він.

— Ти упізнав мене? — ласкаво запитала вона.

— Ще б пак, — криво посміхнувся він. — Я тебе і на тому світі впізнаю.

— Он як? — кокетливо зблиснула білими зубами. Він трохи помовчав і допитливо запитав.

— Де ти тоді поділася?

— Ходімо, — підхопила вона його під руку і нічого не відповіла.

Вони йшли по теплому піску, а він весь час думав, де ж тоді вона поділася? І перед його уявою так виразно, так об'ємно реально виплив той дивовижний ранок і перша їхня зустріч.

БЛОНДИНКА ІЗ ЗЕЛЕНИМИ ОЧИМА

Коли Марія Гаврилівна почала відчиняти двері своєї квартири, ніщо не віщувало біди. Все було як завжди. Та вона раптом почула, як хтось за дверима мугикає якусь веселу пісеньку. Спочатку Марія Гаврилівна подумала, що все це їй лише ввижається, але, коли відчинила двері й увійшла до кімнати, не повірила очам.

Те, що побачила вона у своїй квартирі, порушило її душевний спокій. Та й кого таке не виб'є з рівноваги? Ви тихо й мирно відчиняєте свої двері й раптом... блондинка з зеленими очима дивиться у люстерко і весело наспівує: "...Їхав, їхав козак містом, під копитом камінь тріснув..."

Звичайно, на деякий час Марія Гаврилівна позбулася мови, але, прийшовши до тями, запитала:

— Що ви тут робите?!

Блондинка повернулась до неї і спокійно, ніби йшлося про нову зачіску, відповіла:

— А хіба вам Карпо Карпович нічого не сказав?

— Ні! — вихопилось у Марії Гаврилівни.

— Як?! — не повірила блондинка. — Ну, знаєте, це вже занадто! Ми з ним, з Карпом Карповичем, місяць, як одружились, і я сьогодні переїхала до нього і буду тут жить!

— Де будете жить?! — перепитала Марія Гаврилівна, все ще не вірячи, що цей діалог відбувається між ними.

— Буду тут жить! — І блондинка гепнулась у м'яке крісло, нахабно посміхаючись і дивлячись прямо їй у вічі. — Ось і моя валіза стоїть біля дверей, я, правда, не встигла ще розібрати її.

Але Марія Гаврилівна, як і належить кожній порядній жінці, вже встигла (так їй принаймні здалося) збагнути ситуацію і прийти до тями. Вона зібрала докупи всі свої сили та емоції, як це роблять штангісти перед виступом, і пішла в наступ.

— Ану! Геть звідси! І щоб тобою тут і не смерділо! Патли твої повириваю і нахабну твою морду подряпаю!

— Та як ви смієте?! — обурилась блондинка. — Що скаже Карпо Карпович, мій чоловік!

— Що-о-о?! Твій чо-ло-вік?! Ось я тобі зараз покажу твого чоловіка! — Марія Гаврилівна спритно підскочила до дверей, відчинивла їх настіж і, підхопивши обома руками велику жовту валізу, що стояла поруч із дверима, жбурнула її за поріг.

Після цього переможно обернулася до блондинки і, як кобра, зашипіла:

— Геть звідси! Не то... я за себе не ручаюсь!

Це справило невідпорне враження на нахабу з зеленими очима, довгими стрункими ногами, крутими стегнами та не менш звабливим і спокусливим бюстом.

Марія Гаврилівна так грюкнула дверима, що у сусідів на серванті задзвенів кришталь. Перемігши суперницю, вона безсило опустилася на канапу й гірко заплакала, закривши обличчя обома руками.

Наплакавшись, хазяйка підійшла до дзеркала, поправила на темно-зеленому платті білий комірець і раптом виявила, що двері шафи нещільно причинені. Відчинивши їх, вона зойкнула і мало не зомліла: все було перерито, а шухляда, в якій Марія Гаврилівна зберігала золоті персні з діамантами, була порожня. Вона кинулась перевіряти інші коштовні речі й тільки тоді збагнула, кого вона власноруч виштовхала за двері та чию валізу так сердито жбурнула за поріг. Тремтячими пальцями вона набрала телефон міліції і тихим голосом сповістила, що сталось.

Блондинка, підхопивши валізу, кинулась геть з парадного й швидко попрямувала вулицею, видивляючись на машини.

— Синьйорино, вам не важко? — почула вона за спиною хриплий бас та шум коліс.

Дверцята машини відчинилися. Вона, здригнувшись, обернулася. Усміхнена морда, що чимось нагадувала римського імператора з перебитим носом, кривила губи й промовляла.

— Якщо важко, можна й допомогти. Угол[1] нелегкий?

Цей вражаюче білий "Мерседес-500" кольору морозива з вершками, його власник у такому ж бездоганно білому кос-

[1] *Угол* — валіза.

тюмі з червоною краваткою та у червоному жилеті — він зовсім не скидався на мента. Та береженого — і Бог береже.

— Нічого, — всміхнулась вона. — Переб'юсь.

— Як хочете, але — таксі далеко, а менти тут з'являться з хвилини на хвилину. Приїдуть і заметуть. Не тягни гуму, крихітко. Або, як сказав Сенека-молодший: "Той, хто робить добро іншому, робить це самому собі — не в тому розумінні, що йому буде за те винагорода, а в тому, що усвідомлення зробленого добра дає йому чималу радість та насолоду". Сідай — і рвемо звідси. А то ще й я влипну через тебе, — резюмувала морда і перестала усміхатись.

Він відчинив задні дверцята. Вона згодилась і запхнула до машини велику жовту валізу й сама гепнулась поруч. Лімузин рвонув з місця. Трохи відлягло від серця. Кілька хвилин їхали мовчки. Згодом вона запитала.

— Як ти здогадався?

— Ти про що? — посміхнулась мордалізація у дзеркальці.

— Як про що? Про валізу.

— А-а... Я тут біля під'їзду чекав на кореша й помітив, як ти входила у двір без нічого. Запам'ятались твої стрункі ніжки, — осміхнулась пика з перебитим носом та чубчиком, зачесаним донизу, як у Кашпіровського. — Підвалити б, подумав, так ніколи, а згодом і ти з валізою з'явилася, весь час боязко озираючись. От я й змикитив.

Лімузин, ловко обганяючи інші машини, мчав по проспекту Перемоги.

— Куди ти мене везеш? — запитала вона.

— До себе, — була відповідь. — На хату.

— А я що, вже згодилась. Ану зупини, я вийду!

— Діло хазяйське, — посміхнувся чубчик. — Але орієнтировку вже передали всім постам. Так що...

Він збавив швидкість. Під'їжджали до вулиці Щербакова. На розі у парку майже завжди чергував міліцейський наряд. Ризикувати було не розумно.

— Добре, — погодилась вона.

— Отож-бо, — посміхнувся він, і машина звернула на Щербакова.

По Вільгельма Піка проскочили на Саратовську і за рогом п'ятиповерхового будинку завернули у двір.

Двір, якщо так можна було б назвати простір поміж двома довгими п'ятиповерховими з червоної цегли будинками, нічим особливим не відрізнявся від багатьох київських дворів на околиці міста. Хіба що тим, що обабіч асфальтової доріжки росли високі зелені тополі, верхів'ям своїм сягаючи неба. Під цими тополями стояло кілька легкових машин. Зупинились біля другого парадного. Праворуч, як у парку, стояли дві великі дерев'яні лави, на яких за будь-якої погоди сиділи пенсіонерки. На щастя, цих допитливих місцевих Шерлок Холмсів сьогодні не було.

Бізон хутко вибрався з машини й став допомагати блондинці. Легко підхопивши жовту валізу, міцно стягнуту ременями з обох боків, він скривив свою боксерську фізіономію і мовив: "Ого!" Вони багатозначно перезирнулися й рушили до парадного. На п'ятому поверсі зупинилися. Він витягнув ключа й відчинив двері.

— Розміщайтесь, синьйорино. І почувайте себе як удома.

— Ти сам мешкаєш? — перше, про що запитала вона.

— Так, — ствердив він. — Так що я — до ваших послуг.

— Який швидкий! — насмішкувато проказала вона, розглядаючи свого рятівника.

Перед нею стояв, посміхаючись та широко розставивши ноги, справжній велетень двометрового зросту.

— Що? Злякалась?!

— І досі тремчу, — відповіла вона, зблиснувши великим білозубим ротом.

Червоні, повні як вишні губи мінились у посмішці. Ловко повела своїм пишним бюстом.

"Закохався красунчик!" — іронічно подумала вона. І щоб ще більше його розпалити підійшла впритул так, що він уже фізично відчував її пружні груди, й ласкаво прошепотіла:

— Ну, що, красунчику? Подобаюсь я тобі?!

Він нічого не відповів. Його сірі очі безцільно блукали, часом зупиняючись і зажерливо пожираючи її очима. У його грудях глухо гупало серце. І раптом, схопивши її руками, як кліщами, так, що затріщали кісточки, несамовито уп'явся своїми губами у червоні соковиті губи. Їй перехопило подих.

— Відпусти, дурню! — замолотила вона своїми кулаками у його груди. — Відпусти. Хто ж так поводить себе з жінками?!

— А як?! — послабив він свої обійми.

— Спочатку треба познайомитись.

— Борис, а вас як?

— А я — Кароліна. Ну, що? Подобаюсь я вам?

Він нічого не відповів, але чим могла вона його так вразити? Цей до болю знайомий голос, манера поправляти зачіску і ще щось невловиме, що, як магніт, тягнуло до неї.

— Що ж ви мовчите? — запитала вона.

— Я зараз... у барі у мене завжди щось є.

Він поставив на стіл пляшку коньяку і, весело підморгнувши, додав:

— Радник Нерона Луцій Анней Сенека-молодший сказав: "Життя як п'єса: не те важливо, чи задовга вона, а те, як гарно її зіграно".

Він знову метнувся на кухню і за якусь мить приніс на таці вишукані делікатеси.

— Сьогодні у нашому меню є все: млинці з креветок, дичина, смажене порося, черепахи, суп з бамбука, молюски з імбиром та фарширована свининою риба.

— О боже! — сплеснула вона руками.

— Так, — гордо ствердив він. — Усе це замовлено в ресторані за рецептом мадам Тхао.

— Цікаво, скільки коштує меню мадам Тхао?

— Дурниці. Кілька тисяч, та не це головне, — байдуже махнув він рукою. — Головне те, що до кожної страви подають кілька оригінальних соусів, а запивають екзотичні делікатеси або компотом із зерен лотоса, або в'єтнамськими винами. А якщо вже горілка, то настояна на — гадюці!

"Яке марнославство!" — подумала вона і запитала:

— Ви боксер?

— Так, був колись чемпіоном Європи у важкій вазі.

— А зараз?

— Вишибала в одному нічному кафе. Я зараз, — він знову зник на кухні.

Вона почала розглядати картини, що висіли на стінах. То були портрети вродливих спокусливих жінок у розкішному хутряному вбранні та у смарагдових барвистих хустках. Бракувало роботам психологічної глибини. Вона намагалась через них проникнути у характер автора, адже не таємниця, що кожна робота художника, хоч що б він зображав, є до деякої міри його автопортретом. Вона дійшла висновку, що автор мав неабияку наполегливість у досягненні мети. Інтуїція підказувала їй, що жіноча краса має на нього неабиякий вплив.

— Ви, певно, вчилися на художника? — запитала вона, коли він знову з'явився з "Шампанським" та заморською їжею.

— Так, вчився у художній школі. Вигнали з дев'ятого класу. Власне, я сам пішов.

— Чому?

— Нудно стало.

— А правда, що деякі картини художників мають лікувальні властивості?

— Так. Професор Андреєв стверджує: вчені встановили, що і нежива матерія має такі ж властивості, як і жива. Так звані живі кристали...

— Це схоже з тим, що пшениця чує музику і краще росте під акомпанемент Шопена? — докинула вона.

— Цілком слушно, — посміхнувся він. — Картина намальована аквареллю з особливим полімерним покриттям та рослинними компонентами.

— Ви так багато знаєте?

— Просто у мене добра пам'ять, І те, що мені подобається, я можу цитувати достеменно, — з гордістю відповів він, бо був вдячний їй за те, що вона цікавиться його роботами. — Від з'єднання цих компонентів і самого малюнка залежить їх різний вплив. Одні картини поглинають енергію...

— Це дивовижно.

— А інші навпаки: її акумулюють. Тому кожен вибирає те, що йому припадає до душі. Завдяки полімерному покриттю всі картини випромінюють мікромагнітні глюонні поля, які впливають на живі клітини. Лікувальний ефект виявляється на відстані трьох і більше метрів.

— А я чула, що картину треба роздивлятися на відстані не менш ніж дві діагоналі полотна, це так?

— Так. На такій відстані виявляється постійна зона екологічного комфорту і навіть зникає шкідливий вплив радіації.

— Як все просто: придбай картину, і ти вже застрахований від радіації.

Він посміхнувся.

— Спектр захворювань, від яких можуть допомогти картини, дуже великий, — незворушно вів далі. — Вони, наприклад, заспокоюють серце, поліпшують кровообіг, запобігають стресам та неврозам, поновлюють функції зору, допомагають при захворюванні на астму та різних травмах. Окрім того, вони знищують шкідливий вплив побутових електроприладів.

— Нарешті я втямила, чому розумні люди купують картини, але то мають бути не просто картини, а високохудожні твори мистецтва, які зігрівають душу, як музика.

Вони випили й закусили. І бесіда потекла весело й невимушено. Вона продекламувала:

Веселись! Невеселые сходят с ума.
Светит вечными звездами вечная тьма,
Как привыкнуть к тому, что из мыслящей плоти
Кирпичи приготовят и сложат дома.

— О! Це мій улюблений поет! — вигукнув він і тут-таки й собі докинув:

Миром правит насилие, злоба и месть,
Что еще на земле достоверного есть?
Где счастливые люди в озлобленном мире?
Если есть — их по пальцам легко перечесть.

— Як це актуально, — тихо сказала Кароліна. — За щастя!

Пропозицію було прийнято одноголосно. Як все було гарно й приємно. Чудовий коньяк. Лимон, шпроти, копчений язик, печінка тріски, бутерброди з червоною ікрою й смажена курка. Вона трохи сп'яніла, але то було приємне сп'яніння.

Бізон зняв зі стіни гітару і, перебираючи струни, тихо заспівав:

— День й ночь роняет сердце ласку...

Оксамитовий бас огортав кімнату і проникав у її душу.

— Коли я вас побачив... — Він сумно посміхнувся. — Не знаю, що зі мною сталося... Я давно вже не відчував таких почуттів та емоцій.

— Он як, — вона кокетливо посміхнулася. — Чи не хочете ви сказати, що...

— Ні, не хочу! — перебив він її грубо. — Після того, що відбулося десять років тому... я не можу... я не хочу закохуватися, і ні одна з них... але сьогоднішня зустріч... все це так несподівано...

Він замовк. Запала тиша.

— Якщо ви не проти, я хотіла б трохи пограти. — Вона підійшла до піаніно, ласкаво погладила його, мов живу істоту, підняла кришку, сіла і ледь-ледь торкнулася своїми тонкими пальцями інструмента. І для нього все зникло, як десять років тому. Світ тепер існував зовсім у інших вимірах.

"Фантазія-експромт" Шопена. Ні, це була якась омана... Вона грала улюблену Лідину річ. Вона так само гордо й невимушено тримала свою голову.

Світ дивних-дивних звуків і надзвичайних почуттів зринув невідомо звідки і своєю величчю, красою та несподіваністю приголомшив його, як тоді, коли грала Ліда...

Деякий час сиділи мовчки.

— Я ніколи б не подумала, що музика... так впливає на вас.

— Це не музика... це спогади...

— Спогади? Дивно.

Він трохи помовчав І тихо запитав:

— Кароліно, я хочу запитати у вас про одну дуже важливу для мене річ... Це делікатне запитання, і ви можете не відповідати, але я хотів би, щоб ви сказали мені правду. Обіцяєте?

Вона завагалась.

— Як я можу обіцяти, коли не знаю, про що піде мова.

— Ви дуже схожі на одну жінку, яку я колись дуже кохав.

— Я починаю розуміти. — Вона пильно подивилася на нього. Ні, він не жартував.

— Про що ж ви хотіли мене запитати?

— Запитання може здатися вам дещо дивним, але для мене... це має величезне значення... ви навіть не можете собі уявити...

— Ну, чому ж... але я сподіваюсь, що воно, як би це делікатніше висловитись...

— Ні, ні. Абсолютно. Воно не торкнеться ваших потаємних почуттів. Я хочу, щоб ви пригадали, якщо це можливо, бо йтиметься про відстань у десять років...

— У десять років? — ще більше здивувалась вона.

— Так.

— Це справді — дивно.

— Але так важливо для мене.

— Спробую пригадати.

— Згадайте восьме серпня... ви часом не були тоді у Гурзуфі?

Вона раптом вся напружилась. Обличчя зблідло, а великі зелені очі стали ще більші й кругліші.

— На що ви натякаєте?! — тихо вимовила вона. — Та як ви смієте?! Хто вам дав право... І звідки вам це відомо?!

— Мені нічого не відомо, але восьмого серпня десять років тому в Гурзуфі молода жінка, яку звали Лідою, потрапила в автокатастрофу..

— Вона померла?

— Ні, видужала, але була деякий час у стані клінічної смерті...

— Ви її дуже любили?

— Так. Я її люблю і зараз.

— Але для чого вам знати, що відбувалося у той день зі мною?! Мене це дуже... не знаю, що й сказати.

— Лякає?

— Так. Навіть не це. Мені боляче згадувати той день... ви чуєте: боляче!

— Я не хотів завдавати вам болю. Я поясню, чому я вас питаю про це, коли ви мені відповісте на моє запитання.

— Добре, якщо вам заманулося знати, що сталося в той день... — Вона стишила голос. — Один... покидьок ударив мене ножем... Це неймовірно, що я вижила! Але це так. І я тепер стою перед вами... жива, весела, вродлива... так, смерть

обійшла мене боком, а його ні... він своє отримав, його убили.

— Ви?

— Ні. Але Бог, саме провидіння... так йому й треба!

— Пам'ятаєте його ім'я?

— Ще б пак! Микола Небаронов — рецидивіст великого масштабу.

Він зблід.

— Як ви сказали? — ледве вимовив він.

— Я сказала: Микола Небаронов, але чому це так вразило вас?

Він не відповів. Підійшов до столу. Налив собі коньяку, випив. Помовчав і згодом запитав.

— Ви вірите у переселення душі?

— Думаєте, що я... що ваша Ліда...

— Так. Ваша манера триматися, усмішка, гра на фортепіано... це неймовірно, але... Ні, цього не може бути... Навіть Омар Хайям... ті самі вірші. Шопен... так багато збігів...

— Тепер я все зрозуміла. Але хіба не може бути, щоб двоє людей були схожі поміж собою? Хіба на світі не буває двійників? Я сама читала, що у Сталіна їх було — аж сім!

Вона вже опанувала себе.

— Не знаю, — тихо вимовив він. — Певно, буває збіг обставин, але щоб так...

Довго мовчали. До кімнати почали заповзати сутінки.

Минуло десять років, а той удар ножа й досі болить мені. Клінічна смерть, реанімація, довго приходила до тями, а після того сталася зі мною дуже дивна метаморфоза: я, котра ніколи не грала на жодному інструменті, сіла до рояля і з блиском та артистизмом виконала "Фантазію-експромт" Шопена. Почала напам'ять декламувати Байрона та Омара Хайяма. Ледь-ледь закінчивши шість класів, я раптом виявила знання ліпші за університетські. Зі мною сталося майже те саме, що і з Елізабет Нахман — з привабливою стрункою блондинкою, яка працювала манекенницею. У неї помер сімнадцятирічний син, і вона впала у кому, яка тривала тридцять шість годин. Після того довгого патологічного сну стала виглядати на п'ять років молодшою. Про

померлого сина забула, не впізнавала родичів, а також не впізнала свій будинок, у якому жила раніше. Почала активно допомагати поліції у виявленні злочинів та у розшуках зниклих людей. У неї з'явився дар передбачення.

Та незважаючи на всі мої перевтілення, я нічого не забула зі свого кримінального минулого. Якщо якимось чином до мене переселилась душа Лідії, то у мене ще досить лишилось таких рис характеру, про які я хотіла б забути й позбавитися їх...

Я довго не могла заснути. Тихо, щоб не розбудити Бориса, який спав, вийшла до ванної. Глянула у дзеркало і прошепотіла: "Господи! Врятуй мене від старості, адже старість для вродливої жінки — трагедія".

Спомин... жахливий спомин виринув із глибини душі моєї...

Мені було лише дев'ять років. Мати працювала на заводі в другу зміну. Вітчим спав у іншій кімнаті. Та звірюка ніколи не приходила додому твереза. Коли серед ночі я прокидалася і чула жахливі шарудіння та звуки за дверима, мене охоплювали такі емоції та відчуття, що краще б я була глуха і не чула того. Моя дитяча уява малювала жахливі картини... Ні, то були не конкретні, а скоріше якісь розмиті фантасмагоричні видіння. Власне, то були не картини, а гіпертрофовані відчуття вразливої дитини. Серце починало битися швидко-швидко, ось-ось вискочить із грудей. Ті звуки неможливо було витримати. Я пірнала з головою під ковдру, але нічого не допомагало. Здавалося: той звір, що сопе, клекотить та хропе, переслідує мене скрізь.

Тієї ночі, коли я вже засинала, вітчим з'явився п'яний, лаючись та проклинаючи всіх. Роздягся й ліг спати.

А мене весь час не покидало відчуття цікавості й страху. Я тихенько в одній сорочці підійшла до ліжка, на якому хропла ця звірюка, і розбудила його.

— Чого тобі? — невдоволено пробурмотів він.

— Мені страшно... — збрехала я, — можна, я ляжу поруч?

— Лягай, — погодився він і посунувся до стіни.

Що відбувалося зі мною, розповісти я не годна. Пам'ятаю лише, що прикинулась сплячою. Лежала й боялась поворушитися. Та й вітчим спочатку ніби знову заснув, але

згодом раптом прокинувся і ніби ненароком намацав біля себе моє маленьке тіло. Я — ні жива ні мертва. Вдаю, що сплю. Але відчуваю, що дужа волохата лапа тягне мене до себе. Притягнув і прислухався. Боже мій! Моє бідне серце — як воно витримало все те, як воно не вискочило з грудей?! Звірюка підгорнула мене під себе, налягаючи на моє тоненьке тіло всією своєю масою. Я відчула, що задихаюсь, але ні кричати, ні звільнитися не можу. Вітчим підтягнув мене під себе, і я, наче кролик перед удавом, завмерла у жахливому чеканні. Він ще деякий час поповтузився з моїми ногами, щось там звільняючи, і раптом... неймовірний біль пронизав усе моє єство, я закричала, намагаючись звільнитися від вітчима, але він, мов кліщами, стиснув мене своїми волохатими ручищами й затулив мені рота рушником. Тепер я задихалась по-справжньому. Дихати не було чим, а всередині все так пекло й боліло, що стерпіти все те дев'ятирічній дитині... Я відчула, що втрачаю свідомість, провалююся в якусь вогненну прірву, яка дихає на мене гірким запахом самогону. Я то втрачала свідомість, то знову приходила до тями, відчуваючи нестерпний біль і вогонь всередині.

Скільки все те тривало, не знаю, але мені здалося — цілу вічність. Потім вітчим піднявся, увімкнув світло й... О, жах! Все було в крові...

Він з неприхованою ненавистю дивився на мене, немов міркуючи: удавити чи лишити мені життя. Щось поворухнулось у свідомості тієї тварюки, він схопив мене на руки й відніс до ванної. Обмив і відніс до моєї кімнати, поклав у ліжко і, стиснувши однією рукою мою шию, погрозив:

— Скажеш матері, уб'ю і тебе, й матір! Я через вас відповідати не хочу! Уб'ю тебе, а вуха відріжу, зрозуміла?!

Мене так вразили його слова про відрізані вуха, що я враз похолола.

Вітчим зібрав свої речі й пішов... назавжди. Матері я нічого не розповіла, а незабаром і собі зникла з дому.

Мандрувала по Союзу, аж поки мене затримали й повернули до Києва. Слідчому я збрехала, що сирота, батьки померли, а звідки родом — не пам'ятаю. Тоді мене й влаштували до інтернату.

ДИВНИЙ СОН БІЗОНА

І приснився йому дивний сон. Наче він, Борис Небаронов, уже не він, а — Нерон, римський імператор. Можливо, тому, що у найближчі роки планети Сатурн, Уран та Нептун пройдуть над найнебезпечнішою зоною його гороскопу. І я — Горацій досхочу задовольню свою допитливість. Задовольнюсь трансформацією його почуттів і відчуттів у їхніх найтонших та найпотаємніших нюансах. А ще я переконаний, що люди, звичайно, не всі, спроможні узріти ту реальність, яка з певних причин захована від нашого погляду; але ця реальність існує, якщо не у часі, то у просторі. І якщо вірити закону про збереження енергії (а ми всі у це віримо), ніщо не зникає безслідно, воно якимось надзвичайним чином відбивається, як матриця, в енергетиці простору. Наприклад: дивовижні провісники робить Петро Мішин з допомогою спеціальних графіків, на яких вібрація атмосферного тиску та температури повітря перехрещується з лініями, які відповідають за сонячну активність. За рівнем вологи за 26 днів до появи нового місяця можна передбачити, чи буде у той чи той день землетрус або ураган, а за даними тиску — де чекати на біду. Найчастіше трагедії відбуваються під знаком Марса. А Мішин передрік, наприклад, страту Чаушеску.

Кожна планета нашої системи має таке положення, коли вона, неначе лінза, фокусує сонячну енергію на поверхні Землі, до того ж завжди у різних місцях. Все відбувається завдяки сонячній активності.

Отож своїм внутрішнім зором він, Бізон, раптом побачив палац на Паллатинському горбі. А разом із ним і я, Горацій, тобто мій фантомний двійник, опинились у покоях імператора Клавдія. Той спав. Біля нього сидів блазень. Побачивши Бізона, він сумно проказав:

— Як дивно влаштоване життя. Ось — імператор (він показав на Клавдія), а ось — блазень. За годину ми поміняємось місцями. Та мені дуже не хочеться бути на місці імператора.

— Чому? — хотів наївно запитати я, та в ту хвилину увійшла до опочивальні імператора моя мати, Агрипіна, яка недоброзичливо звернулась до блазня.

— Що ти тут робиш?
— Дивлюсь, — відповів той.
— І що ти тут побачив? — ще сердитіше запитала вона.
— Абсолютно нічого, а ти бачиш що-небудь?
— Який же ти дурень! — здивувалась Агрипіна. — Хіба ти не бачиш імператора Клавдія, що спить?
— Ти натякаєш на те, що було раніше імператором?
— Як це розуміти?
Блазень здвигнув плечима.
— Хіба це старече тіло зі скуйовдженим на лобі волоссям, це хропіння та ця багряна шия...
— Що ти мелеш, блазню?!
— Правду.
— Геть звідси!
Блазень хоче йти.
— Стій! — кричить вона. — Де Нарцис?!
— Вільновідпущеник раб Нарцис поїхав на цілющі води.
— А Полiній, Фелакс, Посид?
— Ти цікавишся прибічниками Британіка?
— Де вони?
— Пішли до міста.
— Октавія, дружина Нерона, де?
— В саду.
— Можеш іти, — наказала Агрипіна.
— Ось і настав твій час, — прошепотів блазень мені на вухо. — Ми ще стрінемося з тобою у Сорочому Броді. З'явлюсь до тебе в образі Горація, минувши простір і час.
Я був дуже здивований такою поведінкою блазня і хотів запитати його, яким чином він пройде крізь віки та роки. Та не встиг. Блазень зник, а Клавдій прокинувся.
— Як солодко я спав; мені наснилось... себе я бачив в чорній колісниці... я Римом проїздив... народ стояв та плакав. П'ять тисяч флейт співало. Й багато колісниць котилося за мною. Багряне сонце падало за Рим. Як дивно співали вони... Я ніколи не чув таких хоралів. А я стояв і слухав. І споглядав на все це збоку.
Клавдій підвівся. Замислено пройшовся по кімнаті.
— Було нас двоє. Один у натовпі, а другий на колісниці. До чого це? Напевно, на нещастя.

Несподівано з'явилась зі своєї схованки Агрипіна.

— Що ще наснилося, любий, тобі?

— Ой! Хто тут?! Як я налякався! З'явилась ти нежданно. Здається, ти щось запитала?

— Що тобі снилося, любий?

— Так, нічого...

— А все ж?

— Вино, паштет, фазани та інжир лівійський. Я дуже хотів пити, коли спав. Гей, слуги, хто тут є?

— Навіщо тобі слуги, любий? Я твоя слуга до домовини.

— Чому... до домовини?

— Бо шлюбом з'єднані з тобою ми до того.

— Так, так...

Агрипіна хоче вийти.

— Куди ти?! — з острахом питає Клавдій.

— Принесу тобі води. Ти хотів пити.

— Нас спрага мучить щохвилини. Спрага життя, спрага влади. Сон... дуже дивний сон... п'ять тисяч колісниць...

Агрипіна звідкись доп'яла великого сухого гарбуза з водою. Уздрівши те, Клавдій посміхнувся.

— Води принесла ти? — Бере у неї воду, п'є.

— Пий, любий, пий. Тепер ніколи вже не мучитиме спрага.

— Спасибі, Агрипино.

— Пий, любий, пий.

Ковтнувши кілька разів, Клавдій падає мертвий. Він шепоче... "П'ять тисяч колісниць... п'ять тисяч..."

Мене все це вразило надмірно. Тепер я, рецидивіст Борис Небаронов, за кличкою Бізон, якимось незбагненним чином перетворився на імператора Нерона. І тепер мислив і відчував, як римлянин. Як дивно переплітається все уві сні. Тут немає звичайної логіки. Картини з'являються і зникають. І ось я уже разом із Сенекою, а перед нами — похоронна процесія. Я звертаюсь до Сенеки.

— П'ять тисяч колісниць, натовпи людей, іржання коней. Плакальниці розтинають повітря зойками жаху. Раби несуть статуї та портрети покійного Клавдія. Актори зображають передсмертні муки, а блазні й натовп регоче.

— Ніяке зло не завелике, якщо воно останнє, — говорить Сенека.

— Заспівали флейти, тисячі флейт, вступають труби, б'ють барабани, співають арфи, жреці кроплять натовп водою та роздають оливкові віти. Імператора Клавдія наречуть — Богом. А ти... хотів би померти?

Сенека здригнувся,

— Як... померти?

— Ось так — з почестями!

— Хлопчику мій, — сумно відповідає він. — Всі люди однакові своєю сутністю, всі однакові від народження, більш знатні ті, що чесні від природи.

— Сумнівний афоризм.

А Сенека немов і не чує мене. Говорить ніби сам до себе.

— Останній час, у якому ми перестаємо існувати, не є смертю, бо йдемо ми до цього часу довго — все життя.

Мені сподобались останні слова, і я повторив.

— А йшли ми довго...

Тут з'являється карлик Горацій у пурпуровому плащі.

— І ти тут, Горацію?! — радісно вигукую я.

— Авжеж. Потрапив у історію, — посміхається він і перетворюється на мого двійника з рудою бородою. Це мене вражає.

— Ти хто?

— Я — твій двійник.

— І ти... Нерон?!

— І я — Нерон.

— Але навіщо? Досить мене одного.

— Ти хотів знати, як ти помреш.

— Що він говорить, Сенеко? — з жахом шепочу я.

— Правду, — відповідає за Сенеку двійник.

— Ні! — кричу я. — Не треба правди, не треба!

— Імператор, а правди боїшся? — посміхається двійник.

— Я не імператор, — заперечую я.

— Завтра тебе наречуть імператором.

— Мені страшно... — шепочу я.

Чути звуки труби. З'являються Епафродит, Спор та Феон.

— Що це?

— Це солдати, — відповідає Епафродит.

— Ні, — заперечує двійник. — Це — рок!

Його дике обличчя міниться кривою посмішкою, руда борода здригається, і він тихо шепоче мені на вухо:

— Є багато засобів позбавити вас життя...

— Це жахливо! — здригаюсь я.

— Вас буде вбито у відповідності з побажанням замовника, — шепоче він.

— А хто замовник?

— Є такі, — загадково всміхається він. — У лісі, на околиці Сорочого Броду виявлено спалену машину із залишками двох чоловіків: комерційного директора фірми та його охоронця.

— А я тут до чого?

— Ти, може, скажеш, що не причетний до катастрофи у Гурзуфі? Лідію Карлівну пам'ятаєш?

— Що ти мелеш?!

— А брат твій Микола Небаронов у той же день штрикнув ножем ні в чому не повинну Кароліну.

— Але ж вона... жива.

— Жива. Та помста не за рогом.

— Вона мені помститись хоче?!

— Авжеж.

— Яким чином?

— А засобів багато: наїзд автомобілем, миш'як, який підмішують у їжу, інсценоване самогубство, спалення небіжчика та найпопулярнішим і найпримітивнішим залишається вбивство на виході з будинку або у під'їзді. Не один уже київський мафіозі чи банкір таким чином загинули. А ще вас, імператоре, можна викрасти і вивезти у ліс, а ліс той перетвориться на цвинтар.

— Яка підступність! — вигукую я.

— Вам не сподобалося, любий імператоре?! — зловтішно посміхнувся мій двійник. — Запропоную я тоді смерть, гідну імператора.

— Ні, ні, я не хочу помирати!

— Життя, як п'єса, — спокійно вставив Сенека. — Не те важливо, як задовге, а як цікаво розіграно п'єсу.

— Я приступаю, — попередив мій двійник.

А я шепочу: “О Боже!”

— Споре, заспівай нам грецькою мовою похоронну пісню, — попросив двійник.

Спор заспівав. Яка тужлива то була мелодія.

— Треба поспішати, — перебив Феон.

— Земле та небо, я прощаюся з вами, — вигукнув мій двійник.

Я заплакав. Сенека втішає мене. Двійник намагається проколоти себе мечем.

— Ні, не можу, — шепоче з острахом він.

— Я допоможу тобі, — заспокоює його Епафродит і пронизує його горло мечем.

— Великий артист... помирає, — шепоче двійник.

Я підійшов до Епафродита.

— Він помер? — питаю з жахом.

— Як бачиш, — спокійно відповів Епафродит.

Двійник мій розчинився у повітрі, і знов переді мною постав карлик Горацій.

— Що б це усе могло означати? — запитую його.

— Душа страждена, — стверджує Сенека. — Он бачиш жінку в чорному, ти її впізнаєш?

— Так, то — Кароліна. Вона йде сюди.

— Прощай, Бізоне, ми ще стрінемося з тобою, — сказав Горацій і зник, як не було.

— Ти хто? — питаю я, хоч знаю, хто вона насправді.

— Я няня твоя, Еклош, — тихо відповідає жінка в чорній сукні.

— Няня? — дивуюсь я.

— Так.

— Навіщо ти тут?

— По тобі плакати прийшла.

— По мені?

— А хто ж по тобі заплаче, як ти на світі зовсім один.

Вона підходить до мого двійника, сідає поруч, бере його голову в руки і тихо говорить:

— Нероне, Нерончику, твоя няня промовляє до тебе. Ось який ти і блідий, і невеселий. Спиш? Спи, любий, спи, а я тобі пісеньку заспіваю: “Цілую ніч соловей нам наспівував...”

І раптом усі, що стояли біля мертвого двійника Нерона, разом підхопили: "Віти пахучі акації білої зводили нас тую ніч із ума..."

Пісня оживила двійника. Він підійшов до мене і мовив:

— Та знаєте ви, шановний пане, що я — барон Зульцем, камергер шведського короля?!

Я здивувався ще більше.

— Так, так. Тільки-но я зустрів свого батька при вході до парку.

— Ну, й що з того? — не второпав я.

— А те, що то був не мій батько, а лише привид, бо коли я увійшов у дім і зайшов до його опочивальні, він міцно спав. Через якусь хвилю батько прокинувся і допитливо подивився на мене.

— Єрунда! — вигукнув блазень. — Ось я вчора бачив, як по Хрещатику їхала на велосипеді курка і репетувала: "Бісмарк стверджував колись: для практичного соціалізму треба вибрати країну, котрої не жаль". А потім зупинилась навпроти філармонії і залементувала: "Реформи не йдуть на Україні, але за будь-якої погоди газета "Київські Відомості" з нами! Джонсон! Київ! Корпорейшен!"

— Ну, й що з того? — здивувався я.

— А те, — відповів блазень, — що історія чомусь вибрала для своїх невдалих експериментів саме твою країну.

— Сенеко, — звернувся я до свого вчителя. — Поясни, будь ласка, його слова.

— Небагатьох утримує рабство, більшість за нього тримається.

Це було ще більш незрозумілим для мене, а Сенека, помовчавши, додав.

— Спочатку треба виявити себе, згодом виправитись. Тому як можеш сам виводь себе на чисту воду, шукай доказів проти самого себе. Спочатку виступи звинувачем, згодом — суддею і лише наприкінці — ходатаєм. Інколи варто бути самому собі звинувачем.

Тут знову з'явився Горацій і заявив:

— Панове! Дивні речі відбуваються на цьому світі, особливо тоді, коли брадіон перетворюється на тахіон.

Сенека з подивом подивився на карлика і промовчав. Про що він думає, коли мовчить? Взагалі, про що люди думають, коли мовчать? А карлик вів далі:

— Для такого перетворення брадіон повинен перескочити світловий бар'єр, при цьому брадіон стає для нас тахіоном.

Сенека сумно сказав:

— Малі печалі багатослівні, глибока скорбота безмовна.

На що карлик відповів:

— Консенсус консолідації дорівнює презентації ротації. Апарат через двадцять хвилин може з'явитись у туманності Андромеди, світло якої іде до нас більше двох мільйонів років! Він може з'явитися раніше, ніж зникне. Це означає, що такий апарат можна послати у минуле.

— Ну, це вже — занадто! — вигукнув я.

— Перший, хто дійшов висновку, що час залежить від швидкості руху, був Лоренц.

— Ніхто не помічає, як відходить молодість, — сумно сказав Сенека.

— Але кожен відчуває, коли вона вже відійшла.

Уві сні все так швидко змінюється, похорони імператора Клавдія змінилися на римську вулицю. Поруч стояв цирк. Я, загримований під візника, стояв на ній, а поруч зі мною — Зодик та Фаній, початкуючі римські поети. Ми почали розважатися. Поруч пройшов горбатий. Я звернувся до нього:

— Шановний пане, ви зацокали у фраєра дурку?[1]

Він зупинився і з подивом подивився на мене.

— Я вас не розумію, — відповів.

— Не вішайте мені локшину на вуха, добродію, — розпалився я. — І не ліпіть горбатого...[2]

— Заложили під бороду,[3] — кричав я. — І пішли мочити лебедів?![4]

— Відчепіться від мене! — обурився він.

---

[1] *Зацокати дурку* — витягнути гаманця.

[2] *Ліпити горбатого* — говорити неправду.

[3] *Заложити під бороду* — напитися до сп'яніння.

[4] *Мочити лебедів* — обкрадати п'яних.

Тоді я кілька разів ударив його палицею по спині. Він застогнав від болю.

— Ну, що?! — невгавав я. — Консенсус, консолідація, презентація та ротація! Тепер зрозумів?! — я загрозливо підніс над головою палицю.

— Зрозумів, зрозумів! — благально заволав він і хутко зник за рогом. — Знищимо усіх виродків! — розреготався я.

Зодик та Фаній зареготали й собі. Сенека, що надійшов до гурту і став свідком цієї сцени, був шокований моєю поведінкою.

— Сенеко, мій друже і вчителю, скажи мені, чому голова людини нагадує горіх або яйце? Мені хочеться розбити її та подивитися, що там всередині?

Дико регочу на всю вулицю, додаю.

— Що головніше — жіночий бізнес чи конгрес?

— У світі все дуже дивне і все зіткано з протиріч, — сумно відповідає він.

— Ти не полюбляєш Брамса, Сенеко?!

— А хто такай Брамс?

— Боже мій! Він не знає Брамса! А хто такий Ван-Гог чи Мерілін Монро? Тобі це також невідомо?

Сенека хитає головою.

— Я теж часом дивуюсь, чому небо не червоне, а зорі не зелені. Чому море не жовте, а ми не леви і не літаємо. Ми — жалюгідні таргани. Та головне: чому чоловіки не народжують дітей?!

Біоритми не ті? Світ перевернувся. Дурні раптом стали розумними, а розумні — .дурнями.

— Консенсус, консолідація та приватизація! — несподівано випалив Сенека, — Радість бачити і розуміти — найпрекрасніший дар природи, сказав Ейнштейн.

— Все це дурниці! Ти краще скажи, чому собаки породи спанієль роз'їжджають на шикарних кадилаках та лімузинах по Києву, а балакучі папуги пробилися до парламенту? Відповідатимуть за все це — слимаки, а ми — небожителі! Окрім того, всі видатні були подагриками: цар Приам та Едіп, Ахіл та Олександр Македонський, Іван Грозний, турецький султан Осман, герцог Лотаринзький, Мікеланджело, Томас Мор та Бісмарк.

— Це дуже цікаво, — сказав Сенека.

І ми всі разом попрямували до театру Марцелла. На сцені йшла якась скабрезна пантоміма.

Я раптом помітив даму з дивним обличчям.

— Хто це?

— Попея Сабіна, — відповів Епафродит.

— Дружина Отона?

— Вона.

— Попея — означає ляльку. Вона завжди така бліда?

— Її мати була актрисою, — сказав Сенека.

— Її риси будять в мені якісь дивні бажання. Покличте її до мене!

— Одну хвилину, — говорить Епафродит і шепоче мені на вухо. — Біля неї сидить Британік. В його очах дрімають потаємні мрії. Її першим чоловіком був Руффій Краспі. Вона залишила його.

— Я бажаю бачити цю жінку, покличте її сюди!

Епафродит іде.

— Читай вірші, Сенеко! — наказую я.

Наполнив жизнь соблазном ярких дней,
Наполнив душу пламенем страстей,
Бог отреченья требует? Вот чаша,
Она полна. Нагни — и не пролей.

— Читай ще.

Сенека читає.

Мир я сравнил бы с шахматной доской,
То день, то ночь. А пешки — мы с тобой.
Подвигают, притиснут — и побили,
И в темний ящик сунут на покой.

— Це справжнє мистецтво, — стверджую я.

З'являються Попея та Епафродит. Вони стоять і слухають, а Сенека читає.

Пусть не томят тебя пути судьбы проклятой,
Пусть не волнуют грудь победы и утраты.
Когда покинешь мир — ведь будет все равно,
Что делал, говорил, чем запятнал себя ты.

— Які чудові вірші! — говорить Попея. — Багато змісту й смутку. А ви себе нічим не очорнили?

Ці слова вона адресує мені. Сенека й Епафродит вражені зухвалою поведінкою Попеї.

— Я нічим себе не очорнив, — зніяковів я.

— Але ще все попереду?

Я сміюсь. Всі вражені.

— Залиште нас наодинці.

Всі швидко виходять. Ми залишаємося у ложі самі.

— Чому сміялись ви? Появою моєю?

— Я людина дрімуча, з дикими пристрастями, — відповідаю і підходжу до неї. Дивлюсь на неї. Вона дуже нагадує Кароліну.

— Ах, який грізний! Але я вас не боюсь, імператоре.

— Чому?

— Тому, що я відчуваю...

— Що відчуваєте?

— Спорідненість душ.

— Лише?

— А хіба цього замало? — дивується вона. — Я бажала б стати підземним потоком, який починається у Греції і виходить на поверхню у Сицилії. А ви, імператоре?

— Стати вашим попутником у житті.

— О-о! — Попея сміється.

Я грубо припиняю цей сміх.

— Відрубати вам голову! Цю маленьку, зухвалу голівку та піднести на золотій таці Отону, вашому чоловікові.

Попея знітилась.

— Пробачте, імператоре, я вас боюсь.

— А Британіка не боїтесь?

— Його не боюсь.

— Чому?

— Тому, що він... не такий.

Вона раптом затремтіла.

— Ви тремтите?

— Я чую голос розуму...

— Якого?

— Вашого... Позавчора увечері я довго не могла заснути на своїй віллі. І раптом нічне римське небо засяяло яскра-

вим сполохом. Ніжне голубе сяйво залило небо. Потім почувся голосний звук, що час від часу ставав дужчим. Земля здригнулась і попливла з-під ніг.

Мене її оповідь зацікавила. Її хвилювання передалось і мені.

— І тоді я зрозуміла, що виходжу на зв'язок з Вищим Розумом... До мене долинув дивний голос: "Я — фея. Іду на зв'язок з тобою. Чекай на мене і вір мені". Я лягла на спину і полетіла...

— Куди?

— Спочатку я відчула вібрацію у ногах, наче хтось швидко-швидко зв'язував мене мотузкою. Я стала лялечкою. І відчула, що лечу в чорно-фіолетовому просторі. Я перевірила сузір'я Козерога, Водолія та Риб...

— Я запрошую вас до свого палацу, зараз же, у цю хвилину! — прошепотів я їй на вухо.

— Але це буде... зрада, — відповіла вона.

Я затремтів від нетерпіння.

— Геть ідеали! Ідемо до мене... — майже силоміць схопив її за руку і витягнув із ложі на вулицю. Дощ лив як із відра.

— Гей, візнику! — закричав я. — В імператорський палац, та швидше!

— Слухаю, імператоре.

І ми ледве вмістились у його екіпажі.

Рим пропливав повз нас безлюдний і холодний, темними вікнами вдивляючись у ніч. Сліпуча блискавка розітнула небо, а грім так ударив поруч, що бідолашна Попея притиснулась до моїх грудей, шукаючи порятунку. Я зняв свого плаща й запнув ним пані. За кілька кроків від нас ударила блискавка у величезне дерево. Все навколо затріщало. Коні злякались і понеслись. Візник ледве стримував їх. Я, не гаючи часу, посадив Попею до себе на коліна.

— Що ви задумали, безумний! — замолотила вона своїми кулачками у мої груди. — Я згодна на все, але ж не тут... цей мужик-візник. Моя репутація...

— Не здіймай галасу, — шепочу їй на вухо. — Прикинься, що ти від страху зомліла.

— Ви втратили... сором! — Вона намагається будь-що звільнитися з моїх обіймів.

— Якщо візник обернеться до нас, вам — кінець! Пропала ваша честь! Не галасуйте... для вас і для мене так буде краще... — говорю я, а однією рукою готую себе для вирішального удару.

— Який же ви... негідник, — шепоче Попея, розуміючи, що боротися немає ніякого сенсу, вона вирішує довіритися долі.

Дощ б'є в обличчя, але це тільки збуджує мене. Я рішуче вступаю до бою.

— Ой! — тихо зойкнула Попея.

Відчуваю, як вона вся обм'якла. Блискавка висвітлює її перекошене від страждання обличчя, їй дуже соромно. Вона боїться, що візник обернеться до нас і все побачить. Я безумствую від насолоди. Я ще ніколи не був такий щасливий. От, лялько, ти — моя. Невже приїхали? Мені не хочеться випускати її, та вона звільняється й біжить. Я намагаюсь втримати її, але марно.

— Куди ж ти, Попеє?! — кричу я.

Хтось зіскочив з канапки й кинувся геть, виблискуючи своїми білими голими стегнами. Я прокидаюсь і починаю здогадуватись, що то була Кароліна.

— Кароліно! — кличу я, та марно.

НОВА ВЕРСІЯ, АБО ЗАЙВА ХРОМОСОМА

Допит у Сорочому Броді малолітніх хуліганів нового і суттєвого у розслідування не вніс. Була бійка з бандою Карена, що несподівано наїхала з Києва. У ній брали участь його хлопці: Слон, Хряк та Бамбіно, які називали себе або Костиком, або Дмитром. Більше того, один з молодиків, категорично заперечуючи свою причетність до вбивства Миколи Бикоріза, впевнено заявив.

— Не знаєте, хто убив? Так я вам скажу. Його убив Петро Рябоштан.

— Чому ви так думаєте? — здивовано запитав Колядко.

— Аякже. Всім відомо, що у них через Оксану вже не раз виникали бійки, я сам бачив, як вони біля клубу билась. Але куди там було тому Бикорізу. Петро — спортсмен, і так віддубасив його...

Виникла нова версія: Миколу Бикоріза убив Петро Рябоштан. А як же тоді бути з розповіддю Шишми про цвинтар, склеп та величезного бороданя? Порадившись із Валерієм Середою, Колядко вирішив усе ж таки зустрітися з Петром Рябоштаном, викладачем фізкультури місцевої школи.

Нова школа була біля сільради, тому йти їм довелося недовго. У школі було тихо, йшли уроки. Зайшли в учительську на першому поверсі. Немолода вже жінка в окулярах перевіряла зошити і на їхнє запитання, де Петро Рябоштан, відповіла, що той зараз проводить заняття з дітьми у парку. Вийшли зі школи й алеєю мимо пам'ятника загиблим жителям Сорочого Броду, що полягли смертю хоробрих за Батьківщину, вийшли до стадіону.

Петро Рябоштан, молодий, високої статури чоловік з темно-русою розкішною бородою у спортивному синьому костюмі, проводив заняття учнів молодших класів. Ввічливо привітавшись і вибачившись, вони назвали себе й сказали, в якій справі завітали до нього, придивляючись, як на таке повідомлення зреагує учитель фізкультури. Одразу ж зазначили, що той здивувався, але страху ніякого не виказав. Не помітили вони й того, щоб це його схвилювало.

Петро Рябоштан дав дітям завдання й відійшов убік, щоб поговорити.

— Петре... — почав Колядко.

— Юхимович, — додав Рябоштан.

— Петре Юхимовичу, річ ось у чім: минулої ночі убито Миколу Бикоріза.

— А-а... — протягнув Рябоштан. — Он воно що, тепер я розумію..

— Чи правда, — втрутився в розмову Середа, — що ви біля клубу билися з Миколою Бикорізом?

Учитель фізкультури знітився, відвів погляд убік і проказав:

— Було таке, було. Заперечувати не буду. Зчепилися ми з ним, але щоб убивати... ні... не убивав я його... не убивав... ви мені вірите?

— Ми вам віримо, — заспокоїв його Колядко. — Але нам хотілося б з'ясувати, де ви були і що робили минулої ночі?

— Моє алібі? — скептично посміхнувся Рябоштан. — А коли я не відповім на ваше питання, що тоді?

— Самі розумієте, накличете на себе підозру, — відказав Середа.

— Можете мене заарештувати, але я до вбивства не причетний, а де був і що робив минулої ночі — відповідати не буду! — відрубав викладач фізкультури.

І Колядко та Середа зрозуміли, що більше нічого вони від нього не дізнаються, але й заарештувати Рябоштана не можуть, бо міцна статура та борода — це ще недостатні докази у такому звинуваченні, як убивство.

— Я можу йти? — сухо запитав Рябоштан.

— Так, можете, але я попросив би вас нікуди в ці дні не відлучатися з Сорочого Броду, ви можете знадобитися для слідства, — якомога делікатніше попросив Колядко.

— Це що? Прохання чи наказ? — перепитав учитель і, кинувши на них оком, додав. — Це моя особиста справа, хочу дома сиджу, хочу... — і, махнувши рукою, повернувся й пішов до дітей.

— Ач, який гонористий! — посміхнувся Середа.

— Я його розумію, — похитав головою Колядко. — Людину звинувачують у тяжкому злочині, а він... не винен.

— А борода? Ти бачив, яка у нього борода?! Провінційний дон-жуан! — проказав Середа. Рябоштан чомусь одразу не сподобався йому і викликав підозру. — Треба було запитати, який розмір у його черевиків.

— Ну, про це неважко дізнатися, — посміхнувся Колядко.

У школі пролунав дзвоник на перерву, і враз у коридорах і на подвір'ї залунали сміх, крик та дзвінкі дитячі голоси. Вони вирішили ще раз поговорити з Савелієм Шишмою, а тому попрямували алеєю до сільради. Не пройшли й двадцяти метрів, як побачили чоловіка, що прямував їм назустріч. Одразу ж упізнали його. То був капітан Очерет із

Києва. "Певно, має щось повідомити", — подумав Колядко і не помилився.

Привітавшись за руку, Очерет мовив:

— Чув, чув, ще одне вбивство. Дзвонив прокурор. Тому й приїхав. Є для вас цікава новина: наш шановний завідуючий відділенням бюро судово-медичної експертизи, кандидат медичних наук Аркадій Лазарович попрацював на совість, і тепер маємо таку інформацію. Слухайте. — Капітан карного розшуку вийняв з бокової кишені папірець і зачитав: — "Наукою встановлено, що найменші тільця клітинних ядер людини — хромосоми — є носіями генетичної інформації. Якщо до цих клітин додати фарбник, то хромосоми, всмоктавши його, зробляться придатними для спостереження під мікроскопом. У здорової людини клітина має сорок шість хромосом. З них двадцять дві пари абсолютно однакові як у чоловіків, так і в жінок. Двадцять третя суттєво відрізняється в осіб різної статі. По ній можна безпомилково визначити, чоловіку чи жінці належить та частинка тканини тіла. Клітини коріння волосся під мікроскопом показують, що їхній власник — чоловік".

— От тобі й маєш, та ми в цьому й не мали сумніву, — прокоментував Середа.

— Це ще не все, слухайте далі, — сказав Очерет і продовжував читати: "У даному випадку в п'яти клітинах з дев'яти хромосоми мають не єдине сполучення як і повинно бути, а два тільця на протилежних полосах ядра, які світяться. Одна хромосома — зайва!"

Тут Очерет зупинився і повторив.

— Зайва хромосома!

— Що з цього витікає? — не втерпів Середа.

— А з цього витікає ось що: "...Людина з такою хворобою, як діосомія, має характерну зовнішність та деякі відхилення у розумовому й фізичному розвитку".

— Що ж то за особливості? — не вгавав Середа.

— Високий зріст, світле волосся, довгі руки й ноги, низький інтелект, іноді варикозне розширення судин та неабияка агресивність.

— Та-ак, — протягнув Колядко. — Це вже дещо. Маємо майже словесний портрет убивці Серафими.

— А убивця Бикоріза, за описом Шишми, має густу темну бороду. Щось мені не сподобався цей Петро Рябоштан: високий, міцній, має пишну густу бороду... — почав Середа.

— От, от, а тут сказано, що такі люди мають світле волосся, — заперечив Колядко.

— Хіба вночі у темному склепі роздивишся? — здивувався Середа. — Та вночі всі блондинки здаються брюнетками, а всі коти — сірі!

— Поспішати не будемо. Ми зацікавились фігурою Валерія Шуруєва, який перший довідався про цінні ікони баби Серафими, — зауважив Очерет. — З'ясувалося, що цей лжехудожник, хоч і навчався в художньому інституті, не закінчив його, бо був з ганьбою відчислений. Обраний головою профкому, він брав від студентів хабарі. Учився ще у двох інститутах, але в жодному далі першого курсу не пішов. Його зацікавили ікони та предмети старовини, почав мандрувати по містах та селах, видурюючи у бабусь ікони. Мав на тому неабиякі гроші. Поступово перетворився у гендляра. Отож ми повинні простежити його зв'язки. Якщо він особисто й не причетний до убивства Серафими Бикоріз, то підполковник Рокитний вважає, що через нього ми вийдемо на слід злочинців.

ЩАСТЯ НЕ В ГРОШАХ, А В ЇХНІЙ КІЛЬКОСТІ

Було холодно. По обидва боки дороги лежав сніг. Навколо все біле: і дорога, і стріхи хат, і городи за ними, і верби біля ставка. Хлопчина йшов і плакав. Йому було так прикро, не хотілося повертати у дитячий садок таку звабливу гоночну машину — іграшку, яку він тихенько "позичив", щоб погратися. Мати наказала повернути іграшку й більше ніколи нічого не брати без дозволу. Вона не хоче мати сина-злодія. Він тоді не розумів того, але йому так хотілося мати гарну іграшку.

Другий епізод. Ялта. Ніч. Чорне небо. Чорне море. І тільки жовті вогні віддзеркалюються у воді. Духмяне повітря. А він по вірьовці спускається з даху на балкон. Ступив до

кімнати. Постояв, прислухався. Тихо. Лише цикади заливаються за вікном. Відчинив шафу. Скільки добра — шуба з каракулю, плаття, джинси, норкові шапки... І все таке гарне, як та звабжива жовта гоночна машина...

Ні, Шуруєв не став дрібним злодієм. Він мріяв про великі гроші. З тих пір, як прочитав роман Драйзера "Фінансист". Ось його кумир та ідеал — Френк Каупервуд. Вродливий, рішучий, верткий, хазяїн життя та обставин. Він, як Френк, свого не випустить.

А життя тим часом ішло. Ріс капітал Шуруєва, а з ним зростали й потреби. Тепер він обідав і вечеряв у шикарних ресторанах і міг за один раз програти великі гроші у більярд. А що вони для нього?! Он американський мільярдер Глен Тарнер літає на власному лайнері, на хвості якого наліпив свого п'ятиметрового портрета, ходить у темночервоному оксамитовому піджаку, на ногах штиблети зі світлої шкіри ненародженого теляти. Він витягає з кишені пачку банкнот і ставить свої автографи на стодоларових купюрах. А поруч плакати: "Я можу навчити вас, як стати багатим, якщо ви не побоїтесь запитати про це у мене!"

Он воно що, міркував Шуруєв: "Якщо ви не побоїтесь запитати про це у мене!" О, він не побоявся б, він би запитав. Ех, не там народився, не в тій країні, де цінують ділових людей та ініціативу. Інша річ — там, за горизонтом, де бізнес стоїть на першому місці. Та що поробиш, треба пристосовуватися до будь-яких обставин. Не пристосуєшся — вимреш, як ті дурні динозаври.

Минали дні, минали ночі, вставали світанки... і от одного чудового дня студент Володимир Шуруєв познайомився в Яготині на збиранні буряків, куди їх посилали від художнього інституту допомагати колгоспові у збиранні врожаю, з однією чудовою дівчиною — Інгою Жек'ю, довгоногою красунею у "фірмових" джинсах. Її попелясті коси так романтично спадали на плечі, вона так вправно палила закордонні сигарети та наспівувала під гітару "Вже давно відцвіли хризантеми в саду", що Шуруєв не те щоб закохався (слава Богу, до такого безглуздя він ще не дійшов), а відчув якийсь душевний потяг. А ще коли довідався від Інги, що її батько, Роберт Геоцинтович Жек'ю, хутряних справ май-

стер, кохається у мистецтві й що у них вдома на стінах висять полотна Маковського, Левітана, Шишкіна та Айвазовського, то твердо вирішив: "Це та людина яка конче потрібна на довгому життєвому шляху". І одного чудового вечора, цілуючи Інгу, він прошепотів:

— Щастя не у грошах, люба!

— А в їхній кількості, ти хочеш сказати? — додала вона. І обоє весело розсміялись.

СУТІНКИ

Видзвонював годинник на Лаврській дзвіниці. По річці йшов буксир. З нього долітали звуки французької пісні: "Коли всьому вінець, і мрію кохання розбито..."

— Як чарівно! — сказала Кароліна.

— Що саме? — перепитав Бізон.

— Все: і ріка, і сутінки, і пісня.

Він не втримався. Згріб її своїми величезними руками і впився до болю у губи. Подих йому забило. Він завмер від щастя. Вона відповіла йому. І коли він її випустив, сказала:

— Незручно. На нас дивляться.

— Хто? — не зрозумів він.

— Люди, — озирнулась вона на майже порожній у сутінках пляж.

— Люди?! — розреготався він голосно, аж по берегу пішла така луна, що стало лячно. — Люди! Ха-ха-ха... Люди! Що таке люди, коли я — люблю тебе! А ти мене любиш, Кароліно?

У неї не вистачило сили, щоб відповісти — ні.

— І я, і я ... — проказала вона.

Тоді він підхопив її на руки і, немов з пушинкою, закружляв по безлюдному приплаву, приспівуючи й радісно примовляючи: "Вона мене любить, вона мене любить!" Кароліна ледве встигала фіксувати у своїй свідомості, що з нею діється.

Сонце вже впало за горизонт. Пісок був вологий і прохолодний і тоскно попискував під їхніми ногами. У неї не вистачало ні сили, ні сміливості противитись. Відчувала, ні-

би потрапила в обійми до горили чи снігової людини, так міцно своєю залізною лапою притискав він її до себе. Від задоволення він голосно реготав, роззявляючи свою пащеку й показуючи ряд великих прокурених жовтих зубів. Не стямилась, як вони опинились у заростях верболозу і... задихнулася в його обіймах.

Після всього того, що довелося їй відчути й пережити, лежала безпомічна й розчавлена ніби якимось гігантським пресом. Не було сили навіть плакати.

— Ну, що... підеш за мене? — по хвилі запитав він.

Хотілося щось сказати та замість того беззвучно поворушила губами.

— От і добре, що згодна, — зауважив. — Ми з тобою тепер — знаєш як заживемо. Гроші для мене — тьфу! Не в грошах щастя, а в їхній кількості. — І він знову так голосно розреготався, що з дерев почало осипатися листя.

Вона зримо уявила собі, що він в цю хвилину може з легкістю горили своїми величезними щелепами перекусити мисливську рушницю, а якби йому спало на думку вдарити своїми двопудовими гирями-кулаками у груди, то луна від того докотилася б не лише до Матвіївської затоки, а й до Осокорків.

Тепер її турбувало одне: якнайшвидше позбутися від цієї дивовижної тварини, що якимось чином теж належить до класу людей. Як могло це статися? Яка незбагненна помилка природи. Бігати б такому по пустельному Тібетському плоскогір'ю, їсти сире м'ясо і сповнювати повітря несамовитим диким реготом, від якого волосся на голові стає дибки.

— Ти знаєш, — долетіло до неї, — у мене є ті дошки (вона здогадалася, що дошками він називає ікони) ... сімнадцяте сторіччя. Володимиро-Суздальська школа живопису. Якби мені вдалося їх гарно загнати, мали б хіба ж такі бабки і майнули б з тобою на білому пароплаві. Ти навіть не можеш собі уявити, як я люблю море... Як я його люблю!

Що вона чує, чи не сниться, чи не мариться все це їй? Ця людиноподібна мавпа любить море. Та в неї не було тепер сили ні кепкувати, ні навіть посміхнутись.

— Лежиш у траві, цикади цвіркочуть, полином духмяно пахне, а внизу — море тихо хлюпочеться. Лагідно й ти-

хо. А над морем місяць, мов діжа — величезний і оранжевий. А ти лежиш і дивишся у небо. А над гобою зорі.

"Ця звірюка виявляється... ще й поет", — подумала вона і хотіла звестися на ноги, але не втрималась і незграбно опустилася на траву. Він обережно, мов пушинку, поставив її на ноги і запитав:

— Ну, що? Зможеш іти, чи відпочинеш ще трохи? — і не чекаючи на відповідь, обережно зніс її до берега й посадив на стовбур великого поваленого дерева.

Недалеко маячіли постаті нічних рибалок, що повтикали у пісок свої вудки. Лагідно хлюпотів Дніпро, і вечірні вогні весело віддзеркалювались у воді. Знову мимо них пройшов буксир, і знову долинула щемлива мелодія французької пісні "Коли кінець всьому, і мрію кохання розбито..."

Вона не втрималась і голосно розридалась, їй стало прикро як ніколи. І так жаль себе і загубленого свого життя, що вона заплакала гірко і щиро, як плачуть маленькі діти, їй здавалося, що ще ніколи у житті вона так не ридала. У голові настирливо звучали слова: "Коли всьому кінець, і мрію кохання розбито..." Розбито... назавжди — розбито! Господи, що ж це робиться на світі?! Адже вона так пристрасно, як ніхто, мріяла про кохання, від якого б перехоплювало подих і підносило до неба. А що замість того? Цей дикий неандерталець із залізними руками, щелепами, як у звіроящера, та жовтими прокуреними зубами. І воно теж... хоче кохати... раптом збагнула вона. Це жахливо, бо воно не хоче, воно вже покохало її... "Що ж тепер буде, — стукало в скронях, — що тепер буде?"

— Що з тобою? — лагідно запитав він, ледь торкнувши своєю мокрою холодною рукою її плече.

Вона здригнулася й заплакала ще дужче.

"Чого вона так плаче?"— подумав він. А вона плакала й проклинала в душі все на світі: і свою вроду, і те, що розміняла силу своїх почуттів на закордонне ганчір'я, парфуми та сумнівних попутчиків.

"Хіба це я?" — дзвеніло у голові.

Вона уявляла себе душевно горбатою з деформованою душею й гіпертрофованим почуттям відрази до всього чоловічого роду. Кинути все і... втопитись... Вона здригнулася

всім тілом. Так ні. Ця горила, що поруч, врятує її. А для чого?! Щоб жити? Ні — для того, щоб існувати... існувати гидко, принижено та обережно. Почати нове життя, але як? По-перше, треба позбутися цієї дикої мари, від згадки про нього її починало трусити як у пропасниці. Позбутися його (пролунало у свідомості), але як? Вбити? На це вона не здатна. Тоді нехай це зроблять вони, такі самі покидьки, як і він, для них, окрім грошей, у житті більше нічого не існувало, не існує й не існуватиме. Хіба вони знають — що таке життя? Справжні почуття і любов! Про кохання я вже мовчу, а про любов... про любов до всього живого і прекрасного, до цих вогнів, що мерехтять у ріці, або до горобців, що купаються у калюжах, до бузку, до жасмину, дощу, запаху сіна...

— Що робити? — не зчулася, як вимовила те вголос.

— Ти про що? — не зрозумів він. (Її ображала його фамільярність, але настирлива ідея — позбутися цього жахливого створіння природи не давала їй спокою).

— Про ікони, — нарешті прийшла вона до тями. — Я познайомлю тебе з потрібними людьми, вони добре заплатять, — швидко говорила вона. — Ходім, ми зараз з ними зустрінемось. Ти про все домовишся сам. Я думаю, вони заплатять стільки, скільки ти забажаєш.

— Отоді ми з тобою заживемо! — повеселішав він.

— Облиш це, — грубо перервала вона.

— Чому? — здивувався він.

— Спочатку діло, а потім... сантименти.

— Ну, що ж, — погодився він. — Ти — ділова жінка.

МОРОК І ТІНІ

Було вже за північ, коли таксі в'їхало на темну тиху київську вуличку. Одноповерхові будиночки ще тулились один до одного, чекаючи коли їх знесуть. У дворі у старому дерев'яному двоповерховому флігелі світився вогник.

— Тихше, а то сусідів побудиш, — прошепотіла вона, коли вони піднімалися дерев'яними рипучими сходами на другий поверх.

У кімнаті, обвішаній іконами та картинами, мерехтіло зелене світло від абажура.

— Знайомся, це мої друзі: Самсон та Лазурний, — звернулась вона до нього, кокетливо поправляючи свою високу пишну зачіску.

— Борис Небаронов, — назвав він себе і так стиснув у своїй правиці їхні пухлі й кволі долоні, що вони мало не завили від болю, ледве стримуючи свої емоції і ніяково посміхаючись.

Вона збагнула все, і це її розвеселило.

— Ми можемо вам довіритись? Адже ви самі розумієте, наші справи — діло делікатне, щось не так і — загудеш! — почав було Самсон, та Бізон перервав його на півслові.

— Скільки відсидок мав? — прозаїчно запитав він.

— Не зрозумів, — відповів Самсон.

— А я — дві. Першу за злодійство, другу — за розбій та угон автомашини. Влаштовує? — посміхнувся він.

— Цілком, — проказав Самсон.

— Ми-и-и тут ви-и-рішили, — почав було Лазурний.

— А ти помовч і не мичи, як миня, нехай він говорить, він тут у вас, як я зрозумів, за старшого, — обірвав його прибулець.

— Цілком слушне зауваження, — погодився Самсон, нервово омиваючи правицею свою густу сивіючу бороду (він завжди так робив, коли хвилювався). — Перейдемо одразу до діла: дошки у вас?

— Припустимо.

— Тоді завтра вранці на моїх "Жигулях" виїдемо до Тернопільської області. Біля Підгайвців є невеличке село, що зветься Старим Містом, може, чули?

Бізон похитав головою.

— Я прозондував ґрунт, — вів далі Самсон. — Працювати будете у перуці, з реквізитом.

— Що нам перепаде? — раптом втрутилась Кароліна.

Бізон хмуро глянув на неї, і вона замовкла.

— У селі є стара церква. Візьмемо стародавні ікони, хрести, скатерки, рушники, підсвічники. За попередніми підрахунками, ця операція нам дає тисяч двісті-триста.

— Непогано, — не втрималась Кароліна.

— Зупиняємось у Микульських у Рогатині, з якими я познайомився в ресторані у Києві.

— Дуже хочеться подивитись на церкву Святою Духа в Рогатині, — зауважила Кароліна.

Їй ніхто не відповів.

— А з дошками що? — хмуро сказав Бізон.— Дешево не віддам. Мені за них Шуруєв давав...

"Не бреши, бо Шуруєв не знає, що дошки у тебе", — подумав Самсон і мовив:

— Я думаю, Микульські торгуватися не будуть. Вони добре розуміються на мистецтві. І ще одне. Життя ускладнюється й ускладнюється. Працювати стає дедалі важче. Тому що тепер, за новим законом, є поняття: пам'ятки історії і культури. До числа їх входять предмети, пов'язані з історичними подіями у житті народу, розвитку суспільства й держави, — багатозначно промовив Самсон. — Твори матеріальної та духовної творчості, які являють історичну, наукову, художню чи іншу культурну цінність.

— До-о-бре, — протягнув Лазурний.

— Тому треба працювати так, щоб комар носа не підточив: якісно й винахідливо. До чого все це я веду? Про всяк випадок я вам дам, Борисе, членського квитка Товариства охорони пам'яток історії і культури.

— А мені? — не витримав Лазурний.

— А тобі? Довідку про відрядження науково-дослідної лабораторії консервації та реставрації музейних цінностей.

— Це до-о-бре.

— Отож, беремо курс на Рогатин Івано-Франківської області. Церква Святого Духа. З Підгайців захопимо багаж і вирушимо на Київ. Питання будуть?

Питань ні в кого не було, тому домовились, де завтра вранці вони підхоплять по дорозі Бізона з його дошками. Зібралися було розходитись, як раптом почувся якийсь шурхіт на сходах.

— Вимкни світло! — наказав Самсон Кароліні.

Та не встигла висмикнути шнур з розетки, як до кімнати ввалилося щось невелике, сіре, згорблене й запричитало:

— Ой, Господи, пропав, пропав мій... Сірий! Хто міг його вкрасти?! Хто? Що ж я тепер без нього робитиму, що?!

Бізон миттю зорієнтувався і заховав зброю.

— Ви про що, Олено Якимівно? — улесливо запитав Самсон.

— Мама шукає кота, — посміхаючись, пояснила Кароліна.

Всі полегшено зітхнули й розійшлися.

Як і було домовлено, вранці Самсон, Лазурний та Кароліна під'їхали на одну з тихих київських, вулиць, де на них з чималим, акуратно завернутим пакунком чекав Бізон. Самсон, ховаючи пакунок у багажник "Жигулів", задоволено зазначив, що дошки важать чимало, а коли перевести на золото...

До Рогатина добралися без особливих пригод. Двоповерховий особняк Микульських поетично вписувався у місцевий ландшафт. Відчувалося, хазяї мають потяг до неабиякої оригінальності. На стінах висіли репродукції з картин відомих майстрів епохи Відродження, а також величезна копія (майже на всю стіну) з відомої картини Тінторетто та старовинна парсуна "Козак Мамай".

— Будьте як вдома, дорогі гості! — зустріла їх суха, манірна у темній аскетичній сукні Микульська. — Ми дуже полюбляємо, коли у нас такі шановні люди. А це мій чоловік, Микульський.

— Як ся маєте, пане Микульський, як маржина? — запитав Самсон.

— Дякую, — відповів хазяїн, розманіжений сивіючий приземкуватий чоловічок, круглий, наче куля, — прошу всіх до столу. Скуштуйте, панове, що Бог послав.

Після обіду, відпочивши й залишивши Кароліну в Микульських, Самсон, Лазурний та Бізон виїхали (за порадою Микульських) до старого монастиря: перепиляли решітку на вікні церкви й викрали десять ікон та дарохранительницю.

— Які чудові тут місця! — хвалився Самсон хазяйці, коли вони повернулися до Микульських. — Ми обстежили церкву в Старому Місті для нашого музею (він удавав, що все це вони збирають для музею) і придбали дивовижну річ. Петре, покажи, — наказав він Лазурному.

Коли той показав ікону, хазяйка сплеснула руками.

— Це чудо! Та їй і ціни немає.

— Якщо я не помиляюсь, це — тринадцяте сторіччя, — докинув Микульський.

— Ви не помилились, пане професоре, — відказав Самсон.

— Часом чи не — Феофан Грек? — вів далі Микульський.

— Ну, що ви, Данилку! — втрутилась Микульська. — Це скоріше схоже на "Царя царів" Алімпія Печерського.

— А хто такий той Алімпій Печерський? — хмуро запитав Бізон.

— О, то стародавній руський художник, уродженець Києва. У тисяча вісімдесят четвертому році батьки віддають хлопчика в науку до грецьких майстрів, які прибули з Візантії, щоб прикрасити іконами та мозаїкою велику Успенську церкву Печерського монастиря. У 1087 році ігумен Никон вводить молодого художника в чин інока й нарікає іменем Алімпій. Краса й довершеність його робіт приводили у захват людей. Ще за життя вознеслась його слава. "Добре ізвик хітрості іконной: ікони писати хітр бе зело", — так було написано про нього.

Помер 17 серпня 1114 року під час роботи, закінчуючи один з найвизначніших своїх творів — "Царя царів", — зітхнувши, скінчила свою розповідь Микульська.

Микульський, щоб теж показати себе, поважно додав:

— Рубльову на той час було більше сорока, коли він створював перші значні роботи — ікони в московському Благовіщенському соборі. Попереду був такий розпис у Владимирі, як "Звенигородський чин" та "Трійця".

Бізону смішно було дивитись, як Микульський, схиливши свою круглу, блискучу, з рожевими щічками голову, замилувавно говорив:

— А колорит який! До речі, про колорит, Борисе, дивовижна то річ — психологія кольору. Уявляєте собі: під дією червоного світла утворився вуглець, а під дією синього — білок.

"Знаєш що, старий недоумок, — хотів було відповісти лицар плаща та ножа, — давай швидше мені долари і йди ти зі своїми білками, вуглецем та колоритом, знаєш куди?" Та замість того ввічливо промовив:

— Це дуже цікаво.

— Зверніть увагу на манеру письма стародавнього живописця, на його почерк, — у захваті вигукнула Микульська, а чоловік підтримав її.

— До речі, про почерк. Характер і почерк. Сильний нахил виявляє велику людську враженість. А коли людина дуже тисне, значить вона — пристрасна. Крупний почерк — енергійність, лицарська гордість, самовпевненість та величавість душі. Якщо у вас потяг до широкого розмаху — ви компанійська людина, а також це бажання показати себе. Почерк — то застигла мелодія. Як сказав Платон: письмо — то є геометрія душі.

— Архітектура то є теж музика у камені, — додала Микульська. — Але музика музикою, а вечеряти людині ой як необхідно. Прошу всіх до вітальні.

— Пригадуєте, у Горького в його романі "Клим Самгін",— весело щебетала Кароліна. — Я запам'ятала той вислів на все життя...

— На тлі червоного оксамиту біліє ваше стегно?! — розреготався Самсон.

— Ні, зовсім не те, — категорично відповіла Кароліна й процитувала. "Для великих звершень потрібен відпочинок, здоровий дух та смачна вечеря".

"Який я далекий від усього цього", — з гіркотою подумав Бізон, обережно умощуючись за столом, на якому приємно парувала смажена качка та інші, не менш смачні, страви.

Всі пили, їли, а розмова все точилася й точилася. Микульський запропонував випити за високе мистецтво, бо, на його думку, воно так само безграничне, як і саме життя. На це Самсон відповів, що не може собі уявити всю безкінечність світу.

— Це вже точно, — погодилась Кароліна, — адже Лукрецій так само думав і говорив у своїй поемі "Про природу речей".

— Як це все жахливо, — бідкалася Микульська. — Які ми всі беззахисні перед природою, перед її величезністю, перед силою атома. У мене таке враження, що от-от щось станеться. Пригадуєте, як Джордано Бруно сказав у сонеті:

Кристальной сферы мнимую преграду
Поднявшись ввысь, я смело разбиваю
И в бесконечность мчусь, в другие дали,
Кому на горе, а кому в отраду,
Я Млечный Путь внизу вам оставляю.

Кароліна сумно повторила:

— Чумацький Шлях внизу вам залишаю... Всесвіт і людина. Які ми маленькі, які мізерні... Космос — це ж так грандіозно!

"Щоб вас усіх холера за печінку вхопила! — думав Бізон, смакуючи качиною шиєю. — Кожен пнеться у пани і хоче показати, який він розумний. А чим я можу похвалитися? Своєю силою? Сиджу й мовчу і в тому вбачаю свою мудрість. Недарма кажуть: слово — срібло, мовчання — золото. Нехай викаблучуються один перед одним, як на ярмарку".

— В основі ньютонівської космології, — об'їдаючи качину лапку, вів Самсон, — лежало три фундаментальних положення: про стаціонарність і однорідність Всесвіту. Всесвіт простору. Простір однорідного Всесвіту Ейнштейна — це трьохмірне, зачинене у собі, й у той же час безкінечне середовище!

— Я з вами не згоден, — сказав Микульський, доїдаючи качиного пупа.

— Не зі мною. З Ейнштейном, — зверхньо посміхнувся Самсон.

— І з вами не можу погодитись, — вів круглий чоловічок. — Як це: трьохвимірна, зачинена у собі й у той же час безкінечна сфера?

— Диваки! — зашепотіла на вухо Бізону Кароліна. — Хочуть докопатися до істини.

— Я їх... зневажаю... — з презирством відповів той. — Базіки, хіба це люди?

Вона замовкла, наче у рот води набрала, а Самсон виголошував:

— А я вам кажу, що насправді все набагато складніше, ніж ми думаємо. Тому що це справедливо для однорідного та ізотопного Всесвіту.

— Але чи володіє реальний Всесвіт тими якостями — це ще питання! — кинув Микульський, доїдаючи качине стегно.

— А що таке взагалі реальний Всесвіт? — Самсон видивлявся, що б йому ухопити від смаженої качки.

Микульська внесла гусячий паштет, смажене порося та котлети по-київському. Її чоловік вправно відтяв від рожевого смаженого поросяти чималенький шматок і виголосив:

— З розвитком філософії стало очевидно, що наука не може вивчати матерію, багатозначність її якостей.

— А я вам кажу, що Всесвіт як об'єкт наукового дослідження — не є чисто матеріальним світом! — доїдаючи задню рожево-коричневу поросячу ніжку, не вгавав Самсон.

— Облиште! Диваки! — не витримала Кароліна. — Про що ви сперечаєтесь? Жити треба — ось і весь секрет. Життя таке швидкоплинне.

Пронзительно цикади стрекотали,
Лесной туман вставал со всех сторон
Бренчала сбруя, травы трепетали,
И снился мне Онести странный сон:
Красавиц ужас, гончие собаки
И тени грозных всадников во мраке.

Бізон намагався запам'ятати фразу про грізних вершників у пітьмі, це йому сподобалось.

Гості перейшли до десерту. Хазяйка причащала тортом. Самсон, витираючи серветкою бороду, продекламував:

Книга жизни моей перелистана — жаль!
От весны, от веселья осталась печаль,
Юность-птица: не помню, когда прилетела
И когда унеслась, легкокрылая, вдаль.

— Я теж люблю Омара Хайяма, — посміхнувся Микульський.

Кароліна звернулася до Бізона.

— А ви, Борисе, в якому місяці народились?

— У січні, — відповів той.

— За гороскопом: чоловік, що народився в січні, довірливий до крайнощів за своїм характером, і від того він має чимало горя в житті.

“Чорта лисого, — подумав Бізон. — Ніколи й нікому не вірив і не вірю, мене голими руками не візьмеш”.

— Вам каву чорну чи з вершками? — раптом звернулася до нього хазяйка.

— Чорну, — відповів він.

А Кароліна вела далі:

— Взагалі, замолоду на нього чекали невдачі й тільки у зрілому віці він стане на ноги. Він запальний, але може бути добрим сім'янином.

"Це точно, — подумав він. — Замолоду багато було дурі в голові, а тепер..."

Микульська ввічливо поставила перед ним чашечку запашної міцної кави.

— Дякую, — сказав він.

— Пийте на здоров'я! — почув у відповідь.

А Кароліна не вгавала:

— Пригадуєте у Байрона?

Любой из нас идет своим путем,
Живет и умирает... А потом?

Яка страшна істина криється у тих словах. Немає нічого після того, є лише сьогоднішнє, оце справжнє.

— Може, ви й маєте рацію, — сказав він і ковтнув кави, що так приємно пахла.

Йому зробилося дуже зле. Запекло всередині, у всьому тілі відчув млосність, туман сповивав усе навколо. І останнє, що долинуло до нього, були слова:

Вокруг своей оси весь мир кружится.
Мы можем, восхваляя небеса,
Платить налоги, жить и веселиться,
Приспособляя к ветру паруса...

— Приспособляя к ветру паруса... — прошепотів Бізон і впав.

— Здається, феніта ля комедія, — констатував Самсон.

— Куди ми його дінемо? — бідкався хазяїн. — Може, закопаємо десь у саду?

— Ні! — втрутилась Микульська. — А раптом... собаки розриють.

— Тоді у лісі, — сказав Самсон. — Як стемніє надворі, вивеземо й закопаємо у лісі.

— Пра-а-вильно, — погодився Лазурний.

"Добре, що так скінчилося, — подумала Кароліна, спостерігаючи, як чоловіки обережно, немов дорогу реліквію, виносять тіло Бізона униз на перший поверх. Мине деякий

час і він стане прахом, перетвориться на ніщо, а лише вчора... там, у Гідропарку..."

І при згадці про вчорашнє її серце застугоніло, а тіло почала трусити пропасниця.

— Що з вами, люба? Вам зле? — зашепотіла Микульська. — Не звертайте уваги, це може негативно позначитися на вашій вроді, адже ви — така чарівна жінка.

— Ах, сволота! Яка сволота! — долинуло до них знизу. — Цей негідник замість ікон загорнув у старе ганчір'я пресовану фанеру! Він обдурив нас усіх! — кричав Самсон.

— А я го-о-во-рив, що йому не мо-о-жна довіряти, бо то — плебей!

ВТЕЧА

Він лежав унизу в темній коморі й не чув, як Самсон говорив Микульському:

— Але є ще зверхгалактика...

— Простір, що має кінець, — багатозначно відповів Микульський. — У той же час може бути безкінечним відносно руху системи координат.

Свідомість поволі поверталась до Бізона. Він примусив себе розплющити очі, але нічого не побачив навколо, його огортав морок, і лише десь праворуч угорі через маленьке скляне віконце під стелею пробивалося блідо-голубе тьмяне світло. Тоді він зрозумів, що лежить у коморі на холодній дерев'яній підлозі. Всередині пекло́, а по всьому тілу розливалася така млосність, що годі було не те що звестися на ноги, а й ворухнути якою-небудь кінцівкою. Він болісно намагався збагнути, де він і що з ним сталося. Згори, з другого поверху, лилась музика. То було "Аргентинське танго". Долітав сміх, шарудіння ніг. Там танцювали, сміялися, жили, а він тут лежав і дубів. І тоді він збагнув (нарешті свідомість повернулася до нього), яка страшна небезпека чекає на нього. Він усвідомив, що вони чекають, доки звечоріє, щоб прийти сюди й прикінчити його. По тому, що світло з віконця ще ледь-ледь пробивається знадвору, зрозумів: ще не ніч, але вже, певно, сутінки. Треба вибиратися звідси —

і чим швидше, тим краще. Усвідомлення страшної небезпеки додало йому сили. Він звівся на ноги, намагаючись нічим себе не виказати, й з великими труднощами добрався до дверей. Кілька хвилин постояв, прислухаючись. Згори, як і раніше, так само весело розсипався дзвінкий жіночий сміх і звуки музики. То сміялася Кароліна. Він упізнав її. "Ах, ти, суко, пожди, посмієшся ти у мене!" — подумав він, і хвиля такої зненависті прошила геть усе його єство, що він ледве не завив по-вовчому від душевного болю. Тепер ним рухала одна-єдина думка, ні — то навіть була не думка, а всепоглинаюча підсвідома ідея: втекти і помститись. На його щастя, двері виявилися незамкнені, й він, притримуючи їх, щоб не рипіли, вийшов у коридор. Намацав у боковій кишені пістолет і вже ступив крок на сходи, щоб кількома пострілами покласти їх на підлогу і з задоволенням спостерігати, як вони корчитимуться від болю у передсмертних муках. Але, зваживши все, зупинився. Постріли почують, збіжаться люди, його схоплять, адже він такий кволий, що не зможе від них утекти. "Ну, що ж, — з гіркотою подумав він. — Спочатку — втеча, а потому — помста!" І тихенько вибрався на ґанок.

Надворі вже сутеніло. Стежка вела на вулицю, де його могли помітити й наздогнати, якби він пішов нею. Тоді він обминув будинок і через дерев'яну хвіртку пробрався у сад, а там городами (знайшов-таки щілину в паркані) вибрався на волю. На острівах гострими копичками сохло сіно, з-за лісу вставав великий оранжевий місяць, а під ногами плуталися білі, наче маленькі грамофони, квіточки берізки польової. І чим далі він віддалявся від двоповерхового будинку Микульських із залізним блискучим дахом, тим веселіше ставало йому на душі. "Скорше дістатися до лісу, там вони його не знайдуть, а хоч і натраплять — покладе безжально".

Він пройшов городами й спустився до річки в тому місці, де вона розгалужувалася, утворюючи острів, що поріс кущами. Пішов уздовж річки, униз за течією. Сонце впало за ліс, і в річці відбивалися густо-зелені тіні дерев, На тому березі ріс очерет та верболіз. Він спустився до самої води, обминаючи оголене коріння тополь, і пішов берегом. Ста-

ло поночі. Тепер річка видавалася йому зовсім похмурою, і вода у ній була темно-бура, майже чорна. На тому боці біля очерету плавало жовте латаття і лілії, які він полюбляв рвати у дитинстві. Дитинство... де воно? На якусь хвилю він пригадав себе зовсім малим хлопчиськом: високим, худим, незграбним. Пригадав, як тікав із дому і в сутінках з дитячим пістолетом бродив у заростях верболозу, над ним хмарою дзижчали комарі, а з очеретів з шумом випурхували дикі качки. Він тоді уявляв себе Робін Гудом. Коли то все було... Нараз виринув спогад, наче з туману, і згас, як далека комета.

Він вийшов на білу косу. Під ногами шурхотіло каміння й черепашки. Він ще подумав, що тепер рідко можна зустріти на ріці черепашку. Зупинився. Від коси тягнувся білий берег ріки, порослий травою та різним суцвіттям. Подумалось: чому це у присмерку білі квіти видно, вони наче світяться, а інші — ні. Берег спинався все вище і вище, аж до самого лісу. Почав дертися угору, чіпляючись руками за кущі та коріння дерев. Видерся. Зупинився, розглядаючись навколо, одхекуючись.

Тепер він стояв на дорозі, що вела невідомо куди. Ліворуч густою темнотою височів ліс, праворуч, внизу, була ріка. Він пішов по дорозі. Обминув дерев'яний місток. Поруч капличка з розп'яттям Ісуса, а ще далі — крислаті дерева.

Упевненість, що тепер вони не доженуть його, вселяла надію. Але чим далі — йти ставало йому все важче й важче. "Ні, тільки не тут... — стугоніло у скронях. — Ще крок, ще крок уперед, тільки б не впасти, тільки б не впасти". Він обома руками ухопився за якесь дерево, що росло при дорозі, й застогнав чи то від болю, чи то від свого безсилля. "Як все глупо..." — майнуло у голові І він відчув, що втрачає свідомість.

Раптом наче з-під землі виросли перед ним дві жіночі постаті: одна молода, струнка й весела, а друга скоцюрблена з ціпком у руці. Очі старої дивились допитливо й пильно теплими жаринками. Молода несла на плечах в'язанку хмизу.

— Йой, хлопе! — сказала вона й підійшла впритул до нього, щоб краще розгледіти, хто перед нею.

Він подумав, що те все йому привиділось, певно, починає марити.

— Чужий, — сказала стара,

— Йой, мамо, це ж... Борис! Бігме, що — Борис! — долинуло до нього.

— А ти його знаєш? Десь виділа? — недовірливо запитала стара. — Гляди, Рузю.

— Коли працювала у санаторію у Черче, — відповіла вона і звернулася до нього. — Борисе, ти не впізнаєш мене? Це я — Рузя.

— Рузя... — прошепотів він, втрачаючи свідомість. — Рузя...

— Йой, мамо, йому зле. Хутчій тягнімо у хату. До лікарні далеко... може, ви чим зарадите.

— Спробую відпоїти зіллям, я так гадаю, що його отруїли, — відповіла стара.

І вони, притримуючи його, повели дорогою до хати, що стояла на узліссі — ондечки на тій горі.

НЕСПОДІВАНИЙ ВІЗИТ

— Ні, до вбивства Серафими Бикоріз та її сина, я гадаю, вони не причетні, — сказав на черговій нараді капітан Очерет. — Як нам вдалося встановити, Володимир Шуруєв скуповував разом зі своїм майбутнім тестем ікони, предмети старовини, книги. Нам стало відомо, що Жек'ю в 1943 році було засуджено за крадіжку, а 1963 року його знову засудили за спекуляцію. Він щедро постачав Шуруєва грошима і — якими грошима! Ми встановили, що Володимир Шуруєв підтримує тісний зв'язок з такими відомими "колекціонерами" антикваріату, як Самсон та Лазурний. Гадаю, треба простежити за цими ділками, які вчора повернулися з подорожі по Західній Україні, певно, не з порожніми руками. Є підозра, що товар вони переховують у своєї спільниці Кароліни Ласкаржевської. Вчора ще один "колекціонер" — Леонід Григорович Харчевський (кличка Барон) купив у Жек'ю бронзову скульптуру французького митця Кладіона.

— За квартирою Ласкаржевської встановити цілодобовий нагляд, — наказав підполковник Рокитний, — а ви, Вікторе Івановичу, — звернувся він до Очерета, — спробуйте сьогодні ж поговорити з Шуруєвим. Брати поки що його передчасно, але попередьте, щоб тримав язика за зубами.

— Слухаю, — відповів Очерет і поїхав на квартиру до Шуруєва.

Двері відчинив сам хазяїн, який, певно, не чекав на такого гостя, а тому, побачивши посвідчення майора карного розшуку, затрусився, як осиковий листок. Він почав метушитися, запрошуючи Віктора Івановича проходити й сідати.

— Пробачте за банальний жарт, але тепер сидіти доведеться не мені, а вам.

Шуруєв зблід.

— Якщо ви, — закінчив майор, — щиро в усьому не признаєтесь. Ви повинні зрозуміти, що для слідства ваше зізнання матиме неабияку цінність.

— Так, так, я розумію, розумію, — швидко заговорив Шуруєв, нервово перебираючи пальцями рук та потріскуючи кісточками пальців. Що вас цікавить, я все розповім, мені таїти нема чого.

Кинувши оком по кімнаті, майор Очерет перевів погляд на Шуруєва і встиг помітити, як той здригнувся, відводячи свій погляд від письмового стола. На столі, заваленому антикварними тарілками, підсвічниками й вазочками, білів аркуш паперу. То був лист.

— Дозвольте, — сказав Очерет і простягнув руку до листа.

Губи Шуруєва нервово сіпалися. Лист був від Лазурного. Капітан розгорнув його і прочитав: "Старий! Ми з Самсоном дещо привезли. Зайди сьогодні до Кароліни. Стережись Бізона, він озброєний і дуже небезпечний. Він утік від Микульських і може жорстоко помститися. Дошки старої Серафими у нього. Надув нас, як дітей, хитра бестія!" А внизу підпис: "Лазурний".

Очерет допитливо звів очі на Шуруєва. Ліва брова того нервово сіпалась.

— Як я зрозумів, дошки старої Серафими, то її ікони?

— Так, — затремтіли губи в антиквара.

— А де ж Самсон?
— Певно, повіз дошки до Москви.
— Навіщо?
— Здати до магазину.
— А Бізон хто такий?
— Злочинець... має дві відсидки.
— Як його справжнє ім'я та прізвище?
— Борис Небаронов.
— Де працює?
— Вишибалою у кафе.
— Та-ак. — Ще раз повів оком по стінах капітан.

Кімната, обклеєна темно-червоними з бронзовими розводами шпалерами, була геть завішана іконами, стародавніми масками з Цейлону, а на полицях стояла неймовірна кількість стародавніх мідних статуеток та інших антикварних речей.

— Захоплюєтеся старовиною? — посміхнувся Очерет.

— А хіба забороняється? — зі злістю відповів Шуруєв. — Певно, перший переляк пройшов — і він у душі картав себе за слабодухість.

— Чому ж... А де ви їх берете?

— Як коли, хто дарує, родичі, наприклад. Міняю в інших колекціонерів, купую. Вас задовольняє моя відповідь?

— Не зовсім.
— Чому?
— Хотілося б конкретизувати.
— Що саме?
— Ну, наприклад, он ту ікону де ви взяли?

Шуруєв зам'явся.

— Купив.
— У кого?
— Зараз не пригадую. Здається, у селі.
— В якому?

Антиквар замовк. Пауза затяглася.

— От бачите, — похитав головою Очерет. — І ще одне. Я зараз вас заарештовувати не буду, але моя вам порада: нікуди з Києва не виїздити і про нашу розмову нікому ні звуку. Ви мене розумієте?

Шуруєв похитав головою.

ПОМСТА

Ніч була темна. Зловісні хмари заволокли геть усе небо і важко висіли над землею. Надходила гроза. Микульському снилося, що за ним женеться якесь величезне чорне волохате страхіття: не то звір, не то собака. Він намагається втекти, а ноги немов приросли до землі, ані кроку ступити не може. А звір все наближається й наближається. Ось він уже зовсім близько. Зупинився. Розкрив свою пащеку, а звідти дим клубами клубочеться й полум'я палахкотить. Микульський застогнав і прокинувся.

Бізон ретельно готувався до помсти. Коли він наступного ранку розплющив очі, то з подивом помітив, що лежить у ліжку в селянській хаті, а поруч стоїть вродлива дівчина з карими очима і посміхається.

— Як ся маєте? — питає вона лукаво.

— Де я, де? — кволо вигукнув він, намагаючись скочити з ліжка.

— Заспокойтеся, — відповідає вона. — Ви у нас у хаті. Хіба ви не пам'ятаєте, як зустріли нас на дорозі?

Він намагався збагнути, що сталося, і пригадати геть усе, адже це так важливо для нього.

— А піджак?! Де мій піджак?!

— Поклала ондечки на ослінчику, — показує вона рукою і приязно посміхається. Від того усміху теплішає йому на серці. — А мене ви не пам'ятаєте?

"Де я її бачив?" — намагається пригадати він і не може.

— Вас Борисом знати, чи не так? — всміхається кругловида дівчина.

— Так, — погоджується він. — Але... звідки ви знаєте мене?

— Не скажу, — жартує вона.

До кімнати входить сива згорблена жінка. У руках вона тримає селянського жовтого кухлика з зеленими візерунками.

— Ось, випийте, — скоріше наказує йому, аніж просить. — Пийте, не бійтеся, — говорить вона. Повертається і йде геть. Біля дверей зупиняється і каже: — Вас отруїли. Це я заварила зілля проти тієї отрути. Не вип'єте, то помрете.

Він дивиться їй услід і не наважується випити ту темно-коричневу рідину, а раптом — знов отрута.

— Пийте, Борисе, не бійтеся! — сміється дівчина. — Мати розуміється на травах, якби не вона...

— Спробуй ти перша, — пропонує він.

— А хіба мене, а не тебе отруїли?

— Я не жартую! — погрожує він.

— Будь ласка, — говорить вона і ковтає з мальованого кухлика кілька ковтків. — Ну, що — не вмерла?

Тоді він з острахом ковтає ту рідину і з подивом відчуває, як до нього повертається сила й упевненість у собі. "Ач, кляті ворожбити! — думає він. — Всі вони тут у горах з нечистою силою знаються..."

— Моя мати може травами вилікувати навіть епілепсію, — серйозно говорить дівчина.

— Епілепсія така хвороба, що медицина проти неї безсила, — заперечує він.

— Медицина безсила, а мати може, — стоїть вона на своєму.

— Мені воно ні до чого.

— А звісно. У тебе інша хвороба, — впевнено говорить вона.

— Яка саме? — дивується він.

— Дісомія,

— Що це значить?

— Людина з такою хворобою має варикозне розширення судин.

— А ти звідки знаєш?

— Вчила, то й знаю. І вас теж... знаю.

— Звідки? — насупив він брови.

— А згадайте Черче, я тоді медсестрою там працювала. Так що всі ваші секрети знаю.

Он воно що. Йому відлягло від душі.

— А як вас звати? — тепер уже лагідно запитує він.

— Рузею.

— Гарне ім'я, — каже він... — Я вам заплачу за... — Він піднімається, зодягає піджак, переконується, що зброя на місці, й остаточно заспокоюється.

— Що ви, що ви?! — відповідає Рузя. — Нам ваші гроші не потрібні. Я й сама досить заробляю у лікарні.

— Дякую за все, — тихо говорить він. — Не згадуйте лихом!

Виходить з хати. Тихо навкруги. Плай. Сіно на остревах. Ще далі ліс. Дочекався ночі. Дістав каністру з бензином, яку купив у якогось шофера ще вдень біля "Кав'ярні", й подався до будинку Микульських. З лісу почувся голосний пронизливий зойк сови. Він зупинився. Сова зойкнула знову. "Щоб ти здохла!" — вилаявся він. Сова замовкла, запала тиша. А те страшне "угу!" впало на зарінок.

До Микульських дістався о другій ночі. Зайшов до будинку з саду. Спочатку підпер важкою колодою, що лежала у дворі, двері знадвору, потім облив бензином сарай та дерев'яний будинок, чиркнув сірником, і полум'я враз вихопилося червоними язиками, наче з пащі того страшного звіра, що примарився уві сні Микульському. Коли Микульський прокинувся, то одразу ж збагнув, що сталося. Ядучий дим забивав подих.

— Ядвіго! — зарепетував він не своїм голосом, — Горимо! Рятуйте! Люди, рятуйте!

Бізон кілька хвилин постояв біля річки, милуючись яскраво-червоним стовпом іскр, що вривалися й летіли аж де неба. Потім до нього долинув гавкіт собак, розпачливий крик жінки серед ночі, голоси людей, що бігли на пожежу. Він ще раз глянув на той страшний феєрверк і зник у кущах.

МЕНІ ЗДАЄТЬСЯ... ВОНИ ДИВЛЯТЬСЯ НА МЕНЕ

Навпроти Колядка сидів Петро Лазурний, чоловік років сорока п'яти у чистому світло-сірому костюмі, у білій накрохмаленій сорочці й зі смаком дібраною під костюм та світлі штиблети краваткою. Його темно-сіре рідке вже волосся акуратно було зачесане на правий бік, і він весь час нервово притримував на своєму правильної форми носі великі окуляри, через скельця яких очі його видавалися ще більш здивовано-розширеними.

— Невже ви, Петре Веніаміновичу, думаєте, — говорив слідчий, — що вам пощастило б утаїти від нас свій іконний промисел, або, як ви любите висловлюватися, свій бізнес?

— Збіг об-ста-а-вин, — заікаючись відповів Лазурний, нервово поправляючи правою рукою окуляри. — Все в руці Божій і ди-и-рек-то-ра, — посміхнувся він, задоволений зі свого дотепу. — А хіба не бу-ва-а-є нерозкритих слідством зло-о-чинів?

Колядко на хвилю замислився.

— На превеликий жаль, буває, — сказав він по паузі.

— Ну, от ба-а-чи-те, — посміхнувся нервово Лазурний.

— Але тільки на якийсь час, — додав слідчий.

— Як це? — не зрозумів Лазурний.

— Трапляється так... чи злочинець обережний і розумний, чи збіг обставин на його користь. Піде він на довгий час у підпілля, затаїться,носитиме в душі своїй тягар злочину, що скоїв двадцять років тому, намагатиметься жити чесно, чесно працювати, буде у нього дружина, яку він дуже любить, син... І от через двадцять років його син має одружитися на дочці убитого ним чоловіка і він дізнається про те й мучиться, мучиться, мучиться... Якщо признається, тим самим може скомпрометувати себе і розбити щастя сина... І незважаючи ні на що... він іде до нас із каяттям, бо негоден більше тримати в душі своїй того, бо відчуває, що ще трохи — і вона розірветься, вибухне, як бомба...

— Неймовірно! — здивовано вигукнув Лазурний. — А що ж з ним ста-а-лося з тим чо-о-ловіком?

— Інфаркт, лежить зараз в обласній лікарні у Києві, — відповів Колядко. — І мені його по-людському жаль. Він не затятий злочинець за покликом, не рецидивіст.

— А ви ро-о-зді-ляєте зло-о-чинців на хороших і пога-аних? — в'їдливо запитав Лазурний.

— Ні, — відповів слідчий. — Але є злочинці, я думаю, і таких більшість, які свідомо йдуть на порушення закону, сподіваючись, що їх не впіймають... Та марно. От ви, Петре Веніаміновичу, інженер, людина з вищою освітою, у вас така симпатична дружина, дочка. І раптом... а чи раптом?

Лазурний задумався. В ці короткі хвилини, ось тут, у кабінеті слідчого, перед ним як у кіно пробігли картини його щасливого дитинства, юності, навчання і його діяльності. Він намагався збагнути, як, яким чином він з чесного громадянина перетворився на злочинця, коли і ким було заки-

нуто в його душу те зерно невдоволеності життям, своїм становищем, своєю заробітною платнею. Варто лише зробити перший крок, а потім... піде, поїде, покотиться. І непомітно, як снігова куля котиться до підніжжя гори, обростаючи все новими й новими злочинами. І не буде вже сили зупинитися, та й хто буде годен те зробити, коли швидкість така велика! А що там внизу, у долині? А там — прірва. Розбиті ілюзії та запізнілі каяття, які рватимуть душу безсонними ночами у зоні.

— Коли я прийшов до вас, — вів далі слідчий, — ви мене зустріли в оксамитовому халаті. Ви палили якусь дивовижну сигарету. О, то була не "Прима".

— Авжеж, — похилив голову Лазурний, ще трохи — і він не витримає, а слідчому того не хотілося, бо Колядко від природи не був садистом і не любив спостерігати, як люди мучаться, а тим паче — мучити їх. Тому він перейшов до конкретної розмови. Врешті-решт, кожен коваль свого щастя, або що посієш, те й пожнеш. І ніколи не пізно виправитись і стати на шлях праведний.

— Перейдемо, Петре Веніаміновичу, до справи. Розкажіть, будь ласка, про вашу останню подорож. І якомога докладніше. Лазурний подумав і почав.

— Виїхали ми з Києва рано-вранці. На одній з тихих вуличок міста...

— На якій саме?

— Здається, на ро-о-зі Салютної та Саратівської, там ще бульвар є, я запам'ятав, підхопили Бізона, він чекав на нас, як і було домовлено, з до-о-шками баби Серафими.

— І ті дошки... виявилися...

— Лише до-о-шками, це справді дуже до-о-тепно, — розсміявся Лазурний. — Хитрий він, дуже хитрий, дарма, що на неа-ндерталь-ця схо-о-жий. Ва-а-жко вам буде його взяти.

— Нічого, візьмемо, — впевнено сказав Колядко.

— Він озброєний І дуже не-без-пе-е-чний, кіно та й годі!

— Я знаю про це.

— Добралися ми до Рогатина без при-и-год. Зупинились у Микульських.

— Як церкву пограбували, розкажіть? Що взяли?

— Ду-у-же просто. Вночі Бізон пере-пи-ляв ґрати і вліз у середину. Там ми взяли десять ікон. Іншим разом пра-цювали швидко. Бізон ви-и-тягнув цвя-хи із зо-о-внішньої рами, він ду-у-жий чортяка, ви-и-йняв її...

— А далі?

— Далі ро-о-зігнув залізні прути решітки, аж жи-и-ли вип'ялися йому на лобі. Я й собі глянув у те-е-мне вікно, во-но було як ви-и-бите око, страшно...

— І що там побачили, Петре Веніаміновичу?

— Поба-чив там... морок і тишу. Лише десь з-го-о-дом згори пробивалося мерехтливе сві-і-тло, висвітлюючи лики святих та ризи. Мені зда-а-лося, що вони, ті святі, комусь підморгують. Втягнув повітря, па-а-хло ладаном та сирістю. Ста-а-ло моторошно. "Не по-о-лізу", — ска-а-зав я. Бізон ро-о-зсміявся і назвав мене... інтел-лігентом, — гірко по-сміхнувся Лазурний.

— Так і не полізли? — поцікавився слідчий.

— По-о-ліз. Пересилив себе, вирішив ви-и-пробувати свою силу волі.

— Як хлопчисько?

— От, от, — посміхнувся Лазурний. — Зо-о-всім, як па-ца-цан.

— Що ж там побачили?

— Весь час мені здавалося... що святі по-о-сміхають-ся. — Він нервово підтримав свої окуляри й вів далі. — Боляче вдарився об щось но-о-гою. Бізон весь час лаяв мене і ке-е-пкував з мене. Тоді я схопив підсвічник, потяг його до вікна, не втримався на ногах і впав. У храмі все за-а-гриміло. "Ідіот!" — сказав Бізон і, схо-о-пивши мене за комір, звів на но-о-ги. Я до-о-брався до вівтаря. Почав здирати з нього ікони і по-о-давати їх у вікно. Са-а-мсон приймав їх від мене. Ка-а-роліна теж допомагала нам. Мені під руку потрапила срібна ло-о-жечка для причастя, ухопив її і заховав до кишені. Ду-у-мав... згодиться. А очі святих дивились на мене сумно-сумно, пря-а-мо в душу, як рентгеном про-о-свічували. Перед тим, як почати кра-а-сти, ми добряче хильнули для хо-о-робрості. Видно, Бізона ро-о-зібрало й він почав ло-о-мом крушити все. Са-ам-сон дуже пере-ля-кався: по-о-грожує йому знадвору, а Бізон як за-

ре-е-гоче на весь хра-а-м Божий, аж мурашки пішли поза шкі-і-рою. "Що? — кричить. — Сучі душі, зля-я-калися!" І знов як зарегоче... Мені стало не по собі, здер зі сті-і-ни ікону, ди-и-влюсь — "Спаситель". Притулив до себе, стою і тре-е-мчу, а Бізон дико регоче. Ми думали — з'їхав з ро-о-зуму, а він... лякав нас. Кре-е-тин!

— Ще які-небудь ікони ви особисто там взяли?

— Взя-я-в... "Сошествіе во ад" та "Воскресіння Христове".

— Все, що взяли, склали у багажник і повернулися до Микульських? — запитав Колядко.

— Так.

— Що ви відчули, коли увечері в коморі Микульських не застали Бізона?

— Дуже пере-е-лякались!

— Відчували, що може помститися?

— Так.

— І зараз його боїтесь?

— Він кре-е-тин! — І очі Лазурного зблиснули з-під окулярів жахом і зненавистю.

ВІН БУВ У ПЕРУЦІ

Порадившись в управлінні, Бізона вирішили брати живим. Рокитний був упевнений, що злочинець з таким психічним ухилом неодмінно забажає розплатитися не тільки з Микульськими, а й зі своїми спільниками. Зробили засідку в домі Кароліни Ласкаржевської. У дворі, як і завжди, поставили "Жигулі" Самсона, а його хазяїн, Лазурний та Кароліна повинні були час від часу з'являтися на фоні освітленого вікна.

О другій ночі з'явився Бізон. Він ішов, хижо озираючись і весь час тримаючи праву руку в кишені. Жага помсти так кипіла в його душі, що приспала пильність. Його взяли, як тільки він переступив поріг, щоб піднятися на другий поверх дерев'яними східцями. Поєдинок був короткий, але дуже впертий. Злочинець виявився такий дужий, що з ним ледве впорались чотири оперативних працівники.

На допиті Бізон спочатку від усього відмовлявся, але під тиском неспростовних доказів, визнав, що стару Серафиму та її сина Миколу Бикоріза убив він.

— Розкажіть докладніше, як це сталося, — запропонував йому Колядко.

— Про бабині ікони мені розповів Володимир Шуруєв. Я вистежив його, коли він намагався виманити їх у баби.

— Це сталося після сварки з Миколою?

— Так. Я з-за комори весь час стежив, і коли Микола, забравши у старої гроші, утік, баба сиділа на призьбі й плакала. Через хвилин десять-п'ятнадцять з'явився Шуруєв. Він підійшов до хвіртки, вона була зачинена, бо Микола утік городами, і став пропонувати Серафимі гроші за ікони. Вона не погоджувалась і весь час проклинала його і весь світ, а потім ухопила якусь палицю і кинулася з погрозами до Шуруєва. Я скористався з того і непомічений швидко прослизнув до хати й заховався за піччю. Убивати стару, як і її сина, не хотів.

— Однак убили.

— Думав, злякається і так віддасть ікони, а вона зчинила ґвалт і почала тягти мене, коли я їх знімав. Тоді я тріснув її по голові каменюкою, яку заздалегідь обмотав ганчіркою і про всяк випадок тримав у кишені.

— Взяли ікони і з ними пішли на цвинтар? — запитав слідчий.

— Так. Там я проник до склепу графині Дурасової, обшукав прах, знайшов на руці, тобто то була вже не рука, а лише кістка, золотого браслета. Заховав до кишені, заходився обстежувати склеп графа, коли чую якісь голоси, двоє чоловіків сунуть з лопатою та ломом до мого склепу. Самі напідпитку, говорять голосно, певно, для хоробрості. Ну, думаю, пождіть! Зараз я вас до смерті перелякаю. Забрався в труну до графа, ліг поруч. Лежимо тихенько разом з графом, чекаємо.

— А вам не страшно було? — запитав Колядко.

— Чого? — не зрозумів Бізон.

— Праху графа.

— Мертвих не страшно, — посміхнувся він. — Живих я більше боюсь.

— Тому намагаєтесь якнайшвидше відправити їх на той світ?

— Це точно, — розреготався злочинець. — Із мерцями спокійніше.

— Розповідайте далі.

— Лежу, значить, я в труні, аж і вони, соколята, почали зазирати до мене через скляне віконце. Старий зазирнув, а я очами кліп, кліп... Він мало... з розуму не з'їхав, а мені смішно, ледве стримав себе, щоб не розреготатись. Врешті-решт не витримав, підвівся з труни та як зарегочу на весь склеп. От комедія була! Якби ви тільки бачили! Вони мало не повмирали від страху.

— А далі що було?

— Відправив я старого, а Миколу затримав, упізнав його, з ним разом відбували покарання у колонії посиленого режиму.

— А навіщо ви Миколу затримали, надумали його вбити?

— Ні. Мені потрібні були гроші, а я чув, коли він тікав від матері, то стара кричала, щоб він віддав чотири тисячі, які забрав у неї.

— І грошей при цьому не виявилося?

— На превеликий жаль, ні.

— Так ви його через те вбили?

— Ні, не тому.

— А чому?

— Ікони я загорнув у якесь плаття, а він упізнав його. "Материне плаття! — кричить. — Материне плаття! Ти убив її!" — І до мене з ножем. Я перехопив його руку, стиснув щосили, от він ножа й випустив, а я його тим ножем...

— А потім поклали на дорогу, щоб імітувати наїзд автомобіля?

— Так.

— І тим самим ще одну долю людську покалічили, — суворо докинув слідчий.

— Микульських?

— Ні, не Микульських, а того шофера, що вночі переїхав уже мертвого Бикоріза.

— А з ними що сталося? — поцікавився Бізон.

— Микульський у лікарні помер від опіків, а його дружину пощастило врятувати.

— Жаль...

— Чому?

— Та тому, що саме вона мене отруїла! Ех, якби мене не затримали...

Запала пауза. По хвилі Колядко запитав:

— Невже вам абсолютно не жаль людей?.. Не вірю я, не можу повірити.

— А за що їх жаліти? Окрім прикростей, я від них нічого хорошого не бачив... нічого...

Він замовк, а потім додав:

— Одного разу пожалів я... тих, що там лежать...

— Де? — здивувався слідчий.

— На цвинтарі біля церкви Святого Духа у Рогатині. Там така ділянка, а на ній багато-багато сірих хрестів дерев'яних, почорнілих від часу. І всі хрести однакові, без усяких написів. Вони стоять там ще з часів Першої світової війни. Солдати там поховані. Безіменні солдати... От мені їх і стало жаль.

— І більше нікого? — ще раз перепитав Колядко.

— Нікого.

Слідчий підвівся, підійшов до вікна, запалив сигарету. За вікном було літо. Раптом десь заговорило радіо і приємний, оксамитовий баритон заспівав "...літо твоє прийде спілими вишнями..."

— У мене до вас ще одне запитання,— сказав Колядко. — Шишма розповідав мені, що в труні ви були з вусами та темною бородою.

— Я був у перуці.

ПОВЕРНЕННЯ

Кароліна сиділа біля вікна й дивилась, як за вікном весело щебечуть горобці. Раптом її увагу привернув чоловік з мішком за плечима, що поволі пересікав подвір'я їхнього будинку. Це був великий, як ведмідь, старий чоловік, голова і обличчя якого заросли густим сивим волоссям. Над ма-

ленькими гострими холодно-сірими очицями нависали великі кошлаті брови.

“Як може людина дійти до такого?” — подумала вона з гіркотою. І яке ж було її здивування, коли старий, перетнувши подвір’я, почав важко підніматися східцями. “До кого це він прямує, невже до нас?”

Та коли за дверима Кароліна почула глухе човгання і шарудіння, хутко скочила з канапи й відчинила двері. Перед нею стояв цей дивовижний чоловік.

— Вам кого? — з подивом запитала вона.

Він трохи помовчав, підвів голову, глянув сумно з-під своїх кошлатих брів і тихо промовив.

— Вас.

— Мене?! — ще більше здивувалась вона.

— Може, я помилився, але мені здається, що ви — Кароліна Ласкаржевська...

— Ні, ви не помилились, але що... — вона хотіла сказати — що вам треба?

Та якийсь внутрішній підсвідомий голос зупинив її.

— А мати дома? — запитав він.

— Ні, вона на хвилину вийшла до магазину, але має скоро прийти, то ви — до неї?

— До неї і до вас... — пробурмотів старий.

Вона ще ні про що не здогадувалась, але щось тривожне вже виринало зсередини й починало хвилювати її. Яке відношення ця страшна істота може мати до неї або ж до її матері.

— То, може, я... піду? — знітився старий. І його рішучість геть зникла.

Кароліна не знала, що робити. Звичайно, якби він пішов, стало б легше, але ж чого він прийшов, щось йому потрібно від них. Те, що він був старцем чи бомжем, не викликало ніяких сумнівів. І його брудне, засмальцьоване лахміття, і великий старий, полатаний мішок за плечима — все говорило, що цей чоловік з’явився до них не з палати лордів. Але іронізувати їй чомусь не хотілося, Він уже було повернувся до неї спиною, щоб піти, та вона зупинила його.

— Може, ви зачекаєте, мама зараз прийде.

— Дякую, — прошамкав він своїм беззубим ротом.

4 7-522

Пропустивши старого поперед себе, вона провела його на кухню.

— Чаю хочете? — запропонувала вона.

— Дякую, не відмовлюсь, — на її здивування відповів він і, кинувши оком навколо, зняв з плечей мішка, обережно присів на стілець, а мішка поклав поруч, обмацавши його й переконавшись, що все на місці.

Кароліна налила старому склянку запашного духмяного чаю й підсунула вазочку з цукерками, печивом та сухариками.

— Дякую, — сказав старий і почав сьорбати чай.

— Беріть печиво та цукерки, — запропонувала вона.

Він ніяково посміхнувся.

— Жубів немає... — прошамкав у відповідь, — не турбуйтесь, я вам дуже вдячний.

І він артистично повів рукою, описавши у повітрі коло, ловко підхопив з вазочки коричневого сухарика й так само ловко опустив його у склянку з чаєм.

Це ще більше здивувало її, бо вишукані манери старого ніяк не пасували до його жалюгідної зовнішності. Щось було в нього таке, що привертало увагу. Це була людина з багатим та неординарним минулим. І, ніби читаючи її думки, старий, поволі сьорбаючи чай, сказав:

— Якщо людина — цвинтар мовчазних загадок, то я і є такою загадкою, а для вас у першу чергу.

Очі його повеселішали, й він весело підморгнув їй. Вона ніяково посміхнулась у відповідь. Цей старий інтригував усе більше й більше.

— Людина значно ширша й глибша, ніж те, як вона виявляє себе у побуті та повсякденному житті.

"Говорить він зовсім не як бомж чи старець", — зазначила вона.

— Не дивлячись на дикий абсурд поведінки у побуті й світі, повинна ж існувати ще й причина, а? — він лукаво подивився на неї.

— Звичайно, повинна, — відповіла Кароліна. — Тому, що спочатку — причина, а потім — наслідки.

— Ваша правда, — зітхнув старий. — Якби мені тридцять років тому хтось сказав або навіть лише натякнув на

моє нинішнє становище, я не тільки не повірив би йому, а й весело розсміявся б у відповідь на таке пророцтво моєї долі. Тому що по натурі своїй, а особливо за зовнішністю я був життєрадісною, красивою людиною.

Вона допитливо подивилась на нього.

— Вас, звичайно, це дивує, але повірте мені, що це так. Працював я тоді актором в одному з провідних театрів міста. Талант мав неабиякий, отож у своїх колег викликав велику глуху заздрість та ненависть. Талант завади народжує заздрість та ненависть, — він зупинився, щось пригадуючи.

"Оце так маєш, — подумала вона. — Цей старець колись був актор. Певно, ще й вродливий. Мав успіх на сцені та в ексцентричних шанувальниць".

— Тому що, — вів далі старий, — неталановита людина, яка працює у мистецтві, ніколи не пробачить талановитому своєї сірості та убогості мислення. Та хіба тільки у мистецтві?

"Он куди він хилить. Кожен завжди намагається виправдати себе, ще й філософську базу підвести під свої вчинки та діяння", — скептично подумала вона,

— Зважаючи на таку виразну зовнішність, режисери з охотою запрошували мене зніматись у фільмах...

Це ще дужче здивувало Кароліну.

— Може, ви бачили, колись давно йшов фільм "Ніч без кінця"? Так у тому фільмі я грав чималу роль Матвія Фроловича. Цей фільм знімали в Лубнах. Жив я тоді на квартирі в однієї симпатичної жінки, звали її, як і вашу маму, Олена Якимівна.

Кароліну таке повідомлення більше здивувало, аніж схвилювало.

— Та життя не стоїть на місці. Закінчилися зйомки, виїхала кіногрупа, поїхав з ними і я. Народилася після того в Олени Якимівни дочка, а назвали її, як не дивно, Кароліною.

Такий збіг обставин дещо насторожив її, але чого не буває в житті.

— Був я тоді одружений на Віруньці, інженю із ТЮГу, й дуже любив її та своїх трьох синів. Перше потрясіння звалилось на мене так несподівано, що я мало... — хрипло

вимовив старий, і Кароліні здалося, що в його очах зблиснули сльози.

— Померла дружина. Незабаром пішов з театру. Я без жалю пішов із нього, але на моїх руках лишилося троє дітей, яких потрібно було годувати й виводити в люди, і я влаштувався працювати двірником. Звичайно, у театрі було б краще, а всі ті інтриги... Я змінив місце проживання. Намагався приховувати від акторів своє нове, так би мовити, амплуа. Сцена життя... Але час від часу знімався на кіностудії в епізодичних ролях.

Йшли роки. Сини підросли. Старший добре володів фотоапаратом і мріяв стати кінооператором. Та трапилась одна пригода... — Старий зітхнув і вів далі: — Запросив мене на епізод у комедії "Свинячі хитрощі" один режисер, що вважав себе великим майстром комедії. У той час його син вступив до театрального на кінофакультет. Потрібно було представити до приймальної комісії фотороботи. І цей режисер, який знав про хист мого сина, попросив кілька робіт для свого сина, які той мав представити у комісію. Його сина прийняли до інституту на кінооператорський факультет, а мій не пройшов за конкурсом. От тоді-то режисер і злякався, що я або мій син розкриємо таємницю з фотороботами. І вирішив прибрати мене не лише зі своєї дороги, а й з кіностудії взагалі. Задум був простий. В один зі спекотливих літніх днів, коли здається небо розплавленим оловом, мене запросили зніматися до цього режисера. Під час перерви помреж підлив мені у пиво спирту, так йому звелів режисер. Я з насолодою вихилив холодний кухоль того пива та й тут-таки на знімальному майданчику ліг і заснув.

Перерва скінчилася. Всі почали шукати мене, щоб поставити у кадр. Але, коли вони розбудили мене, я ледве тримався на ногах і зніматися не міг. "Геть! Зараз же — геть з моїх очей! — репетував майстер комедії з такою люттю, що слина бризкала йому з рота. — Щоб я тебе більш ніколи не бачив у павільйоні! Спробуй ще раз з'явитися на студії!"

І я, сприйнявши всю провину на себе, на кіностудії більше не з'явився. Невідомо, як склалося б моє подальше життя, але доля піднесла мені ще страшніший удар — у автомо-

більній катастрофі загинуло двоє моїх синів, а молодший, звинувативши в усіх гріхах батька, тобто мене, втік із дому...

— А зараз де він? — запитала, хвилюючись, Кароліна.

— Не знаю... — сумно відповів старий.

Запала тиша. За шибкою голосно, як могло здатися, дзижчала велика чорна муха.

— Я того не виніс і... запив. Невдовзі мене звільнили з роботи, і почалося моє бродяче життя. Одяг постарів і зносився, а сам я став скидатися на бомжа.

Одного разу на Великдень я задумав піти до церкви і поставити за упокій Віруньки та моїх синів свічки. Так я і вчинив. Та перед тим, як зайти до собору, а людей у той день було дуже багато, я присів перед входом біля залізної огорожі. Ноги та серце все частіше тепер відмовляли. Зняв шапку, поклав поруч, щоб витерти піт із чола.

Була весна. Видзвонювали соборні дзвони. Співали пташки. І я вперше за останні роки гостро відчув, як пахне молода трава, як солодко пахнуть котики на розквітлих тополях. І яке було наді мною небо: високе, дзвінке й голубе.

"Господи! Як гарно жити на світі!.." — прошепотів я, звівши очі вгору, дослухаючись до себе. Якийсь вищий глас наказував мені не йти з життя, як я вже було надумав. "Ні, — шепотів я. — Це неможливо, це неможливо"...

Якась стара жінка, що проходила мимо, поклала до моєї шапки монетку. Я й не звернув на це уваги, а лише сидів, дивився на небо і шепотів: "Господи! Як гарно... жити на світі..." По обличчю котилися сльози.

Я не помітив, скільки часу минуло, як я сидів там, але дзвони вже не дзвонили і проміння сонця косо пробивалося до мене крізь віти каштанів, виграючи своїм промінням на банях та хрестах собору.

Прокинувшись від того гіпнотичного стану, я раптом з подивом помітив, що моя шапка повна грошей.

Так я став жебраком. І тепер ходив з великим брудним мішком за плечима, до якого з насолодою та пристрастю складав гроші. Для чого вони були потрібні, важко відповісти.

Найдивовижніше те, що я не користувався тими грошима, але накопичував їх з неймовірним бажанням.

Одного разу хлопчаки украли мого мішка. Я звернувся за допомогою до міліції. Мішок знайшли. Але яке ж було в усіх здивування, коли у мішку виявились прогнилі купюри. Гроші були абсолютно непридатні для вжитку. Міліція конфіскувала той мішок. Та дарма, я завів собі інший. Ось він, — і старий з гордістю висипав на долівку цілу купу папірців.

— О Боже! — сплеснула руками Кароліна.

Вона з жахом дивилася на цю купу грошей. Обоє на помітили, як увійшла маленька, згорблена Олена Якимівна.

— Мамо!..— прошепотіла Кароліна.

Старий обернувся й, хвилюючись, проказав: "Олено! Здрастуй! Не впізнаєш мене?!"

Стара підійшла до нього. Кілька хвилин уважно вдивлялась у прибульця, а потому вимовила:

— Карпо Дем'янович?..

— Він самий, — радісно засвітився старий.

Кароліна зблідла.

— Господя! Так як же це все... — шепотіла Олена Якимівна, і сльози великими горошинами покотилися з її очей.

— Кароліно, це... твій батько... — стара плакала, витираючи очі кінчиком білої в зеленку горошину хустини.

— Як же це сталося, Карпе? — запитувала вона, не сподіваючись на відповідь.

— Як сталося, так і сталося, — пожартував він. — Хіба я знаю. Одному Богу те відомо, та зате я — вільний чоловік!

— Вільні лише безумці та великі мудреці, — сказала Кароліна й гірко заплакала.

Частина
друга

Арабська ваза

В якому дивному, спрощеному
і в якому спотвореному світі
живе людина.

Ф. Ніцше

ПОВЕРНЕННЯ БІЗОНА

Борис Небаронов, кличка Бізон, високий на зріст, міцної статури, голова велика, волосся русяве, очі темні, ніс перебитий, на передньому зубі коронка з жовтого металу. На лівій руці татуювання: якір та слово "Ліда", — таким було орієнтування.

Ранкову планерку підполковник Нікітін, заступник райвідділу міліції, почав з того, що повідомив.

— Учора в нашому районі по вулиці Ф... невідомий близько чотирнадцятої години проник у квартиру і викрав золоті вироби, норкову шапку та ще кілька цінних хутряних речей. Все це склав у спортивну сумку з написом "Адідас", вийшов на вулицю, озираючись, попрямував до тролейбусної зупинки. Тут його помітила громадянка Осадча, сусідка обкраденого. Вона звернула увагу спочатку на жовту шкіряну сумку, а вже потім на молодика, поведінка якого викликала в неї підозру. Доки вона розмірковувала, що діяти, той сів у таксі й поїхав. Номер машини вона не запам'ятала.

Нікітін відшукав мене поглядом.

— Що думаєте з цього приводу, Вікторе Івановичу? Маєте якісь доповнення, пропозиції?

— Таксі, на якому зник невідомий, ми встановили. Висновок експертизи щодо узору шкіри рукавичок, якими користувався невідомий, такий: їх виготовлено Київською шкіргалантерейною фабрикою, — відповів я.

— Як справи з фотороботом? — поцікавився підполковник.

— Сусідка бачила його зі спини, а водій таксі невідомого не запам'ятав.

— Який буде план дій? — Нікітін уважно подивився на мене.

— За "почерком" всі п'ять квартирних крадіжок, на мою думку, вчинено Борисом Небароновим, за кличкою Бізон, який недавно втік з місць позбавлення волі. Двері виламують ломиком, у дворі в кількох місцях зафіксовано відбитки слідів взуття сорок шостого розміру.

— Та-ак. Схоже, що "працює" Небаронов, — погодився підполковник. І додав: — Разом з інспектором Івасюком вивчіть його старі адреси, зв'язки та знайомих.

— Слухаю! — виструнчився лейтенант Івасюк.

— Дійте, — посміхнувся підполковник.

Я приїхав до хірургічного відділення міської лікарні десь за північ. Чергував молодий лікар Олександр Лукич. Він допоміг мені одягнути білого халата й повів на другий поверх у палату, де лежав після складної операції, що тривала кілька годин, потерпілий Степан Худолій.

Я звик до людських травм, страждань та болю, адже працюю не в оперному театрі... Але те, що зараз побачив, вразило мене до глибини душі. Худолій, чоловік сорокарічного віку, лежав нерухомо й тоскно дивився на капельницю. Його великі робочі руки темним силуетом виділялися на білому тлі простирадла. Він спробував підвестися, коли лікар зі мною увійшов до палати, та Олександр Лукич замахав на нього руками, щоб не рухався, і губи Степана мляво розтяглися у вимушену посмішку.

— Проникаюче поранення печінки, — прошепотів молодий хірург мені на вухо.

Я похитав головою і по хвилі запитав у Худолія.

— Говорити можете?

— Спробую... — ледве вимовив Худолій.

— Що робив невідомий після того, як ударив вас ножем? — Я бачив, як важко говорити хворому, та це було необхідно.

— Він був... з моєю дочкою... — мені здалося, що в очах оперованого зблиснула сльоза.— Коли я падав, він гукнув: "Танько! Тікаймо!" І вони побігли до тролейбусної зупинки.

Я витягнув з кишені пачку фотографій і почав по одній показувати потерпілому. Коли Худолій побачив на знімку Бориса Небаронова, губи його підступно затремтіли.

— Це він... Він!

Важко було в мене на серці, коли повертався у райвідділ. По-перше: побачене й почуте. Страждання ні в чому не винної людини, батька, який боровся за честь своєї нерозумної дочки, сімнадцятирічної Тетяни Худолій. По-друге: злочинець на волі й може скоїти ще не один злочин. Негайно треба знешкодити, та де його шукати? Тетяну Худолій я відшукаю швидко, а з її допомогою вийду на Небаронова.

Наступного ранку я зустрівся з Піддубним, високим, кремезним дільничним, і ми разом вирушили до Рити Михайлівни, інспектора дитячої кімнати.

Рита Михайлівна, чорнява, невисока на зріст жінка, зустріла нас привітно і, довідавшись, ким саме я цікавлюся, розповіла:

— Історія з Тетяною Худолій майже типова: сяк-так закінчила школу, батько влаштував її до себе на будівництво плиточницею, та працювати не хотілось. Магнітом тягло її до "солодкого" життя. Здибала старшу за себе на кілька років Анжелу, в якої була своя "хата" й сумнівне товариство. Додому почала приходити за північ. Батько не витерпів, звернувся до нас. Я її викликала, розмовляла. Каже: сумно їй з предками, такі вони, на її думку, темні й нудні, що хоч з мосту та у воду. Одного вечора, а точніше — ночі, коли Тетяна намагалася крадькома, щоб не будити батьків, пробратися до своєї кімнати, раптом почула: "Де ти волочилась?!" Поруч стояв батько. В іншій кімнаті плакала мати. "Була в подруги", — незворушно відповіла вона. Якими недоречними здавалися їй батькові запитання. Недарма їй так не хотілося повертатись додому. Вона все ще була там. Їй ще вчувався голос співака, туман сповивав голову, ритм блюзу, запах дорогих сигарет, рука, обхопивши її за талію, ненароком поповзла по крутих стегнах, мурашки побігли поза шкірою. Нерозбірливий шепіт, щось приємне, поцілунок, тьмяне світло, солодкий голос співака... так би пливти й пливти по життю, по хмарах, по нічній вулиці з нічними ліхтарями, крізь молоде зелене листя, крізь світло-зелений

смарагдовий туман, крізь дощ, крізь асфальт, а як пахне земля після весняного дощу і пил, прибитий дощем. Пливти отак на білому пароплаві мрій у синю-синю далечінь, у безвість, у нікуди... і щоб було солодко, приємно і млосно. Потім пропливли поштові сині скриньки у їхньому парадному... Вона навіть зняла туфлі, щоб не будити предків.

"У котрої?" — голос батька вертає її до сірої прозаїчної дійсності. Вона мовчить. "Я дзвонив до Люди, до Наталки, до Зої. Тебе у них не було!" — допитується батько.

"Де мені хочеться, там і була!" — Батько не стерпів і виставив її з дому. Думав, що дочка піде ночувати, як бувало, до тітки, але та вирішила по-своєму й опинилася знов у Анжели. Що відчував Степан Худолій, ви й самі можете зрозуміти, а тут ще сльози та нарікання дружини. Ось що вона мені написала. — І Рита Михайлівна простягнула листа.

"Дорога Рито Михайлівно! — писала матір Худолій. — Материнське серце просить допомоги — допоможіть розшукати мою дочку Тетянку! Не знаю, чого їй не вистачало у житті? Живемо в достатку. Тільки й хотіли від неї, щоб вчилася. Школу ледь-ледь закінчила. Були, звичайно, скандали. Пішла з дому, а нам лишила листа: "Я йду від вас— назавжди! Прошу тебе, батя, не хвилюватися й не шукати мене. Я не хочу жити, як ви живете. Я йду від твоїх кулаків і наставництва. От і все, батя, закінчилося наше спільне життя, тепер не буду торкатися твого нервового серденька. Тетяна". Не подумала дочка, що вона зробила з батьками! Я щодня плачу, а батько... Я хочу лише одного, хай хоч якунебудь подасть про себе звістку. Пробачте, від сліз більше не можу писати. Допоможіть! З повагою до вас — мати Тетянки".

Худолій почав шукати дочку, знайшов, стежив за нею, а це, звісно, не сподобалось ні їй, ні її друзям, але те, що вони вчинили з ним... Ні, цього я не можу, не хочу і ніколи не зрозумію. Рідна дочка... і — така жорстокість!

Рита Михайлівна замовкла і якусь хвилю мовчала. Я подякував, записав адресу і разом з дільничним інспектором попрямував на квартиру до Анжели.

У Анжели було весело. За зачиненими дверима чулася музика, збуджені голоси, дівочий сміх. Дільничний подзвонив. На якусь хвилю за дверима все стихло, але двері нам

відчиняти не поспішали. Піддубний подзвонив ще раз. Врешті-решт за дверима щось зачовгало, і жіночий голос неприязно прохрипів:

— Хто там?

— Свої! — посміхнувся до мене Піддубний.

— Хто свої? У нас... всі дома, — за дверима пирснули від сміху.

— Відчиніть негайно! Міліція! — наказав Піддубний.

Стало тихо-тихо. За хвилю двері відчинилися, і я з дільничним побачили спочатку хазяйку квартири Анжелу, жагучу брюнетку з червоногарячими фарбованими губами, а згодом і всю компанію.

— Що вам потрібно — неприязно запитала Анжела.

— Довідатись, що ви тут робите і що це за люди, — строго відповів Піддубний.

Небаронова серед присутніх не було. Та я і не сподівався його тут побачити.

— Це мої друзі! — не вгавала хазяйка. — У нас сьогодні... день народження!

— Хто ж народився? — іронічно посміхнувся дільничний інспектор. — Може, ви? — звернувся він до бородання в окулярах у світло-коричневому вельветовому костюмі й золотим масивним перснем з короною на правій руці.

— Я попросив би вас... — почав бородань.

— Ваші документи, — перебив його Піддубний.

Бородань замовк на півслові й неохоче поліз до кишені. Піддубний розгорнув документа й прочитав: "Стрежбовський Олег Миколайович, зав. сектором магазину "Меблі".

Піддубний записав прізвища й адреси всіх учасників збіговиська й суворо попередив:

— Кожному з вас буде надіслано повістку з викликом до міліції, щоб з'ясувати деякі обставини. А ви, Тетяно Худолій, зараз пройдете зі старшим інспектором карного розшуку. — Він показав на мене. — Треба дещо з'ясувати.

— А як я не піду?! — підхопилася з тахти Худолій.

— Ваш батько зараз у лікарні, йому зроблено операцію, — тихо почав я.

— А я тут до чого?! — не вгавала Худолій. — Не я ж його...

— У нього... проникаюче поранення печінки. Ви були разом з тим, хто його вдарив ножем. — Я обвів поглядом присутніх, усі сиділи похиливши голови. — Прошу пройти з нами.

Спочатку Тетяна все заперечувала, та все ж таки вимушена була зізнатися, що Борис Небаронов зараз переховується у своїх друзів під Києвом.

Я разом з інспектором Івасюком негайно виїхав у село, де переховувався, за свідченням Тетяни Худолій, Борис Небаронов.

ЗАСІДКА

Ніч темна-темна. Тихо навкруги. Десь загавкав собака, йому відповіло одразу ще кілька. У кімнаті я та лейтенант Івасюк. Ми чекаємо на Небаронова. Добре усвідомлюємо: злочинець озброєний і дуже небезпечний. Обов'язково треба затримати та обеззброїти.

Знадвору проникає тьмяне світло ліхтаря. Дивна особливість часу, а можливо, нашої психіки: то мчить, як ракета, то повзе, тягнеться повільно-повільно. Дуже хочеться палити, вгамувати спрагу.

Знову лемент собаки в сусіда, йому одразу відповідають інші. Ми з Івасюком завмираємо, вслухаємось у ніч. Час від часу мені здається, що я чую кроки. Ні, марно. Лише здається. І собаки втихли.

Темно. Тихо. Чути, як десь капає вода: кап-кап-кап... Ми чекаємо. Згадується армія. Темні зимові ранки. Шоста рота — підйом! Друге відділення — виходь, шикуйся!

Ось і світає за вікном. Вже сім, а Небаронов не йде. Може, інтуїтивно відчув, що на нього чекають? Може, хто попередив? Ні, повинен прийти.

Раптом... я почув у дворі кроки. Спочатку подумав: вчулося. Та кроки наближалися. Івасюк приготувався, значить — іде Небаронов. Лічу удари свого серця: один, два, три... Тихенько зводжусь на ноги, шепочу: "Бізон іде!"

Івасюк киває головою, мовляв, усе зрозумів. Я тихенько перейшов до дверей і став так, щоб, коли вони відчиняться, мене не було видно.

Кроки наближаються. Рипнули двері. Силует Небаронова у ранішній імлі. Кілька кроків, і злочинець помічає перед собою дуло пістолета та лейтенанта Івасюка. Рвучко обертається — перед ним я. Що робити? Вихоплює ножа, кидається до мене.

— Бізон, кинь ножа! — кричить Івасюк.

Та пізно. Я вдалим прийомом самбо вибиваю ножа з руки Бізона. Обоє падаємо й котимось по підлозі. Він намагається дотягнутися до моєї правої руки, в якій я тримаю пістолет. На допомогу приходить Івасюк. Заломлює руку Бізона за спину. Той стогне. Я підводжусь і наказую:

— Без жартів, Бізон!

— Ненавиджу вас... ненавиджу!.. — скреготе зубами Небаронов і б'ється головою об підлогу в нестямній, звірячій люті.

ВТЕЧА

Ні весна, ні цей п'янкий аромат білих акацій, що вривається до кімнати з вулиці, не радують мене. Вулиця тиха і майже безлюдна у цей час. Ще на першому допиті кілька днів тому я звернув увагу, що кабінет слідчого розташований на першому поверсі.

На... першому поверсі. В підсвідомості народжується ідея. І вулиця тиха, майже — безлюдна. А у скронях гуде, глухо б'ється серце... Тепер мені відмотають на повну катушку: втеча з колонії, квартирні крадіжки, важке, проникаюче у печінку, поранення Тетяниного батька, добре, що не вмер, що вижив, але й така перспектива не влаштовує. Ох, як мене по-дурному замели. Хто продав? Невже, Тетянка?! Дурне дівчисько! Ну, пожди! Вийду на волю — поквитаємось!

Слідчий схилився над паперами. Високий, худий, певно, хворий. Мабуть, печінка. Крізь окуляри дивиться тоскно, щось вишукує. Певно, ще якогось параграфа хоче підвести. Перечитує протокола. Серце забилося дужче, у скронях загуло, я зважуюсь. Підхоплююся з місця, з усієї сили штовхаю слідчого у плече, той падає, і за якусь мить опиняюсь за

вікном. Я біжу... Ні, я не біжу, я мчу, як вихор, зло посміхаючись та примовляючи: "... з-під варти втік заарештований Небаронов..." Тепер шукайте, тепер ви мене так просто не заметете. Бізон ще всім покаже!

СМЕРТЬ АНТИКВАРА МОРІНА

Сонце визирнуло з-за хмари і на якусь хвилю запалило мій кабінет неймовірними відблисками. Ще раз перечитав справу, тепер треба, щоб з нею уважно ознайомився Очерет. А справа таки наплутана. Безліч "чому" зринають на поверхню. Чому вбивця убиває антиквара й забирає з його квартири (не квартира — справжній музей!) лише срібну арабську вазу й акваріум із двома мечоносцями. Вбивця не стріляв, не вбивав ножем, а скористався медичним шприцом. Почерк знайомий. Таким прийомом користувався колись відомий рецидивіст за кличкою Принц, але того вже давно немає у живих. Ще одна загадка...

— Та-ак... — Очерет відкинувся на стільці. — Кросворд, а не справа. Але такого не може бути, щоб не лишилось абсолютно ніяких слідів. Сліди завжди залишаються, хоч яким би передбачливим був злочинець.

— Немає за що зачепитися? — скрушно хитаю я головою. — Де та ниточка Аріадни, що веде по заплутаному лабіринту слідства й виводить до істини? Де вона?

— Буде, — впевнено відповідає Очерет. — Попитаємо сусідів, можливо, хтось щось бачив. Встановимо: хто бував у Моріна, його друзі, його вороги. Ні, щоб не було слідів, такого бути не може. Пам'ятаєш про перекотиполе?

— То притча, — сумно посміхаюсь я, — а в нас — конкретна кримінальна справа. Там — красива казка, тут — копітка виснажлива робота. Не дуже я вірю, що чоловік, який так холоднокровно вбив свою дружину, раптом може злякатися якоїсь нікчемної бур'янини. Не дуже віриться...

— Те перекотиполе було лише приводом до того, щоб заговорило його сумління, — заперечує Очерет. — Уяви собі: сутінки, степ, навколо — ні душі. Тільки вони удвох —

чоловік та жінка. Він її хоче вбити, вона відчуває це, навіть бачить. Озирається навкруги — німий голий степ. Порятунку чекати немає від кого. Вона раптом помічає, як до її ніг вітер котить перекотиполе. І тоді вона кричить: ось мій єдиний свідок — перекотиполе! Воно тебе викаже! Що відбувається? Психологічний шок у вбивці. Вона, жінка, як гіпнотизер навіює йому. Її слова несуть сильний енергетично-психологічний заряд, якщо можна так висловитись. Це — згусток енергетичного імпульсу, що вражає психіку вбивці. Як зерно, воно проросте у його підсвідомості.

— Ти гадаєш, що і в нашій справі та загадкова арабська ваза і два мечоносці виявляться своєрідним перекотиполем? Тим неспростовним доказом?

— Я впевнений у цьому, — відповідає Очерет і запалює сигарету. — А Небаронов? Він не причетний до вбивства антиквара, адже при обшуку в нього знайдено пістолет ТТ, а на балконі у потерпілого Моріна під час огляду місця злочину було знайдено магазин від пістолета ТТ, отже, якщо експертиза доведе, що магазин від того самого пістолета, то можна припустити, що Небаронов був у квартирі антиквара в той самий момент, коли сталося вбивство.

— Ти гадаєш, що Небаронову хтось перешкодив? — запитав я.

— Так, йому перешкодили в той самий момент, коли він намагався обікрасти антиквара. Він ховається на балконі й, можливо, все бачить, — стоїть на своєму Очерет.

— Все може бути. Я віддав магазин від пістолета на експертизу баллісту, — відповів я. — Зараз їду в управління по результати, Іван Якович мені вже дзвонив.

СЛІДЧИЙ ЗАДОРОЖНИЙ

Я сидів у лабораторії і чекав на експерта-криміналіста Івана Яковича. Крізь розчинене вікно до кімнати лилось ласкаве сонячне світло. За вікном у дворі співали пташки, а на підвіконні безліч вазонів з квітами.

— Як справи? — запитав я Івана Яковича, коли той з'явився в кабінеті.

— Загублений магазин — від цього пістолета, — Іван Якович тримав у руках чорний важкий ТТ.

— Висновок категоричний? — перепитав я.

— Цілком. Ось глянь: на магазині є виріз для зуба защібки. З'ясовано, що магазин вставлявся саме в цей пістолет ТТ. Неодноразове повторення експерименту підтвердило наші висновки.

Я подякував, поклав висновок експертизи у свою шкіряну теку і вийшов на вулицю. Можливо, Очерет має рацію. Такий рецидивіст, як Небаронов, ні перед чим не зупиниться. Треба сказати Очерету, щоб попередив Тетяну Худолій: зустріч її з Небароновим може скінчитися для неї трагічно. Не виключений і такий варіант: Небаронов, щоб не стріляти, вбиває Моріна шприцом, а сам тікає через балкон і губить ось цей магазин від пістолета ТТ, що лежить у мене в кишені. Але як це все перевірити, адже Небаронов зник!

Я вирішив піти пішки й по дорозі поміркувати, що ж це була за людина — антиквар Морін. Адже нам, слідчим, перш ніж приступати до справи, вкрай необхідно проникнути у внутрішній світ свого героя, тобто потерпілого. Коли я знатиму його характер, мені легше буде пояснити той чи той крок у житті, бо на перший погляд людині, не знайомій з внутрішнім світом іншого, висновок може здатися нелогічним або й зовсім абсурдним. Тоді постануть переді мною в усій своїй закономірності не лише кожен його крок, його стосунки з оточуючим світом, з рідними, друзями, колегами, ворогами. Адже недарма є таке прислів'я: посієш характер — пожнеш долю. Як же формувався цей складний характер протиріч, що пожав таку трагічну долю?

Ні, тут все значно складніше, ніж видається на перший погляд. І якщо в усій цій історії закладено не таємницю душі, то загадку — напевно. Хіба мало у нас режисерів, що збирають антикваріат? А Морін працював режисером у театрі. Я особисто знаю кілька режисерів та артистів, які перетворили свої трикімнатні квартири якщо не в музей, то принаймні — у його філіал. У Моріна справді були рідкісні й цінні речі, як з'ясували експерти. Знайомлячись із його

колекцією, я прийшов до висновку, що у його зібранні було багато вишуканих, витончених речей. Отже, це теж риса характеру — колекціонував він не просто дорогі та цінні предмети мистецтва, а добирав до своєї колекції рідкісні й оригінальні твори. Ні, я не хочу проводити жодних паралелей з Вольтером. Я далекий від думки, що життя для Яна Яновича було таким собі своєрідним театром, але ж якусь роль він теж грав у ньому, хоч і ставився до всього з певною долею іронії. Коли я зустрівся вперше з другою його дружиною Надією Вікторівною, мене вразила ця жінка не лише зовнішністю, а й неординарною своєю натурою. Їй тридцять шість років, середнього зросту, тендітна, має правильні, маже витончені, риси обличчя. Вражають її очі — темні та глибокі. І великі. Це надає обличчю якоїсь своєрідної диспропорції, щось схоже на фаюмський портрет. Вираз майже весь час страждальний, тільки інколи, коли вона згадає щось дуже світле чи приємне, починає світитися зсередини, як світяться квіти після дощу в сутінках: сонце вже зайшло, а вони світяться. Таким своєрідним сонцем, як я з'ясував, був для Надії Вікторівни Морін. Чи була вона щаслива з ним? Певно, що так. Адже є на світі натури, що і в своєму стражданні бачать себе щасливими. А страждання для Надії Вікторівни почалися дуже давно, а точніше — від дня її народження, бо народилася вона кульгавою на одну ногу. І хоч як це парадоксально, як суперечить здоровому глузду, логіці й людським моральним принципам, батьки, — а вони були ще зовсім молоді й здорові — відмовились від неї. Взяв її до себе на виховання дід, Северин Макарович. Баби своєї вона не пам'ятала, бо та вмерла ще до її народження, але всі люди у селі казали, що вона була дуже гарна: маленька, чорнява, з дещо розкосими монгольськими очима. А Северин Макарович — навпаки: високий, сивий і з вусами. Він так і залишився для маленької Надійки великим у чорному костюмі з жилеткою, а з правої кишені у нього звисав масивний срібний ланцюжок від годинника-цибульки, що так гарно цокав. Дід умів змайструвати все, що завгодно. Одного разу він зробив жорна. Розбирав і лагодив годинники та велосипеди, яких у нього була сила-силенна. Та найголовніше для Надійки було те, що він грав на

скрипці. І як грав! Вона дуже любила свого діда, а коли він помер, то так переживала, що кров з носа пішла. І він любив свою скривджену долею маленьку онуку. Северин Макарович так розсердився на свого сина, Надійчиного батька, що вигнав його разом із дружиною, її матір'ю, з хати і прокляв. Маленька Надійка запам'ятала ту сцену на все життя. Особливо дивним здалося їй, що дід Северин кричав на батька: "Щоб ти їздив по світу весь свій вік, як хмара по небу!" Дивно, думала вона, хіба хмари їздять по небу? Вони — пливуть. Звичайно, зараз ніхто, а особливо молодь, у прокльони та в усякі інші забобони не вірить. Вони просто сміються з того. Та, хоч як це дивно, дідові слова мали сенс: батько її все життя своє, працюючи бухгалтером та ревізором, дуже часто міняв місце роботи і їздив з міста у місто, як хмара по небу.

Маленька Надійка грати на скрипці не навчилась, але співати дуже любила. І вже значно пізніше, коли вона працювала медсестрою в лікарні, відвідувала вокальну студію, бо мала гарне ліричне сопрано.

Скривджена маленька дівчинка росла тихою і смирною, її поетична натура малювала у свідомості неймовірні історії та образи. І в. усьому вона вбачала якщо не злий рок, то долю.

Було їй вісімнадцять років, коли вона познайомилась із Яном Моріним. Працювала тоді медсестрою у лікарні, в хірургічному відділенні. Одного разу переходила вулицю і її збила машина. Вона знепритомніла і впала, а коли прийшла до тями й відкрила повіки, то побачила перед собою усміхнене лице якогось незнайомого чоловіка, який привітно сказав:

— Нічого, не переживайте, все обійдеться, до весілля заживе.

Надія посміхнулась йому у відповідь. Потім почула сирену "Швидкої допомоги". Він відніс її на руках у машину і зник. Вона навіть не встигла запитати, як його звати. На щастя, все скінчилося благополучно, і через кілька днів вона приступила до роботи.

Та усміхнене лице незнайомця не давало їй спокою. Навіть стало снитися. Ні, вона навіть не мріяла, вона не могла

собі уявити, що коли-небудь зустріне його. То було, як вона думала, зовсім неймовірно. Та доля — знову ж таки доля! — розпорядилася по-своєму.

Одного разу, коли вона прийшла записуватися до вокальної студії, у коридорі їй зустрівся він — Морін! Вона завмерла від несподіванки. Стояла і своїми широко розкритими очима дивилася на нього. Ні, вона негодна переповісти, що робилося з нею там, всередині, у серці. Це було схоже на відчуття, коли набереш повні груди повітря, а видихнути не можеш. Спочатку він пройшов мимо, а потім обернувся і запитав:

— Ви до мене? — На той час він керував народним театром. Вона хотіла відповісти, та замість того в її горлі щось захарчало, забулькало, і вона похитала головою.

— Що з вами? — він підійшов до неї.

— Я-а-а, ви-ви-в... — почула вона свій голос і не впізнала. Він уважно придивився до неї і радісно вигукнув:

— Це ви?! От і стрілися! Як вас звати?

— На-а-дя... — Ні, то був не її голос, то хтось інший говорив за неї.

— Надія! Як гарно звучить: Надія! — вимовив він по-артистичному бархатним баритоном, милуючись своїм голосом. — Надія! Ви пришли записатись у вокальну студію, ви любите співати?

— Ви все знаєте... — схилила вона очі додолу.

— Авжеж, — посміхаючись, відповів він. — Адже я — Морін!

Так посміхався, подумала вона, Мефістофель у опері Гуно "Фауст".

— Морін? — перепитала вона у захваті і вже зовсім тихо повторила: — Морін...

— Так, Морін Ян Янович.

З тієї хвилини вона стала його невід'ємною часткою, частиною його життя. Згодом вона дізналася, що він одружений на актрисі, звуть її Олена Федорівна, і що у нього є син Андрій.

Я йшов, пригадував її розповідь і дивувався: ні, що не кажіть, а ще не перевелися на світі натури цільні й чисті,

наївні й до нестями некористолюбні, для котрих самопожертва і самозречення — як вода чи повітря.

Та сталося непередбачене, у цьому вона знову ж таки вбачала свою долю. До хірургічного відділення, де працювала Надія, привезли його сина, маленького Андрія. Як вона доглядала, як ходила за ним, ліпше, ніж за своїм сином, якби він був у неї. Тут, у лікарні, вона й познайомилася з його дружиною, вродливою і статною Оленою Федорівною.

Вони одразу ж сподобались одна одній, до того ж Олена Федорівна до сліз була розчулена непідробною самовідданою любов'ю молодої сестри до її сина. Андрій видужав, і Олена Федорівна запросила Надію до себе в гості, адже вона повинна була якось віддячити дівчині, котра навідріз відмовилась брати за свої послуги гроші. Це ще більше сподобалось актрисі.

З тієї самої днини Надія стала майже щодня бувати у їхньому домі, її щира безкорисливість і закоханість у їхню сім'ю радувала Олену Федорівну.

Вона ходила у магазини, на базар, готувала для них обіди, прибирала у квартирі і навіть прала. Це їх влаштовувало, адже вони обоє працювали у театрі: вона актрисою, а він режисером. А як відомо, театр вимагає від людини самопожертви, поглинає повністю, без останку.

Ні, не можна сказати, щоб Олена Федорівна була такою наївною чи короткозорою, щоб не помітити, що все це Надія робить заради її чоловіка. "Ян подобається їй, — думала Олена Федорівна. — Можливо, вона навіть закохана у нього. Ну, то й що з того? По-перше: він удвічі старший за неї, йому вже тридцять шість, і на лобі у нього з'явилися залисини, та й скроні посивіли. Я навіть не припускаю такої думки. У неї до Яна — платонічна любов, а така помічниця, ой, як нам необхідна".

І Олена Федорівна не помилялась. Надія навіть подумки, навіть підсвідомо не могла мріяти чи подумати про щось таке. Для неї, з дитинства скривдженої сільської каліки, невимовним щастям і радістю було лише те, що вона бачить, чує його. Бачить, як він ходить. Чує, як говорить, грає на гітарі та співає. Особливо, довгими, синіми, засніженими, морозними вечорами, коли вся сім'я збиралася за

самоваром. Тоді всі пили пахучий чай з вишневим варенням, а Ян Янович брав гітару й співав: "Гори, гори, моя звезда..." І коли він доходив до місця, де було: "Умру ли я... и над могилою, гори, сияй, моя звезда!", у Надії на очі наверталися непрошені сльози, вона відходила до вікна, дивилася на темно-синє небо, на засніжені стріхи будинків і на жовті й оранжеві вогні у вікнах за шторами.

Олена Федорівна і Ян Янович перезиралися між собою і задоволено посміхалися. Надія знала про це, та не ображалася. Щастя було вище за образи.

Невідомо, скільки б ще днів чи років минуло, коли б не подія, що порушила сімейну ідилію подружжя Моріних. Вона, як думала Надя, враз зруйнувала те, що з такими труднощами годинами, днями й роками будувалося.

Через те, що Ян Морін був людиною дещо ексцентричною і тонко відчував красу мистецтва, він не міг не помітити появу в їхньому театрі молодої вродливої актриси Ельвіри Павлівни, красуні-блондинки, що мала не лише великі круглі зелено-голубі очі, а й стрункі довгі ноги, сильні пружні стегна й високий бюст.

Якщо Ян Янович помітив це через кілька днів — він був дуже заклопотаний здачею художній раді нової вистави, — то Олена Федорівна оцінила все з першого погляду. Оцінила й перейнялася до Ельвіри такою непідробною, такою щирою ненавистю, що сам Оноре де Бальзак не зміг би повністю описати ті почуття.

Це тільки так здається, що коли яка-небудь людина приходить у новий колектив, то варто їй лише написати заяву, автобіографію, додати дві фотокартки — і все. Е, ні. Колектив, а надто артистичний, то є живий організм з усіма своїми надводними, а здебільшого — підводними рифами та айсбергами. І за своє місце під сонцем взагалі, а тим паче під електричним сонцем юпітерів, треба боротися. Звичайно, у кожного свої можливості й методи. Отож Ельвіра, від дня свого народження, знаючи про свою вроду, випробувавши всю її силу на чоловіках, була як ніхто впевнена у ній — страшній силі жіночих чар та краси. І, звичайно, вона не збиралася киснути на таких ролях-виходах, як: "Їсти подано!" Ні, вона націлювалась на перші

ролі красунь-героїнь. Адже в житті їй такі ролі грати не вперше. Логіка тут була проста. Хто стоїть біля керма театру, хто розподіляє ролі? Звичайно, головний режисер Ян Морін.

Отже, через кілька тижнів, коли Ян Янович розподіляв ролі нової п'єси й Олена Федорівна з жахом довідалась, що головну роль, як це було завжди, гратиме не вона, а Ельвіра, з нею мало не сталася серцева криза. Добре, що у Надійки знайшовся валідол. А ввечері з Оленою Федорівною сталася істерика у присутності Надії та свого чоловіка.

— Або я, або вона! — категорично заявила дружина режисера.

— Послухай, Олено, — почав було виправдовуватися чоловік, — хіба ти не знаєш, що таке театр? Хіба варто через таку дрібницю псувати собі нерви?

— Дрібниця?! — закричала Олена Федорівна у нестямі. — З такими стегнами і таким бюстом! Це все, що є у неї! А де її талант? Я — актриса першої категорії. Мене перший-ліпший театр візьме! Це — ганьба!

— Заспокойся, — Морін подивився на Надію. — Ми не одні...

— Нехай слухає!— кричала Олена Федорівна. — Нехай все бачить і все чує, адже вона тебе сприймає через рожеві окуляри! Так, так. Для неї у ставленні до тебе не існує ніякої іншої фарби — крім рожевої!

Надія швидко пішла від Моріних і всю ніч гірко плакала, схлипуючи, наче маленька. Їй було шкода всіх: і Моріна, й Олену Федорівну, і маленького Андрійчика, до якого вона так звикла. Кілька днів вона не приходила до них, але серце не камінь, вона не витримала. Та коли відчинила двері, то побачила у квартирі справжній розгардіяш, а посеред вітальні на двох великих чемоданах сиділа Олена Федорівна, пригортала до себе маленького Андрія і плакала. Надія все зрозуміла. Вона кинулась до жінки, обняла її за плечі й заридала, примовляючи:

— Не кидайте його, молю вас, не кидайте! Хіба ви не бачите, який він нещасний! Він не зможе без вас, адже він вас так любить! Благаю вас! Заради вашого щастя, заради щастя вашого сина!

І тут Надія з подивом побачила перед собою зовсім іншу жінку, яку, як вона вважала, знає краще за себе. Перед нею була вперта, незворушна особа, яка не бажає аж нічим поступитися.

— Він сам зруйнував свою сім'ю, своє щастя. Доля ще покарає його!

— Ой, не говоріть так! — сказала Надія. — Колись мій дід прокляв мого батька за те, що він відмовився від мене, так знаєте, що йому за те було?!

Олена Федорівна з цікавістю подивилася на дівчину, а та додала:

— Він весь свій вік переїжджав з місця на місце, з роботи на роботу!

Жінка посміхнулася.

— Ну, це ще не найстрашніше! Я — прокляла його! Тепер він не матиме щастя — ніколи! І вона не матиме щастя! Ні, на чужій біді щастя не збудуєш! Я їй так і сказала.

— А вона що? — запитала Надія.

— Вона? — Олена Федорівна на мить зупинилася, пригадуючи. — Вона єхидно, так зверхньо посміхнулась і мовила: "Це ми ще побачимо! Бісишся, що програла мені? Що ти за жінка, що не можеш втримати свого чоловіка!" Зловрадно посміхнулась і пішла.

— Яка підступність! — не витримала дівчина. — Я ніколи так не зробила б!

— От, от, ви б не зробили... — І актриса раптом розсміялася.

— Чому ви смієтеся? — ще більше здивувалась Надія.

— Та так, нічого... Ви все одно не зрозумієте... — Вона помовчала і по паузі додала: — Не журіться, Надійко, все якось обернеться на краще. Врешті-решт у нього... є — ви!

— Що ви таке говорите... — зашарілась дівчина.

— Хіба ви його не любите?

— Люблю! Ще й як! — само вирвалось у неї.

— От бачите. Ну, нам пора. Поїзд на Кіровоград відходить через сорок хвилин. Я чекаю на таксі.

У двері подзвонили, і актриса пішла відчиняти.

— Таксі замовляли? — почула Надія з коридору.

— Так, — відповіла Олена Федорівна й гукнула до неї. —

Ти нас проведеш, Надю? — вона раптом перейшла на "ти". Надію це не образило. Навпаки, навіть сподобалось. У тому звучало щось дружнє чи навіть інтимне.

— Аякже! — вирвалося з її грудей, і, вхопивши великого чемодана, припадаючи на ліву ногу, вона потягла його до дверей. У дверях шофер відібрав у неї чемодан і сказав:

— Не дівоча це справа, та й так он... — Він не договорив, та їй стало раптом так боляче, як ніколи. Вона відвернулася й нічого не відповіла.

Хоч як умовляла вона Олену Федорівну лишитися, та була абсолютно незворушна. Вони приїхали на вокзал, відшукали потрібний вагон, поплакали, обнялися, поцілувалися, й Олена Федорівна сказала.

— Прощай, Надіє! Може, коли-небудь ще зустрінемось.

— Неодмінно, — сказала дівчина і знову заплакала.

Поїзд рушив, вона йшла й махала їм хусточкою, витираючи сльози.

— Бережіть Андрійчика! — закричала Надія.

Вона хотіла почути від Олени Федорівни щось тепле про Моріна, та даремно. Актриса сумно посміхнулася, і поїзд почав віддалятися. Вона пройшла до кінця перону, постояла, доки потяг не розтанув удалині.

Невесела й смутна повернулась вона того вечора додому.

Все це ще раз "прокрутив" я у своїй пам'яті, щоб краще збагнути душу Яна Моріна. Але мені хотілося почути від Надії Вікторівни про початок шляху режисера, адже те, що я згадав, більше стосувалося її життя, її почуттів, а на якому ґрунті виростала особистість антиквара?

Вона знала про свого коханого майже все. Ось що вона ще розповіла мені.

— Ян любив цитувати Екзюпері. "Всі ми вийшли з дитинства",— посміхався часом він і додавав: "Іноді приходить і воскресає у пам'яті наш неозорий український степ, глибоке небо над ним і рідне моє село Сорочий Брід". Він любив село і не цурався родичів. Адже життя його склалося нелегко. Було йому близько десяти років, коли батько пішов на фронт. Пішов і не повернувся. Залишився він з матір'ю і сестрою Нюрою...

— Тією самою, що приїздила з села до Яна Яновича з Василем незадовго до його загибелі? — перепитав я.

— З тією самою, — ствердила вона і, подумавши, додала: — Всякі чутки про неї ходять у селі, та я не вірю.

— Які саме? — уточнив я.

— Та наче через неї повісився її чоловік і таке інше, але я не вірю. Однорукий Василь, що приїздив з нею, два роки відсидів за крадіжки, що правда, то правда — Вона помовчала трохи й вела далі: — Отож як загинув батько на фронті, пішов Ян працювати у колгосп. Хто ж тоді лишився у селі — самі жінки та підлітки. Орали волами й коровами — такий вже нелегкий був час. Вчився у школі, дуже любив техніку.

Я згадав, як ми разом з бабусею купували на товчку — а їх після війни було багато у місті — зошити у клітинку і косу лінію. Тоді у школі вчили каліграфії, писав я гарно, і з каліграфії, як і з інших предметів, у мене була п'ятірка. Колись-то все було. З якою щемливою радістю часом згадую своє дитинство. А Надія Вікторівна розповідала далі.

— Був Ян причіплювачем на тракторі. Незабаром став трактористом, а потім пішов працювати в кузню. Ремонтував віялки, сівалки, борони і плуги. Так вони й жили. А згодом перетягнув його товариш у район — учнем кіномеханіка у кінотеатр. Потім став механіком. Ян часто повторював, що він ніколи не думав, що стане актором чи режисером. Незабаром завербувався на Північ, у Салехард: у той час був набір у річкове пароплавство.

Так він став рульовим на невеликому експедиційному пароплаві. Ходив по Обській Губі, по Карському морю. Невідомо, як склалось би у майбутньому життя Яна Моріна, якби не випадок, який багато у чому визначив його подальшу долю. Запросили друзі в театр — робочим сцени. Він погодився, але за умови, що керівництво випробує його на актора. Посміялися, сказали: побачимо. Незабаром перевели на посаду машиніста сцени. Ян згадував: "Почав я пристрасно цікавитися театром. Поставимо вигородку, а я сиджу і з цікавістю дивлюся всі вистави. Якщо мені подобалася якась роль, через кілька днів знав її напам'ять.

І ось якось... один актор перед самим відкриттям сезону в літньому театрі залишив трупу. А ставити мали одну з п'єс

Островського. Режисер запитав мене: "Знаєш роль?" Увечері я вже брав участь у виставі. Так увійшов у роль, перевтілився в образ, що не бачив і не чув, що робиться навколо. Після вистави всі кинулися за куліси вітати мене. А наступного дня з машиніста сцени перевели до акторського складу".

Служив ще Ян на флоті, на Камчатці. У себе в підрозділі організовував самодіяльність. Поставив як режисер п'єсу. Сам грав у ній. По костюми домовились ходити у Камчатський театр. Ним зацікавились як актором і запропонували після служби в армії залишитись у їхньому театрі. Зіграв Миловидова у п'єсі Островського "На людному місці". Потім була роль у п'єсі Бондаревої "Кришталевий ключ".

Переїхав до Києва. Закінчив Театральний інститут і став працювати режисером у театрі. Що сталося далі — ви вже знаєте, а я вважаю, якби не та спокусниця... Ельвіра... — Надія Вікторівна замовкла, і я помітив, як на її очі набігли сльози.

Я подякував і пішов. А подальша доля Моріна виявилася справді дуже драматичною. Коли від нього пішла дружина, він деякий час жив з Ельвірою, а потім став помічати, що стосунки їхні дедалі холоднішають і холоднішають. По театру поповзли плітки, буцімто Ельвіра закохалася в якогось зовсім юного естрадного співака. Спочатку не йняв віри, адже заради неї він розлучився з дружиною.

Все сталося, як потім він аналізував, так раптово і так стихійно, що не хотілося в те вірити. Як дурний сон, як якась мана найшла на нього.

У театрі він дізнався від одного актора, який прийшов напідпитку на репетицію, що Ельвіра гуляє на іменинах у одній компанії. Кинув репетицію і подався за вказаною адресою.

Іменини були у розпалі. Коли він зайшов до кімнати, Ельвіра відчайдушно витанцьовувала і співала. Інші ляпали у долоні й підспівували.

— Ельвіро! — глухо вимовив він, ледве стримуючи свій гнів.

— А-а?! Це ти, Отелло! — і вона голосно зареготала.

— Я тебе прошу... — захлинаючись шепотів Морін. — Кинь цих покидьків і негайно йди додому!

— А як я не хочу! Мені тут — весело! — і вона зухвало кинулась вибивати чечітку під гучний регіт всієї компанії. — Я не люблю тебе! І ніколи не любила! — вигукнула вона. — Я люблю іншого — молодого, гарного! Подивись на себе в дзеркало, Дон-Жуан! Ти лисий і сивий!

Всі присутні дружньо реготали, їм це подобалось.

— Ельвіро... — прохрипів він. — Отямся! Заради тебе я зруйнував сім'ю, покинув дружину, сина... Що ти робиш...

— Це вона пішла від тебе, бо ти... — та вона не встигла договорити, Морін схопив зі стола ножа і щосили вдарив у це ненависне розчервоніле обличчя.

— А-а -а! — той її крик. Крик смертельно пораненого звіра.

Засудили його на вісім років. Ельвіру врятували, та великий шрам на лівій щоці лишився у неї назавжди. Вона пішла зі сцени. Замкнулась у собі, а згодом влаштувалася у ресторані буфетницею. Слова Олени Федорівни виявилися пророчими: любов з Моріним не принесла щастя.

Минуло кілька років. У театрі вже ніхто про те не згадував. Всі, немов змовились, забули про Моріна. Та лишилася людина, яка не те що не забула про нього, а, навпаки, згадувала щохвилини. І не тільки згадувала, вона боролася за нього як могла. Це була Надія. Адже вона єдина любила його по-справжньому. Перше, що вона зробила — поїхала в Кіровоград до Олени Федорівни. Зустріла її актриса холодно, і Надія Вікторівна дізналася, що в неї тепер зовсім інше прізвище. "Яка підступність, — подумала дівчина. — А втім, певно, вона його зовсім не любила". На прощання Олена Федорівна їй сказала.

— Ваші ілюзії щодо Моріна... Ви приносите в жертву свою молодість і життя. Він нікому не принесе щастя.

З тягарем на серці повернулась вона до Києва. Якимось чином розшукала Ельвіру, але та відмовилася взагалі з нею говорити на цю тему і майже силоміць випхала її за двері.

Та Надія була не з тих натур, що легко здаються. Вона разом з матір'ю Моріна їздила до нього в колонію і з жахом дізналася, що він абсолютно не розкаявся у тому, що вчинив.

— А якби ти убив її? — запитала зажурена мати.

Морін помовчав і відповів:

— Так би й було.

Та Надія не зупинилася, вона писала в усі інстанції, та це не допомогло. Тоді вона знайшла журналіста, і той опублікував нарис про Моріна у "Літературній газеті". І Моріну дозволили жити на поселенні.

РОЗПОВІДАЄ ОЧЕРЕТ

Задорожний глибоко затягся сигаретою і сказав:

— Я весь час думаю над твоєю версією, що такий рецидивіст, як Небаронов, ні перед чим не зупиниться. По-перше, чого він тікає з колонії за кілька місяців до звільнення? Прийшла телеграма про смерть матері? Можливо. Навіть для затятого кримінального злочинця мати є маги. Ми попередили наших товаришів із Воркути, вони чекають на нього, коли він там з'явиться або коли з'явиться на могилі матері. Але ж він не такий уже простак, адже має за плечима кілька судимостей і втеч з-під варти. Я гадаю, він грає ва-банк! Але що, що примушує його діяти так, а не інакше? Що?! Поки я не маю відповіді на це запитання.

Це перше. А по-друге: хотів тобі сказати, щоб ти попередив Тетяну Худолій, що їй небезпечно зараз лишатись у Києві, нова зустріч з Небароновим може трагічно для неї закінчитися, адже він вже здогадався, хто його "продав".

Можу тебе порадувати ще одним, мені вдалося встановити, що Борис Небаронов — не хто інший, як незаконнонароджений син, кого б ти думав? Нізащо не здогадаєшся.

Я задумався.

— Невже... Моріна? — навздогад кинув я.

— Точно! — радісно вигукнув Задорожний, немов злочинець був не сином антиквара Моріна, а принаймні сином королеви Непалу.

— Тільки я не збагну, чого це так тебе радує? — сказав я.

— Розумієш, Вікторе, у цьому є своє підґрунтя. У цьому свій психологічний, якщо хочеш, нюанс. Ставлення батька до сина, або сина до батька часом носить такий неординарний характер, що важко збагнути не тільки логіку вчинків, а їхні вчинки, на перший погляд, алогічні, але тільки на перший погляд. У них, у тих вчинків, своя внутрішня, коли хочеш, психологічна, а ще точніше — біологічна логіка.

— Ну, це ти вже загнув — біологічна логіка!

— Зовсім ні.

— Маєш на увазі "комплекс Едіпа"?

— Не лише це, але й ігнорувати ту глибину, поки що не зрозумілу нам, простим смертним, психологію, що базується, у першу чергу, на генах та біологічних імпульсах, не варто. Прочитай новелу Мопасана "Батько Симона" — і ти багато чого зрозумієш, коли вдумаєшся в той аспект, про який я зараз веду мову. Маленькому єству чоловічої статі вкрай необхідно з самого малку виховуватися під началом чоловічих комплексів, бо жіноча й чоловіча психологія — абсолютно різні речі. То цілком суверенні два світи, два різні світосприймання, дві різні позиції, два підходи до життя. Хлопчик має контактувати зі своїм батьком, у першу чергу для того, щоб перейняти від нього тверді чоловічі психологічні навички, бо без цього він виросте з комплексом своєї матері, а це може дуже зашкодити, коли він стане дорослим, орієнтуватися .і просуватись у житті. Та жіночий егоїзм не має меж.

— Ти гадаєш, Небаронов, добре усвідомлюючи, що йому ще накинуть строк відсидки, тікає з колонії, щоб помститися своєму батьку? — почав я здогадуватися, куди хилить Задорожний.

— Тоді він повинен мати спільників серед жінок... близьких колись Моріну, чи не так? А серед таких маємо першу дружину Моріна, актрису тепер уже Кіровоградського драматичного театру Олену Федорівну та в минулому актрису, а тепер офіціантку ресторану "Метро" Ельвіру. Та й старший син антиквара від актриси Олени Федорівни Андрій Морін теж, як мені здається, фігура колоритна.

— Має судимості?

— Поки що ні, але...

— На що натякаєш? На ту суперечку між Моріним і сином, що відбулася за кілька днів до вбивства?

— Непросто склалася доля цього юнака. Хочу сьогодні з ним зустрітися на кіностудії імені Довженка, де він працює маляром.

— Ти гадаєш, що він, щоб помститися за матір... міг вчинити таке?

— Щоб робити якісь певні висновки про вчинки тієї чи тієї людини, треба досконало вивчити її характер, адже для тебе не секрет, що характер народжує вчинки, а вчинки у зворотному, так би мовити, зв'язку формують певний характер.

— І що ж це за характер, якщо не секрет? — поцікавився я.

— У тому-то й річ, що кожна людина, кожен характер — не тільки для нас, працівників слідчих органів, загадка, а й для всіх оточуючих. Живе людина поруч, ходить на роботу, ще кудись, зустрічається з кимось, щось думає, до чогось прагне, когось любить чи ненавидить. А чому? Чому вона чи, скажімо, він любить Машу, а не Дашу? П'є "Кагор", а не мінеральну воду. Палить дорогі сигарети, любить міцну каву чи тістечка, щось її змушує це робити. До того ж, як у цьому випадку, одержавши гени такої імпульсивної людини, як Морін, думаю, син Андрій дещо успадкував від свого батька. Антиквар для нас із тобою майже цілковита загадка. Навіть той невеличкий промінчик, що освітив частину його життя та характер, з розповіді його другої дружини Надії Вікторівни, не висвітлює всебічно цієї неординарної фігури. У ньому так тісно переплiталося добро і зло, що сам чорт шию зламає, коли надумає лабораторним чи хімічним шляхом відділити одне від другого. До речі, від Надії Вікторівни у нього лишилося ще двоє синів: старший Антон Морін, студент-дипломник Київського художнього інституту, та Сергій Морін, фотограф і шалапут, а можливо, набагато гірше, ніж просто шалапут. Наше з тобою завдання якомога швидше дослідити, що це за люди, який їхній внутрішній світ, тоді нам хоч трохи проясниться реакція та проекція їхніх вчинків на світ зовнішній, той, що оточує нас усіх.

Отож, міркую я собі: доки Борис Небаронов затаївся і десь відсиджується (думаю, він не зміг вилетіти чи виїхати з Києва, бо аеропорти та вокзали під контролем), злітай, Вікторе Івановичу, до Кіровограда, поговори з Оленою Федорівною, а я поки що займуся синами антиквара та Ельвірою, особою колоритною у повному розумінні цього слова.

Я погодився із Задорожним і того ж таки дня вилетів до Кіровограда.

РОЗПОВІДАЄ АНДРІЙ МОРІН

Сьогодні до мене на кіностудію завітав цікавий чоловік, який відрекомендувався старшим слідчим міської прокуратури.

— Майор Задорожний Георгій Михайлович, — назвав він себе.

— Андрій Янович Морін, — відповів я.

— Ви, певно, здогадалися, чому я до вас прийшов? — запитав він.

— У зв'язку з убивством режисера Моріна?

— Ви не любили свого батька?

— Чому?

— Тому, що назвали його не батьком, а режисером Моріним.

— А вам до того що? Хіба у ваші обов'язки входить копирсання в чужому житті й чужих душах?

— На жаль, і це, — відповів старший слідчий.

— У такому випадку чим я можу вам допомогти? Адже ви не думаєте, що я візьму і тут-таки розкриюсь перед вами, ось дивіться, який я хороший! — Я відчував, що блазнюю, але нічого не міг вдіяти з собою. Терпіти не можу, коли хтось раптом так безцеремонно хоче залізти у моє життя; чи цей сивіючий слідчий вважає, що варто йому показати своє посвідчення, як я тут-таки затремчу від жаху й усе йому викладу на блюдечку з голубою облямівкою, як дотепно казав Остап Бендер.

— А ви справді вважаєте себе хорошим?— запитує він.

— В усякому випадку... неординарним. — Я почав злитися на нього і на його провокаційні питання. Так, так, він мене провокує, хоче щось вивідати, але що саме, може, те, що я за кілька днів до убивства батька побував у нього і просив грошей на придбання відеоапаратури, а батько відмовив мені. Сума, яку я назвав, справді, була чимала. Не вірю я, що у нього не було такої суми, та у нього, коли добре копнути... Пожалів старий скнара, адже він завжди вважав мене "її сином", а не своїм. То що ж хоче почути від мене слідчий — чи любив я свого покійного батечка? А за що, осмілюся вас запитати, я повинен був його любити? А він мене любив? Сум-

ніваюсь. Він заздрив мені, я це відчував, коли зустрічався з ним. Заздрив, що я молодий, енергійний, дужий і гарний і що у мене — а це найголовніше — все попереду. О, якби йому мої роки, певно, думав він. Мої роки і його досвід, то було б саме тією точкою опори, про яку говорив Піфагор. Він уже напевно — і не сумнівайтесь у тому — перевернув би весь світ. А навіщо було йому, старому дурневі, перевертати весь світ? Йог мені ще знайшовся! Перше, про що він запитав у мене, коли я завітав до нього, було: "Ти вже встиг полюбити труднощі життя? І його перешкоди?" "Полюбити труднощі й перешкоди свого життя?" — перепитав я і подумав, що стара лисиця знущається з мене, іронізуючи, виставляючи свій інтелект. "Так, так, — відповів він. — Ці слова належать не мені, то дуже мудрі слова, зміст яких відразу й не осягнути". "А кому ж тоді вони належать?" — обережно поцікавився я. "То напис на камені, знайденому в Тибеті". "Так, напис, а мені що до того", подумав я. А він наче підслухав і сказав: "То є відповідь, синку, на твоє прохання, адже ти, коли я не помиляюсь, прийшов просити у мене грошей, чи не так?" Я не чекав такого наступу, такої шаленої атаки і спочатку навіть трохи знітився. "Але ж то вірняк, а гроші я тобі поверну негайно, як тільки у мене вигорить..." "А як не вигорить?" "Я все продумав". "То що з того, що ти все продумав, хіба інші сплять і не думають? Інші теж думають. Ми, синку, живемо у суспільстві. І я не думаю, що всі оточуючі тебе люди, коли не сплять, то принаймні дрімають, а ти лиш один думаєш. Всі думають". "Але ж ти не чув, яку суму я хочу назвати". "Яку б суму ти не назвав... Я гроші заробляю, а не малюю. Це ти щось там малюєш у своїх студійних павільйонах".

Ну, це вже занадто. Не хочеш — не давай, але ж навіщо знущатися? Адже я тобі не чужий, — подумав я, демонстративно оглядаючи картини, що висіли на стінах; антикварні скульптури малих форм, які гамузом гніздилися на роялі, на якому вже давно ніхто не грав. Дивак, навіщо йому знадобився рояль, купив би собі піаніно, якщо ти такий меломан і тобі так допекло. Він перехопив мій погляд і посміхнувся. Я все зрозумів. Часто можна одним якимось штрихом, посмішкою, порухом вій чи зіниць сказати значно більше, ніж цілою промовою на морально-етичні теми.

"Я піду, але дивись, щоб ти не пожалкував", — проказав я похмуро. "Це що, погроза? Як розуміти твої слова?" — здивувався старий. "Як хочеш, так і розумій". — Я вийшов. На душі було кепсько.

"Стара каналія, — подумав я. — Як він не розуміє, не хоче зрозуміти, що я теж його син. Певно, до "своїх", я маю на увазі синів від тієї його кульгавки, він ставиться трохи ліпше, вважаючи їх своїми, а не її дітьми. Було від чого розізлитись, і я так грюкнув дверима, що забряжчали вікна. Грюкнув і пробурмотів: "Стара скареда! Щоб ти здох!" Потім, коли вже спустився на кілька сходових маршів, почув, що двері його квартири прочинилися, він вийшов на сходи, подивився вниз. Я дивився на нього знизу і проказав "Дурень!" Хіба ж міг я знати, що буквально через кілька днів старого не стане.

— Чому ви так думаєте? — відірвав мене від спогадів слідчий.

— Ви про що? — мов зі сну прокинувся я.

— Чому ви думаєте, що ви не ординарний, і, якщо я правильно розумію зміст цього слова, не такий, як усі, трохи вищий за всіх? Чи не так?

— Ви правильно зрозуміли зміст моїх слів.

— А в чому саме полягає ваша неординарність? У фізичній, духовній силі, чи у ваших ще не визначених талантах? — кепкував він з мене.

— Можливо, — сухо відповів я.

— Якщо дозволите, я відповім на ваше запитання, а ви послухайте.

Я посміхнувся.

— Це не так смішно, як вам здається. І все ж спробую вам дещо розповісти про вас.

— Це дуже цікаво.

— Майже чверть століття тому в Києві народився хлопчик Андрій. Коли йому було три роки, батьки його, що працювали на той час у театрі, батько — режисером, мати — актрисою, розлучилися.

— Початок справді інтригуючий, — вставив я, та слідчий не звернув на мою репліку ніякої уваги й вів далі.

— Цікаво простежити, як формувався характер юного Андрія...

— Як же він формувався?

— Природа не обійшла нашого героя, навпаки вона наділила його енергією, допитливим розумом, ефектною зовнішністю: високий, статний, обличчя вродливе, ніс рівний з горбинкою, очі великі сірі, брови врозліт. До того ж коли додати велику силу і вправність боксера, словом, портрет сучасної неординарної, як ви тільки що висловились, молодої людини двадцятого сторіччя.

— Ціню ваш гумор.

— Це ще не все. Найцікавіше — попереду.

— Який захоплюючий детектив!

— Майже. Дозвольте продовжити оповідь?

— Будь ласка! — Ні, мені цей мент починав подобатись попри всю мою до нього неприязнь.

— Чи був щасливий маленький Андрій — важко сказати. Певно, були в нього свої дитячі радощі, без цього ж не буває. Але нас у першу чергу цікавить та моральна атмосфера, той мікроклімат, що склався в сім'ї, коли його мати, Олена Федорівна, вродлива молода і талановита актриса, вийшла вдруге заміж за актора того ж таки театру Гліба Романовича Монастирського. Ні матері, ні тим паче вітчиму не було ніякого діла до хлопчика: репетиції, прем'єри, вистави, концерти.

Після восьмого класу Андрій залишив Кіровоград і перебрався до своєї бабусі в Київ. Воля! — яке п'янке слово для усіх нас, особливо для учня восьмого класу. Тепер у нього, крім бабусі, ніхто не питав, куди йдеш, коли повернешся, чи виконав домашнє завдання з математики.

У Києві наш герой встановив контакт зі своїм рідним татом, освіченим, цікавим "мужиком", як думав тоді про нього Андрій. Та й грошенят часом підкидав старий. Не цурався він і своєї рідної тітоньки Аріадни, що працювала на той час на кіностудії звукооператором. Теж часом пару десяток підкидала, але не більше. Скупенька жіночка. У Києві вступив до технікуму радіоелектроніки. Спочатку вирішив зайнятися академічним веслуванням у спортивному товаристві "Спартак". На Матвіївській затоці у тренера Давида Лейденського. Виступав навіть на першості міста загребним, але "пахати" на інших не захотів і академічне

веслування кинув. Хоч на той час уже був знайомий з кандидатом у майстри спорту Едуардом Осинським, або просто — Беном.

Вирішив Андрій зайнятися боксом. Як-не-як, один на один із суперником. Тепер тільки від тебе самого залежить усе. І не прорахувався. Через кілька років став кандидатом у майстри спорту. Та як співається в одній пісеньці: "Вино і жінки погубили мене..."

Діло, воно, звичайно, молоде. Гуляти хочеться, а гроші де? Гроші, як не прикро визнавати, здебільшого приходять тоді, коли вже гуляти і женитись не хочеться. Вони здебільшого приходять тоді, коли маєш непогану посаду, сиві скроні й радикуліт.

Що ж робити? Попросити у бабусі? Яка ж там у неї пенсія, так — сміхота одна. На її пенсію й вечір не посидиш у ресторані, а ще з компанією. Почав тоді Андрій, у якого вже сіялися вуса, придивлятися до життя і аналізувати, бо ще з дитинства був схильний до аналітичного мислення. Звідки, скажімо, у людини, що займає скромну посаду продавця овочевого магазину зі скромною заробітною щомісячною платнею, дублянки, норкові шапки, дачі та легкові автомобілі. Економлять люди? А певно, що так. Тоді на чому? Ну, на чому ж? На огірках, помідорах, кавунах, на тарі, на скромності покупців.

Але то було мілко, не для людини мислячої, яка до того ж вчиться на факультеті радіоелектроніки. І став юний Андрій приторговувати касетами з модними шлягерами популярних закордонних естрадних співаків та ансамблів.

Ех, якби не армія, мав би тепер не власного мотоцикла з коляскою, а "Волгу". Після армії влаштувався працювати маляром на кіностудію, але промисел свій не кинув. І потекли, попливли "тугрики" з чужих кишень до власної. Правда, кілька разів біля "Радіотоварів" був затриманий дружинниками, але у райвідділі пожурили й відпустили з миром.

І надумав тоді наш герой стати справжнім бізнесменом, примітною особою, а не сірим роботягою. Ні, не для нього було те скромне існування робочого хай навіть на кіностудії поруч з митцями, такими цікавими людьми.

Що ж то був за бізнес? А то були новинки — касетні ві-

деомагнітофони відомих фірм "Грюндіг", "Джі-ві-сі", "Панасонік" та інші. Де ж те диво можна придбати? Як де? У комісійних магазинах. А скільки та забавка коштує? Дурниці. А касети? Зовсім дурняк. Щоб підняти справу, потрібен був капітал. Продати японську фотоапаратуру та мотоцикла з коляскою? Жаль. А якщо спробувати попросити у рідного тата, який колекціонує антикваріат і має живу копійку?..

Так він і вирішив. Та ба, діалогу не вийшло. "Старий скнара" не захотів розкошелитися, він віддає перевагу здоровому глузду, а не обіцянкам юного бізнесмена. І правильно зробив. Тоді молодий джентльмен вдається до погроз і вигукує на все парадне, та так, щоб чули сусіди: "Пожди, стара скнаро, я тебе провчу!" А у відповідь на те чує: "Дурень!" Чи не так? — слідчий серйозно дивився на мене.

— Я не погрожував батьку і не казав: "Я тебе провчу!" — заперечив я.

— А що ви сказали?

— Я щосили грюкнув дверима і вимовив: "Стара скареда! Щоб ти здох!"

— Репліка "щоб ти здох" здається вам синтаксично більш прийнятною, аніж: "Я тебе провчу!", чи не так?

— Зміст інший, — розсердився я. — Не убивав я його, не убивав!

— Можливо...

— Що значить: можливо?! Не убивав — і все!

Тут на моє щастя, а розмова наша відбувалась у студійному павільйоні, підійшов другий режисер фільму "Страх по той бік", вибачився перед слідчим і запропонував мені:

— Чи не згодились би ви, молодий чоловіче, грати папуаса?

І, не чекаючи відповіді, підхопив мене під руку й повів, примовляючи:

— Ви нам підходите. Це те, що нам треба. Ви типовий папуас. Ні, ні, не заперечуйте. — З цими словами низенький сивий режисер увійшов до кімнати постановника з табличкою на дверях "Страх по той бік".

— Подивіться, Ростиславе Івановичу, кого я вам привів, — вів далі режисер. — Гляньте на нього, це ж типовий папуас, слово честі.

Ростислав Іванович, постановник фільму кинув на мене оком і схвально похитав головою.

— Ведіть його до костюмерної, хутчій переодягніть, потім до гримера, нехай покладе тон, тільки швиденько, через півгодини зйомка.

— Пробачте, але я не папуас і не актор, — ніяковіючи, мовив я. А у вухах звучало: "Якщо треба буде, я вас викличу!"

Постановник здивовано звів очі.

— А хто ж ви?

— Я маляр, — а у вухах звучить: "Я вас викличу! Я вас викличу!"

Постановник перевів погляд на сивого режисера.

— Я був певний, що він актор. Така фактура.

— Дарма, ви нам підходите на епізодичну роль папуаса. Нам треба високого міцного хлопця з гордою і упевненою поставою. Ви згодні?

— Я згоден, але як подивиться, на це Голобородько? Ми зараз працюємо в новому корпусі у групі "Зорі над Байбузами". Закінчуємо фарбувати хату голови.

— Ну, це ми зараз. — І постановник зняв телефонну трубку. — Або ні, краще ви, Григорію Сидоровичу, підіть з ним до Голобородька і все влаштуйте.

Постановник, натякаючи, що аудієнція закінчилася, поклав трубку.

І ми пішли довгим сірим коридором до майстра малярного цеху Голобородька.

Я йшов і думав, звідки слідчому те все відомо: моє дитинство, моє життя, мої справи, мої слова і навіть прагнення. До тих пір, доки мені не доводилося зустрічатися з представниками цієї професії, я гадав, що все те можливе лише у детективних фільмах та романах. А коли сьогодні особисто довелось зустрітися з людиною, яка принаймні зовні нічим не нагадувала знаменитого Шерлока Холмса з його дедуктивним методом, зрозумів: все це не вигадки сценаристів і письменників.

Уздрівши мене, майстер виголосив своїм високим скрипучим тенором невеличку промову.

— А ти де вештаєшся? Хочеш, щоб я на тебе рапорта написав? Чому ти тут, а не в новому корпусі? Анохін давно

поніс туди п'ять банок "сажі". Робітники підібралися, не приведи Господи! — Слова він випускав з такою швидкістю, що перечити йому було неможливо.

— Володю, його затверджено на роль папуаса, — втрутився у розмову другий режисер. — А у вухах все ще звучить голос слідчого: "Якщо треба буде, я вас викличу!"

Що це все має означати? Прощай мрія про свій бізнес, який повинен був мені принести гроші. А що таке гроші? Це, в першу чергу, незалежність. Ні від кого і ні від чого. Це не лише пристойне життя. Це, коли хочете, — престиж. Це — душевний комфорт. На жаль, з цією мрією доведеться розпрощатися, відмовитися від справи, якій вже було віддано так багато і жару своєї душі, й невикористаного запасу енергії.

Так що ж тепер мені, Андрію Моріну, робити? Вкалувати все своє життя у малярному цеху? Е, ні. Знайшли дурня. Я вже давно зрозумів, що до чого.

— Що? Папуаса? — розсміявся Голобородько. — Нехай краще грає папуаса з Анохіним у новому корпусі. Там завтра зйомка. Ха, папуаса! А з мене Юрченко шкуру здере!

— Володю, зачекай, адже у нас сьогодні, зараз зйомка, а папуаса немає.

— Ніяких папуасів! Домовляйся з Юрченком! — відрубав Голобородько і вискочив з цеху.

— От бачте, — знизав я плечима.

— Нічого. Ви тут зачекайте на мене, — відповів режисер. І пішов до начальника.

Ілюзії це все, ілюзії... Кіностудія, кар'єра режисера, папуас..., відомий кіноактор Андрій Морін... Хлопчисько! Ідеаліст! А де ж реальність? Вона також розвіялась як дим. Її розвіяв слідчий Задорожний. Що ж це виходить — все вже втрачено, так? Не вийшло бізнесмена, перекваліфікуюсь у двірники, як Бендер? Чи животітимемо тут, у цьому малярному цеху, де завжди пахне фарбами та поспою?! Хіба про таке життя я мріяв?! Як гарно звучить, як милує мій слух: "Грюндиг", "Джі-ві-сі", "Акай". А які можна було б мати гроші, коли б не цей слідчий, що вивчив мою біографію, як таблицю множення. Та найбільше мене вразило те, що він, цей слідчий, не тільки знає моє минуле, а намагається за-

зирнути у майбутнє. Він ніби питає мене: "А що ти там надумав, Андрію Моріне? Не смій цього робити, бо я стою за твоїми плечима". І справді, він ніби якоюсь невидимою, але відчутною тінню стоїть за моїми плечима і чатує на кожен мій крок, лише вдає, що все знає. Можливо, він тільки лякає мене. Не смій торгувати відеокасетами, бо — закон! А я вже й невеличкий капітал започаткував... І звідки він тільки взявся на мою голову! Ще вчора я дивився зверхньо на своїх колег-малярів, лише вчора я ставився до них з презирством, вважаючи, що ось-ось вийду в люди, матиму гроші, багато грошей, навіть більше, ніж багато. Я почуватиму себе всесильним на їхньому фоні, й потішатимусь, і тішитиму своє самолюбство з їхньої обмеженості та незугарності життєвих позицій, а зараз що? Я повинен на все своє життя залишитись разом з ними, все своє життя заварювати у цеху поспу, носити важкі бачки з розведеними тушевими фарбами і все життя, як мавпа, лазити по тих вишках і забризкувати фон?!

Е, ні, братці! Це — не для мене! Не вийшло з відеокасетами, вийде в іншому...

Вбраний і загримований під папуаса, я з'явився на зйомочному майданчику з величезним бутафорським списом у руках. У носі стирчало блискуче кільце, а голову прикрашали дві дивні кольорові пір'їни. Я справляв невідпорне враження навіть на бувалих кіношників. Другий режисер був задоволений. Постановник теж.

Освітлювач Соня кинула з мостів.

— Дивіться, люди добрі, яка кумедія прийшла!

— Цить, бо проколю списом! — пожартував я й відчув, що щоки стають гарячими, а вуха починають горіти під темним шоколадним гримом.

— Невже це ти, Андрію? — вдарила у долоні Соня. — От так чудо, а я й не впізнала. Ти справжній папуас!

— Здоров, старий! Хто тебе так вбрав? — поплескав мене по плечу Микола Крамаренко.

— Увага! — закричав у рупор помреж.

Почалася репетиція. Постановник показував народному артисту Сагайдачному, як той повинен підійти до бармена і замовити собі віскі.

Ні, Андрій Морін не зупиниться, не складе руки перед тимчасовими труднощами, перед невдачею. Мій Олімп ще попереду. Згадай, старий, Глена Тарнера, американського мультимільйонера. Хіба він не терпів фіаско? Та ще й не одне, але він вірив у свою зірку, настирливо йшов до своєї мети. Він падав, піднімався і йшов уперед. Глен Тарнер — ось мій ідеал! Він маніпулює своїми капіталами, бавиться ними, мов двопудовими гирями, дзвенить ними, мов п'ятицентовими монетами. Він кружляє над Америкою на власному лайнері й, посміхаючись, споглядає цю грішну землю, цих безініціативних людей, що копошаться у своєму щоденному житті. А ти, старий, стань вище людей, піднімись над ними і кружляй над ними, як Глен Тарнер над Америкою. Кружляй і посміхайся, кепкуй над їхніми драмами — драмами інфузорій, як дотепно і влучно сказав Екзюпері.

Що мені слідчий Задорожний, коли за Гленом Тарнером полюють генеральні прокурори майже сорока штатів, щоб притягти його до кримінальної відповідальності. А він від них красиво змивається. Звичайно, великий капітал без злочину здобути неможливо, це ще Бальзак помітив. І доки майже всі сенатські комісії і палати представників прагнуть його крові, а також міністерство юстиції та податкове бюро, біржа, торгова палата й інші полюють за ним, він спокійнісінько на власному лайнері йде на посадку в Чикаго. Його зустрічає натовп американських бізнесменів, вони ревуть, як двигуни реактивних лайнерів. Вони простягають до нього руки. Гігантський лайнер приземляється, хвіст його прикрашає п'ятиметровий портрет бізнесмена, що посміхається своєю блискучозубою американською посмішкою, а під портретом підпис: "Нестримний Глен Тарнер". На тому портреті руки він схрестив на грудях, а свій погляд спрямував у небо.

До літака подали трап. З'явилась у голубій спідниці стюардеса, а за нею фігура в червоному. Глен Тарнер розвів руки і почав спускатися на землю. Попереду нього котилися двоє карликів, так само зодягнутих у червоне. Бізнесмени, що прибули на зустріч з Тарнером у власних "Кадилаках" та "Лінкольнах", на бамперах яких красувався напис: "Я знаю, як зробити вас багатими, якщо у вас вистачить

сміливості запитати мене про це", були зодягнуті у смугасті сорочки та строкаті краватки.

Я лише недавно розшифрував для себе той напис: "... якщо ви насмілитесь запитати мене про це". Скільки в тому криється змісту. Так, так, треба насмілитись, треба йти вперед, бо все життя просидиш у цьому студійному малярному цеху, все життя вкалуватимеш, а майстер Голобородько та художник-постановник Крамаренко будуть глузувати й знущатися з тебе, бо вони добре бачать, а головне — відчувають, що ти вищий за них, що ти спроможний на щось більше, ніж забризкувати фон. Отож хто не насмілиться... той...

Бізнесмени щосили репетували: "Мані! Мані!" Глен Тарнер спустився по трапу на землю й почав роздавати автографи на стодоларових асигнаціях, які обережно виймав зі свого портмоне, що мало запаморочливий розмір й було прикрашене золотими літерами "Г. Т."

Ах, як хрускотіли в руках бізнесменів ті стодоларові асигнації! Як вони хрускотіли, ви не можете собі уявити. А я — уявляю. Дарма, у мене теж буде стільки асигнацій, скільки я захочу! Вони приємно хрускотітимуть у моїй лівій кишені.

Ах, Глен Тарнер! Глен Тарнер! Трохи вищий середнього зросту, міцний кремезний чолов'яга з бичачою шиєю та чорним, як вороняче крило, гладенько зачесаним волоссям. Піджак кольору дозрілого граната облягав плечі борця чи штангіста. Темні окуляри на носі боксера-професіонала. Штиблети кольору слонової кості зі шкіри ненародженого теляти.

А яка була у нього посмішка, коли він ласкаво запитував двох карликів, що котилися попереду нього: "Як себе почуваєте, хлопчики?"

Джо та Грог (так звали карликів) поважно відповідали: "Як долари в купі центів, містере Тарнер!"

Оце, я вам скажу, життя! Мрія, а не життя. Як же він розбагатів, той Тарнер, цікаво вам буде послухати. Народився у містечку Меріон штату Південна Кароліна в сім'ї бідного здольника, не так, як я, — в сім'ї режисера! Школу не закінчив, його так само, як одного з героїв відомого ро-

ману Ільфа та Петрова, витурили з восьмого класу через неуспішність. Тоді Глен вирішив, так само як і я, перекваліфікуватися у мільйонери. За кілька років перебрав двадцять шість професій, я вважаю — це занадто. Та він не сумував, він любив повторювати: "Авраам Лінкольн вісімнадцять разів терпів поразку, перш ніж став президентом". І я повторюю слідом за Тарнером: "Хлопці не вішайте носа! Сьогодні не вийшло, вийде завтра. Дорогу здолає той, хто йде! Так-то!"

І мені подобається один факт з біографії Глена Тарнера. Загубивши гроші, він набув досвід. А слідчому я так прямо і заявив:

— Мислити треба позитивно, от що! Як високо ти сам себе несеш, як про себе думаєш, так високо і злетиш.

Він тільки посміхнувся на те. Це мене розізлило.

— А ви що думаєте, я дозволю промивати собі мізки, як інші лопухи? Чорта лисого! Нехай інші стверджуються у своїй ницості, он як!

— А де ви були у ніч з двадцять шостого квітня на двадцять сьоме? — запитав він мене.

Я подумав, згадав, що увечері двадцять шостого квітня у мене був бій з Альфредом, коли не вірите мені, запитайте у Леонарда Козія і Соні, з якою я провів ту ніч. Все це промайнуло в моїй голові.

Зйомочний майданчик нагадував екзотичний бар у тропіках. Крізь бутафорське вікно було видно голубе небо з білими хмарами, смарагдове море та пальми. Снували статисти у костюмах американських льотчиків, шелестіли бамбукові двері, у білих сукнях пропливали, наче пави, дами. Все було казковим, незвичайним.

— Папуасе, як вас зваги? — звернувся до мене постановник.

— Андрієм.

— Так-от, Андрію, ви стоїте біля дверей і страшенно вирячуєте очі, а в той момент, коли майора б'ють по щоці, вибігаєте на середину зйомочного майданчика, здіймаєте руки вгору, лякаєте усіх своїм списом і кричите: "Не чіпайте його, бо всіх проколю!" Зрозуміло?

— Зрозуміло, — відповідаю.

— Спробуємо. Увага!

— Увага! — закричав у рупор помреж.

І коли я вибіг і зарепетував не своїм голосом: "Не чіпайте його, бо усіх проколю!" — зйомочна група вибухнула реготом.

— Відставити! — заплескав у долоні постановник.

— Відставити! — повторив у рупор помреж.

— Не те , Андрію, не те. Треба, щоб ваш вигук наводив на всіх жах, щоб від вашого зойку мороз ішов поза шкірою, а всі сміються. Ви ж самі розумієте. Спробуємо ще раз. Увага!

— Увага! — долинуло з рупора.

Але, коли я знову вибіг і знову закричав, що всіх проколю, у відповідь пролунав сміх. Постановник розсердився. Я ловив на собі іронічні погляди. Це ще більше пригнічувало мене. Чоло вкрилося потом. Репетирували ще й ще, але нічого у мене не виходило. Та як воно могло вийти, коли я весь час думав то про слідчого, то про батька, якого хтось так раптово убив, то про свій невдалий бізнес з відеокасетами. Мені було не до папуасів, барменів, ні до всієї тієї екзотики, що так махрово розцвіла на зйомочному майданчику.

Що мене непокоїть? Алібі в мене — залізне. Які дурниці, вбити власного батька! Тільки через те, що він пожалкував дати мені якісь нікчемні гроші. Але вони там у себе, у карному розшуку, думають зовсім інакше. Ну, що ж, нехай перевіряють.

Добре, що цей слідчий попередив мене з відеобізнесом, міг би я добре підзалетіти. Тепер треба змінити тактику. Діяти у майбутньому обережніше.

А зараз? А зараз треба перевтілитись у папуаса, щоб хоч трохи забути всі ці земні реальні прикрощі. Ну, що тобі, Андрію, важко уявити, що навколо тебе .джунглі, бар, американський льотчик, пальми та океан? Адже це так принадно, уявити себе раптом зовсім кимось іншим, чим ти є насправді. Ну, Морін, вперед!

— Що ж ти, старий? — долинуло до мене. Я звів очі. Навпроти, випинаючи вперед груди, стояв він, Микола Крамаренко. І його чорна борода здригалася від сміху. Біля нього стояла дивовижної краси дівчина у білій сукні й дивилась на мене, її великі очі не сміялися, їй жаль мене, такого великого і дужого, їй жаль папуаса, що не може як слід

проказати кілька слів перед кінокамерою. Я спробував відвести погляд, але марно. Перевів його на самовпевнену фізіономію Крамаренка, і той перестав сміятись.

І раптом мене охопила така досада на самого себе, і та досада піднімалася зсередини і переростала у гнів. І коли пролунала команда: "Увага!", я вискочив на зйомочний майданчик і закричав: "Не чіпайте його, бо всіх проколю!" Ніхто не засміявся.

— Так, добре, — сказав постановник. — Будемо знімати. Зробимо кілька дублів.

Знову в рупор кричав помреж, нагорі, на підвісних дерев'яних мостах, заметушились освітлювачі. Снував, припудрюючи акторів, гример. Давав розпорядження постановник, та все це існувало якось само по собі, поза моєю увагою. Мною тепер керувало лише одне бажання: виправдати сподівання людей і не осоромитеся перед нею. Зі мною трапилась якась дивна метаморфоза. Ще кілька хвилин тому я дивився на свою роль папуаса, як на веселу забавку, як на те, що мушу пізнати у всіх тонкощах весь процес творення фільму.

Ще кілька хвилин тому я хвилювався, сердився на себе, що не міг як слід впоратися з роллю, але тепер все стало на свої місця. Якби не стрівся з нею поглядом, якби не побачив здивовані, широко розкриті очі, якби не це бліде, припудрене лице і вся її постать: тонка, ніжна. У ній вгадувалось те хвилювання душі, що не дає людині ні хвилини спокою, коли кожна мить приносить нову інформацію про такий цікавий і різноманітний світ.

— Увага! У павільйоні тиша! Раз, два, три... Мотор!

І зйомка почалась. Я був в ударі. Все у мене виходило легко, невимушено. Я не зважав на апарат, що котився по рейках разом з оператором, на сліпучо-вогняне світло прожекторів, на фонограму. Все змішалося, крутилось перед очима: і шалена музика танцю, й білі сукні дам, і американські льотчики, і бармен. Все рухалось, кричало, пливло, я бачив її бліде, звабливе лице і здивовані очі. Більше я не бачив нічого. Точніше, відчував на собі холодні погляди Крамаренка і гарячі, блискучі очі Соні. Соня щось кричала з мостів до мене і сміялась, показуючи ряд рівних білих зубів.

Я щось відповідав їй. А потім знову лунало: "Увага! У павільйоні тиша! Раз, два, три... Мотор!"

Після шостого дубля оголосили перерву. Освітлювачі вимкнули прожектори. Я присів на дерев'яний ящик біля реквізитора. В голові гуло. Раптом хтось ласкаво взяв мене за плече.

— А ти не йдеш до буфету?

Переді мною стояла Соня. Чорні брюки, міцні ноги, а під синім светром здіймалися принадні й спокусливі груди.

У буфеті було людно. Стояв приглушений гул. Тут завжди було напівтемно, бо світло проникало через двері на веранду. Стіни були по-модному обліплені темно-зеленими кахлями з білими, жовтими, червоними та чорними плямами, що символізували якийсь чудернацький рослинний та тваринний світ.

Коли я став у чергу, Микола Крамаренко вже сидів за столиком, пив прозоре пиво і щось говорив Наталі, так звали дівчину з голубими очима. Перед нею на тарілці лежали тістечка та шоколадні цукерки. Вона посміхалась, киваючи головою, вдаючи, що слухає свого співрозмовника, але я відразу відчув, що слухає вона неуважно. Час від часу Крамаренко самовдоволено посміхався.

— А-а! Кого я бачу! — привітався зі мною і Сонею, що стояла поруч, Леонард Васильович Козій, скульптор з бутафорського цеху. Перекваліфіковуєшся в актори?

— Майже, — відповів я.

Ми втрьох розташувалися за столом поруч Крамаренка. До мене долітали слова, а часом і цілі уривки з його інтелектуальної розмови.

— Чого прагне всяка жива істота? — питав Крамаренко і лукаво дивився на Наталю.

Він, як справжній актор, зробив паузу і чекав.

— У кожного своя мета і бажання, — відповіла вона.

Крамаренко мудро посміхнувся і мовив:

— Все це правильно, але кожна жива істота прагне насолоди, тобто щастя. Ви згодні зі мною?

Вона схилила голову, а Крамаренко вів далі:

— Чому? Чому кожна жива істота прагне насолоди? А тому, що насолода є найвище благо. Отож треба жити

мудро й прагнути стабільного щастя, тобто повсякчасної насолоди життям.

"Ач куди гне", — подумав я.

— Ви здивовані, чому повинні всі неодмінно прагнути насолоди. А тому, що єдине й незаперечне — це любов до самого себе. Отож кожен прагне щастя, мета життя кожного — щастя! А з чого воно складається — те щастя? Так, так, я вас зрозумів. Ви хочете сказати, що кожен розуміє щастя по-своєму. Не поспішайте. Так-от, щастя складається з двох елементів: спокійної душі й здорового тіла. Як зберегти здоров'я? Займайтеся спортом і не зловживайте надмірностями. А от як зберегти спокій душі? — Крамаренко лукаво подивився на свою співрозмовницю.

— Я вже піду, — підвелась Наталя.

Крамаренко по-джентельменському відсунув стільця і, гордо несучи свою чорну бородату голову, поплив до дверей.

Допивши пиво, я вийшов з буфету.

В кінці коридора помітив фігуру Крамаренка й Наталі. Жестикулюючи, він щось розповідав, а вона слухала. "Папуасе, — сказав я собі, — візьми себе в руки, ти ж мужчина", — і вийшов з павільйону.

Двір кіностудії був залитий сонцем, і асфальт блищав так сильно, що здавався розплавленим оловом. Пахло весною. Біля жовтих корпусів зеленіла трава, дзвеніли на фоні неба тонкі гілочки тополь, темним силуетом здіймався великий студійний димар.

І небо, й трава, і дерева, і м'який дух весни, й веселе щебетання пташок — все це сповнювало мене хмільною радістю життя, непереборною силою і наснагою.

Часто так трапляється: замкнеться людина в камінних стінах, зійдуться або розійдуться її погляди й інтереси з іншими, як це трапилося сьогодні, — хіба ж я сподівався на візит слідчого, — загостряться суперечності, розпаляться пристрасті, й тоді світ, широкий, безмежний і різноманітний, починає здаватися нам тісним. А варто лише відчинити двері з сірого темного павільйону на вулицю і вдихнути на повні груди свіжого пахучо-смачного повітря, як разом всі пристрасті здадуться маленькими і смішними, і вся суєта суєт — нікчемною комедією. Варто озирнутися навкруги,

подивитись, як випинається з-під землі молода трава, як нагогошуються і купаються у сліпучо-чистих калюжах горобці, як пахне верба. І тоді весь світ, весь безмірний, чистий і прекрасний світ починає звучати тобі. І тоді відчуваєш кожною клітиною, що ти та частина природи, та пилинка, без якої світ буде неповний, що ти рідний і близький цьому світу, ти рідний і близький всім і кожному. І головне — ти любиш життя. І відчуваєш у своїй душі свято, що зажди з тобою.

Саме це я відчував, коли вийшов з буфету на студійне подвір'я, присів у своєму кумедному вбранні на зелену лавочку біля жовтої павільйонної стіни. Сонце сліпило очі. Небо було сліпучо-розплавлене, так що дивитися було майже неможливо. А навколо цвіли яблуні.

Деякий час я грівся на сонечку, ні про що не думаючи. Бувають такі хвилини, коли живеш просто так, блаженно всміхаючись сонцю. Я рідко аналізую свій душевний стан, я не споглядач, а людина дії, і думки у мене не абстрактно-споглядові, а конкретні, тісно пов'язані з життям та його проблемами. Я ставлю собі конкретні завдання. Коли надумав влаштуватися на кіностудію малярем, то мав цілком конкретний план: згодом стати кінорежисером, бо ще з дитинства захоплювався кінематографом. Спочатку, як усі, а коли підріс, то почав критичніше ставитися до свого захоплення, аж поки воно не переросло в усепоглинаючу ідею: стати кінорежисером. Але життя привчило мене до тверезої оцінки своїх сил і оточення.

Влаштувавшись малярем, я уважно до всього придивлявся, прислухався і робив для себе висновки. Читаючи студійну газету "Український фільм", я переконався на прикладах, що шлях, який обрав, правильний. У газеті друкували нариси про молодих людей, які прийшли на кіностудію після десятого класу і, працюючи освітлювачами, монтерами, електриками, вивчилися на операторів і режисерів. Але ж на кіностудії працювали тисячі, а ставали операторами та режисерами одиниці. І це врахував я, подаючи заяву, бо життя навчило мудрої істини, що не завжди талант вирішує справу, хоч без нього й неможливо. Головне — сила волі.

Отож ті кілька місяців, що минули, дечого мене навчили: не тільки як правильно забризкувати або розмивати

фон, я почав глибше розбиратись у людських взаєминах, що в просторіччі називаються виробничими стосунками.

У цей час із-за рогу вийшла Наталя, а за нею, посміхаючись і жестикулюючи, йшов Микола Крамаренко. Вона губилась на фоні білого цвіту яблунь, зливалася з ним. Зливалась і пливла по ньому, така витончена, така ніжна і така весняно-зваблива. Сміх її срібними дзвіночками котився по студійному подвір'ю і танув, плутаючись у яблуневому суцвітті. Той сміх, западаючи у мою душу, відлунював щемом та болем, радістю зустрічей і смутком втрати.

А вона вся в білому, як яблунева велика біло-рожева квітка, пливла по весні. А поруч чорним волохатим джмелем дзижчав Микола Крамаренко.

"Вона не бачить мене, вона взагалі зараз нічого не бачить, вона мов сліпа, вона марить..." — з гіркотою подумав я.

Я довго дивився вслід двом постатям: одна жіноча, ніжна, біла, друга чоловіча, чорна. А коли вони зникли, я ще посидів трохи і попрямував до павільйону.

У павільйоні мене зустрів помреж і сповістив: на сьогодні — все, а коли треба буде, то викличуть. Це мене засмутило, адже тепер я не матиму такої чудової нагоди дивитися на неї.

Розгримувавшись та переодягнувшись у комбінезон, я з'явився в малярному цеху і став перед Голобородьком,

— А, це ти, — застрочив майстер. — Нарешті! Підеш зараз у групу "Театр на екрані". Крамаренко скаже тобі, що треба робити. Приготуй олійні фарби.

— Пошліть когось іншого, — попросив я.

— А це чому? — здивувався Голобородько.

— А мене направте у групу "Страх по той бік".

— Тобі там нема чого робити. Ти там був уже сьогодні. Актор мені знайшовся. Папуас... Хе-хе-хе. І Голобородько іронічно розсміявся своїм скрипучим тенором.

— Пошліть мене черговим маляром у групу "Страх по той бік", — стояв я на своєму.

— Ні! — зарепетував Голобородько. — Роби те, що тобі наказують!

Я не встиг відповісти, бо його викликав до себе начальник. Але я не пішов у групу "Театр на сцені", де Крамаренко

був художником-постановником, а швидко вийшов з цеху і мерщій попрямував ліворуч, де знімався фільм "Страх по той бік". Я хотів ще раз хоч здалеку подивитися на неї. Але на мене чекало розчарування. Група знімала інший епізод, і її там не було. Що я мав робити? Засмучений попрямував по павільйону за відрами і натрапив на всюдисущого Голобородька, який вже не говорив, а кричав на весь павільйон, що подасть рапорта начальникові.

Я подумав, що він так репетує, бо приходив слідчий і, напевно, говорив не тільки зі мною, а й із ним, як майстром нашого цеху. Цікаво, що Голобородько наплів про мене? Авжеж, нічого хорошого, гудив, певно, на чому світ стоїть.

Взяв відра, щітку, пару флейців і попрямував у групу "Театр на екрані". Ліворуч на двох великих підрамниках було натягнуто брезент, і бригада художників-декораторів працювала над втіленням ескізів Миколи Крамаренка, а той стояв, гордо випнувши вперед груди, заклавши обидві руки за широченний ремінь, і давав цінні вказівки. Він навмисно довго не помічав мене, а потім мовив:

— А, це ти? Лізь на вишку і фарбуй той шмат полотна, що розмальований "під бруківку". Та гляди не халтур, завтра освоєння.

Все це Крамаренко проговорив так, наче перед ним був не я, а якась інфузорія.

— Як фарбувати? — запитую.

— Он перед тобою ескіз, де ясно видно, якою має бути бруківка перед будинком Батисти. Треба передати дух Шекспіра, — кепкував далі Крамаренко.

— Дух Шекспіра... — пробурмотів я і поліз на вишку.

Натиснув червону кнопку, вишка загула і почала піднімати мене вгору. Згори ще раз глянув на Крамаренка і взявся розмальовувати величезні шматки брезенту, що мали означати бруківку перед будинком Батисти. Вмочивши щітку у фіолетову фарбу, я приступив до роботи.

— Що ти робиш? — закричав знизу художник-постановник. — Це ж тобі не паркан фарбувати, треба, щоб було художньо, щоб світло було, тіні, а ти що робиш? Папуас!..

— Я роблю так, як на ескізі, — крізь зуби відповів я.

За півтори години я розмалював величезний шмат брезенту, що мав завтра фігурувати як бруківка перед будинком Батисти. Та Крамаренко викликав Голобородька і заявив прилюдно, що якийсь бездарний маляр може зірвати зйомку. Тепер уже внизу стояли Крамаренко, Голобородько, художники-декоратори і з цікавістю дивилися на розмальовану під імпресіоністів бруківку Батисти.

— Що ти наробив?! — кричав знизу Голобородько.

— Я намагався передати шекспірівський дух, — меланхолійно відповів я.

— Що?! Шекспірівський дух! А ти знаєш, що завтра зйомка! — кричав Голобородько. — Злазь звідти, зараз же злазь звідти!

Я натиснув синю кнопку.

— Ні, хай переробить, як воно має бути, а тоді злазить, — стояв на своєму художник-постановник.

— Сьогодні шабаш, у мене бій, — запротестував я.

— Плювати мені на твій бій, боксер! — обличчя Крамаренка побагровіло, він тепер говорив до Голобородька. — І взагалі, хто він такий: боксер чи маляр?

— Що він повинен зробити? — поцікавився майстер цеху.

— Він повинен був кольоровими плямами замалювати цей брезент точнісінько, як на ескізі, — сердився Крамаренко.

— А як я зробив? Я ж так і починав. — І я ступив кілька кроків до нього.

Руки самі стислися в кулаки, і ще хвилина... Крамаренко мимоволі подався назад.

— Ти що — сказився?! — закричав Голобородько.

— Що тут таке? — почувся тихий голос.

Це був Юрченко. Людина тиха, скромна, з урівноваженим характером.

Я трохи прохолонув, але всередині все кипіло. Я зрозумів Крамаренкову підступність.

Юрченко попросив мене переробити сьогодні все, що я зробив, бо зйомка може зірватися. Довелося лишитися ще на дві години.

— Так-то, старий. Треба слухати, коли старші кажуть, — резюмував Крамаренко.

І радісно потираючи долоні, вийшов з павільйону.

Перший раунд програно. Ех, ти, папуасе, — подумав я, і натиснув червону кнопку. Вишка здригнулась і поволі почала піднімати мене вгору.

Я працював швидко, бо ввечері у мене був бій із серйозним суперником. Скінчивши роботу, з'явився у спортзалі.

Боніфатійович зустрів мене привітно.

— Запізнюєшся. Давай, ворушись швидше. Сьогодні маєш непоганого супротивника. Рудий, але ти не бійся.

— Із "Спартака"?

— Він самий.

Я по гвинтових залізних сходах піднявся у роздягальню. Знизу долітали слова тренера: "Легше, легше пересувайтесь, навшпиньках, удар, ще удар!"

Коли я увійшов до залу, хлопці старанно били невидимого супротивника. Підійшов до дзеркала. Все в нормі. Тільки сум в очах.

— Ти захворів? — запитав тренер.

— Ні.

— Кинь, Андрію. Дурниці все. Сьогодні виграти треба. Через місяць їдемо до Львова на першість профспілок. Там майстра спорту оформимо. А сьогодні перемогти треба. Принциповий бій, зрозумів?

"Сьогодні треба перемогти!" — тихо повторив я. "Дурниці, все дурниці. Тільки перемога, мені треба сьогодні перемогти", — підійшов до боксерської груші. Серія ударів. Ні, не те. Я відчуваю, що тренер весь час уважно стежить за мною, хоч вдає, що працює з новачками.

Пролунав гонг. Перший раунд. Суперник майже на голову нижчий за мене, але збитий міцно.

Без розвідки боєм він одразу рветься у ближній. Я виставляю ліву й намагаюсь тримати Рудого на відстані. Декілька сильних ударів по рукавичках. Я відступаю. Рудий натякає, з ким маю справу, але й я не ликом шитий, розумію з першої хвилі: Рудому не вистачає техніки. Руки дужі, навіть занадто дужі для боксера, б'є сильно. Зал захвилювався, загув. "Альфреде, Альфреде, бий його!"

Навпроти, за канатом бачу суворе, побите віспою лице тренера. Він уважно спостерігає за боєм і показує мені: "Тримай його на дистанції. Не вступай у ближній".

Рудий кидається вперед. Я виставляю ліву. Я захищаюсь... Уникаю ударів. Не встигаю контратакувати, лише захищаюсь. "Якщо пропущу хоч один удар — кришка. Хлопець не технічний, та дужий, мов Геркулес".

Крок вперед. Удар. Два назад. Підставка, ще підставка. Я біля канатів, це вже небезпечно. Бачу зосереджене лице, рудий чуб. Руда голова наближається. Інтуїція підказує: Альфред надумав щось недобре. Руда голова наближається. Ось вона зовсім близько. Зелені спалахи мигтять у очах. Альфред відчуває перемогу. Ось вона, кульмінація. Пригадую слова Боніфатієвича: "Андрію, треба перемогти!" Треба перемогти. М'язи напружені. Спиною відштовхуюсь від канатів, кидаю ліву вперед, і — Альфред повільно опускається на долівку. У залі аплодисменти. Шум. Крики. "Андрію, давай!" Рефері відштовхує мене убік і лічить: один, два, три, чотири, п'ять, шість...

І тут лунає гонг. Кінець першого раунду.

Добираюсь до свого кутка. Стілець давно приготували. Боніфатійович виймає у мене з рота губку, витирає лице рушником, швидко махає і говорить. Його слова долітають до мене здалеку: "Не вступай у ближній, більше працюй правою. Тримай дистанцію, тримай його на прямих. Він не технічний. Розумненько бийся. Ну, вперед!"

Звучить гонг. Другий раунд. Але що це сьогодні зі мною? Я не хочу боксувати. Я чекаю суперника. Я його зовсім не боюсь. Я знаю його вади. Я чекаю його. Та я знаю, що треба перемогти, щоб поїхати до Львова. Я повинен перемогти.

Зал гуде.

Рудий кидається на мене, але його ударам бракує сили. Боїться, загубив упевненість. Ухилом відходжу убік. Удаю, що б'ю лівою знизу, і з кроком вперед б'ю крюком правою. Альфред у нокдауні, але рефері не помічає. Бій триває. Тепер переходжу у наступ я. "Дужий, чортяка, два нокдауни, а не здається". Рудий в кутку. Зал затих. Всі чекають нокаута. В ту саму мить чую жіночий голос: "Андрію, молодець!" Я зупиняюсь і... зал пливе. Відчуваю у роті солодкий присмак, тіло в'яне, все повито туманом, у голові гуде. "Тільки б не впасти. Тільки б не впасти..." — стукає у скронях...

І знов переді мною руда голова Альфреда з зеленими котячими очима. Крок убік. Альфред б'є. Повз мене. Все

зрозуміло. Він — нервує. Бачу, як Боніфатійович показує: працюй більше правою. Ще один ухил, крок уперед видаю корпус, сильно б'ю правою. Знов падає. Продовжувати бій не може — це розуміють всі. На ринг летить білий рушник. Рефері підводить його до тренера. Підходить до бокових суддів, потім до мене. Піднімає мою праву руку вгору. У залі шум, аплодисменти, хтось свистить.

— Переміг Андрій Морін.

Я прийняв душ. Переодягнувся. Пластирем заклеїв невелику подряпину трохи вище лівого ока і вийшов на вулицю.

Ніколи повітря не здавалося мені таким смачним. Вдихнув ще раз. Чудово!

На мене чекає Леонард Козій.

— Поздоровляю з перемогою! — міцно тисне мою руку.

— А де Соня?

— Не знаю. Вона якось раптом зникла, навіть не помітив, хоч ми прийшли разом. Дуже хвилювалася за тебе й кілька разів навіть зойкнула, коли чула сильні удари. Я заспокоював її, казав, що то удари по рукавичках, тому дуже ляпають. Взагалі, вона якась дивна.

Сонце сіло. Берези у Пушкінському парку відсвічували блідо-рожевою корою. Вечір був по-весняному синій, і здавалося, що дим обгортає все навкруги.

Йшли мовчки. Раптом із-за беріз почувся тихий шурхіт, чиїсь кроки.

— Соня?! — здивовано вигукнув Козій.

— Пробач, Андрію. Це все через мене, — ніяковіючи, мовила вона.

— Що через тебе?

— Те... що ти міг програти.

Я посміхнувся.

Козій попрощався з нами, і ми лишилися удвох. Ішли мовчки, аж поки за тополями не виріс двоповерховий гуртожиток, кольору червоної вохри.

— От я вже й прийшла, — сказала Соня.

— Що з тобою? Щось трапилось? — запитав я.

— Ні, нічого... нічого не трапилось... Може, зайдеш до мене, побачиш, як я живу.

ВІЧНИЙ ПОКЛИК

Під час обідньої перерви до мене підійшов чоловік років сорока п'яти, показав посвідчення і відрекомендувався.

— Старший слідчий міської прокуратури Георгій Михайлович Задорожний.

Це мене трохи збентежило. В такі хвилини, звичайно, намагаєшся пригадати, чи немає за тобою якого-небудь криміналу. Пам'ять, як електронно-лічильна машина, видала відповідь: ні, нічого такого за собою не маю. Слідчий, помітивши моє збентеження, заспокоїв:

— Ви не хвилюйтесь. Мова піде про одного вашого знайомого, вашого співробітника маляра Андрія Яновича Моріна.

— Що він таке вчинив? — захвилювалась я.

— Ще нічого, але...

— Ну, й слава Богу! — вихопилось у мене.

— Але річ у тому, що ваші показання мають для нього неабияку вагу. Не думайте про нього нічого поганого.

— А я й не думаю так про нього, — сказала я.

— Тоді ви абсолютно правдиво будете відповідати на мої питання.

— Авжеж.

— Хочу вас попередити, що мої запитання стосуються вашого особистого життя й відповідати на них вам буде не зовсім приємно, але, повірте, мені теж не хотілося б торкатися таких делікатних тем, як інтимне життя, та що поробиш — така наша професія. А ваші правдиві відповіді можуть зіграти чималу роль у житті Андрія Моріна.

— Будь ласка, я готова, — сказала я, відчуваючи, як глухо б'ється в грудях серце.

— Тоді пригадайте, будь ласка, двадцять шосте квітня. Що ви робили, де були, з ким зустрічалися після роботи? — слідчий так пильно подивився мені у вічі, що я знітилась.

"Двадцять шосте квітня... двадцять шосте квітня... — намагалась пригадати я. — Де ж я була у той вечір, з ким зустрічалась?"

Спочатку нічого не йшло до голови, пам'ять наче відшибло. Я до болю терла свою праву скроню, час від часу по-

глядаючи на слідчого, але він не підганяв мене. Навпаки, відвернувся убік, вдаючи, ніби щось пильно розглядає і зовсім не цікавився моєю відповіддю.

"Двадцять шосте квітня... двадцять шосте квітня... певно, це пов'язано з Андрієм, що ж трапилось у той вечір?"

І тут мене раптом осінило, я аж скрикнула від задоволення. Наче на табло спалахнуло у моїй пам'яті число "двадцять шість" на афіші Будинку культури заводу "Більшовик", що сповіщало про зустріч боксерів. Так, так, саме двадцять шостого я разом з Леонардом Козієм спостерігала бій Андрія Моріна з Альфредом.

— Я згадала, — сказала я. — Двадцять шостого квітня я разом зі скульптором Леонардом Козієм з бутафорського цеху була в Будинку культури заводу "Більшовик" і спостерігала бій між Андрієм Моріним та Альфредом Рудим. Андрій виграв той бій, хоч і пропустив сильний удар і побував у нокдауні.

— Так, добре. А після боксу що було? — запитав слідчий.

Я замовкла, бо раптом пригадала все до найменших подробиць, і мені стало соромно. Я, мабуть, почервоніла. Подивилась на слідчого. Він чекав на мою відповідь. Я розуміла, від того, що я зараз скажу, залежить доля Андрія.

— Ну, ми з Леонардом зачекали, коли вийде Андрій, і разом пішли додому.

— До вас? — уточнив слідчий.

— До мене, — тихо промовила я.

— І Козій пішов до вас?

— Ні, Козій пішов додому, а ми з Андрієм... пішли до мене.

— І він пробув у вас всю ніч?

— Так, всю ніч... — ще тихше відповіла я, опустивши додолу очі.

— Це ви точно пам'ятаєте?

— Абсолютно точно, — ствердила я.

— Дозвольте вибачитись перед вами і подякувати вам за інформацію, — сказав слідчий і пішов, а я лишилася, намагаючись знову пригадати, як же то все було двадцять шостого квітня.

Я сіла в тіні на лавочку, заплющила очі, й переді мною почали висвічуватись окремі слова, рухи, а то й цілі картини. "Андрій Морін... Андрій Морін..."

Він сподобався мені з першого погляду. Навіть більше ніж сподобався. Я не знаю що це, але напевно знаю, що це значить більше, ніж просто симпатія, я не впевнена, що це кохання, бо як не кажіть, а я вже тридцятирічна жінка, і син у мене шестирічний, отож самі розумієте, що почуття мої вже не шістнадцятирічної дівчинки. Але до того, як я його вперше побачила, зі мною нічого подібного не траплялось. Я стояла і дивилася на нього, а він пройшов повз мене, посміхнувся і, здається, підморгнув мені. Так, так, підморгнув — це точно запам'ятала. А я стояла і дивилась на нього, доки він не зник зі своїми відрами.

Ми лаштували діги вгорі на мостах, а він якось несподівано, раптом виплив із сірого павільйонного мороку. Він щось мугикав собі під ніс і посміхався доброю широкою усмішкою. Він виплив, і промінь прожектора освітив його мужнє підборіддя, великі білі зуби, горбатий ніс і очі, радісні, блискучі, карі, трохи розкосі. Він ніс відра з фарбою, але так легко, ніби тримав у руках якісь дитячі іграшки. Ступав легко, пружно, як велика кішка, гордо тримаючи на широких плечах свою красиву голову з розкуйовдженим каштановим волоссям. Я зразу зрозуміла, що це мужчина номер один, що не одна дівчина, не одна жінка були закохані в нього. Навіть одежа на могла втаїти його міцних м'язів, вони грали легко і невимушено. І кожна жінка зрозуміє мій стан, бо коли жінка зустрічає мужчину своєї мрії, то вона вже не може пояснити, що з нею може статися.

З тієї самої хвилини він і став моїм, тобто в думках, а я стала його, бо почала жити ним, а він був молодший за мене і надто вродливий, щоб помічати таких. Але дарма, сказала я тоді сама собі, прийде час — і він буде моїм, хай хоч на хвилю, але буде — і не в думках, а по-справжньому.

От і тоді двадцять шостого... Прокинулась як завжди рано, поснідали з сином, потім відвела його до дитсадка й побігла на студію, але Андрія не побачила, і це засмутило мене, та я сподівалась, я навіть відчувала, що неодмінно побачу його сьогодні, це підказувало мені моє серце.

З мостів мені було добре видно, як він побачив її, ту молоденьку блондиночку з голубими, чи навіть не з голубими, з синющими великими очима. Він побачив її так само несподівано, як я побачила його, я все зрозуміла. Бо він не лише побачив її, він її знайшов так само, як я знайшла його. Треба ж було трапитись цьому саме сьогодні. Видно, така доля.

Спочатку в нього нічого не виходило. І коли він вигукував, що всіх проколе списом, довкола реготали, бо було дуже смішно. Але хоч і я сміялась, мені було зовсім не смішно, я знала: він все здолає. І він таки переміг. І всі перестали сміятися, бо мені навіть моторошно стало, коли він вигукнув: "Не чіпайте його, бо всіх проколю!"

І ще я зрозуміла, що ті слова він адресував Крамаренку, бо все це через неї, через ту блондинку.

А коли Андрій розстроєний вийшов з буфету, підходить до мене Козій та й каже:

— Приходь, Соню, до спортклубу "Більшовик", там Андрій сьогодні виступатиме.

— А він що, співає? — запитала я.

— Та ні, битися буде, він — боксер.

Зустрілися ми з Козієм уже в палаці. Провів він мене на балкон, сидимо, дивимось. Людей набилося тьма-тьмуща. Все більше молодь, усе хлопці. Але й дівчата трапляються, це ті, хто боксерів полюбляє.

Сиджу, роздивляюсь. Внизу ринг. За столом судді. Зроду-віку ніколи не була я болільником, бо вважала той бокс просто бійкою і справою несерйозною. Але, коли вдарив гонг і суддя оголосив, що в червоному кутку виступає Андрій Морін, а в синьому — майстер спорту Альфред Рудий, я зрозуміла, що йому зараз не до жартів. Та й мені було тоді не до жартів.

І де вони беруться, ті Альфреди? Шия, як у бугая, плечі, руки — наче хто гирі йому під шкіру повкладав. Андрій не зі слабкого десятка, та Альфред — не приведи Господи. На голову нижчий, але видно, що дужий. Та й до того ж рудий-рудий. Вогненно-рудий. Так що прізвище цілком до нього пасує.

Вдарив гонг, а я з переляку так і вчепилась за руку Козія, моторошно стало, я була впевнена, що Андрій програє, а Козій посміхається і так спокійненько каже.

— Не хвилюйся, Соню, все буде в порядку, Андрій поб'є Альфреда.

Хоч я і не повірила Льоні, але стала стежити, що там відбувається внизу. Отож, коли вдарив гонг, Альфред, як навіжений, кинувся вперед на Андрія. Почулися ляскі удари. Льоня сказав, що це не страшно, що Альфред б'є по рукавичках і треба тримати його на дистанції. А як його не пустиш, коли той Альфред, втягнувши голову в плечі, як бугай, біжить вперед. А шия надулась, червона. Очі кров'ю налились. Не Альфред, а чорт. Я бачила, що Андрій відступає, а як же інакше, коли Альфред дужчий за нього і весь час рветься вперед. Якась блондинка з наклеєними віями зарепетувала поруч мене: "Альфред, давай! Альфред, бий його!" Ух, як мені хотілося вчепитися в її патли і повисмикувати з її шеньйона. Я ледве втрималась.

Коли смикає мене за руку Льоня Козій: "Куди ти дивишся, ти туди подивись!" Подивилась я вниз і очима своїм не повірила. Альфред лежав на підлозі, а суддя рахував: "Один, два, три..." Тут вдарив гонг, Альфред ледве підвівся і поплентався в куток. "Ага! З'їла! Ще не так буде з твоїм Альфредом!" — хотілося кинути тій блондинці з шеньйоном та наклеєними віями. Але я не сказала, бо побачила, як її очі наповнилися слізьми, і я зрозуміла її.

Я подивилася вниз. Внизу в своєму червоному кутку сидів Андрій, а біла нього метушився в синьому спортивному костюмі його секундант. Козій сказав, що то його тренер. Він бризкав водою, махав рушником і швидко-швидко щось нашіптував Андрію, показуючи, як треба битись. "Еге, — подумала я, — спробував би сам, як треба битися, а то розумний дуже. Он у Альфреда яка шия".

Та знову вдарив гонг. Почався другий раунд. І раптом Козій підхоплюється зі свого місця й репетує що є сили: "Андрію, давай!" "Альфреде, тримайся!" — заверещала блондинка. І Альфред знову кинувся на Андрія.

Та Андрій не розгубився і швидко викинув вперед ліву руку. Нокдаун, як сказав мені Козій. Але Адьфред не впав, він тримався на ногах, а суддя рахував, щось показуючи Альфреду на пальцях. "Вісім" — сказав суддя. І знову вони кинулись один на одного.

І тут я зойкнула. Мені здалося, ні, я була впевнена в тому, що Андрій пропустив удар. І світ йому на якусь хвилю затьмарився. Я зойкнула й відчула, як всі повернули голови в мій бік і дивляться.

— Альфреде, бий його! — несамовито заверещала блондинка.

Але суддя чомусь не зупинив їх, не рахував, не показував на пальцях. І я побачила, що рухи й удари Андрія стали обережніші, навіть невпевнені.

"Невже програє?" — промайнуло і обпекло. "А йому так потрібна перемога, так потрібна саме сьогодні, зараз, негайно!" Я хотіла на весь зал виголосити: "Ви чуєте, йому так потрібна перемога! Ви чуєте?!"

"Переможи, переможи", — бурмотіла я собі під ніс і ні на кого вже не звертала ніякої уваги. Яке мені діло до них, до всіх. "Переможи, переможи", — шепотіла я.

І тут на ринг полетів білий рушник. Це була перемога. Потім ми втрьох гуляли Пушкінським парком, ніжно відсвічувала кора беріз на темно-зеленому тлі. Козій щось розповідав про скульптора Родена. Андрій зосереджено мовчав. Потім Козій попрощався з нами й пішов на метро, а ми лишилися удвох. Мовчки пішли по алеї парку. З танцмайданчика долітала музика. "Все можуть королі", — лукаво стверджувала Алла Пугачова. Потім ми прийшли до двоповерхового гуртожитку, де я жила, і я запропонувала Андрієві зайти до мене. Він погодився. Я була щаслива. Намагалася у всьому йому догодити. Ми пили чай з вишневим варенням, яке я сама зварила торік. Знайшлось у мене і випити. Думала, він відмовиться, адже спортсменам забороняється. У них — режим. Андрій махнув рукою і сказав, що можна. Ми випили. Добре закусили гречаною кашею зі шкварками, були у мене ще консерви та кекс. Увімкнула приймач. Тихенько лилась музика. Сиділи довго, аж доки на небі засвітилися мерехтливі блідо-голубі зорі. Він весь час про щось думав, певно, про ту тендітну блондинку в білій сукні. У неї такі великі й такі сині очі. Мабуть, він закохався у неї. Але я боялася розпитувати його. Я боялася, щоб він раптом не встав і не пішов. Я мовчала, а музика все лилась і лилась із приймача й сповнювала кімнату, мене і все навко-

ло чимось дивним і примарним. Відчуттям чогось хвилюючого і незбагненного. Від торшера падало тихе зелене світло. По радіо пробило дванадцяту годину. Я постелила. Вимкнули світло. Я роздяглася. Лягли. Пристрасно поцілував мене в губи. Голова пішла обертом. Його рука ласкаво гладила мої груди. Він обняв мене за талію, я обвила руками його шию. Була готова й нетерпляча. Мої п'ятки упирались у килимок. Щось велике й пружне почало входити в мене. Щоб не стогнати, я до крові закусила губи. Вигинаючи поперек, захлинаючись від щастя. Туман блаженства... Існую в якомусь іншому світі. Відчуваю, що майже втрачаю свідомість. Дихати важко. Тримаюся, щоб не стогнати, а стогін сам проривається крізь зуби. Все пливе перед очима, все кудись провалюється, потім зринає, і крізь власний стогін відчуваю, що це я. Одна хвиля накочується на другу. Ледве стримуюсь, щоб не закричати на всю кімнату голосно від болю і щастя. Ще трохи — і не витримаю, втрачу свідомість. Потім все кудись пливе, стає млосно-млосно, і я шепочу: "Я люблю тебе!.."

КОЛО АБСОЛЮТУ

Я як слідчий продовжував вивчення загадкової фігури Яна Моріна. Очерет розшукав Василя Павловича Зимогляда, журналіста, який розповів мені про Моріна багато нового й цікавого. Від нього ж довідався, що останнім часом Ян Морін захоплювався окультизмом і, так би мовити, перетворився на йога. Ну, не те що справжнього, а так — йогааматора. Підібрав собі "братів" і "сестер" по духу і з головою поринув у містику.

Василь Павлович, так би мовити, уособлював опозиційну партію чи ліве крило морінської групи.

— Збиралися ми здебільшого, — почав свою розповідь Зимогляд — у Моріна чи у когось із членів цієї пістрявої групи. Як на мене, то це були або просто шарлатани, або "діячі" від науки, що гріли руки на людській довірі.

— Хто входив у вашу групу? — запитав я.

— У нашу групу, крім Яна Моріна, входило ще дев'ятеро. Все це були колоритні фігури, що видавали себе якщо не за

шаманів, то за провидців або телепатів. Скажімо, кандидат технічних наук Модест Костянтинович Кордюченко читав де тільки міг платні лекції про йогів. А Бабученко Гектор Тимофійович, керівник студії образотворчого мистецтва при Будинку піонерів, полюбляв читати безплатні лекції, і кому б ви думали — лікарям! Леонід Іванович Адерихо, старший науковий співробітник, залишив сім'ю і поринув у вивчення свого внутрішнього світу, споглядав та аналізував. Сава Пилипович Расторгуєв, актор драматичного театру, п'яничка і базікало, робив свій бізнес або просто намагався — і небезрезультатно — випити за чужий рахунок. Лідія Карлівна Небаронова — піаністка. Зваблива блондинка. І три молоді студентки: Оля Фуфлигіна, Валя Мушкало та Віра Варганенко.

До мого приходу в цю групу їх було дев'ятеро. Морін вважав (тут він цілком покладався на Піфагора), що дев'ять — число щасливе, а десять — уособлює у собі всю довершеність нашого світу. Тому мій прихід було схвально зустрінуто майже всіма членами групи.

— Чи не могли б ви пригадати, що робили першого свого дня у йогів? — запитав я у Зимогляда,

— Чому ж, — відповів В'ячеслав Павлович, — адже я журналіст, маю добру пам'ять, а вечорами вів свій йогівський щоденник, куди все занотовував. Отож у перший день ми зустрілися на лісовій галявині біля мікрорайону Виноградар, адже Морін, як ви знаєте, жив поруч у шістнадцятиповерховому будинку на десятому поверсі.

Коли я зранку зустрівся з ними біля тролейбусної зупинки, всі були зодягнуті у спортивні костюми і можна було подумати, що це група здоров'я вирушає до лісу. Ми ввійшли у ліс. Всі стали роззуватися. Я теж роззувся і побіг за ними босоніж лісовою росяною стежкою. Бігли ми недовго. Звернули ліворуч на гарну лісову галявину. Всі встали з ніг на голову і почали посилено створювати навколо себе біополе. Я теж встав на голову й собі почав робити те саме. Потім всі, як йоги, сіли, підібгавши під себе ноги, звели голови до неба, підкотили очі й хором заволали: "Ом-м!" У мене аж мурашки побігли поза спиною.

Небаронова сиділа поруч мене і шепотіла: "А тепер зосередьте свою увагу то на одному, то на другому внутріш-

ньому органі". "Але у мене... нічого не болить", — відповів я також пошепки. "Це нічого не значить, так треба".

І я став зосереджувати увагу то на своєму серці, то на печінці. "Ну, як? Вам краще?" — запитала Лідія Карлівна. "Ще й як!" — прошепотів я у відповідь. "От бачите", — вона не вловила моєї іронії.

На середину галявини відчужено вийшов Кордюченко, підкотив очі й прошепотів: "Я вибираю себе!" Всі хором зашепотіли, що вони вибирають себе. Я, щоб не відриватися від колективу, прошепотів, що теж вибираю самого себе, а не когось іншого.

— Дорогі друзі, — почав Модест Костянтинович, — немає нічого підсвідомого, що не могло б рано чи пізно стати свідомим, і немає нічого свідомого, яке б не могло відійти у підсвідомість.

— Ну, як? — у захваті зашепотіла Небаронова. Я схвально похитав головою, а Кордюченко вів далі.

— Все, що живе всередині нас, — це згорнутий Всесвіт. Безкінечна кількість почуттів, здогадок, ідей живуть, дрімають і гаснуть у нас. Час життя у нашій свідомості встановити легко, а от спробуйте встановити його у підсвідомості. Що таке круг абсолюту? Це та сфера, що не припускає сумніву, або коло Абсолютної Віри.

Сила його величезна. Своє коло Абсолютної Віри у кожного, та головна його частина зникає у підсвідомості.

Коло Абсолюту — це те, у що ми віримо не лише розумом та логікою, а й чуттям. Тобто думка здатна перетворитися у наш стан. "Як це правильно", — прошепотіла Лихогоденко. Я похитав головою, а Модест Костянтинович вів далі.

— Що таке підсвідоме самовизначення? Воно відбувається у нас безперервно як прогнозування подій. Цікава властивість підсвідомого — переміщати суб'єктивну вірогідність подій залежно від його потенційної значущості.

Модест Костянтинович якусь хвилю помовчав, а потім запитав у присутніх:

— Що сказав Дейл Карнегі?

Всі мовчали. Я теж мовчав, бо не знав, що сказав Дейл Карнегі, а за хвилю почув від Кордюченка:

— Поводьте себе так, буцім ви вже щасливі — й ви справді відчуєте себе щасливими.

Я глянув на Лідію Карлівну. В очах у неї стояли сльози, певно, сльози щастя. Студентки Фуфлигіна, Мушкало й Варганенко теж завмерли від щастя.

— Самонавіювання — це сила, що діє у просторі вільної психіки. Воно не бере нічого з нічого, воно лише збільшує вірогідність одного з можливих станів за рахунок інших. Це ваш вибір самого себе! Рідко — свідомий. Але у тому і є своя мудрість.

Модест Костянтинович помовчав, ніби хотів осягнути всю мудрість світу, й закінчив:

— Дорогі друзі, те, що я вам розповів, ви зможете прочитати у книзі Володимира Леві "Мистецтво бути собою".

З лісу розходилися всі зосереджено щасливі, а я та Лідія Карлівна разом з Яном Моріним рушили до нього додому. Мені він обіцяв дати почитати книгу Володимира Леві, а Небаронова мала до нього якусь невідкладну справу. По дорозі я запитав у Лідії:

— Вам було цікаво?

— Ще й як! — відповіла вона. — Інакше я б не ходила сюди.

— Навіть заради мене? — запитав Ян Янович.

Лідія Карлівна почервоніла й відказала, що на це питання вона відповідати не буде.

— Я пожартував! — розреготався Морін і запитав мене: — А чи навчились ви радіти перешкодам?

— Радіти перешкодам? — перепитав я.

— Так, — відповів Морін. — Це напис на камені у Тібеті. Парадоксально, але як глибоко і як дотепно.

Я погодився з ним. Через кілька хвилин ми були у нього на десятому поверсі. Він попросив мене та Лідію Карлівну зачекати у першій кімнаті, що слугувала йому за вітальню, а сам рушив до кабінету. Час від часу з кабінету долинали його розпачливі репліки на зразок: "І куди ж вона поділася?" Лідія Карлівна час від часу поглядала на годинник, мабуть, вона поспішала кудись, а потім, не витримавши, вибачилась і зайшла до кабінету Моріна. Двері вона за собою причинила, але я маю тонкий слух і майже все вислухав, хоч абсолют-

но не мав на меті нічого такого. Їхня розмова видалася мені дещо дивною, але хіба я знав про їхні стосунки, та й, врешті-решт, не моє це діло. А після того, що сталося з Моріним, я повинен вам розповісти, можливо, це допоможе слідству.

Небаронова пошепки запитала у Моріна: "Ян Янович, вибачте, я поспішаю, на мене чекає Борис, але пригадуєте — після того вечора у ресторані, коли ми зайшли до вас із Борею і я побачила на шафі арабську вазу й попросила розповісти, звідки вона у вас, ви мені пообіцяли, що, можливо, коли-небудь розкриєте ту таємницю...

— А чому це вас так хвилює? — запитав Морін.

— Бо мені здається, а може, так воно і є, що то та сама ваза, про яку писав до мене у своєму листі мій батько... — схвильовано зашепотіла Небаронова.

— Лист у вас?

— У мене.

— Можна подивитися?

— Будь ласка.

Клацнула сумочка. Я зрозумів, що Лідія Карлівна передала Моріну листа. Кілька хвилин вони обоє мовчали. Морін читав, а вона чекала.

— Так... — сказав Морін. — От тобі й... арабська ваза!

— Тепер ви розумієте, як це важливо для мене?! Мій батько... — Лідія Карлівна заплакала.

— Заспокойтеся... незручно... що подумає Василь Павлович.

Я почував себе дуже ніяково, але мені так хотілося дістати від Моріна ту книгу, отож я лишився.

— Що ще вони говорили? — перепитав я, хвилюючись. Можливо, це і є та ниточка, яка виведе мене на розкриття вбивства Моріна. Треба негайно зустрітися з Небароновою.

Задзвонив телефон. Я взяв трубку.

— Георгію Михайловичу?

Я упізнав голос полковника Карпенка з управління і відповів:

— Слухаю вас, Іване Івановичу.

— Георгію Михайловичу, на території району стався злочин, необхідно прибути на місце події.

— Вибачте, Василю Павловичу, я вам зателефоную, а зараз повинен негайно виїхати. Давайте, я підпишу вам перепустку.

ДІАМАНТОВІ ЗУБИ

Я підстеріг Наталю біля прохідної, коли вона виходила з кіностудії.

— Сьогодні о восьмій. Станція метро "Шулявська".

— Добре. Я приїду, — відповіла вона.

Того ж вечора я зустрівся з нею біла станції метро "Шулявська".

— Чи любите ви Брамса? — запитала Наталя мене у той вечір.

— Я люблю вас і хочу одружитися з вами, — випалив я у відповідь.

— А як же бути з Брамсом? — чарівно усміхнулась вона.

— Брамса вже любили і люблять досі, — скромно відповів я.

— Хто?

— Франсуаза Саган.

Наталя радісно засміялася. Вона, певно, думала, що тільки вона читала Франсуазу Саган. Моя відповідь остаточно прихилила її до мене. Ми вирішили піти до ресторану, і вона дала згоду стати моєю дружиною. Отож другий раунд виграв я, а не Крамаренко.

Ні, я не звик програвати ані на рингу, ані в житті. Я виграв у цього чванливого художника-постановника з явною перевагою. Адже він мені програв за всіма статтями.

Коли ми сиділи в ресторані, Наталя розповіла мені про залицяння до неї того піжона Крамаренка. Ми довго й весело сміялись.

Я сидів і думав: "Як я її втримаю біля себе? Молода, вродлива... Навіть занадто вродлива. Хіба я зможу дати їй те, до чого вона прагне? Та відступати було нікуди. Хіба мені не подобалось, коли я йшов з нею вулицею, що майже всі чоловіки озиралися на неї. Ще й як!

Сидимо, говоримо. Раптом до нашого столика підходить здоровань величезного зросту, міцної статури, голова велика. Волосся темне, очі теж. Ніс перебитий. Коли він посміхався, золотом виблискувала коронка на його передньому зубі. На лівій руці татуювання: якір та слово "Ліда".

Зодягнутий він був у світло-сірий елегантний костюм, світлі шкіряні штиблети і червону сорочку.

— Борис Небаронов, — привітався він. — Дозвольте присісти біля вас, — звернувся він до Наталі.

Мені це не сподобалось, нам так хороше було удвох, як ніколи.

Та Наталя, на мій подив, не відмовила йому, а посміхнулась і сказала.

— Будь ласка!

— Ви пробачте, що я увірвався до вас так несподівано, — почав він, звертаючись до мене, — але я у Києві недавно, нікого не знаю і почуваю себе таким самотнім, що плакати хочеться. У нас у Воркуті майже всі знають одне одного, а тут... То, якщо ви не проти...

Я здвигнув плечима. І що мені було йому відповідати: з одного боку — він все псував: а з іншого — такий ввічливий і такий самотній.

— Я вам дуже вдячний, що ви не образилися на мене. Відчуваю, ми станемо справжніми друзями, — посміхнувся він, зблиснувши золотим зубом. — Офіціанте!

До нашого столика швидко підійшов офіціант. Небаронов замовив те, що можна було замовити найліпшого у цьому ресторані. Він багато пив, їв, жартував. З його розповідей я зрозумів, що він побував у місцях вельми віддалених від Києва, багато бачив і пережив, та не втратив оптимістичного світосприйняття. Коли ми прощалися, він дав телефон і сказав, як його можна знайти. За вечерю заплатив сам і пообіцяв, що в разі скрути з грошима допоможе. Я не надав тоді його словам особливого значення і лише згодом, значно пізніше, зрозумів, якого троянського коня ми пустили у той вечір до нашого столу. На перший погляд, все виглядало так невинно. Коли я похвалився, що ми з Наталею вирішили одружитися, він привітав нас, побажав щастя і поцікавився, де ми думаємо провести свій медовий місяць.

— Я дуже хотіла б до моря, я так люблю море, а ти, любий? — чарівно всміхнулася Наталя.

— Хто ж його не любить... — почав я і тут-таки згадав, що моєї зарплати вистачить лише на квитки, щоб доїхати

до моря. А коли прикинув, що то буде не просто відпочинок, а медовий місяць, спохмурнів.

— Не сумуй, старий, щастя не в грошах, а у їхній кількості! — весело пожартував Небаронов. — Приходь завтра до мене об одинадцятій, поговоримо. Може, щось і придумаємо.

Наступного ранку, в неділю, я попрямував до Небаронова. Він зустрів мене привітно. Познайомив з високим, худим витонченим молодиком.

— Артур, — простягнув той мені свою білу, з довгими, тонкими, наче виточеними, пальцями руку.

— Спеціаліст високого класу,— відрекомендував його Небаронов.

Артур посміхнувся своєю меланхолійною посмішкою і доповів:

— Ювелір Бейлз із американського міста Ферфілда вставив у два передні зуби діаманти. Він заявив журналістам: "Віднині моя сліпуча посмішка стане кращою рекламою моєї фірми!" Проте посмішкою Бейлза зацікавились не тільки журналісти, а й злочинці. Ювеліра декілька разів намагалися пограбувати. Гангстери прагнули позбавити його не тільки діамантових зубів, а й життя. Як повідомила преса, Бейлз зараз намагається посміхатись якнайменше. — зробивши паузу, Артур запитав мене: — Скільки відсидок мав?

Мені це не дуже сподобалось. І тоді я зрозумів — Небаронов запросив мене до себе недарма, та й Артур тут був присутній теж не випадково. Не встиг я про це подумати, як Небаронов поставив перед нами чарки, налив коньяку й проказав:

— Мотоцикл водити умієш?

Я ствердно хитнув головою й додав, що не лише мотоцикл, а й машину,

— От і добре, — похвалив він. — Сьогодні візьмемо касу заводу. Зброя у мене є. Напнемо на обличчя панчохи. А це візьми і заховай. — І він простягнув мені фінку, держалко якої було майстерно зроблене зі склопластика з червоно-зеленим візерунком.

Я поклав ножа до кишені.

— Ти йдеш зі мною, Артур чергує біля мотоцикла,— сказав він і виклав план операції.

Я завагався. Це було так несподівано, як сніг на голову серед літа. Ніколи не думав бути гангстером, але де взяти грошей на весільну подорож! Наталя... вона така чарівна й так мене любить, від згадки про це я ладен був не просто плакати, а ридати.

Я вихилив коньяк одним залпом, сидів і зосереджено думав. Адже зараз вирішувалась моя подальша доля.

Небаронов мені не заважав, Артур теж. Я не знав, що йому відповісти, адже я прийшов по гроші, думав, що він просто позичить мені, і я неодмінно їх поверну. Зароблю і поверну. Я працювати умію і не боюсь ніякої роботи. Він тихо підійшов до мене, поклав свою руку мені на плече і сказав:

— Я тебе розумію, старий. На це важко зважитись. Та це буде для тебе перший і останній раз. Тобі конче потрібні зараз гроші. Де ти їх візьмеш? Родичі не дадуть стільки, скільки тобі треба, і ніхто тобі не позичить. Візьмемо касу, ділимо гроші на трьох — і амба! Ніхто, ніколи про те не дізнається і не згадає, а ти з Наталею...

— Досить... — тихо проговорив я.

— Ну, то як, згода? — поцікавився він, більше стверджуючи, ніж запитуючи. І я погодився. Ми сіли на мотоцикла й поїхали. Благополучно дісталися до місця. У кімнату, де касир видавав гроші, ми у масках увірвались о шістнадцятій годині п'ятнадцять хвилин. Там, крім касира, були ще дві дівчини. "Не ворушись! Буду стріляти!" — Небаронов наставив на них пістолета, Касир, молодий чоловік років двадцяти п'яти, розгубився, зблід. Дівчата оніміли. Небаронов скористався з цього, підскочив до столу, вихопив мішок з грошима, й ми кинулись навтьоки. Одна з дівчат закричала. За нами кинувся навздогін касир. Він біг і щось кричав, та, на наше щастя, цех був порожній. Проскочили двір, добігли до паркану. Я допоміг Небаронову видертися на паркан, адже він тримав мішок з грішми, а потім і сам видряпався, мов кіт, і спритно перемахнув на той бік. Касир і собі видряпався за нами, біг і кричав щосили: "Тримайте їх! Злодії! Вкрали гроші!"

Ми добігли до залізничної колії. Небаронов на ходу передав мені мішка з грішми: "Тримай!" А сам повернувся до переслідувача й вистрелив. Та не попав. Напевно, хотів налякати, але, на наше здивування, молодик за кілька секунд був біля нас і кинувся на Небаронова. Той ще раз вистрелив, але касир встиг кинути своє тіло убік, рятуючи життя, й на ходу прихопити у праву руку велику каменюку. Збив Небаронова з ніг, хоч той важив немало, й щосили вдарив каменюкою по голові. Небаронов почав повільно осідати. Відступати було нікуди. Я підбіг і заліпив правою ногою касиру в живіт. Лице його пересмикнуло від болю, він обома руками схопився за живіт й опустився на землю. Я допоміг Небаронову зіп'ятися на ноги, притримуючи його лівою рукою, а правою тримаючи мішок з грошима. І ми побігли через колію до того місця, де на нас чекав Артур. Але ми вже не бігли, а шкутильгали, поволі пересувалися вперед. До того ж Небаронов спіткувся об колію і мало не впав. Його лице й маска були залиті кров'ю.

Не знаю, чи добігли б ми до місця, якби перед нами не з'явився на мотоциклі Артур. Він зіскочив, допоміг мені посадити Небаронова у коляску, і ми рушили. Я зірвав із себе маску. Допоміг Небаронову, обтер його лице хусточкою, яку ми спалили, як тільки дісталися додому. Здобич стала нашою.

Грошей у мене стало багато. Я звільнився з кіностудії, і ми з Наталею вирушили у Крим. Тепер моїм супутником став липкий, неприємний страх, який випливав зсередини і раптово охоплював мене у найнесподіваніші моменти.

СІРІУС ПОСМІХАЄТЬСЯ

Зустрілися ми випадково в кафе у Джамбулі, куди я вилетів у пошуках Стелли. Коли Бізон, Андрій Морін і я, Артур Ласкаржевський, взяли касу заводу, Бізон розділив гроші й наказав тікати з Києва якомога далі. Отож коли я, пам'ятаючи наказ Бізона — не привертати до себе уваги великими грішми (бо на них, як на лампочку, одразу налітає багато нічних метеликів та різних жуків), зайшов до

кафе, то помітив дівчину, яка здалася мені знайомою. Вона привітно до мене посміхнулась. Я підійшов до її столика, вибачився і сказав, що вже десь бачив її, але не пам'ятаю де.

— Ми зустрічались у Стелли, — сказала вона.

— У Стелли?! — майже вигукнув я. — Стелла тут, у Джамбулі? І ви знаєте її адресу?

— Так, ми приїхали сюди утрьох, — відповіла вона. — Я, Стелла та маленька Віта. Ми зупинились у її дядька. Він обіцяв влаштувати нас на роботу, бо гроші наші... самі розумієте, у дорозі розійшлися.

Я добре розумів її, бо мені самому не раз доводилось у житті скрутно, тому я запропонував: "Ось вам меню, вибирайте, що вам заманеться".

— Справді! — Очі її зблиснули радістю.

— Справді, — відповів я навмисно спокійно, почуваючи себе мільйонером.

З грошима відчуваєш себе господарем життя, прямуй собі центральною трасою, пий насолоду. А чого ти вартий без грошей? Кожна курка намагається тебе боляче клюнути.

Ми смачно пообідали і вийшли на вулицю. У гардеробі я взяв свою скрипку у футлярі, з якою не розлучаюсь ось уже майже двадцять років, відколи ще зовсім дитиною мене віддали батьки в музичну школу вчитися грати на скрипці. Вони думали, що з мене виросте видатний музикант, другий Паганіні. Хіба могли вони тоді передбачити, що я, такий здібний, з абсолютним слухом, стану злодієм та грабіжником.

— Ви ідіть влаштовуйтесь у готель, а ввечері, коли зайде сонце, я поведу вас у таке місце і покажу вам таке надзвичайне явище, про яке ви й гадки не маєте, — запропонувала мені Тетяна Худолій, так вона назвала себе.

Я завагався, адже ношу при собі всі гроші, бо ніде лишити їх не можу, але згодом все ж таки погодився. Звичайно, до її слів серйозно не поставився, але щоб вона не вважала мене боягузом, прийшов на побачення.

— Я знала, що ви прийдете, — збуджено прошепотіла вона. — Ходімо.

І ми пішли. Сонце сіло за обрій. Ніч була зоряна. Рухались ми тихо. Я йшов зі скрипкою. Це надавало нашій подорожі надзвичайної таємничості. Прямував за дівчиною глухими вулицями. Через деякий час вийшли за місто.

Широкий казахстанський степ розкинувся перед нами. Вдалині темним силуетом височів якийсь пагорб. Коли ми наблизились до нього і зупинились, Тетяна сказала:

— Це тут.

Я помітив вхід до печери, замаскований камінням та сухим колючим бур'яном. Дівчина розгорнула бур'ян. Я допомагав вигрібати каміння.

Коли ми увійшли до печери, я почув плюскіт води. Над нашими головами нависали величезні кам'яні плити. Я увімкнув кишенькового ліхтарика, та нічого надзвичайного не помітив.

— Потушіть ліхтарика, — прошепотіла Тетяна. — І гляньте вгору.

Над нами у стелі був невеликий отвір, і через той отвір дивилась на нас і сяяла якась велика блискуча зоря. Я завмер від подиву.

— Ну як? — прошепотіла вона.

— Це надзвичайно... — відповів я.

— А тепер ідіть за мною та глядіть, обережно.

Я ступив кілька кроків за дівчиною. Вона зупинилась.

— Погляньте сюди, — прошепотіла.

Я глянув і завмер. Внизу було невеличке кругле озерце, в якому через отвір у стелі відбивалося нічне небо і велика сяюча зоря.

— Це... неймовірно! — вигукнув я.

— Тихше, тихше, — прошепотіла вона.

— Чому? — здивувався я.

— Бо налякаєте їх... — шепотіла вона, боязко озираючись.

— Кого... їх? — я й собі перейшов на шепіт.

— Нічних духів, — серйозно вимовила вона.

Я голосно розсміявся. І в цей самий момент вся печера виповнилась такою голосною луною, немов тисячі дияволів реготали десь зовсім поруч. Я завмер. Коли регіт затих, я зрозумів: то була луна мого власного голосу, помножена на повтори різної сили та тембру.

— Я ж вам говорила... — прошепотіла вона.

Я не став кепкувати. Ми вибралися з печери й пішли. Було тихо і темно. Ми йшли мовчки, а потім я став розповідати.

— Деякі представники племені догонів володіють астрономічними знаннями про Сіріус та Юпітер з чотирма найяскравішими супутниками.

Вона йшла й слухала мою розповідь мовчки, а потім сказала:

— То був... Сіріус?

— Не знаю, — відповів я. — Але гадаю, що він.

— А ви помітили, що він... посміхався?

— Хто? Сіріус? — Я й собі посміхнувся.

— Так, Сіріус. Ну, ви не смійтесь, мовляв, дурне дівчисько плете різні нісенітниці й хоче локшину повісити на вуха. Я по радіо сама чула, що у природи ще багато таємниць, взяти хоча б Бермудський трикутник.

— І ви вірите в ту містику? — запитав я. — У наш час кожна культурна людина знає, що таємничі випадки, незрозумілі явища, з позиції наукових знань — просто безвідповідальні твердження, фантазія, містика або просто — шарлатанство!

— Он як! — здивувалась вона. — А чому тоді, "Сільвія Л. Осса" під панамським прапором загадково зник у Бермудському трикутнику 1978 року, й тридцять сім членів команди потонули?

— Просто нещасний випадок, — відповів я.

— Там зникають не тільки кораблі, а й літаки, — заперечила вона. — А деякі з них аж до моменту свого зникнення підтримували нормальний радіозв'язок з аеропортами, потім надходили дивні повідомлення про те, що несподівано вийшов з ладу прилад управління, що незрозуміло поводяться компаси, що небо жовте й туманне (за ясної погоди), а море, загалом цілком спокійне, має незвичайний вигляд.

Я достеменно не знав, чому небо раптом ставало жовтим та туманним, а море набирало незвичайного вигляду. Якимось дивним чином до мене перейшло її хвилювання, і я почав уважно слухати, а вона натхненно сипала все новими й новими запитаннями, на які я негоден був відповісти.

— 5 грудня 1945 року ланка бомбардувальників-торпедоносців військово-морських сил США, що складалася з п'яти літаків типу "Евенджер", вирушила на навчальне завдання з опорного пункту Форт-Лодердейл. Коли з'ясувалося, що вони зникли, як і посланий слідом пошуковий літак Мартін Марінер, вдалися до великої рятувальної операції на морі й у повітрі, але й вона була марною...

Тетяна зупинилась, щось собі розмірковуючи, а я скористався паузою і запитав:

— Як все це ви запам'ятовуєте?

— Що саме?

— Всі ці наукові статті.

— Не знаю. Само якось виходить, Я ніколи не намагалася завчити все це напам'ять. Просто цікаво. Ну, скажіть, хіба можуть не запам'ятатися такі слова: вони зникали, ніби провалювалися у дірку в атмосфері. Безслідно зникали кораблі незалежно від їхніх габаритів та тонажності — здавалося, що вони разом із командами перейшли в інші виміри. Такі великі судна, як "Марін Салфер Куїн" і "Циклоп"... десь зникли. В той же час іноді у водах трикутника стрічалися дрейфуючі судна та човни, залишені командами; на деяких знаходили канарейок та собак, які, звичайно ж, не могли розповісти про те, що сталося. Ще й сьогодні у Бермудському трикутнику відбуваються випадки, які пояснити неможливо.

— Певно, це роблять літаючі або підводні НЛО, керовані якимись істотами — спадкоємцями античних культур, пришельцями зі Всесвіту чи навіть із майбутнього, — спробував я покепкувати.

— От ви смієтесь, а науковці стверджують, що це все відбувається завдяки згубним хвилям-сейшам, викликаним підводними землетрусами, або ж завдяки метеоритам, які врізаються у літаки. Може, це напад невідомих морських чудовиськ, просторово-часові лаги, що переносять в інші системи вимірювання, вихори в електромагнітному та гравітаційному полях, які спричиняють аварії.

Я раптом зрозумів, що ця дівчина любить, навіть обожнює все незвичайне й неймовірне. А я? Що я значу для неї? Звичайна, нічим не видатна, абсолютно незагадкова людина.

Я взагалі вважаю себе невезучим. Хіба можна покохати такого, думалось сумно мені. Та що там... кохання, якби хто-небудь хоч трохи зацікавився мною як особистістю, як людиною.

Вона замовкла і тут-таки запитала:

— Чого ви такий смутний?

— Того... що... — не зважувався признатися їй. — Я такий невезучий, і мене... ніхто не любить.

— Цього не може бути! — щиро, як мені здалося, здивувалася вона. — Я теж раніше думала, навіть була впевнена у тому, що мене ніхто не любить, а згодом зрозуміла, що це... не так.

— Вам добре...

— Чому?

— Тому... що ви — гарна! — сказав я і хотів додати: "І тому ви подобаєтесь мені".

Вона зашарілася й тихо розсміялась.

— Це правда. А ви, певно, гарно граєте на скрипці. Зіграйте, будь ласка, що-небудь для мене.

Я обернувся навкруги. Безмежний темний, бурий степ, а над ним місяць — великий і оранжевий. Витягнув скрипку з футляра і заграв. Ні, я не грав, я розповідав їй сумну історію мого життя... А коли скінчив, то помітив у неї на очах сльози. У такі хвилини хочеться все-все комусь розповісти про себе, і я сказав:

— Хочете, я розповім вам історію свого життя?

Вона погодилась:

— Розкажете і вам легше стане на душі.

І я почав.

— Коли був я ще зовсім маленький, я був щасливий, тобто у мене було все гаразд, як у інших людей. Був батько, мати, була маленька сестричка Тома. Я був здібний, мене віддали до музичної школи вчитися грати на скрипці. Батько працював на залізниці машиністом. Та сталося нещастя: він потрапив у аварію і став інвалідом третьої групи. Моя мати була жінка неврівноважена, любила погуляти й заглянути в чарку. Батьку це, звичайно, не подобалось. Почалися скандали. Одного разу я прокинувся раніше, ніж завжди. Тома, моя сестричка, ще спала. Мати кудись пішла, Я хотів було вийти з кімнати, та двері були зачинені. Тоді я покли-

кав батька. Він лежав на ліжку й мовчав. Я підійшов ближче, розкрив покривало й побачив, що батько... мертвий. Страх охопив мене, крик застряв у горлі.

— Ой! — тихо промовила Тетяна.

Я помовчав, бо хвилювання заважало мені говорити.

— Його задушила... моя мати....

— Як?! — вирвалося з її грудей.

— Вона його... не любила.

— Так за це ... душити?

— Він їй заважав.

— Її за це... — вона не договорила, та я зрозумів і закінчив за неї.

— Так, посадили, але то було потім, аж через десять років. Спочатку ніхто нічого не міг довести. Слідство починали й припиняли кілька разів. Та мій дід, батько мого батька, весь час писав прокурору листи й вимагав вивести убивцю на чисту воду, повідомляючи, що мати вбила свого чоловіка, а тіло його закопала у себе вдома.

Тетянині очі з жахом дивилися на мене. Ми сиділи на кургані у степу, а над нами вгорі височів і світився великий блискучий місяць.

— Коли цією справою зайнявся слідчий Задорожний, все стало на свої місця. Моя мати визнала себе винною і розповіла, що батька задушила, коли той спав, речі його спалила, а тіло закопала під підлогою. Нас із Томою здала до інтернату.

— Який жах!

— Вона до нас в інтернат ніколи не приходила. Я написав їй листа, але даремно... Я ріс мовчазний, замкнутий у собі. Друзів цурався, любив свою сестричку... Найбільше я любив мріяти... Ви бачили фільм "Білі ночі"? Там є мрійник, так це — копія з мене, тобто я — копія з того мрійника. Було ляжеш, заплющиш очі й уявляєш себе в різних неймовірних ситуаціях...

— Як граф Монте-Крісто? — запитала вона.

— О! Ким я тільки не бував у своїй уяві! А які пригоди були! Хіба можна це переповісти, це ж — як марення, як прекрасне марення! Та повернімося до дійсності: коли я вийшов у самостійне життя, а воно мені здається таким

широким і нескінченним, як Чумацький Шлях на небі, то тут-таки зустрівся з тим, чого не було у книгах.

У книгах, хоч які б вони були правдиві та реалістичні, життя подано у перспективі прекрасного ідеалу. Візьміть, наприклад, такі реалістичні оповідання Горького, як "Страсті-мордасті", "Двадцять шість і одна", "Сіре з голубим". Там все правдиво, як у житті. Але письменник стоїть наче зверху над життям. І вся ця ницість людського духу й буття просякнута якимись світлими променями, прагненням письменника до величного й світлого. Я лише згодом зрозумів, що література та життя — речі зовсім різні, ну, абсолютно різні. Хоч Арістотель (ви не дивуйтесь, я дуже люблю філософію і ще в інтернаті прочитав безліч філософських книжок) і каже, що мистецтво — це копія з життя. Та це не зовсім так, а може, і зовсім не так. У мистецтві є ідеал. У житті... його немає.

— А що є в житті? — здивувалась вона.

Я подумав.

— У житті... є життя, — відповів каламбуром.

— Як це? — не зрозуміла вона й заперечила. — І в житті є ідеали.

— Ні, у житті немає ідеалу, — сумно похитав я головою. — Бо ідеал — поняття абстрактне й вигадане людиною. Воно — поняття програмне, це — наша мрія, наше прагнення до прекрасного...

— А життя? — Вона стала уважною, намагаючись збагнути мою концепцію.

— А життя ніхто й ніщо не може запрограмувати. Воно таке, як є — незмінне. Ні, я розумію і не відхиляю теорію про розвиток життя.

— От бачте, самі сказали, що розвиток, а не... — перебила вона мене.

— А не статика, хочете ви сказати. Так, так, воно у вічному русі, у вічному розвитку, у вічній зміні. Але воно, життя, не програмує ідеалу, життя програмує життя, воно змінює лише свої форми, а не зміст. Ідеал програмує людина.

— То виходить по-вашому, що й змісту немає ніякого? — Вона допитливо дивилася своїми темно-глибокими очима.

— І змісту немає, — відповів я.

— А отут я з вами зовсім не згодна. Якщо так мислити, то знаєте, до чого можна дійти? — запально мовила Тетяна.

— До чого?

— До абсолютного егоїзму і... звірства!

— По-вашому я — егоцентрист?

— А хто ж іще?

— А в чому ж тоді — його зміст? — Я посміхнувся.

— Що ви посміхаєтесь? Його зміст — у любові. В абсолютній любові.

— А що таке абсолютна любов? — не вгавав я, хоч і бачив, що злю її своїми запитаннями, своєю іронією, та нічого не можу з собою вдіяти, певно, такий уже народився.

— Абсолютна любов це,— вона хотіла як можна ліпше дібрати слова, щоб висловити свою найважливішу думку, — це любов людини до людини, до тварин, до природи. Пригадуєте, як співають у якомусь романсі: "І в полі кожную стеблинку, і в небі кожную зорю..."

— Романс Чайковського, — сказав я.— "Без вітру не родить жито..."

— Отак і без любові нічого не вродить... Ніколи!

Настала пауза. Я подумки проклинав себе за свій в'їдливий вольтерівський характер. Тоскно ссало під ложечкою і раптом — страх... що вона піде, піде від мене назавжди, охопив мене з такою силою, що на лобі виступив піт. А вона раптом запитала:

— А смерті ви боїтесь?

Я подумав і відповів:

— Боюсь. Колись, коли я був маленький, я уявив однієї ночі, що раптом я — помру і мене більше ніколи-ніколи не буде.

Ви уявляєте собі — ніколи! І від того "ніколи" я ледве не задихнувся, — щиро зізнався я.

— От бачите, — вона подивилась, як дивляться на нерозумну малу дитину, що по коліна забрела у воду. — Якщо вам страшно, значить — ви любите життя, бо якби не любили, вам було б абсолютно все одно: чи жити, чи вмерти.

— Мені соромно у цьому зізнатись, але я люблю життя до самозабуття, до... ідіотизму. Я розумію, що не оригіналь-

ний, що нічого не можу з собою вдіяти, але інстинкт — вищий за мій розум.

— От і добре, — сказала вона. — Думаєте, мені легко й безжурно живеться на цьому світі? Аякже!

Ми мовчали. Раптом мене осінила ідея.

— Давайте разом завтра махнемо у Крим, а? Там зараз разом зі своєю нареченою відпочиває мій кореш Андрій Морін.

— Морін?! — вигукнула вона.

— А чого вас це так розтривожило?

— Чому? — вона подивилася на мене. — Тому, що я теж... Моріна.

— Як? — настала моя черга дивуватися. — Ви ж — Тетяна Худолій.

— Авжеж. І в паспорті так записано. Та тільки я не Худолій, а Моріна. І про це довідалась лише рік тому. Одного чудового травневого вечора (коли у повітрі пахне любов'ю і все людство, всі тварини і комахи дихають втричі швидше, ніж восени) я поверталася додому зі школи. До мене підійшла якась незнайома жінка з великим шрамом на лівій щоці й запитала:

— Ти Тетяна Худолій?

— Так, — відповіла я і подивилась на неї. Це була середнього віку блондинка. Досить ще струнка і вродлива. На ній добре сидів світло-сірий костюм поверх темної крепжоржетової кофточки. У вухах діамантами сяяли золоті сережки. Відчувалось, що живе вона у повному достатку й ні в чому собі не відмовляє.

— Давай сядемо з тобою он на ту зелену лавочку і поговоримо, — ласкаво мовила вона.

Я здивувалася, але погодилась. Ми перейшли на бульвар, вибрали незайняту лавочку й сіли. Ми сиділи і мовчали. "Що їй від мене треба?" — думала я, намагаючись здогадатися, про що піде мова. Але мої всі здогадки виявилися марними. А почала вона запитанням:

— Скажи, Тетянко, ти ніколи не мріяла стати артисткою? Тільки чесно, не крийся.

Мене це ще більше здивувало. Вона вгадала мою найпотаємнішу мрію; те, що жило у мені десь там дуже далеко,

що ворушилося у підсвідомості, раптом набрало сили й випірнуло нагору. Як вона могла здогадатись, адже я ніколи нікому про те не розказувала, навіть Стеллі, моїй найліпшій подрузі. Батько й мати хотіли, щоб після школи я вступила до будівельного інституту. Навіть намагалися знайти для мене платних консультантів. А тут раптом таке запитання? Я подумала — може, вона хоче запросити мене зніматись у кіно, адже я, всі кажуть, вродлива. І запитала її: "Ви з кіностудії?" Вона посміхнулася і відповіла:

— Ні, я колись була актрисою. Моє прізвище Старченко. Може, чула? Ельвіра Старченко. Не чула? Правда, це було дуже давно, понад двадцять років тому і, як кажуть у народі, терном поросло. Я працювала в театрі, знімалась у кіно. Ти дивишся на мій шрам? Ні, його тоді не було. Я була вродлива, навіть — занадто вродлива.

— А хіба можна бути занадто вродливою? — здивувалась я.

— Можна, — впевнено відповіла Ельвіра. — Для жінки — це справжнє нещастя. Отож і моя врода не принесла мені щастя. Вродлива жінка подобається чоловікам, а вони всі прагнуть залицятися.

Працювала я тоді в театрі. Покохав мене, а може, я просто сподобалась йому, Морін — наш головний режисер театру. А я не любила його й мала необережність сказати йому про те, та ще й покепкувати з нього... при людях. Він не стерпів такої наруги, ухопив зі столу ножа і вдарив мене ним. Його засудили на вісім років, а я назавжди покинула сцену. Ти розумієш, що це значить? Те, для чого ти народився на світ, мусиш забути. І я забула сцену... Треба було жити, якось існувати, і я влаштувалася буфетницею до ресторану. Іронія долі: актриса — буфетниця ресторану. Рана моя на щоці заросла, та не заросла та, що в душі. І, напевно ніколи не заросте.

Я побачила у неї на очах сльози. Мені раптом зробилося так жаль цієї жінки, що я мало не розридалася, ледве стримала себе. Вона поклала свою руку на мої, що тремтіли, і розчулено сказала:

— Спасибі тобі, Тетянко, спасибі, — встала з лави й ласкаво прошепотіла. — Тобі час додому. Якщо ти не проти, я часом буду зустрічатися з тобою.

Звичайно, я відповіла, що не проти, і ми стали час від часу зустрічатися з Ельвірою. Вона мені розповідала про своє нелегке життя, і скоро ми зійшлися з нею так близько, що у мене виникла потреба бачити її частіше. Вона привчала мене до себе, я те зрозуміла пізніше, коли вона розкрила мені таємницю. Виявилося: я — її дочка, Морін — мій батько. Мене вона залишила у пологовому будинку, а мене удочерили бездітні люди — подружжя Худолій. Що зробилося після того зі мною — важко згадувати. Вчитися майже перестала, батьків почала зневажати, хоч і розуміла, що я — неправа. І пішло, і поїхало. Зв'язалася з Анжелою, з її компанією. Пішла з дому. І до Ельвіри більше не приходила. Марно вона намагалася кілька разів зустрітися зі мною, марно. А тут я випадково потоваришувала зі Стеллою, яка у сімнадцять років народила дитину, дівчинку. У чомусь ми зійшлися з нею — можливо, характерами, можливо, своїми долями. Батько відмовився від дитини. А рідна Стеллина мати радила їй залишити дитину у пологовому будинку, бо, мовляв, її прогодувати не може, а тут ще дитина. Їх — це Стеллу та її сестру-каліку. Батько помер. Стелла не послухала своєї матері (от за це я її любила) і забрала доньку з собою. Та минуло кілька тижнів — і мати стала виганяти її разом з дитиною з дому. Тоді Стелла надумала взяти з собою Віту й поїхати у Казахстан, де живе її рідний дядько. До речі, дуже багатий. Молодий, а вже багатий. Запропонувала мені їхати разом з нею. Я погодилась, бо мене попередив інспектор карного розшуку, майор Очерет, щоб я кудись зникла й нікому про те не говорила.

— Чому? — запитав я.

— Так треба. Може, я колись скажу вам, — відповіла вона. — Розкажіть краще, як познайомились зі Стеллою. Вона вигадала якусь романтичну історію, буцімто ви познайомилися з нею по радіо, та я їй не вірю. Вигадує вона все.

— Ні, Стелла сказала правду, — заперечив я.— Коли невдачі змусили мене змиритися з життям, з нікчемним і буденним існуванням без мрії і без ідеалу, я блукав по життю, як оті метерлінківські сліпі у лісі... без поводиря... без своєї провідної зірки... І життя платило мені сповна.

Одного разу я лежав у кімнаті гуртожитку й слухав концерт по радіо. Раптом чую: "На замовлення Стелли Беневельської передаємо "Циганські наспіви" композитора Сарасате". Це були мої улюблені мелодії. Я лежав і слухав, а мелодії линули й наскрізь пронизували мене такою жагучою жагою життя, таким неймовірним бажанням... щастя. Музика закінчилася, і хочете вірте, хочете ні, а я — закохався. "Стелла..." Я міг збожеволіти від щастя, від страждань, я не витримав і написав їй листа.

— На радіо? — здивувалась Тетяна.

— На радіо. Вони їй його переслали. Вона відповіла мені. Ми почали листуватись. Я хотів зустрітися з нею і боявся того, а що, як раптом моя уява намалювала один образ, а вона виявиться зовсім іншою.

— А листи: що було у них? — запитала Тетяна.

— У них була... любов, — відповів я.

— З вашого боку, чи з її?

— І з мого боку, і з її.

— Так що ж сталося? Ви зустрілися?

— Так, ми зустрілись. Вона запросила мене у гості. Це був, як вона потім висловилась, екзамен на зрілість. На мою зрілість. Чому вона приховала від мене, що у неї дитина? Вона відповіла, що боялась, що я розлюблю її. Але я не міг їй того пробачити. Вийшовши від неї, я до нестями напився у найближчій забігайлівці. У такому критичному стані й знайшов мене на бульварі...

— Хто знайшов? Міліціонер?

— Якби ж то... Мене знайшов Борис Небаронов, рецидивіст за кличкою Бізон.

Боже! Що сталося з Тетяною! Вона зблідла і вся затремтіла.

— Що з вами?! — вихопилось у мене. — Ви його знаєте?

Широкі очі на блідому обличчі дивилися на мене благально.

— Покляніться Богом, ні краще — своєю скрипкою, що ви не викажете мене!

— Клянусь! — не роздумуючи промовив я.

Дурне дівчисько, як я міг її виказати, коли я закохався в неї.

— Це він... Бізон... розшукує мене, щоб помститися за те, що я виказала його.

— Виказали його?!

— Так... — знітилась вона.

"Що ж тепер робити? — міркував я. — Лишитися з Тетяною тут, у Казахстані, а якщо вона... не любить мене?" Від хвилювання руки мої затремтіли, вона це помітила.

— Скажіть мені, тільки чесно, як на сповіді, як на духу — я не ображусь на вас, повірте... — слова не підкорялися мені.

— Я завжди була... відверта і обіцяю вам не покривити душею.

— Тетянко, — ледве видихнув я. — Виходьте за мене заміж... Ви згодні?

Губи мої по-зрадницьвому затремтіли, я відвернувся.

Запала пауза. Я чекав. Якби ви тільки знали, що я пережив у ті хвилини, ні — я не годен про те розповісти.

— Я згодна... — тихо вимовила вона.

Я зазирнув їй у очі. У них, як у двох великих і глибоких озерах, стояли сльози. Господи! Яке щастя! Це — щастя!

— Яке щастя, — тихо вимовив я, — яке щастя...

— А ви говорили, що у житті... немає ідеалів. — І вона не криючись витирала долонею свої очі, розмазуючи по щоках сльози. Я не знав, що мені треба було говорити в ту хвилину, але хіба, коли ти щасливий, — це обов'язково?

ВОНА КОГОСЬ ДУЖЕ БОЇТЬСЯ

Коли ми знову зустрілися з Очеретом, я сказав:

— Вікторе Івановичу, давай сядемо і скрупульозно проаналізуємо, що ми маємо на цей день у справі Моріна.

Очерет погодився, і я вів далі:

— Аналізуючи неординарну фігуру антиквара Моріна, а тепер сміливо можна стверджувати, що це була неординарна людина...

— До того ж мала безліч протиріч, — докинув Очерет, як завжди посміхаючись у свої чорні козацькі вуса, ну точно тобі козак з картини Репіна "Запоріжці пишуть листа

турецькому султану". Пам'ятаєте, той, що стоїть до нас боком, підбив шапку набикир і посміхається. Отакий і мій інспектор Очерет, чорнявий, веселий, добрий. Його доброту і вроджений оптимізм ніщо не може ні зламати, ні похитнути, дарма, що має справу з людською ницістю, підлістю й норовом. Істинно — народний характер.

— Не можу не погодитися з тобою, фігура неодіозна і до кінця мною ще не розгадана, — погодився я.

— Авжеж. Якби ти розгадав його, маю на увазі перш за все — характер, ми мали б уже якісь контури, якісь, як кажуть художники, абриси злочинця.

— Перша наша робоча версія: Яна Моріна убив рецидивіст Небаронов, до того ж — побічний його син. Все наче сходиться на ньому: і знайдений на балконі магазин від пістолета ТТ, і, можливо, помста за матір і за себе, але шприц...

— То що з того, а хіба не можна припустити, що Бізон вирішив умертвити свого батечка тихо, без зайвого шуму?

— Почерк не той.

— Так, злочинці рідко відступають від свого "я", та й хіба тільки злочинці? — погодився Очерет. — А як поживає Андрій Морін? Цей невдаха-бізнесмен, палкий прихильник Глена Тарнера.

— Уяви собі, розрахувався на роботі й дременув кудись із нареченою, куди саме — я ще не з'ясував, хоч і треба це зробити якнайшвидше,

— Думаєш, він міг прикінчити старого антиквара?

— Натура імпульсивна, але має алібі: у ніч на двадцять шосте квітня був у однієї незаміжньої жіночки, а перед тим виступав на рингу. Мене хвилює інше: касир, що чинив опір нападникам, дав словесний портрет двох грабіжників. Один із них Бізон, якого по фотографії упізнав касир, бо здер з нього маску, а от другий... другий був у масці, так що обличчя, крім очей, він не бачив, а статура, за описом касира, дуже нагадує фігуру Андрія Моріна.

— Не вигоріло з відеобізнесом, став грабіжником? — невесело посміхнувся Очерет.

— Не виключено, що так. Потрібні були гроші на весільну подорож, а де їх узяти? А тут таке діло підвернулося...

Глен Тарнер свого шансу не випустив би. Але треба перевірити. Маєш роботу, доручаю тобі Андрія Моріна. До речі, як поживає у Кіровограді його мати, актриса муздрамтеатру Олена Федорівна?

— Поживає непогано. Має звання заслуженої артистки, грає провідні ролі, про Яна Моріна, свого чоловіка в минулому, або зовсім говорити не хоче, або говорить з відвертою неприязню і вороже. Про сина знає лише те, що той живе в Києві у її старенької матері й працює на кіностудії.

— Негусто, — зауважив я. — Та в Яна Моріна лишилося ще двоє синів: Антон Морін, студент-дипломник Київського художнього інституту, та молодший Сергій, з яким я хотів би познайомитись якомога ближче.

— Ти забув про Лідію Карлівну, — нагадав Очерет.

— Ні, не забув, — заперечив я.— Перша моя розмова з Лідією Карлівною закінчилася майже безрезультатно.

— Що це значить?

— А те, що ця жінка, по-моєму, знає щось дуже для нас важливе, але замкнулась у собі, як рак-пустельник, і все таїть. У її очах стоїть страх. Вона когось дуже боїться, але кого? Небаронова? Ні, так просто її не розговорити, не викликати на відверту розмову. Але те, що Борис Небаронов — рідній брат покійного рецидивіста Миколи Небаронова, котрий мав кличку — "Шапочка"... Це вже цікаво.

ШЕРШЕ ЛЯ ФАМ

Була весна. Була неділя. Був вечір. На землю спадали фіалково-сині сутінки, а в повітрі пахло молодою зеленню та коханням. Кароліна сиділа біля розчиненого вікна на третьому поверсі своєї затишної з імпортними меблями трикімнатної квартири і мріяла. Раптом її увагу привернула висока кремезна постать на тому боці вулиці. То був чоловік, як їй здалося, якого вона вже десь бачила. Постать подавала їй якісь знаки рукою. Що б це все могло означати? Вона почала пильніше придивлятися до химерної постаті. Враз її свідомість прошило наче блискавкою: "Це Бізон!"

Але як? Звідки він міг узятися на цій тихій вулиці у фіалково-синіх сутінках, коли так зваблива все пахне і сміється навколо. Може, все це тільки їй примарилось? Вона заплющила очі — раптом видіння зникне, а потім розплющила і з острахом та гіркотою переконалася, що видіння в образі Бізона не тільки не зникло, а перейшло через дорогу і тепер стояло на тротуарі під її вікном і нетерпляче жестикулювало. Що вона мала робити? Вона добре знала цю людину, з Бізоном жарти погані.

— Ти куди, Кароліно? — долинув до неї з кабінету голос її чоловіка, професора Данила Даниловича Ізюмського.

— Я зараз повернусь, — кинула вона і вийшла на вулицю. Бізон чекав її біля парадного.

— Що? Не впізнала! — процідив він крізь зуби зловтішно й хвацько жбурнув недопалок. Описавши дивовижну траєкторію, той, як баскетбольний м'яч, плавно опустився до урни. Бізон радісно посміхнувся.

— Так я і думав, — задоволено прохрипів він.

— Ти про що? — не зрозуміла вона.

— Про недопалок. Я загадав — якщо попаду в урну, даси мені завтра бакси, а не попаду — значить... все одно доведеться тобі викладати "тугрики", інакше... — спокійно сказав Бізон.

— За що? — зблідла Кароліна.

— А ти хочеш, щоб вони мене замели! — прошепотів він своїм пропитим захриплим басом і, повівши плечима, озирнувся навколо. Вона й собі озирнулась, але нічого особливого не помітила. На вулиці майже нікого не було, лише на тому боці у тіні розлогих каштанів якийсь пенсіонер прогулював маленького песика.

— Ходімо, поговоримо, — кинув він і перший рушив до невеличкого затишного парку.

Вона слухняно пішла за ним. Сіли на зелену лавочку. Місто засвічувало вогні. Вони дивовижно світились у сутінках, відливаючи блідо-голубим, блідо-фіалковим та блідо-малиновим сяйвом.

Її рівний ніс, бездоганні перламутрові зуби, її пишне волосся спадало на плечі та на високі зваблива груди під тонким білим светром — усе це, як гримучий любовний напій,

подіяло на Бізона. А коли ще додати, що від її міцного, гарно скроєного матінкою-природою тіла йшов ледь вловимий п'янкий аромат французьких духів, то... голова Бізона пішла обертом, у ній, у голові, все перевернулося догори ногами, і він, міцно схопивши її за талію лівою рукою, а правою — за її ліву руку, подався своєю фізіономією до її виконаного у косметичних кабінетах обличчя.

— Ти що, Бізоне?! — відсахнулась вона від нього, як від чуми. До того ж запах спиртного від нього, що неприємно подразнював її ніздрі, був не найвищого гатунку.

— Кароліно! — видихнув Бізон.

— Пусти, бо закричу! — погрозила вона.

Зустріч з громадськістю, а тим паче — з міліцією, не входила до його планів, і він мусив, з великим незадоволенням для себе, випустити її зі своїх обіймів.

— Ух, яка ти! — тільки й вимовив.

Вона насупилась і з образою в голосі промовила:

— Так ти для цього покликав мене сюди?!

Він сплюнув з досади, хоч і розумів, що поводиться з дамою не по-джентльменському. Хрипло вимовив:

— Якщо завтра не буде десять кусків зеленими, я за себе поручитися не зможу! — погрозив він. — Я ж тебе не продав!

Вона ще якусь хвилю посиділа на лавочці, а потім піднялася й пішла додому. "От так халепа!" — думала вона. "Де я йому візьму стільки грошей?" Але добре розуміла, що так просто від цього рецидивіста не відбутися. По-перше, коли його засудили, він не виказав її. Все взяв на себе, чим дав можливість їй уникнути ув'язнення й цілком пристойно влаштувати свою долю. Просити у чоловіка таку велику суму їй не хотілося — почне розпитувати: що, де, коли. Не розповідати ж йому про своє бурхливе минуле. Віддати свої, які вона так важко збирала. Ні, то вже було б занадто.

Коли вона увійшла до кімнати, транслювали футбол. І Данило Данилович був так захоплений грою, що ні про що її не розпитував. "Ранок за вечір мудріший", — подумала вона і лягла відпочивати.

А Бізон ще довго, сидів на лавочці в парку, палив і думав. Раптом фіалковий вечір розітнув страшний гуркіт. Бізон

глянув у той бік вулиці. По бруківці на мотоциклі "Ява" в клубах синього диму мчало дивне створіння. Вітер розвівав його світле волосся, а сам він — карлик, не сидів, як усі мотоциклісти, а стояв на своїх коротеньких ніжках і, міцно ухопивши руками руля, щодуху мчав бруківкою.

Спочатку таке видовище дещо розважило Бізона, а потім він схопився зі свого місця й голосно, перекриваючи тріск і гуркіт мотоциклетного мотора, закричав:

— Горацію!

На його здивування той заглушив мотор і зупинився. Озирнувся, упізнав, посміхаючись, під'їхав до Бізона.

— Вітаю вас, маестро! — вигукнув він і міцно, мов кліщами, потиснув правицю Бізона.

— Де ти тоді зник з катера? — запитав той.

Карлик загадково посміхнувся.

— Я на тебе дуже розсердився, — запалив сигарету Бізон.

— У гніві та роздратуванні людина вважає себе дуже сильною, це з позицій земного бачення. Але коли глянути з боку Тонкого Світу, то така людина особливо безсила. Бізон посміхнувся.

— Так, так. У такому стані навіть вторинні істоти можуть читати твої думки, — ствердив Горацій.

— Ти мені не ліпи горбатого[1], — проказав Бізон. — Я тобі тучу не тримаю[2], я важковоз[3]. Нещодавно колупнув одну коробку[4], так тепер по моїх слідах ідуть вовкодави[5].

— Якщо я вас правильно зрозумів, сер, вам загрожує небезпека? — спохмурнів карлик.

— Ще й яка! — видихнув Бізон. — Біля кожного відділення міліції вивісили моє фото як особливо небезпечного злочинця, що утік з колонії суворого режиму.

— Та-ак! — зітхнув карлик. — Можу запропонувати тобі свою допомогу.

Бізон уважно подивився на нього.

---

[1] *Ліпити горбатого* — брехати.
[2] *Тримати тучу* — красти у трамваї.
[3] *Важковоз* — засуджений більше, як на 10 років.
[4] *Колупати коробки* — опорожняти сейфи.
[5] *Вовкодав* — інспектор карного розшуку.

— Яким чином?

— Зараз разом махнемо моїм залізним конем до Сорочого Броду, будеш жити у мене на горищі, — запропонував Карлик.

— Це ідея, — згодився Бізон. — Адже мені треба на деякий час залягти на дно, аби пристрасті вовкодавів трохи ущухли. Але треба — щоб нас ніхто не бачив.

— Зараз сутінки, а доки доїдемо, буде вже ніч. Глухими стежками поїдемо через Мотижин. Жодний пес не побачить.

Бізон погодився. Горацій натиснув на газ і мотоцикл, як дикий кінь, зі страшенним гуркотом рвонув з місця. Вони розтанули у синіх сутінках вечора й диму.

ДИВОВИЖНА ЖІНКА

Кароліна Карпівна займала в установі "Побутова хімія" посаду старшого інженера. Поговоривши по телефону, глянула у люстерко, поправила зачіску й лишилася задоволена. Якщо зовнішність для чоловіків (для більшості представників сильної статі) не грає майже ніякої ролі, то для жінок — це все. Зважте самі, що таке жінка, зовнішність якої не зваблива? Чоловіки не звертають на неї абсолютно ніякої уваги, ніхто її не любить — не життя, а мука.

Кароліна Карпівна належала, пробачте за каламбур, до сильної половини слабкої статі. Отож у неї було все: чарівна зовнішність, чоловік і фінська кухня.

Знову задзвонив телефон. Вона взяла трубку.

— Алло! Добрий день, дорогенька! Ні, ці графіки вже застаріли. Вони за перший квартал, а у нас зараз який? Або ви здасте графіки вчасно, або я напишу доповідну на вас шефу.

Вона поклала трубку. У двері несміливо просунулась голова Віруньки.

— Викликали, Кароліно Карпівно? — запитала вона.

— Сідайте, Вірочко, — строго сказала Кароліна Карпівна і, понишпоривши у паперах, видобула й простягла Віруньці якийсь папірець.

— Тут профком виділив вам путівку до П'ятигорська. У вас, здається, артрит?

— Артрит-фаз, — уточнила Вірочка.

— Їдьте, лікуйтесь.

— Спасибі вам, Кароліно Карпівно, — відповіла Вірочка й хотіла вже було йти, та старший інженер зупинила її запитанням.

— Скажіть, будь ласка, Вірочко, що таке артрит-фаз?

— Це коли солі у суглобах відкладаються.

— І давно це у вас?

— З дитинства, — засоромилась Вірочка.

— Та-ак, — багатозначно сказала Кароліна Карпівна, так що Вірочка не знала, як і реагувати на таку репліку.

Вірочка пішла, а Кароліна Карпівна ще раз видобула з сумочки дзеркальце й заходилася наводити під очима голубі тіні. Вона так захопилася, що не одразу збагнула, що у кабінеті вона не одна. Люстерко відбивало незнайомого чоловіка з великим пакунком та кепкою типу "аеродром". Чоловік був високим, худорлявим привабливим брюнетом з чорними тонкими вусиками під великим рівним кавказьким носом. Кароліна Карпівна відкрила рота й хотіла було запитати незнайомця, що він забув у її кабінеті, та кавказець випередив її. Приклавши до свого рота пальця з масивним золотим перснем з діамантом, він випустив із себе якийсь шиплячий звук, на зразок: ши-и-и!

— Ви хто? — вихопилось у неї.

— Едуард Суренович Багдасар'ян — художник! — з кавказькою вимовою процідив незнайомець.

— Дуже приємно, — відповіла вона, іронічно посміхаючись. — Чим зобов'язані вашим візитом? Може, контейнери з Бердянська прибули?

— Ні, контейнери з Бердянська не прибули, — ввічливо відповів Едуард Суренович. Підійшов ближче й на своєму обличчі зобразив розпач та замилування й захоплення разом, чим ще більше здивував старшого інженера "Побутової хімії".

— Не рухайтесь! — наказав він.

Кароліна Карпівна завмерла.

— Боже мій — який профіль! Софі Лорен! Ні, Нефертіті!

Наблизився впритул і прошепотів:

— Поверніть голову праворуч, так, добре, не ворушіться! Яка жінка! Боже мій, яка жінка! Чому я не Вахтанг Кікабідзе, чому!?

Кароліна Карпівна опанувала себе швидко.

— І що б тоді було?

— Я б — одружився з вами! — випалив Багдасар'ян.

— Зі мною?!

— З вами!

— Але я... вже одружена.

— Зате я... холостяк! — запевнив Багдасар'ян.

— З вами не нудьгуватимеш.

— Це точно, — ствердив Багдасар'ян.

— Пожартували й досить, Едуарде Суреновичу. У вас до мене справа?

— Цілком слушно, — відповів він. Розгорнув великого пакунка, якого приніс із собою. — Будь ласка, приміряйте.

— Дублянка! — вихопилось у неї. — Яка гарна!

— Це вам.

— Мені? За що?

— П'ятсот доларів.

— Але у мене...

Кавказець задоволено посміхнувся.

— Я пожартував. Це — подарунок.

— Подарунок? Від кого? — не розуміючи, що відбувається, перепитала вона.

— Від Камбали.

— Від Камбали?

— Від нього.

— Але... Едуарде Суреновичу, я ніяк не второпаю, ніяк все до купи не зв'яжу. Ви, наше підприємство, Камбала... І ця дублянка.

— А ви приходьте сьогодні о восьмій до ресторану "Лейпциг", про все й довідаєтесь. До побачення, Кароліно Карпівно!

— Зачекайте! А дублянка? — вигукнула вона.

— Мені наказано передати її вам, — відповів він.

— Але я не можу дурно прийняти такий дорогий дарунок! — не вгавала вона.

— А хто вам сказав, що... дурно? Камбала чекає на вас. — І Едуард Суренович Багдасар'ян зник за дверима.

До кабінету знов заглянула Вірочка. Побачивши Кароліну Карпівну в дублянці, вигукнула:

— Ой, Кароліно Карпівно, це — колосальна річ! Це — мрія!

— Він хоче за неї... п'ятсот баксів, — сказала старший інженер.

— Беріть! — гаряче запевнила Вірочка. — Це майже надурняк.

— Майже дурняк?!

— У вас її з руками й ногами одірвуть!

Кароліна Карпівна не хотіла лишатися ні рук, ні ніг, ні такої звабливої дублянки. Тому вона замислилась. Запалила сигарету, підійшла до вікна й відчинила його. До кімнати увірвалась весна, солодкий запах розквітлих тополь, передзвін трамваїв. На протилежному боці вулиці у калюжі, весело цвірінькаючи, купалися горобці.

ТАЙНА ЦИГАНСЬКИХ КАРТ

Коли Горацій з Бізоном в'їхали на мотоциклі до Сорочого Броду, була вже глибока ніч. І було над ними темне бездонне небо, і зорі над ними висіли великі та блискучі, як антонівські яблука.

Де-не-де гавкали собаки. У вікнах не світилось.

Карлик поставив мотоцикла у гараж. І вони, тихо ступаючи, увійшли в дім. Горацій щільно завісив штори на вікнах і увімкнув лампу під зеленим абажуром. Небаронов опустився у крісло біля телевізора й запалив сигарету. Згодом витяг з кишені колоду карт і, як заправський картяр, пересмикнув ними.

— Що, Горацію, зіграємо в очко?

Він весело посміхнувся.

— От ти смієшся, а не знаєш, що на них зображено, — відповів карлик .

— Це й дітям відомо, — сказав Бізон. — Бубни, трефи, піка та чирва.

— Але що означають ті символи? І яка таємниця під їхнім покровом?

— А яка таємниця? — скептично посміхнувся Бізон.

— А така, що то є розгадка того, як я літав по кімнаті, — ніби між іншим, докинув Горацій.

— Ну, ви, дєвочки, дайотє! — вигукнув Бізон.

— У Європу гральні карти занесли цигани.

— Ну, й що з того?

— Відкриття цих символів пов'язане з Давнім Єгиптом у часи його занепаду.

Небаронов облишив сміятись і тепер уже уважно слухав Горація.

— Жреці Єгипту задумали зберегти тайну знань у такий спосіб. Важливо було зв'язати цю тайну з людськими пороками. Зокрема, з азартом та пристрастю до наживи. Тому що пороки — незнищенні й найдовговічніші якості людини.

— Це точно, — ствердив Бізон.

— Псевдосферичні токамаки слугують людям для їхніх польотів без використання будь-яких механічних пристроїв.

— Горацію! — тихо вигукнув Бізон. — Як ти цим усім опанував?!

— У кожного до чогось свій потяг і своя пристрасть у житті. У графа Каліостро — авантюри, а в мене — проникнення у тайни парапсихології.

— Ну, дєвочки, ви дайотє! — захоплено вигукнув Бізон.

— Лише обраним розкриваються ті тайни. І лише одиниці можуть з них скористатися, — гордо вимовив Горацій. — Тому що я знаю, як усередині бітороїда утворюється порожнина, обмежена двома псевдосферами Лобачевського, — своєрідний токамак, або ж магнітна пляшка для електронно-позитронної плазми.

Запала тиша. По паузі Небаронов промовив:

— Скажи мені, Горацію, чому природа так несправедливо розподіляє свої дари? Для чого тобі те, чим ти володієш?

Карлик, хитро примруживши око, відповів:

— Це своєрідна компенсація природи. Вона завжди щось відбирає в одних і дає іншим. У мене для тебе є ще

один сюрприз.— І при цих словах він прохилив двері до довгого коридору.

Те, що побачив Бізон, вразило його. У коридорі було змонтовано цілий лабіринт з блискучих дзеркал, поставлених одне до одного під різними кутами.

— Що це? — запитав він.

— За допомогою цих дзеркал, я викликаю духів, — спокійно відповів карлик.

— Справді? — не повірив Бізон.

— Зараз переконаєшся. — Незворушний Горацій вимкнув настільну лампу під зеленим абажуром і засвітив свічки. Їхнє полум'я химерно відбивалося в блискучих дзеркалах. Карлик, здійнявши свої коротенькі руки догори, читав якусь молитву. Бізон занімів від подиву. Йому вчувалися хорали, що линули згори. І через деякий час у дзеркальному коридорі почулися кроки, а ще через хвилину з'явився чоловік у дивному вбранні.

— Хто це? — зашепотів вражений Бізон.

— Я дух, — спокійно відповів чоловік. — Девід Паладин, що народився у племені навайо. Мати моя — індіанка. Батько — білошкірий місіонер. Виховувався у резервації для індіанців у Чінлі, штат Арізона.

— Ну, дєвочки... — хотів було вимовити Бізон, та прибулець зі штату Арізона зупинив його жестом руки, мовляв: спочатку вислухай, а потім уже — коментуй.

— Двічі був у виправній школі Оклахоми, штат Каліфорнія, за мої втечі з резервації. Вчитись я не хотів, та все ж таки засвоїв професію картографа, і у війну мене було відправлено до Європи на фронт. Там я потрапив до фашистського полону. Весь час мене морили голодом і катували. Англійці, які звільнили нас, завантажили мене до товарного вагона, як мертв'яка, щоб поховати. Хтось помітив, що я ще живий,— і мене помістили до польового шпиталю у Відні, а згодом у Мічігані в Сполучених Штатах, де я через два з половиною роки прийшов до тями.

— Да-а... — промимрив Бізон.

— Коли мене запитали, хто я, відповів: "Я — Василь Кандинський".

— Художник?! — вигукнув Бізон.

— Так. Той недавно до цього помер. За відбитками моїх пальців було встановлено справжнє моє ім'я...

— От так халепа, — констатував Бізон.

— Я до того ніколи у житті не малював і не знав російської мови, якою тепер володію бездоганно. Потяг до малювання був такий сильний, що мені у шпиталь надіслали фарби та полотно. Я створив декілька картин у абстрактному стилі. Мистецтвознавці, не відаючи, хто автор тих полотен, бачили в них руку Кандинського. Вони були за стилем та символікою ідентичні великому маестро.

Коли я одужав, почав грати на піаніно, хоч до того ніколи не торкався клавішів того інструмента. Став оранжувати музичні п'єси.

Маючи лише шість класів освіти, викладав теологію в університеті у Денвері, а також викладав мистецтво і парапсихологію у штаті Арізона.

— Оце да-а... — протягнув Бізон,

— Під гіпнозом я розповів, що справді помер від катувань у фашистському концтаборі. Душа Кандинського переселилась у тіло Девіда. Під час другого сеансу гіпнозу я назвав себе французьким композитором Адольфом Аданом, що написав музику до "Жізелі", душа якого поселилась у дитину — Кандинського, забезпечивши тим самим музичні здібності спочатку Кандинському, а згодом мені.

І дух Девіда так само несподівано зник, як і з'явився.

— Що скажеш? — запитав карлик.

Замість відповіді з горла Бізона вирвались звуки захоплення. І, помовчавши, він запитав:

— А ти можеш викликати дух Кароліни?

— Можу, — відповів той, — але для цього потрібно її фото.

— Є, — радісно сказав Бізон. — Я завжди його тримаю при собі.

Карлик узяв у Бізона фотографію Кароліни, кілька секунд пильно роздивлявся її, а згодом почав чаклувати. Його вправи ще більше вразили Бізона, і той не зчувся, як у дзеркальному лабіринті з'явилася Кароліна.

Небаронов притих і почав уважно стежити за кожним її рухом і словом.

Оркестр виконував циганський танок. За столиком сиділи Камбала та Багдасар'ян. З'явилася Кароліна.

— Прошу, — Камбала наповнив бокали шампанським. — Я п'ю за цю чарівну жінку.

Від люті Бізон заскреготав зубами.

— Що вас цікавить? — запитала Кароліна.

— Поліетилен у гранулах.

— А саме? — уточнила вона.

— Директор заводу пластмас попросив мене одержати на цей сирець додаткові фонди.

Кароліна задумалась.

-— Я не знаю, як вам допомогти.

— Фонди для заводу 380 тонн на квартал?

— Так, і цей наряд я оформляю законно, — відповіла вона.

— Ви підпишете цей наряд у свого начальника, а на другому примірнику додрукуєте ще 120 тонн.

— Але ж це...

Настала пауза. Камбала кивнув Багдасар'яну. Той дістав пачку доларів і поклав на стіл перед нею.

— Скільки там? — запитала вона.

— Шість тисяч.

— А мені потрібно — десять, — голос її звучав рішуче.

Багдасар'ян допитливо подивився на Камбалу, той кивнув на знак згоди. Едуард виклав ще чотири тисячі. Кароліна хутко сховала їх у сумочку.

Камбала зробив виразний знак пальцями правої руки й, звертаючись до оркестра, замовив: "Танго!"

Оркестр заграв танго.

— Завтра ми від'їжджаємо до П'ятигорська. Ви їдете з нами? — запитав Камбала.

Вана подумала й рішуче відповіла.

— Так.

Бізон гепнув себе кулаком у груди. Тихо задзвеніли шибки. Видіння зникло.

— Де вона поділась? — розпачливо запитав він у карлика.

— Ми зможемо знайти Кароліну та її скарб, вивчивши машину часу і пустивши її у зворотному напрямку. Змінивши напрямок потоку часу в просторі, ми дістанем з небуття Кароліну та її вчинки.

СЛІДИ ВЗУТТЯ НА ҐРУНТІ

Мені зателефонував черговий по управлінню і повідомив про розбійницький напад на водія таксі у Пущі-Водиці на третій лінії.

Фари автомобіля. По обидва боки стоїть темною стіною ліс. Швидко зникає під колесами освітлена сіра смуга асфальту. Доки я добираюсь до місця події, у мене як у слідчого виникають різні версії з приводу нападу на водія таксі. Перша, найпростіша: ті або той, хто їхав у таксі, не хотіли сплатити гроші. Чому? Не було грошей? Тоді б вони або він вдарили б його і втекли. А якщо водія пограбовано? І чи живий він ще? Найкраще: аби водій намалював словесний портрет грабіжників чи грабіжника. Теба ще не забути занотувати показання таксометра. Тоді можна буде встановити суму виручки у момент нападу. Звернути увагу на відбитки пальців, може, є недопалки, обгорілі сірники. Певно, ті або той, хто нападав, сиділи ззаду, отож могли лишити відбитки пальців на сидінні водія.

Коли я прибув на місце події, точніше — злочину, то побачив, як пітьму ночі розривають фари автомобілів та прожектори. Таксі з розчиненими дверцятами. Поруч працівники карного розшуку. Підходжу ближче, виразно бачу, як експерт-криміналіст робить знімки, поруч — група цікавих, певно, відпочиваючі з найближчого санаторію. Міліціонер тримає їх на дистанції.

— Водія забрала "Швидка". Він був непритомний, — пояснив мені начальник районного управління внутрішніх справ. — Починайте огляд. На сидінні сліди крові. Є підозра, що напад скоїли троє молодиків, на одежі яких може бути кров.

Я підійшов до таксі. Обережно, намагаючись ні до чого не торкатися, зазирнув у салон. Очерет, що стояв поруч, повідомив:

— Водій, про що свідчить дорожній лист, проїхав близько сорока кілометрів. З автопарку виїхав приблизно дві години тому.

Експерт пензликом та пульверизатором старанно обробляв віконне скло машини, сидіння, ручки дверей, пиль-

но придивлявся до поверхні крізь збільшувальне скло. Ось він підняв із землі клаптик паперу, з попільниці пінцетом видобув недопалки.

Все це обережно розфасував по целофанових пакетах.

На жаль, поговорити з водієм таксі мені не вдалося — він був непритомний, його готували до операції. Пізніше Очерет повідомив, що дружина водія сказала: у нього на руці був японський електронний годинник.

Наступного дня на повторний огляд місця події оперативна група виїхала о сьомій ранку. Експерт відшукав сліди взуття на ґрунті й дійшов висновку: нападало на таксиста троє. Мені треба було поговорити з водієм, але черговий лікар по телефону сповістив, що той ще не прийшов до тями.

Очерет розшукав водіїв, які були того вечора на маршруті. Але нічого конкретного вони не повідомили.

А через кілька днів стався ще один напад на таксиста. Ось що він мені розповів, коли я прибув на місце події.

— Я його помітив одразу. Він підійшов до мене і проказав: "Жени на Виноградар". "Не можу, — відповів я. — У мене заїзд у парк". "Плачу вдвічі більше", — наполягав він. "Мені не по дорозі", — відповів я. "Заплачу втричі!" — почув я і погодився... — Ех, якби ж то знати, де впадеш, то й соломи підстелив би. Тільки-но я рушив з місця, як той і каже: "Загальмуй. Треба он тих двох, що стоять на автобусній зупинці, прихопити з собою". "Можна й тих", — погодився я. Поїхали. "Зверни на Проспекті Правди ліворуч",— наказав молодик. Я звернув. Поїхали біля лісу. Той, що сидів поруч зі мною, показував дорогу. Я добре його роздивився: миршавий з себе. Проїхали ще. Дорога повернула праворуч, а перед нами був ліс. "Жени прямо!" — наказав той, що сидів поруч зі мною. Я освітив фарами дорогу і сказав, що по піску не поїду, що мені серед ночі робити у лісі?! "Замовкни, гад!" — почулося ззаду, і я відчув, що до моєї потилиці приставлено гострого холодного ножа. Рука в чорній шкіряній рукавичці.

Той, що сидів поруч зі мною, обшукав мене. "Відчиняй двері!" — почулося ззаду. Я почав відчиняти й відчув, як ззаду вдарили мене по голові. Випхнули з машини. Я впав на землю і знепритомнів. Скільки пролежав без свідомості, не

знаю. Коли прийшов до тями, машини поруч не було. Глухо наді мною гуділо верховіття дерев, певно, збиралося на дощ. Праворуч де-не-де світилися вікна Виноградаря. Місто засинало.

— Які прикмети злочинців, описати їх можете? — запитав я.

— Запам'ятав Костю, що сидів поруч. Тих двох, що ззаду, роздивився не зовсім добре. Один з них високий такий, плечі підтягував до голови і мружив очі. Вони його називали Дмитром. Впевнений, що це все... понти.

— Як-то?

— Імена не справжні, вигадані. Дуже вже виразно вимовлялися вони, наче спеціально для мене.

— Скільки грошей взяли?

— Більше двох тисяч.

— Як були зодягнуті грабіжники?

— На Костику були темно-зелені вельветові штани та темно-синя куртка. Дмитро був у сірому светрі.

— Це той, що мружився?

— Так.

— Грабіжники мали якісь особливі прикмети, скажімо, дефект мови?

— Дмитро... говорить повільно, розтягуючи слова, а Костик меле, немов з кулемета стріляє.

Я майже не мав сумніву, що у першому й другому випадках діяли одні й ті самі особи. Разом з Очеретом провели збори водіїв у таксомоторному парку. Ми сподівалися почути ще якісь відомості. Але... марно. Лікарі ще не дозволяли говорити з першим водієм, якому було зроблено операцію, і він був у важкому стані.

Минали дні, а грабіжники розгулювали на волі. Не допомогло й те, що Очерет разом з водієм, якого пограбували на Виноградарі, ходили по району й придивлялися до перехожих. Марно.

І от одного разу мені зателефонував експерт.

— Здрастуй, Георгію Михайловичу! Відшукали-таки один відбиток пальця, — сказав він.

— У якій машині? — вихопилося у мене.

— У машині водія з Виноградаря.

— Ну, нарешті, нарешті є хоч якась зачіпка!

— Відбиток слабенький, але ідентифікували. Залишив його раніше судимий Матвієнко. Очерету я дзвонив. Він поїхав у архів суду за справою Матвієнка.

Тепер необхідно було продумати тактику допиту того Матвієнка, перевірити його зв'язки, продивитися матеріали, встановити, що робить зараз, де живе, як проводить свій час. Ні, я повинен, врешті-решт, вийти на злочинців. Доповів про це полковнику Нікітіну. Той сказав, що прізвище Матвієнко йому знайоме, але висловив сумнів, що той міг їхати у машині, як пасажир.

Я вирішив перевірити цю обставину в першу чергу. Прискіпливо вивчив колишню кримінальну справу затриманого шофера Матвієнка. З фотографії на мене дивився молодик з суворим виразом обличчя, прямим, рівним з горбинкою носом, щільно втиснутими губами і темними широкими бровами, які, мов два воронячих крила, зійшлися на переніссі злочинця. Я дійшов висновку, що характер затриманого — не подарунок, певно, доведеться нелегко. І коли Очерет завів до мого кабінету міцного, широкоплечого, вже сивіючого немолодого чоловіка, я трохи розгубився.

Іван Сидорович Матвієнко майже нічим не нагадував суворого молодика з темними бровами. Я запросив його сісти, він подякував. Кілька хвилин, копирсаючись у паперах, я непомітно вивчав затриманого. В очі одразу впало те, як нервово той перебирав пальцями. Він був чимось дуже занепокоєний, щось дуже гнітило цю немолоду вже людину.

— Де ви були сімнадцятого числа? — запитав я. Він звів на мене свої сірі очі, які були тепер немов застелені пеленою туману. Стільки було туги і суму в тих очах, що я мимоволі пройнявся до нього співчуттям.

— Навіщо нам, громадянине слідчий, гратися у кицьки-мишки? Говоріть прямо, що від мене вам потрібно.

— Сімнадцятого числа ви їхали на таксі? Якщо так, то куди і для чого?

— Їхав сімнадцятого з вокзалу, а куди й для чого — відповідати не буду.

— Он як?

— Саме так, — уперто похитав він головою, його густі брови зійшлися на переніссі, й він тепер нагадував того впертого юнака, що дивився на мене кілька годин тому з фотографії.

— Гляньте ось на цей документ, — я простягнув йому збільшений фотознімок відбитка пальця, виявленого у машині побитого водія.

— Що це? — похмуро запитав Матвієнко.

— Є така наука — криміналістика, може, чули? — почав я.

Він на знак згоди похитав головою.

— Ця наука вивчає питання розкриття злочинів. Одним із ланцюжків цієї науки є дактилоскопія, теж, певно, чули?

Він знову похитав головою.

— Так на цьому знімку, що ви тримаєте у своїх руках, зафіксовано у збільшеному вигляді великий палець вашої лівої руки.

Він тепер подивився на знімок з цікавістю, посміхнувся, похитав головою і промовив:

— Це ж треба...

— Що ви маєте на увазі?

— Так, нічого... У чому ви мене звинувачуєте? Відбиток мій, я не відмовляюсь, що їхав сімнадцятого на таксі, далі що?

— А те, що сімнадцятого було вчинено розбійницький напад на таксиста.

— Так до чого тут я? — щиро здивувався Матвієнко. — Ви лише через те мене й затримали? — з полегкістю зітхнув він.

— А цього вам здається замало? — у свою чергу здивувався я.

— Звичайно, — майже весело відповів він.

— Не розумію, чого це ви так зраділи?

Він знову спохмурнів.

— Звичайно, ви маєте рацію, радіти немає чого...

— Отож повернемося до мого запитання: куди й з якою метою ви їхали на таксі з вокзалу сімнадцятого числа?

— Я вже сказав, — все більше хмурнів Матвієнко. — Відповідати на це запитання я не буду.

— Гаразд, хоч це і не на вашу користь. Тоді, може, ви пригадаєте: о котрій годині ви сіли на вокзалі в таксі?

— Це можна, — він подумав. — Поїзд прибув до Києва о двадцять третій годині сімнадцять хвилин. Я ще подивився на свого годинника й подумав, що пізно... — На цьому слові Матвієнко зупинився, певно, жалкуючи, що й так наговорив зайвого.

— Пізно... в якому розумінні? — ухопився я за останнє слово.

— Не лізьте у мою душу! — з гіркотою вимовив Матвієнко. — Чужа душа... пітьма.

— Що правильно, то правильно, — погодився я.— Отож хочеться якось висвітлити ту пітьму, а ви хіба проти?

— А для чого це вам? Ну, скажіть мені на милість: навіщо вам чужа душевна пітьма?! Невже не вистачає своєї?

— Чого? Пітьми?

— Якщо не пітьми, то... турбот.

— Але ж це моя...

— Професія?

— І професія теж.

— Так, так, розумію. Зараз ви скажете про моральний борг, що ви не про себе, а про чистоту суспільства піклуєтесь і таке інше.

— А хіба це погано?

— Та ні, чому ж... тільки хотілося б більше етики у таких тонких і неординарних поняттях, як людська душа. Що ви знаєте про неї, про прірву душі людської, яку простому смертному не здолати й не перескочити... — Він знову таким зболеним поглядом подивився прямо мені у вічі, немов хотів зазирнути углиб мого єства.

І раптом мене, мов блискавкою, прошив здогад, що людину тривожить щось більше, ніж історія з таксистом, але що саме? Може, у тому й ключ розгадки, що він не хоче розповідати, куди їхав того вечора сімнадцятого червня.

— Що вас тривожить, Іване Сидоровичу, скажіть, — може, я чимось допоможу вам,— вихопилось у мене.

Він зажурено похитав головою.

— Ні, не допоможете. Пригадуєте вислів Бетховена: "Людино, допоможи собі сама"?

— Всі ми залежимо один від одного, бо живемо в суспільстві, — сказав я.

— Суспільство... — протягнув він, сумно посміхнувшись сам до себе. — Суспільство... Але ж воно таке містке, це поняття... таке містке... Хіба не так?

Я погодився і зрозумів, що на сьогодні досить. Матвієнко вже більше нічого не розповість. Коли за ним зачинилися двері, я зателефонував прокурору.

— Аркадію Павловичу, доброго здоров'я. Затримали Матвієнка, є підозра, експерти ідентифікували відбитки його пальців у машині потерпілого. У минулому має судимість.

— Треба встановити зв'язки, рідню не допитували? — поцікавився прокурор.

— Інспектор Очерет повинен до вечора доповісти про результати. У Матвієнка батьків немає. Він з дитбудинку. Одружений, має сина, який працює у Києві. Щось його гнітить.

— Аргументи мають бути вагомі,— заперечив Аркадій Павлович.

— Є одна цікава деталь у біографії затриманого: двадцять років тому Матвієнко відбув покарання і, працюючи шофером на автобазі, ні з того ні з сього раптом зникає зі столиці й оселяється у глухому районі, де влаштовується шофером, згодом одружується і стає відмінним виробничником, передовиком, і все це сталося буквально за кілька днів перед його одруженням на одній колоритній особі, яка фігурує у справі вбивства антиквара Моріна.

— Хто ж це? — зацікавився прокурор, — Може, Ельвіра Павлівна?

— Вона, — відповів я.

Прокурор на кілька секунд задумався, а потім промовив:

— Дійте, Георгію Михайловичу, але дуже обережно. Справа тонка й делікатна. І потребує ювелірної точності.

ВСЕ СТАЛОСЯ ТАК РАПТОВО

Людина, коли потрапляє у скрутне становище, мимоволі починає філософствувати. Вона аналізує не лише кульмінаційні події свого життя, що тим чи тим чином кардинально впливають на його плин, а й пригадує свої відчуття та емоції, намагається глянути на події і на себе мов збоку,

щоб краще розібратися в усьому і об'єктивно оцінити. Як сказав поет: "Не розпізнати зблизька нам обличчя, на відстані спостережем велике".

Тепер, коли мене привели від слідчого, я маю досить часу, аби якщо не розібратись у своїй душі, то хоч якимось чином зіставляючи одна з однією події свого життя, зазирнути у їхню сутність, а коли повезе мені з цим, то й збагнути дещо з того, що я до сьогоднішньої днини вважав фатумом, простіше кажучи — долею.

Доля мого життя склалася важко, хоч було в ній і щастя, і радість, і весна. Виріс я в дитячому будинку, батьків своїх не пам'ятаю. Не буду переказувати, скільки сліз і гірких дитячих дум забрали з собою безсонні дитячі роки. Як я мріяв про батька та матір! У своїх дитячих мріях я вигадував їх собі. І вони, мої батьки, поставали переді мною мов живі. Я розмовляв пошепки з ними, ділився своїми радощами та горем, а з батьком навіть ходив до зоопарку. І неодмінно він, такий дужий, тримав мене на своїх плечах і купував фруктове морозиво, яке смакувало мені ліпше за пломбір, може, через те, що воно було блідо-рожеве, пахло суницями і мало такий звабливий смак. І в уяві, кожного разу, коли ми з татом їхали на його вантажній машині у кабіні до зоопарку, щоб подивитися на слонів та кумедних мавп, він зупинявся на розі однієї з вулиць і купував мені фруктове морозиво. Я навіть вигадав ім'я своєму батьку. Мені здавалося тоді, він неодмінно мав зватися Миколою, а точніше — Миколою Петровичем. Я знав про нього майже все: і як він посміхається, яке у нього підборіддя з ямкою, і які очі сіро-зелені, і чуб який, ну, геть-чисто все. Я не пропускав жодної вантажної машини і, щоб ніхто не бачив, підходив до такої машини, до її запилених задніх коліс, сідав навпочіпки й, замруживши очі, глибоко вдихав у себе такий приємний для мене запах бензину, пилу і ще чогось невловимого, можливо, передчуття зустрічей і сподівань дальніх доріг. О, як я тоді любив дихати тим запахом. Отож для мене з дитинства не існувало проблем, ким я стану, коли виросту. І я став шофером.

Була у мене ще одна мрія: мені дуже хотілося мати сім'ю. І щоб ця сім'я була щаслива. Та не все так сталось, як

бажалося. Ще коли я вчився у ремісничому училищі (вони тоді так називалися), пішов я зі своїм другом на танці у Пушкінський парк. Йдемо, мирно бесідуємо, раптом бачимо, як якісь головорізи, а їх було четверо, знущаються з дівчини і та кличе на допомогу. А один з лобурів у ту саму мить, коли ми до них підійшли, щосили вдарив дівчину під дихало, вона зойкнула і обома руками схопилася за живіт. Я не витримав і кинувся на них. Мій друг, не хочу навіть згадувати його ім'я, втік. Дівчину я визволив, а от мене вони почали частувати по найвищому розряду, їх четверо, а я один. Одному вмажеш, другому, а третій ззаду тебе. Та ще й не просто рукою, а кастетом. Не огледівся, як очі мені почала заливати кров. Котрийсь із них вдарив-таки кастетом. Ще трохи — і прибили б вони мене. За кілька кроків від нас, де ми билися, музика, сміх, танці, а звати на допомогу соромно. Ну, коли вони мене довели до найвищої кондиції, я мимоволі вихопив з бокової кишені свого темно-синього піджака швайку й саданув нею одного з нападників у живіт. Він схопився обома руками за живіт і на весь парк закричав: "Мамо". Та так сильно, що кров від того жахливого крику холонула в жилах. Ті, що були разом з ним і били мене, розбіглись, а я як зараз бачу, як він обома руками схопився за живіт і не своїм голосом кричить: "Мамо!" Я й досі чую той крик. Міліція схопила мене, я не чинив опору. Засудили. І знову безсонні ночі, думки, що сталося все так безглуздо. Дав собі клятву, ще там, у колонії: вийду на волю, нічого подібного більше зі мною не скоїться.

Вийшов з колонії, влаштувався шофером на одну з київських автобаз. Працював сумлінно. Ніхто до мене неліз зі своїми запитаннями та співчуттям, а я нікому нічого не розповідав. Працювала диспетчером на тій автобазі вродлива молода жінка, обличчя якої, правда, було дещо понівечене. На щоці у неї був шрам. Звали її Ельвірою. Різні чутки стелилися по автобазі про Ельвіру: і те, що колись була актрисою, а шрам той, мовляв, заробила завдяки своїй невірності. Дехто з чоловків сунувся, бувало, до неї з залицянням, та Ельвіра так ловко відшивала їх, що й іншим неповадно було. То була жінка не промах. Ходили плітки (я тоді, звичайно, не йняв віри), що Ельвіра давала вигідні рейси тому,

хто не скупився позичати "у борг". Зійшлися ми з нею у танцювальному самодіяльному ансамблі, то було моєю єдиною втіхою тоді — той ансамбль.

Спочатку я не звертав уваги на те, що вона то словом, то рукою, ніби ненавмисне, зачепить мене. А одного разу і каже: "Ваню, проведи мене, будь ласка, додому, бо я боюсь". Гаразд, погодився я. Йдемо після репетиції темним провулком біля Політехнічного інституту, де тоді жила Ельвіра, і мовчимо, ніби прислухаємось одне до одного. Вже коли підходили до її дому, Ельвіра зойкнула і, вхопивши мене за руку, промовила, показуючи на кущ бузку, що цвів і так пахнув, що здуріти можна було тоді від того запаху, від весни, від щастя: "Там хтось є!"

— Де?! — стривожився я, вдивляючись у темряву.— Нікого немає, тобі здалось.

— Певно, кіт, — сказала вона і засміялася, показуючи свої блискучі білі зуби. — Ой, як серце б'ється! — вона притулила мою руку до своїх грудей, що здіймалися під білою прозорою кофтинкою.

Від того дотику моє .серце закалатало зі страшеною силою. А Ельвіра буцімто нічого не помічає, каже: "Ось послухай, як воно, бідолашне, б'ється!" І притуляє мою голову до своїх грудей. Відмовитись від того не вистачило духу, тому Ельвіру не дуже здивувала моя пропозиція вийти за мене заміж. Жила вона тоді одна в однокімнатній кооперативній квартирі, певно, батьки підкинули їй грошенят. Про весілля домовились, і я не переставав дивуватися, якою хазяйкою була моя майбутня дружина.

Я вважав себе найщасливішою людиною на світі. Нам таки добре було одне з одним. Разом ходили на репетиції. Весілля мало відбутися через кілька днів.

Коли ми вийшли з репетиції, Ельвірі заманулося прогулятись трохи по Пушкінському парку. Йдемо. Алея темна. Притулилися одне до одного, вона мене цілує, а мені так гарно, що не огледівся, як хтось ухопив мене за комір і з силою відштовхнув від Ельвіри. Все сталося так раптово, що я не встиг стямитись, як здоровань, від якого добре-таки несло сивухою, ухопив Ельвіру своїми ручищами за талію і міцно притис до себе. Вона відбивалася від нього обома руками,

гамселила його у груди. Від тих її ударів ішла луна, а здоровань реготав своєю пащекою, намагаючись поцілувати Ельвіру в губи.

— Ваню... — захрипіла Ельвіра.

Я, не тямлячи себе, кинувся до нього. А він так вдарив мене ногою, що я, пролетівши кілька метрів, боляче вдарився спиною об стовбур величезного дерева і мало не знепритомнів. Ельвіра все ще відбивалася від здорованя і перелякано кликала мене на допомогу.

Роздумувати було ніколи, помацавши навколо себе рукою, я натрапив на велику каменюку, що валялася поруч. То був важкий і гострий булижник. Ухопивши його, я кинувся на ґвалтівника й щосили приліпив гострим кінцем булижника по голові. Удар був такий сильний, що кров, мов з насоса, бризнула з глибокої рани велетня. Він одразу повалився на землю, випустивши зі своїх обіймів Ельвіру. Я нахилився над ним, намагаючись роздивитися, що ж я вчинив. Жах... неймовірний жах охопив мене.

— Тікаймо! — долинуло до мене. Ельвіра потягла мене за руку. А я все стояв, нахилившись над ним, і бачив, як голова його вже майже плавала у калюжі крові, що текла з рани.

— Тікаймо, Іване, негайно тікаймо! — Ельвіра майже силою відірвала мене від нього і за руку потягла у глиб парку.

"Ой, ви коні, коні-звірі!.." — линуло з танцювального майданчика. Ми бігли, продираючись крізь зарості кущів та кропиви. Мої ноги були мов дерев'яні, я механічно переставляв їх, поспішаючи за Ельвірою. Вона тягла мене за руку. Я падав, піднімався, знову падав, вставав і біг за нею. Тепер ми бігли щосили. А за нами, наздоганяючи, линуло: "Ой, ви коні, коні-звірі..."

Коли вибралися з парку й пішли глухою вулицею, по дорозі нікого не зустріли. Ельвіра, коли ми вийшли на проспект Перемоги, що раніше звався Брест-Литовським, наказала мені йти якомога повільніше, тримаючи мене під руку. А ноги не слухали мене, серце глухо калатало у грудях, а в скронях тиснуло, тиснуло, тиснуло. Сяк-так дісталися до її квартири. Вона наказала мені умитися, почистила щіткою мій піджак і штани, поправила краватку, пильно обдивилася мене з усіх боків, крові на мені не було. Потім дала мені

ковтнути чарку коньяку, і коли я відчув, що можу керувати собою і своїм голосом, вона поцілувала мене в щоку (я ще й зараз відчуваю на своїй щоці той холодний поцілунок) і тихо промовила:

— Ось гроші, Ваню. Я думаю, тобі на перший час вистачить, — я не рахуючи поклав до кишені пачку асигнацій. — Купи квитка і тікай мерщій із Києва. Треба буде, я сама знайду тебе. Не пиши мені. Я влаштую все на автобазі. Звільнишся з роботи заднім числом. Документи тобі вишлють. Я скажу, це все через мене, не склалася у нас, що поробиш, певно, доля... — І вона сумно посміхнулася. — Прощай, Ваню!

— Прощай, Ельвіро! — тихо вимовив я й пішов геть.

По нічній порожній вулиці, мов жук, повзла машина. Я зупинив таксі й подався на вокзал. Підійшов до каси й запитав у касирки, куди є квитки на найближчий поїзд.

Та здивувалась, але відповіла. Купив квитка. Поїзд ішов на схід.

Загадав я тоді, коли стояв біля віконця каси на вокзалі: щасливий виявиться мій квиток чи ні. Тепер, у КПЗ, я весь час думаю і не можу збагнути, який квиток випав на мою долю. Спочатку все йшло нормально. Пам'ятаєте пісню: "На дальній станції зійду..." Отож і я зійшов з поїзда на дальній станції. Озирнувся. Навколо все вибілено сонцем та придорожнім пилом. Полин, реп'яхи звели свої голови біля переїзду. Довгий одноповерховий будинок зі сліпими вікнами тягнувся вздовж насипу. Зелень біля будиночків теж здавалася прив'ялою. Попрямував я тією вулицею, ховаючись у затінок, бо сонце добре-таки припікало. Як зараз пам'ятаю, ішов я тоді лівою стороною, бо сонце впирало й нещадно пекло правий бік вулиці. Іду, роздивляюсь. Ось і вивіска. І тут є автобаза. І тут шофери потрібні. Зайшов у відділ кадрів.

Старий сивий кадровик довго щось писав, заповнюючи папери, потому звів голову, глянув на мене, я відвів очі убік, боявся, щоб він не здогадався, чому я приїхав аж із самого Києва, куди всі так прагнуть, у їхнє глухе місто. Довго дивився на мене, не криючись, що вивчає, а потім і каже.

— Ну, Іване Матвієнко...

— Гордійович, — поправив я, зиркнувши на нього.

Та це не справило аж ніякого враження, а може, він тільки так вдавав — хто його знає.

— Ну, Іване Гордійовичу, — виправився він. — А скажи мені, чого це ти завітав до нас аж із столиці, коли ще там, у себе, не розрахувався? Чого це ти так екстрено зтудова змився? — В очах у нього забігали бісики.

— Не змився, а поїхав, — розсердився я.

— Ну, звичайно, поїхав, — погодився він.

— Авжеж. Чужа душа пітьма... — І сумно зітхнув. Запала тиша.

— А все ж таки, — не вгавав кадровик, — Певно, була причина, — на слові "причина" він натиснув.

— Ніякої особливої причини не було, — проговорив я, знову відводячи убік очі, бо він весь час дивився прямо мені у вічі, намагаючись щось там угледіти. — За сімейними обставинами.

— Он як? — не повірив він. — Не вірю я тобі, Іване Гордійовичу Матвієнко. Щось тут не так.

— Чого ви до мене причепилися?!— не витримав я і, грюкнувши дверима, рішуче збіг сходами на другий поверх до директора автобази.

Директор, досить молодий ще, енергійний чоловік років тридцяти п'яти, по натурі своїй, певно, був оптиміст.

— Не п'єте? — запитав він.

— У рот не беру, — відрубав я. — І ненавиджу, коли хтось п'є.

— Трудову дисципліну не порушував?

— Ні. Прийде характеристика з місця роботи, самі переконаєтесь. Ну, скажіть мені, — вирішив я схитрувати. — Хіба не може людина за сімейними обставинами раптом все кинути і податися у світ за очі. Я й місто ваше не вибирав, прийшов на вокзал, пальцем тицьнув у першу-ліпшу точку й поїхав. Прийшов до вас, працюватиму сумлінно, ось побачите, самі переконаєтесь.

Директор підійшов до вікна, відчинив його, гукнув когось внизу, запалив сигарету й багатозначно мовив:

— Да, любов це... — Він не доказав, що, означало, на його думку, слово "любов", а конкретно запропонував мені: —

Хочеш поїхати у село, шефська допомога, так би мовити. Попрацюєш на свіжому повітрі, молочка поп'єш — думки гіркі розвіються з вітром. Любов, це я тобі скажу... сам пережив.

Я погодився, він зняв трубку і все влаштував. А наступного дня, коли сонце ледь-ледь зійшло над горизонтом, я був уже в дорозі.

Дорога... Мчить машина і пробігають мимо яри та вибалки, кущі та дерева, стовпи електропередач, на яких сидять сороки, полохливо стрекочучи, зриваються й, мов стріла, шугають геть від машини. Весело шкварчать асфальтом колеса моєї вантажівки. І мені весело, співати хочеться. Мугикаю під ніс пісеньку, яку ще в дитинстві у дитбудинку почув, коли нас водили у кіно:

"Ой, машино, ти моя, машино..."

Все, що сталося минулої ночі зі мною, відійшло, наче його й не було, немов то був страшний сон, а прокинувся: ні пітьми, ні страху. Сонце світить, пташки щебечуть, марення згинуло.

Але ні, не згинуло марення, воно лише причаїлось, як якась страшна темна волохата повтора, що жила десь зовсім поруч і час від часу нагадувала про себе. Вона з'являлася так несподівано і саме у такі моменти, коли я зовсім того не чекав. З'являлась і поставала переді мною то у вигляді страшної калюжі крові, голови убитого, його волосся, що злиплося від крові, а особливо око — велике, скляне, що викотилося зі своєї орбіти. І тоді мене охоплював такий жах, що я не в змозі був поворушити кінцівкою. А що, коли вони прийдуть по мене, а що, коли Ельвіра мене заложила? Так минали дні й ночі. Поступово примара у вигляді спомину з'являлася все рідше й рідше. Я намагався відчайдушною працею заглушити страшні спомини.

Поселили мене жити у Миронюків, людей добрих та працьовитих. І була у них дочка-красуня, яку звали Дариною. На відміну від Ельвіри, це була зовсім інша, я б навіть сказав, якась неземна істота. Тиха, мрійлива, кругловида, з темними, як ніч, косами і навдивовижу голубими очима. А коли вона посміхалася, то на її щоках вистрибували дві грайливі ямочки. Працювала Дарина у сільській

бібліотеці й над усе на світі любила читати книжки. Вона їх прочитала силу-силенну, та все про кохання, та все про любов. І пісня та, в якій співається про місяць на небі, про зорі, що задивились у море, про човен, що тихо по морю пливе, а в човні дівчина пісню співає, а козак чує — серденько мре.

Я, коли вперше зустрівся з нею поглядом, відчув, що у мене всередині щось не то відірвалося, не то зрушило з місця, немов я зопалу не ту швидкість увімкнув, не перевіривши зчеплення. Мене так залихоманило, наче я захворів і напала пропасниця,.

Ні, ні, — гнав я від себе такі думки, хіба це можливо, щоб таке щастя випало саме мені. Я намагався уникати зустрічей з нею. Вона це помітила, та коли ми ненароком все ж таки зустрічалися і наші погляди схрещувались... я негоден передати словами, що коїлось у моїй душі. Там все переверталося догори, неймовірний щем і тремтіння охоплювали все моє єство, я відводив убік очі, руки мої починали тремтіти, все з них валилося, розбивалось, я вибачався, незграбно збирав скалки, знов розбивав і знов вибачався, вона щасливо сміялася, кепкуючи, який я незграбний. Так тривало аж до осені, до того самого моменту, коли підійшов час повертатися мені в місто на свою автобазу.

Що робити? — стукало мені у скронях. — Через кілька днів поїду, а Дарина залишиться тут, а їй так нічого і не сказав. Ні, не з полохливого десятка Іван Матвієнко. Вирішив я тоді діяти, й того ж таки серпневого вечора, коли зорі, мов стиглі яблука, падають у криницю і світяться у вузенькій річечці, запросив Дарину покататися зі мною у човні. Діду Нечипору поставив півлітру, він мені човна на всю ніч дав. Пливемо ми рікою, тихо, де-не-де риба вискочить із води, вдарить хвостом і зникне під водою. А коники як сюрчать! Ви чули, як у серпні сюрчать коники? Не чули, то послухайте. Та ще й на три голоси!

— Обережно, — притримав я Дарину за лікоть, коли вона сідала у човен. Несміливо ступає, а човен хитається.

— Ой, — зойкнула вона, човен захитався, мало не зачепив боком води, а Дарина обома руками схопила мене за плечі й притулилася до мене.

Що тут зі мною сталося! Серце б'ється, я намагаюсь міцно стояти на ногах, а човен, як на зло, хитається.

— Ще перекинемось, — шепоче вона.

— Не перекинемось, — відповідаю, а серце бухає: бух-бух-бух... Не перекинулись. Посідали, я гребу веслами, випливли на середину, мовчимо.

— Скоро я від'їжджаю, Дарино, — тихо промовив. Що то вона відповість на те?

— Жаль, що так швидко. Я вже звикла до вас, наче ви рідня...

Гарячою хвилею затопило груди — жаліє, значить.

— А якби я лишився у вас назавжди, що б ви на це сказали? — від того, що відповість, залежить все моє життя.

Вона задумалась, а потім подивилася пильно на мене, я очей не ховаю, дивлюсь на неї, не змигну.

— Що б я сказала? — перепитує.

.— Так, що б ви на це сказали? Як скажете, так і вчиню.

— А ви серйозно?

— Серйозно, — а сам дивлюсь їй у вічі, не змигну.

— Тоді залишайтесь, — промовила вона і весело розсміялась, тобто вдала, що їй дуже весело, а, я бачу, вся натягнута, як струна.

Більше ні про що ми не говорили, мовчки покатались ще якийсь час по річці й причалили до берега.

— Пізно вже, а завтра на роботу, — сказала вона.

— Еге ж, — додав я.

І коли ми виходили з човна і я підтримував її за руку, я тихо прошепотів їй на вухо: "Я люблю вас, Дарино..." Вона різко вихопила свою руку, рвучко скочила на мокрий пісок, обернулася до мене, брови, мов воронячі два крила, злетіли угору, й кинула:

— З цим не жартують!

— А я і не жартую...

— Облишмо це.

Більше ми не говорили, і я не заснув тієї ночі аж до ранку. А наступного дня вибрав момент, коли її не було дома, підійшов до батьків і рішуче, майже суворо промовив:

— Прошу вас, Никоне Сидоровичу, і вас, Олено Степанівно, віддати за мене Дарину.

Вони не здивувались, певно, чекали від мене цього вже давно, бо що-що, а любов ще нікому не вдалося приховати від сторонніх, а вони ж не сторонні, вони її батьки.

— Чому ти у нас питаєш? — здивувався Никін Сидорович.— Ти у Дарини попитай.

— Звертаюсь до вас, бо вважаю, що в першу чергу про це повинні знати батьки, якби мої батьки були живі... — щось стислось у мене в горлі, і я замовк.

— Та воно-то так... — якось ніяково почав батько, але тут у розмову втрутилась мати.

— Я згодна, хлопець ти чесний, не питущий, роботящий, а Дарина тебе любить, я ж бачу, то про що тут балакати, Никоне, чи не так?

— Та воно-то так... — знову почав Никін Сидорович, проте мати не дала йому договорити.

— А коли так, то це діло треба замочити. — Вона витягла зі своєї схованки пляшку горілки й стала розливати по чарках. Наступного дня вже все село знало, що Дарина Миронюк іде за Івана Матвієнка, тобто за мене. Весілля справили, як і годиться: гучно й весело. І зажили ми з Дариною щасливо. І що б там не говорили затяті холостяки про вільне своє життя, але справжнє щастя для мене — тільки у сімейному житті. Переїхали ми з Дариною в місто, а скоро й синок у нас народився. Назвали ми його Петром.

І покотилися, попливли мої роки щасливого життя з Дариною. Став я забувати про ту страшну примару. І коди вряди-годи згадував, то думав — а чи не наснилося те все мені?

Ні, не наснилося, на превеликий мій жаль. Не наснилося. Бо якось воно вже так створено, можливо, навіть самою природою, що сьогодення і майбуття випливають із нашого минулого, і ми негодні викреслити чи забути його, як би того не хотіли. Марно. Все одно в один прекрасний день чи вечір прийде воно і постукає до нас у двері. І не відчинити йому, не впустити його буде неможливо. Але про все по порядку.

Жили ми щасливо. А у щасті та злагоді швидко літа минають, не встигнеш озирнутись, а ти вже не просто Ваня, а Іван Гордійович, і скроні у тебе посивіли, і зморшки біля

очей з'явились, і кремезним став, а синок мій Петро вигнався угору, мов той дубок молоденький. Школу закінчив, армію відслужив. А після армії подався до Києва працювати на будівництві. Вони саме тоді Оболонь зводили. А що ж йому тут, у нашій глухомані, робити, вирішили ми з Дариною, нехай уже самі тихо віку свого доживатимемо, а молодим... Правда, він у нас хлопець слухняний, не розбещений, як інші. Ми його не балували, хоч матеріально були забезпечені, заробляв я добре, та й на Дошці пошани моє фото весь час висіло. Все у нас було: і хліб, і до хліба. Не забував нас синок, час від часу приїжджав до старих, ще й подарунки привозив, гріх на хлопця жалуватись.

От одного разу, коли він приїхав додому в гості, помітили ми з Дариною, що він ніби весь ізсередини світиться. Зрозуміли все одразу: закохався хлопець. Але ж сумніви нас точать: у кого, що вона за людина? Там, у Києві, всякі є, це не те що в селі — всі на виду. А там у таку історію, не дай Боже, можна влипнути, що хай йому грець.

З одного боку, воно й добре — одружиться, стане солідним, по всяких там компаніях швендяти перестане, онуків нам на радість приведе коли-небудь. А з іншого — словом, вирішили ми з дружиною якось делікатно випитати що-небудь у Петра. Сидимо, вечеряємо, а Дарина й почала:

— Петрику, — вона так з дитинства його називає.

— Що, мамо?

— Шо ж ти нам нічого не розказуєш?

— Про що? — а сам почервонів, сором'язливий він у нас, як дівчина.

— Про свою наречену, як її звати, чи скоро весілля надумали справляти?

Петро відкашлявся, бо мало не подавився смаженою качкою. Дарина завжди готувала смачно, а як син приїжджав додому, то все найкраще на стіл виставлялось, нічого ми для рідної дитини не шкодували.

— Звуть її Оленкою, вчиться у педінституті, живуть вони з мамою скромно, батька свого не пам'ятає, бо загинув, коли вона була ще немовлям. А мати у неї вчителька, українську мову викладає у школі, — почав розповідати син.

— Як це загинув? — не зрозумів я. — У мирний час... і загинув?

— Так, загинув, — ствердив Петро. — І Оленці боляче про те згадувати, отож я прошу, коли вона приїде, щоб і ви не згадували.

— Добре, не буду, — погодився я, а в самого якийсь сумнів усередині заворушився: загинув у мирний час...

Коли Петро поїхав, ми довго обговорювали ситуацію, що склалася. Вирішили допомогти молодим грошима. Та й у село Никону Сидоровичу та Олені Степанівні написали, що онук їхній надумав женитися. Старі дуже зраділи тому й наполягали, щоб весілля, як і ми колись, неодмінно гуляли в селі, бо що ж воно за весілля буде у тому Києві, у кафе чи ресторані? Але молодята вирішили по-своєму, гулятимуть у ресторані. Дід з бабою зажурилися, але смажене порося на весілля привезти з села пообіцяли. А через якийсь час Петро зателефонував мені на автобазу, щоб приїхала мати і трохи допомогла, бо дещо перед весіллям треба закупити.

Я щедро забезпечив Дарину грошима, і вона поїхала у Київ. Пробула там тиждень, повернулася щаслива і збуджена. Ніяк не могла нахвалитися Оленкою та її мамою. Вродлива, скромна, а головне — не вживає косметики. Кращої невістки й бажати нічого. А про її матір-вчительку Дарина розповіла сумну історію: сваха виростила дочку сама, важко було бідоласі поставити дочку на ноги без чоловіка, якого вбили п'яним у Пушкінському парку...

— Як убили? — перепитав я й відчув, як усередині все похолонуло.

— Так, убили, — відповіла Дарина, — і, глянувши на мене, тривожно додала: — А ти чого так зблід, Іване, адже це нас не стосується, чи не так?

— Авжеж, авжеж...

— Він загинув у п'яній бійці, непутьовий був, пив, бешкетував, бив дружину. Але вона дочці нічого про те не розповіла, то ж її батько, рятуючи людей, загинув як герой. Ти ж гляди, як приїде Оленка, не проговорись. Але, Іване, що з тобою, чого це так на тебе вплинуло?

— Та так, нічого, щось кепсько себе почуваю, — відповів я. — Піду ляжу, відпочину трохи.

Я ліг на тахту і заплющив очі. І переді мною, в моїй уяві з неймовірною силою яскраво постав той вечір, і кров, і волосся, змочене у крові, і його скляне око...

— За що, за що?!! — мало не вголос простогнав я.— За що ти так караєш мене, доле, хіба мало я спокутував і життям, і працею?

Хіба не намагався забути все те, гнав від себе ті спогади. Істинно люди кажуть: біда одна не приходить... Наступного дня на нашу автобазу прийшов лист, і диспетчер, що видавав мені дорожній лист, вручив листа й, підморгнувши по-змовницьвому, пожартував:

— Гляди, Гордійовичу, бо дружині донесу. Лист тобі від жінки. Я глянув на зворотну адресу, там було підписано: "Ельвіра". Он воно що — нагадала, значить, про себе. Що ж вона тепер хоче від мене. Стільки років минуло... Я поклав листа до кишені, не наважуючись розпечатати конверта і прочитати його. Ось вона та страшна волохата примара, знову висунула свою звірячу мордочку, і зуби показує, і регочеться наді мною. За що, за що ти караєш мене, за що?!

Нарешті я зважився прочитати листа. Ось що в ньому було написано. "Здрастуй, дорогий Ваня! В "Робітничій газеті" випадково побачила на першій сторінці твоє фото як передовика виробництва. Побачила — і серце моє шалено забилося, сплив у пам'яті й бузок, і дощ, і жасмин. Боже! Які молоді ми були, як співається у пісні, і які наївні. Минуло більше двадцяти років, а я все ще не можу забути ні ту весну, ні першу любов, ні той страшний вечір, що так безжально розлучив нас. Не знаю, як ти, а я часто згадую про те, і в пам'яті моїй спливає весь той жах... Ваню, я рада за тебе, що ти знайшов своє щастя, про яке мріяв усе життя, у провінції. У мене все склалося набагато складніше і драматичніше. Коли після того пам'ятного для нас обох вечора я трохи прийшла до тями, то подумала, що з тобою розірвано раз і назавжди. Треба було влаштовувати своє особисте життя, і я вийшла заміж. Прожила кілька років з чоловіком, який мене дуже любив і поважав, але... несповідимі путі Господні — ми з ним розійшлися. Тепер я живу одна, так мені краще — ніхто не докучає незаштопаними шкарпетками та недовареними буряками в борщі, і я нічого ні від кого не

вимагаю. З автобази давно пішла, негоже порядній і такій вродливій жінці, якою я тоді була, якшатися з шоферами. Знайшла собі роботу за уподобанням, тепер працюю офіціанткою у столичному ресторані "Метро". Все у мене є. Єдиний недолік, що живу тепер далеченько від своєї роботи. Тому, щоб не душитися ранком у переповненому міському транспорті, я вирішила придбати собі машину. Та річ у тому, що на машину грошей не вистачає, отож я хочу, щоб ти негайно (слово "негайно" було кілька разів підкреслено) вислав мені гроші телеграфом. Адресу пишу нижче. Якщо ти раптом відмовишся це зробити, тоді вибач: я сповіщу прокурора міста про той далекий вечір у Пушкінському парку, напишу листа на твою роботу, нехай усі знають, що за людина криється під личиною передовика. Оповіщу і твою сім'ю, а головне — син дізнається всю правду про свого батька, а це було б зараз зовсім недоречно, бо він, як я знаю, надумав женитися і своє весілля хоче справити в нашому ресторані. Коли я приймала замовлення, то поцікавилась, чи Іван Гордійович Матвієнко, часом, не його батько? Коли б ти бачив, якою радістю світилося його обличчя, коли він почув, що я знаю тебе. І який би він став зажурений, коли б дізнався всю правду. Я розумію — діти ні в чому не винні, вони не мусять відповідаги за ганебні вчинки своїх батьків, це ми, ми їх підставляємо під удари долі всіма своїми помислами і діями, і хочуть вони того чи ні, а мусять нести не тільки свій, а ще й наш хрест, бо ми — це до деякої міри вони, ми підемо з життя, а вони залишаться. І залишиться не тільки з тими хромосомами, що одержали у спадок від нас, а й із нашими гріхами. Так, так, у спадок ми їм передаємо не тільки свій досвід, любов і гроші, ми передаємо ще й свої гріхи. Отож спокутувати, коли нас не стане, будуть вони, але то буде, коли нас не стане, і ми не знаємо — проклянуть чи похвалять вони нас, чи впаде їхня пекуча сльоза на нашу могилу. Ми негодні того передбачити, бо коли вони стануть такими, як ми зараз, а нас уже не буде з ними, вони по-іншому, з висоти вже свого життєвого досвіду невпереджено, якщо вистачить у них совісті й глузду, нас судитимуть. Але то буде потім, а зараз... Ще є час, щоб якоюсь мірою виправити свої помилки і спокутувати свої гріхи.

Ваню! Я тебе дуже прошу, не роби дурниць і не став під удар своїх близьких, вони того не заслуговують, як на мене. Я бачила твого сина, це чесний відкритий хлопець, з нього має вирости хороша людина. У всякому випадку, краща, ніж ми з тобою. Хоч ми не зовсім винні у тому, що з нами відбулося і відбувається за нашого життя під час такого недовгого нашого перебування на цій прекрасній землі, адже всім так хочеться щастя. І кожен своєю і тільки своєю дорогою іде до цього щастя. А щастя наших дітей для нас дорожче за власне, бо ми вже потроху сходимо і покидаємо пароплав нашого життя, а вони з радістю і надією хочуть якнайшвидше зійти на палубу того оманливого білого пароплава. Не будемо заважити їм у тому, нехай вони без нашої допомоги втрачають власні ілюзії свого життя, а ми, як зможемо, будемо їх від того оберігати. Чи не так, Ваню? Всі ми чимось завинили одне перед одним, отож не моя вина, що нині мені знадобилися гроші. І не твоя у тому вина, що сталось у той вечір. Отож ми обоє рябоє, чи то пак — невинні. А краще сказати: без вини винні. То навіщо ж нівечити те, що є, що так важко ми створили своїми руками. Не барись із грошима, Ваню, коли не хочеш зламати своє життя. З найкращими побажаннями і привітом, Ельвіра".

— Сука... — вирвалося зсередини. — Сука... — повторив я.

І все це зараз, коли Петро жениться... До того ж жениться на дочці убитого мною її батька... Боже! Що ж це робиться... А коли Ельвіра і про це знає? Вона така прожога, що все винюхає, як схоче. Отож негайно до Києва, негайно. Може, як-небудь улаштую справу, головне — Ельвіра, як її уговорити, як? Я не спав усю ніч, а на ранок зібрався і, не зважаючи на збентеження та розпитування Дарини, негайно виїхав до Києва.

У Києві на вокзалі взяв таксі й подався до Ельвіри за вказаною адресою. Вона сама відчинила двері, привітно посміхаючись.

— Заходь, Ваню, заходь — гостем будеш!

Я пройшов до кімнати. Все тут блищало й сліпило очі імпортом та закордоном. І меблі, й відеоапарагура, і кольоровий телевізор, і книжки. А до чого тут книжки, здивувався. Вона перехопила мій погляд.

— Дивуєшся, яка у мене шикарна бібліотека? Так, так, ти маєш рацію, я їх майже не читаю, так намотаєшся у тому ресторані, що не до книжок. Навіщо я збираю? Всі зараз збирають: так модно.

Ельвіра намагалася бути як усі. Не відставати від отари. Як усі!

Я ще раз глянув на цю немолоду огрядну жінку, яку колись так палко любив, принаймі так мені здавалось, і чого тільки не приверзеться замолоду.

Переді мною сиділа така прожога, пальця до її рота не клади. Свого не випустить і чуже підніме, не засоромиться. Свій шрам на щоці вона намагалася затулити пасмами білого фарбованого волосся, і це їй майже вдавалося. Його майже не було видно, але я знав, що він є, і їй, як і Міледі, нікуди від нього, від свого минулого, не дітися. Та хіба тільки їй? А мені? Я сидів, а в моїй голові крутилося безліч варіантів, як вийти зі скрутного становища, я їх відкидав один за одним і нічого негоден був путнього знайти.

— Може, вип'єш чого? Закусиш, ти ж з дороги,— запропонувала Ельвіра.

— Дякую, я не п'ю, — відмовився.

— Так, так, я забула, — посміхнулася вона. — Скільки років минуло, хіба про все згадаєш...

— Ельвіро... — почав я, і голос мій зірвався.

— Що, Ваню? — незворушно, майже ласкаво запитала вона, наче мова йшла про щось таке буденне, що на нього і звертати уваги не варто.

— Я отримав твого листа, Ельвіро, — трохи опанувавши себе, проказав я.

Вона зручно вмостилася навпроти і запитала:

— Ну, і як? Ти все зважив, перш ніж дати остаточну відповідь?

— Зважив, Ельвіро.

— Ну, от і добре. Думаю, ми порозуміємося.

— Я згоден, — опустив голову.

— Я так і знала, ти завжди був розумний і розсудливий, Ваню, певно, тепер тебе там, на автобазі, всі Гордійовичем звуть, ти такий солідний став,— посміхнулась незлобливо вона.

Є люди, які так вправно і так блискуче грають у житті, що важко буває визначити, чи вірять вони самі у свої ролі. Я, коли поспішав до Ельвіри, бачив перед очима нелюдську потвору, яка з таким холодним цинізмом намагається обібрати свого близького. Але, як тільки переступив поріг її квартири, мою агресію мов вітром видуло. Мене зустріла привітна, ласкава жінка, яка всією своєю поведінкою, кожним словом і жестом підкреслювала, що, крім добра, вона мені нічого поганого не бажає. У неї і в думках нічого такого не було й бути не могло. Вона мене обеззброїла своєю поведінкою, і я не знав, про що і як тепер мені говорити з нею.

— Я згоден, — ще раз повторив я.

— І привіз гроші з собою? — ласкаво усміхаючись, поцікавилась вона, наче мова йшла не про тисячі, а про кіло помідорів чи огірків.

— Ні, Ельвіро, на жаль, я не привіз.

Вона спохмурніла.

— Що ж нам тепер робити? — запитала, натиснувши на слові "нам". — Адже я ясно про все тобі написала, можливо, ти чогось не зрозумів чи не хотів зрозуміти... — Вона нахабно дивилася усміхнено на мене, і та посмішка нагадала мені моє дитинство, коли я вступився за свого друга Мишка у школі, а той, хто бив Мишка, привів із собою блатного хлопця, який був старший і дужчий за мене, і з холоднокровним цинізмом, усміхаючись такою ж посмішкою, як Ельвіра, вдарив мене кістлявим кулавом межи очі в обличчя, і я ударився головою об кам'яну стіну. Він стояв, посміхався, бив мене кулаками в обличчя, ласкаво при тому примовляв: "Ну, що ти, ну навіщо ти так обіжаєш мене, не бий мене, я ніколи більше не буду". І гамселив щосили в обличчя. Я боляче бився об стіну, а він, улесливо посміхаючись, просив у мене вибачення, немов то я бив його. Той блатак був садистом.

Той неприкритий цинізм глибово вразив мою дитячу душу. Своєю якоюсь нелюдською підлістю і знущанням. До того й після того я багато бився з однолітками. Били мене жорстоко. Навіть одного разу голову кастетом пробили. Часом бив я. Але ніколи я не відчував того, що відчував тоді перед тим блатаком.

Отож і зараз, коли переді мною сиділа Ельвіра, я рапгом підсвідомо збагнув сутність ситуації і пожалкував, що поспішав до неї, маючи якусь надію. Ні, вона свого не випустить. Не з тих, хго пускає мимо щасливі випадки й нагоди, нехай навіть на чужому горі. Для таких людей немає моральних перестороги у житті, вони йдуть напролом. О, то страшні люди. Під час війни стають або зрадниками, або ж мародерами. Пригадуєте картину Верещагіна, де мародери знімають з убитих солдатів чоботи та одяг?

Пересиливши себе, зробив ще одну спробу.

— Я згоден виплачувати тобі частинами, але у сина весілля... і гроші...

— Всім потрібні, ти хочеш сказати? — хижо посміхнулась вона. — Звичайно, таке се-ля-ві, як кажуть французи.

— Ельвіро....

— Ну, от що, — перебила вона мене. — Даю тобі десять днів на роздуми. Не дістанеш за цей час грошей, тоді не осуди, як кажуть. Я продумала все до найменших дрібниць, навіть на той випадок, коли б ти раптом надумав убити й мене. Я написала листа прокурору, якого доручила вірній людині. І на випадок моєї смерті... ти зрозумів, я думаю. Та, врешті-решт, ці тисячі не така вже й сума, щоб калічити життя собі і своїм...

— Досить! — грізно промовив я. — Я все зрозумів. Я йду... — підвівся я.

— Що ж ти вирішив? — кинула вона мені услід.

Я обернувся. Ельвіра стояла і посміхалась. І була та посмішка гидка й страшна.

— Намагатимусь десь дістати гроші...

— Правильно, Ваню, правильно. Я чекатиму ще десять днів.

Я вийшов на вулицю. Світило сонце, а на душі було так тоскно і бентежно. Де, де взяти ті прокляті гроші? Їхати додому і в усьому признатися Дарині? Не чужа, повинна все зрозуміти. Зрозуміти, можливо, й зрозуміє, а чи простить? І врешті-решт, де моя чоловіча гідність? Ні, треба лишитися на кілька днів у Києві, відшукаю знайомих хлопців, світ не без добрих людей, може, хто й виручить, позичить гроші. Може, повірять. Повинні повірити. Я поверну їм, неодмінно поверну, адже я не шудер, не брехун і не фігляр.

ЗНОВУ ЕЛЬВІРА

— Чому так уперто мовчить Іван Матвієнко? — запитав я Очерета.

— На автобазі, на якій нині працює Магвієнко, — відповів Очерет, — його характеризують з найкращого боку: передовик, багато років на Дошці пошани висить його фотократка. Відмінний виробничник, не п'є і не палить, наставник молоді. Словом, не людина — ідеал, на який треба рівнятися!

Я похитав головою.

— І ще одна деталь: кілька днів тому на автобазу з Києва прийшов лист Матвієнку від якоїсь жінки. Диспетчер мене просив не розказувати його дружині, але він упевнений, що лист надійшов від жінки, бо хоч прізвище на конверті було незрозумілим, а от ім'я він запам'ятав: "Ельвіра".

— Знову Ельвіра? — вихопилось у мене. — Більш нічого цікавого про Матвієнка не довідався?

— Чому ж? Збирається його син Петро одружитися на дівчині Олі, яка проживає і вчиться у Києві, а прізвище її — Небаронова.

— Дочка рецидивіста Миколи Небаронова? Кличка Шапочка, якого двадцять років тому, п'яного, убили в Пушкінському парку?

— Так, це той. Я зустрівся з матір'ю Олі, вона працює вчителькою. Слізно просила і молила, щоб я нічого не розповідав дочці про батька, бо існує у їхній сім'ї легенда, що її батько загинув на заводі від вибуху, рятуючи людей. Що ти на це скажеш?

— Брехня заради... спасіння душі... Важко зараз щонебудь сказати, але, може, й справді треба поки що утриматися від правди. А прізвище Небаронов ні про що не нагадує? — запитав я.

— Ну, чому ж, — посміхнувся Очерет, зрозумівши мене. — Лідія Карлівна Небаронова, дочка професора Басаврюгова, який безслідно пропав багато років тому, повертаючись із геологічної експедиції. Здається, тоді разом із професором пропали дуже цінні речі, знайдені ним у скіфському кургані поблизу Ольвії: золотий шолом грецької бо-

гині Афродіти та арабська ваза, яку ми знайшли у квартирі антиквара Моріна.

— А що з цього приводу думає дружина вбитого антиквара?

— Нічого. Адже останнім часом, як тобі відомо, Ян Морін залишив сім'ю, збудував собі двокімнатну кооперативну квартиру на Виноградарі й займався йогою чи ще чимось у тому плані. А Лідія Карлівна Басаврюгова була однією з активних членів гуртка Моріна, але про нього та про свою роль у тому гуртку розповідати не хоче. Певно, має на те вагомі причини.

— А про вазу, про арабсьву вазу ти у неї питав? Чи знала вона про неї до вбиства Моріна? — Очі Очерета засвітилися цівавістю,

— Виявляється, дізналася вона про ту вазу зовсім випадково, і, як стверджує, відвідувала гурток антиквара не заради любові до містики, а виключно через те, що їй хотілося хоч трохи довідатися про ту вазу, а якщо пощастить, то й про батька. Та смерть антиквара сплутала всі карти, до того ж, як нам відомо, з його квартири безслідно зникла і та ваза. А ще нам відомо, що чоловік Лідії Карлівни Небаронов Борис Григорович...

БОГ СТВОРИВ ЄВУ

Я і сам не знаю, чому до моєї свідомості так запали слова мого старшого брата Миколи, коли він розповів мені, як він разом з Принцем убивав її батька. Я навіть уявив собі, як старий професор стоїть перед ним на колінах і шепоче: “Я вас дуже прошу, я молю вас... не вбивайте мне... не вбивайте мене... не вбивайте! Моя дочка... моя Лідочка... що з нею буде... як же вона... житиме без мене?!” І професор плакав, як мала дитина.

Можливо, з цікавості, а можливо, ще чомусь, я вирішив розшукати дочку професора Басаврюгова і хоч глянути на неї. Підсвідомо я прагнув тієї зустрічі.

Коли я дізнався, що Ліда після закінчення консерваторії працює акомпаніатором при Будинку культури, став

думати над тим, як мені зустрітися з нею, який знайти привід. Співати я не вмію, тобто співаю, звичайно, як усі. Особливо люблю під гітару, щоб душа щеміла й пекучі сльози котилися по щоці, хоч я ніколи не плакав, коли співав, бо я людина не сентиментальна. І зовнішність у мене зовсім, як я гадаю, не аристократична. Хіба справжній артист такий повинен бути? І хоч скільки я думав, не міг надумати нічого ліпшого, як заявитися на ту вокальну студію і сказати, що я хочу вчитися співати. Я передбачав і уявляв собі, як вони почнуть мене екзаменувати, ладен був провалитись у пекло, але ж я повинен побачити її.

Заняття вокальної студії у Будинку культури будівельників починалось о вісімнадцятій годині. Я прийшов трохи раніше, довго стояв біля входу, палив, нервував, пильно придивляючись до тих, хто входив усередину. Особливо звертав увагу на молодих дівчат, намагаючись уявити собі її, Ліду, або ж Лідію Карлівну, як офіційно маю тепер її називати. Але я так і не встеріг її. Можливо, а скоріше за все так воно й було, вона пройшла, коли я ходив до магазину, що був поруч, за сигаретами.

Глянув на годинника, стрілка поповзла на сьому. Зважився. Зайшов усередину, запитав чергову, привітну сиву жінку, в якій аудиторії відбувається заняття вокальної студії.

— У тридцять четвертій кімнаті, — відповіла стара, посміхнулася і вказала рукою, куди мені потрібно йти.

Я пішов по коридору. Біля дверей аудиторій, де йшли заняття з балету, гри на баяні та фортепіано, сиділи люди і, тримаючи в руках одежу своїх дітей чи внуків, терпляче чекали на своїх чад. Біля тридцять четвертої кімнати я зупинився і почув, як високий жіночий голос натужно виводить: а-о-у-е, а-о-у-е-і, а-о-у-е-і.

— Наталочко, — почулося з-за дверей.— Не думай про високі ноти. Спокійно. Наче ти позіхаєш: а-о-у-е-і, а-о-у-е-і, — тепер ноти виводив уже інший, більш міцний і досконалий жіночий голос.

Я здогадався, що це керівник показує, як треба брати ноти.

— Спробуємо ще раз, Наталочко, прошу, — долинуло до мене через двері.

І знов залунало: а-о-у-е-і, а-о-у-е-і...

Дочекався, поки ті звуки припинилися. Тихо постукав у двері і, ледь-ледь прочинивши їх, запитав: “Можна?”

— Будь ласка! Заходьте, — почув я, а тепер уже побачив огрядну тлусту вже немолоду брюнетку в чорному платті, певно, щоб якось зменшити свою повноту, з яскраво-червоними фарбованими губами.

Світлана Іванівна, так звали керівника вокальної студії, привітно до мене всміхнулась і запитала.

— Ви до нас? Співаєте? Який у вас голос?

Від хвилювання мій голос зовсім кудись зник, і я тихо не то прошепотів, не то прохрипів:

— Я не знаю... у мене зовсім немає голосу...

Акомпаніатор, а це й була Ліда, вродлива блондинка з високою зачіскою та зеленими, як мені здалося годі, очима, дивилася з цікавістю на мене і теж посміхалась. Як я собі не намагався уявити Ліду, але ніколи не думав і не гадав, що вона така вродлива. То була справжня красуня: висока, струнка, з гордою поставою. До того ж — дуже ефектна особа. Хто-хто, а такі знають собі ціну. Можливо, вони навіть дещо її перебільшують. Це можливо, але щоб недооцінювати себе — такого з ними ніколи не трапляється.

Те, що Ліда була гарна, мене приємно вразило, навіть залоскотало під ложечкою, але й разом із тим засмутило. А якщо вона вже одружена або до нестями закохана в якого-небудь піжона? Так воно в принципі й було, але про все по порядку.

— Не ніяковійте, проходьте, сідайте. Ми й вас послухаємо, але трохи пізніше, а зараз, Наталочко, давай ще раз, — звернулася Світлана Іванівна до вже немолодої особи в сірому платті з золотистими зблисками і білим комірцем. — Не думай про високі ноти, забудь, що ти на них ідеш. Ну, Лідусю, прошу.

І знову линуло.

— А-о-у-е-і, а-у-о-е-і...

— А тепер перейдемо на стакато, — сказала Світлана Іванівна.

І Наталочка, якій уже давно перевалило за сорок, почала:

— Ду-ду-ду-ду, ду-ду-ду-ду-ду, ду-ду-ду-ду!

Трохи оговтавшись, я став тихенько роздивлятися. Звичайно, мене найбільше цікавила Ліда. Ах, як вона сидить біля піаніно, як прогнулась, які плавні рухи, а які у неї руки, а шия... збожеволіти можна. За один поцілунок у цю дивовижну шию можна віддати все на світі. І тільки-но я перейшов від шиї до... як Світлана Іванівна звернулася до мене.

— Пробачте, як вас звати?

Я здригнувся, здогадуючись, що це до мене.

— Небаронов, Борис Григорович, — похмуро відповів я.

Світлана Іванівна розпливлась у широкій привітній посмішці, ніби вона почула, що перед нею не я, а — Маріо Ланца!

— Ой, який ви смішний, — весело вела товстуха, — і чого ви так ніяковієте, тут усі свої, правда, Наталочко?

— Авжеж, — відповіла Наталочка, кинувши на мене оком, немов перед нею був не я, а каракулева шуба.

— А це Лідуся, наш акомпаніатор, — щебетала Світлана Іванівна.

Лідуся зашарілася.

“Дивись ти, вона вміє соромитись”, — подумав я.

— Борисе Григоровичу, або просто — Боря, ви не проти, якщо я буду називати вас просто Борею? — весело розтягуючи слова, вела Світлана Іванівна.

Я на знак згоди похитав головою.

— Що ж ви нам проспіваєте? У вас є ноти?

Звичайно, у мене ніяких нотних знаків із собою не було, бо я мав зовсім іншу мету, коли йшов сюди.

Я знов, тепер уже заперечливо, похитав головою.

— Борю, будь ласка, підійдіть до мене. Не бійтеся, я вас не з’їм!— весело розсміялася Світлана Іванівна зі свого дотепу. — Станьте тут і скажіть нам, що ви будете співати?

Ті пісні, які виконувалися під акомпанемент гітари, і до яких я звик, не підходили. Я був у такому стані, коли вам за умови, що ви ніколи у житті не вчилися співати, раптом запропонували б виконати куплети Ескамільо з “Кармен” або ж арію Герцога з “Ріголетто”. Моє напруження досягло такого максимуму, що на чолі виступив піт. Мене виручила Ліда. Не знаю, чи випадково так сталося, чи навмисно вона почала перебирати клавіші піаніно й тихо наспівувати собі

під ніс: “Вогнів багато золотих на вулицях Саратова...” Я підхопив і собі. Спочатку тихо, а потім все впевненіше та впевненіше сяк-так проспівав один куплет.

— О! — здивовано промовила Світлана Іванівна. — Так у вас — бас! Чи не так, Наталочко?

Наталочка погодилась, а викладач вокалу, хвилину подумавши, засумнівалась.

— А можливо, й драматичний баритон. Але дарма, це з’ясується пізніше. А зараз я вам щось підшукаю ось у цьому збірнику. — Вона взяла до рук збірник і почала гортати. — Ось цю, що співає Вахтанг Кікабідзе: “По аеродрому, по аеродрому, лайнер, мов по долі, перебіг...” Поставила ноти на піаніно, і Ліда заграла.

Ах, як я жалкував, що не вмію так співати, як Джино Бекі або Маріо дель Монако, я б їм показав. А так стій і печи раків! Белькочи щось нерозбірливе у відповідь, хіба ж скажеш правду, що мені триста років снився їхній вокал і Вахтанг Кікабідзе! Хіба ж скажеш, що я лише тому і прийшов сюди, щоб познайомитися з Лідою. Через те так палахкотить моє лице, мої вуха, а їм усім дуже смішно: і чого цей здоровань так ніяковіє, як першокласник?

— Що ви на це скажете? Лідусю? Гляньте на нього! Він дивиться на вас, не відриваючи очей! Він закохався у вас! — прощебетала Світлана Іванівна, певно, у душі шкодуючи, що я закохався в її акомпаніатора, а не в неї саму.

Я відчув, що почервонів так, як ще ніколи у житті не червонів. Я, завжди такий зухвалий і упевнений у собі, почувався таким незахищеним і таким вразливим. Коли б мені раніше хто-небудь сказав про це, я, не вагаючись, відповів би, що це вигадки романіста. А життя не роман, у ньому все відбувається зовсім інакше. Та цього разу я помилився: починався роман мого життя з його дивними перипетіями та драматичними сплетіннями, про які романісту й не снилися, хай навіть то буде сам Оноре де Бальзак, — так думав я, стоячи у тій невеличкій кімнаті перед Лідією Карлівною, або просто Лідою...

Я мучився, що покохав її. Не знаю, чи бачив усі її вади, скоріше духовні, ніж фізичні, бо я (та й не лише я) тоді вважав її неперевершеною красунею і думав, якщо й є жінки

кращі й вродливіші за Ліду, то це десь там, на іншій планеті чи, може, галактиці. Це була саме та жінка, яка йшла вулицею, а на неї озиралися й зупинялися від подиву не лише чоловіки, а й жінки. Я був зачарований нею. Якось так склалося моє життя, що у ньому було все, крім кохання. Були, звичайно, жінки, які подобались мені, яким подобався я, але так захопити мою душу повністю, геть без остачі, таке трапилось зі мною тоді вперше.

Як тільки я прочинив двері і побачив її, щось стислось у душі, боляче і щемливо-тоскно защеміло серце, і я скоріше відчув, ніж зрозумів, що сталося щось неминуче й непоправне. Та я й не хотів і не намагався виправляти становище, в яке потрапив, немов у пастку, розставлену жінкою-красунею.

Я, коли йшов на вокальну студію, мав на увазі лише одне: виконати прохання чи предсмертний наказ її батька, вченого-археолога: не залишити його дочку одну і потурбуватися про неї. Як саме я мав потурбуватися про неї, достеменно про те не знав, але думав, що можу чимось допомогти, в першу чергу, звичайно, грошима, а може, й морально.

Тут треба зробити невеличкий відступ і двома чи трьома словами окреслити, так би мовити, контур моєї душі, маю на увазі мій душевний кодекс, або, якщо хочете, — кодекс джентльмена. Так, так, саме — джентльмена. Якось так сталося, що в дитинстві мною ніхто не займався, ніхто мене не виховував, і ріс я, як трава при канаві. А канава була глибока-глибока. І називалася — життя. Хіба людина може, коли навіть у неї є великий талант, розповісти послідовно і точно, які пристрасті збурюють її свідомість і все єство, передати той емоційно-чуттєвий фон, котрий керує нашими вчинками і приводить до того, що ми підсвідомо, як дотепно зазначив О. Генрі, вибираємо в житті дорогу для себе, з якої потім важко або й зовсім неможливо звернути. Щоб вам хоч трохи стала зрозумілою моя темна душа, до якої зась стороннім любителям копирсатись у ній, я повинен бодай двома-трьома штрихами намітити контур, як формувалася ця душа, ця свідомість, чим живилася, з чого, з якого матеріалу виростала.

Коли сказав, що ріс, мов бур'ян при дорозі, я не помилявся. Бо жили ми після війни на одній із вулиць, що впиралась

у товарну станцію і вважалася майже околицею Києва. Це зараз той район, де я виріс, перетворився на центр.

Отож ранок мого дитинства починався на околиці. А ранок, як вам відомо, ні для кого, ні для якої особливості марно не минає. Він згодом переходить у день, у полудень життя, щоб перейти у сутінки й сховатись у вічній темряві. Але те ми усвідомлюємо тоді, коли сонце нашого життя стоїть навіть не у зеніті, а починає хилитися до обрію. Отоді ми озираємося на свій шлях, на ту дорогу, по якій протупцювали, пробігли босоніж по росі, по своїх найкращих мріях, відчуттях та емоціях. Пробігли щодуху, не озираючись. І зупинилися лише біля криниці мудрості, щоб хоч трохи передихнути та ковтнути спраглою душею. Зупинилися, ковтнули з відра, поставили на цебрини, втерлися й озирнулись. Що ж там лишилося, звідки ми тільки що прибігли? А хіба за курявою, що здійнялась, одразу роздивишся, розгледиш всі ті прямі й криві дороги, всі ті завулки й провулки, по яких бігли й зупинялись? А далі куди йти, адже криниця на перехресті? Підеш прямо, поженуться за тобою всі гріхи, всі страсті-мордасті дитинства і юності. Якщо в личині совісті, а коли в личині кримінального розшуку? Значить, знову доводиться звертати з ширової дороги життя, а куди — ліворуч чи праворуч? І починається казка життя твого, в якій чим далі, тим страшніше. Звертаєш туди, де, як тобі здається, не наздоженуть тебе ні совість, ні кримінальний кодекс (розшук). І біжиш, тікаєш від небезпеки. Часом озираєшся назад. Нікого не видно, ніхто не женеться за тобою. Але чому ж тобі так неспокійно на серці?

А неспокійно тому, що не знаєш, хто вискочить навперейми з першого ж провулка. Провулка життя. І вискочило воно, моє сумління, з першого провулка в образі чарівної жінки Лідії Карлівни. Вискочило й ухопило не за руку, як хапає кримінальний розшук, а за саме серце. Схопило міцно, мов кліщами. І здавило те бідолашне серце, що полохливо тріпотіло та збентежено билось у грудях. І защеміло те серце, завдаючи невимовного солодкого болю усьому тілу, усьому єству.

Часом дивуєшся і запитуєш себе: а хто ж у тому всьому винен? Ти, твої очі чи дорога, по якій ішов? І виходить —

ніхто не винен: ні ти, ні очі, ні дорога. Винне нерозумне серце. Бачили очі, що купували... От, от. Чому ж воно так сталося? Що ти закохався саме в Лідію Карлівну, а не в її керівника Світлану Іванівну чи ще в якусь іншу жінку. Мабуть, доля...

А що воно таке... доля? Я не фаталіст. Навпаки — бився з життям, з його трудногщами до останнього. Ніхто мене не звинуватить у тому, що я — пасував. Якщо й пасував коли-небудь, то тільки на уроках у школі. І все ж таки хтось та проводить ті невидимі лінії й абриси твого життя, по яких ідеш і не можеш звернути вбік.

Скажуть — характер. А що таке характер? Сукупність твоїх навичок і підсвідомих прагнень? А певно, що так. В тому-то й сила, що... підсвідомих. А відкіля ж вони взялися там і осіли у підсвідомості? Гени? Можливо. Тільки я й досі не можу збагнути: чому ми обираємо ту, а не іншу дорогу. А якщо не ми, то хто ж замість нас її обирає. Дорогу, професію, жінку....

Коли я йшов до Будинку культури на вокальну студію, то думав про жінку, як думають про неї тисячі й тисячі чоловіків. Для яких жінка — це дім, сім'я, діти. І підсвідомо, як і кожний чоловік, не хотів попадати у ті хитро розставлені матінкою-природою сіті. Вважав себе дужчим і розумнішим за інших. Вважав, що ця пастка не для мене. Нехай інші, у мене вистачить розуму й сили обійти і цю спокусу життя. Аж ні, не вдалося, не обійшов. Як побачив її...

— Що ж ви нам заспіваєте? — чую я.

Хто це говорить? Світлана Іванівна. Ця тлуста жіночка у чорному платті, яка не проти того, щоб покепкувати чи завести ще одну нікчемну любовну інтрижку у своєму житті, щоб хоч якоюсь мірою компенсувати свою фізичну неповноцінність.

Я стояв і відчував, що мене примушують робити щось таке, чого я не вмію і зовсім того не бажаю. Але що поробиш. І я співав, а вона акомпанувала, посміхалася мені привітно й грала.

І тоді я вперше у житті збагнув, що таке щастя. Це те, чого всі прагнуть. Ось воно, твоє щастя, гляди, не випусти його. Я зараз уже достеменно не пам'ятаю все до подробиць,

що відбувалось у той чарівний вечір. Лишилося відчуття, що ти несподіванно потрапив до водопаду, який несе тебе, перекидаючи й граючись, мов соломинкою, жбурляє, оббиваючи твої боки, й регочеться з тебе своєю пащекою.

Пам'ятаю лише — коли ми вийшли на вулицю, солодко, по-весняному пахли котики на тополях, ніжно світилося блідо-зелене молоде листя дерев. Крізь неонове блідо-голубе світло ліхтарів вечірнього міста ми пішли до тролейбусної зупинки.

Всі разом: Світлана Іванівна, Лідія Карлівна, Наталочка і я.

Сіли на шістнадцятий номер і поїхали. По дорозі Світлана Іванівна та Наталочка зійшли, а ми поїхали далі. Потім поволі йшли вулицею. Крізь темну крону листя каштанів пробивалося мерехтливе світло. Я мовчав, я не знав, про що мені з нею говорити. Про музику? Так я майже нічого не знаю про класичну музику, а про естрадну, певно, їй не цікаво, Я йшов і боявся, що вона запитає мене про що-небудь з моєї професії, адже коли Світлана Іванівна сказала, що вона приймає мене до вокальної студії, я здивувався не менше, якби мені несподівано запропонували стати космонавтом. Звичайно, співають всі. В простому обивательському розумінні цього слова, але мистецтво вокалу вимагає від людини значно більшого. Воно не поступається труднощами в оволодінні ним перед живописом чи іншим видом мистецтва. Отож можете собі уявити, як я здивувався, коли почув, що у мене драматичний баритон приємного тембру. І коли я буду наполегливо оволодівати мистецтвом вокалу, тобто розвиватиму в першу чергу дихання, то зможу досягнути непоганих успіхів. І коли Світлана Іванівна запитала мене про професію, я знітився і збрехав, що я — мистецтвознавець і працюю (де б ви думали?!) — у Музеї українського мистецтва. Це перше, що прийшло мені до голови. Насправді я був лише фотографом і працював при творчому об'єднанні "Художник".

— От я і прийшла,— сказала Ліда і, простягаючи мені на прощання руку, сумно посміхнулася: — До побачення!

— До побачення! — машинально пробурмотів я, тиснучи її тендітну з тонкими пальцями руку.— Коли ми зустрінемось?

Вона подивилась на мене, як на дивака, й відповіла.

— У середу. Адже ви прийдете на заняття, чи не так?

— Авжеж, — відповів я. — Неодмінно прийду, неодмінно.

І лише тепер зрозумів, що й справді питаю про такі дивні речі, адже я тепер повноправний студієць і повинен ходити регулярно на заняття вокальної студії. Кілька хвилин постояв біля парадного, слухаючи, як швидко й дзвінко цокають її каблуки на сходах аж до третього поверху. Потім вона відімкнула двері, до мене долинуло, як вони зачинилися. Я ще трохи постояв, запалив сигарету й рушив Пушкінською вулицею в бік площі Льва Толстого.

Я йшов і думав, що вона зараз робить у своїй затишній двокімнатній квартирі з вікнами на вулицю. Розбирає ноти, п'є чай, вкладається спати чи думає про мене? А якщо так, то що вона може думати? Високий, здоровий, мовчазний, зі шрамом на підборідді. Чорне гладенько зачесане волосся. Сірі холодні очі. Що її може зацікавити у мені? У цій суворій і замкненій у собі особі. Справді, я жив замкнено й відлюдно, на те у мене були поважні причини.

Певно, тішиться ще однією своєю перемогою, ще одним збореним залицяльником. А ти ж що думав, що ти перший такий розумник знайшовся? Краса, як магніт, тягне до себе. Отож скільки їх повинно бути у неї, тих залицяльників! Думаючи про те, я дуже розпалився. Спересердя жбурнув двома пальцями недопалок до урни.

І тут я від несподіванки аж зупинився — а що, як у неї хтось є, конкретний, живий, кого вона палко кохає і мріє вийти за нього заміж? Я мало не повернув назад, щоб побігти і негайно все з'ясувати. Але зупинив себе. Що я — хлопчик? Несолідно. Треба буде якось хитро вивідати у товстухи-солодкоїжки Світлани Іванівни якомога більше про Ліду. І треба ж такому трапитись — знов закохався, як тоді в дитинстві, у жінку з таким самим ім'ям — Ліда. Тільки то була Ліда Яриніна, дочка генерала, що вчилася в тридцять п'ятій школі. Я був такий закоханий у неї, що годинами простоював під її балконом на Червоноармійській вулиці біля кінотеатру імені Ватутіна. Та Ліда була зовсім не схожа на цю. Невисокого зросту, темна шатенка, кругловида, з карими очима, вона тоді здавалася мені найдовершенішою істотою

у світі. Я переболів тим коханням, як якоюсь дитячою хворобою, і тепер згадую про нього з легкою іронією.

Непомітно для себе минув кілька кварталів і за півгодини був у себе вдома. Довго, майже до самого ранку, не міг заснути.

Моє життя так круто і так несподівано тоді змінилося, що якби мені хто-небудь сказав, яким я стану, що почну відчувати і як по-новому мислити, я б нізащо у те не повірив. Я не лише ходив на вокальну студію, купував у магазині ноти й співав, я почав відвідувати книгарні, купувати книги з образотворчого мистецтва і несамовито їх поглинати. Читав про життя художників, яким воно видавалося захоплюючим, важким і часто-густо трагічним. Чому, — запитував я себе, — чому в геніїв так немилосердно воно складається? Рембрандт, Ван-Гог, Ель-Греко! Мені почало здаватися, що я живу їхнім болем, відчуваю їхні турботи й радощі, а головне — мислю зовсім інакше. Що з людиною може зробити любов!

Любов... любов... Я не звертав жодної уваги на кепкування товстухи Світлани Іванівни, я намагався проникнути у внутрішній світ Ліди й відповісти на одне з болючих для мене запитань: чим вона живе, як мислить, що відчуває? Мені неодмінно треба було дотягтися до неї, до її духовного рівня, адже я так багато загубив часу. Як його надолужити і наздогнати?

Часом мені здавалося, що ми з Лідією Карлівною граємо у якусь захоплюючу гру, яка не має ні кінця, ні початку. Початок все ж таки був, це трапилось тоді, коли я переступив поріг тридцять четвертої кімнати і вперше її побачив. Вона зрозуміла, що має наді мною таку величезну владу, й тішилась тим, часом, як нерозумне мале дитя, завдаючи мені нестерпного болю. Вона боялася віддатися своїм почуттям і з міщанською обережністю торувала чи хотіла проторувати стежку до кратера вулкана, але хіба є така безпечна стежка на шляху до кратера моїх почуттів, і хто може видати індульгенцію про безпеку та душевний комфорт, хто може запалити на тому тернистому шляху зелене світло.

Лідія Карлівна була людина розсудлива, певно, як і її батько. Не могла вона не бачити, що гроші у мене водились,

а вона заробляла занадто мало, тих грошей, що вона заробляла, могло вистачити хіба що на омлет та на парфуми, а з її вродою і запитами потрібні були дорогі сукні, модні меблі, вишукані парфуми, все, що потрібно вродливій жінці, яка звикла зі всіма злегка кокетувати і вражати всіх своєю красою.

Я відчував усім своїм єством, що вона від мене щось приховує, що поміж нас стоїть ще хтось третій, невидимий. Спочатку я думав, що її відчужує від мене моя неосвіченість і груба сила, моя сувора натура — адже життя не привчило мене до сентиментів.

Ще не знаючи нічого про нього, ніколи його не бачивши, я ревнував до нестями, до безумства. Вона мовчала, а я не наважувався у неї про нього запитати, але інтуїтивно вгадував, відчував, що ми стоїмо, принаймні у її сприйнятті, на двох різних площинах: він вище, я нижче, бо добре розумів, що жінки оцінюють нас своїми, притаманними лише їм мірками.

Як же виміряла вона мою вагу соціальну та духовну і на яку полицю, мов книжку, поставила? Переді мною була не просто жінка, хай і дуже вродлива, — то був свого роду лічильник, що, раз зваживши, з безжальною впевненістю у своїй правоті розподіляє людей, як чоловіків так і жінок, за рангами.

У ній мене вражало все: і рівний, тонкий майже класичний ніс. Я говорю "майже", бо він, і я вважав те за щастя, не був класичний у повному розумінні того слова, як розуміли красу стародавні елліни, він був витонченіший і досконаліший, ніж ніс Венери чи Афродіти. Витончений овал її видовженого обличчя завершував своєю дивовижною гармонією. В міру повні рожеві губи, що так зваблива вміли кокетувати, а вухо — ніжне, тонке, на яке спадають локони її волосся. Додайте до всього цього зелені котячі очі з бісиками внутрішнього зухвальства — і ви матимете майже точний портрет цього — як я тоді думав, та що там думав, я був глибоко у тому переконаний — неземного створіння.

Але як я помилявся! Створіння було абсолютно земне, і, як я згодом у тому переконався, аж занадто.

Вона гралася зі мною, як кицька з мишкою, адже це так приємно: мати над кимось, до того ж дуже сильним, таку

незаперечну владу. Якось, коли я проводжав її після занять студії додому, вона, немов між іншим, заявила:

— Ми, жінки, на все, і на вас чоловіків, дивимося через призму своїх почуттів. Ви, чоловіки, живете розумом, а ми — почуттями. Не заперечуйте, дайте мені висловити свою думку.

— Ви на все дивитесь крізь призму кохання, — вставив я.

— Ні, крізь почуття, — заперечила вона. — І ті почуття набирають у нашій свідомості найдивовижніших форм, відтінків та своїх виявів. Ви, чоловіки, духовно багаті, але ми, жінки, тонше відчуваємо світ і любов. Так, так, саме любов! У вас, чоловіків, багато пристрасті, вона б'є ключем, змушуючи нас, бідолашних жінок, коритися вашій волі. Згадайте Шекспіра, його Катаріну, як тонко почуває ця жінка, і який грубіян той Петруччіо! Ви зараз подумали, що я манірна. Ні, ні, не заперечуйте, я читаю найпотаємніші порухи вашої не лише свідомості, а й підсвідомості.

— Он як? — посміхнувся я.

— А ви як гадали? Так-от, про почуття. Ми, жінки, хоч як це прозвучить парадоксально, не створили в музиці того, що створили такі генії, як Бетховен, Бах, Шопен. Але так, як відчуваємо музику ми, вам, чоловікам, і не снилось. Чим ви слухаєте музику? — запитала вона мене, лукаво посміхаючись. — Вухами — чим же ще?

Я похитав головою.

— А ми, можу з певністю сказати про себе, відчуваємо музику кожною клітиною свого єства. От тому чоловіки — гіганти, вони — великі, а ми, жінки — неосяжні, й вам ніколи не збагнути нас, ми для вас — сфінкси! Так, так, сфінкси! Мовчазні, як кішки, що мурчать та лащаться, і такі ж — незбагненні, як сфінкси, бо ми — всеосяжні. Ми стоїмо ближче до природи, ніж ви. Природа — завжди загадка. Жінка, як її найвитонченіша частка, теж. Вам наші вчинки здаються алогічними, несподіваними. Ви — реалісти, і тому ви для нас не несете у собі ніяких несподіванок чи таємниць.

"От тобі й маєш, — подумав я. — Ніяких несподіванок і таємниць. Кокетує вона чи говорить правду? І взагалі, я не можу збагнути, коли вона кокетує своїм інтелектуалізмом, а коли говорить правду. І чи збагну я коли-небудь все це?"

Демонструвати свій інтелектуалізм стало для неї звичкою, але й я не стояв на місці, мій шалений прогрес, моє надлюдське прагнення до культури, до знань, до розуміння усіх тонкощів прекрасного нарешті дало свої результати. Чому я намагався якнайшвидше надолужити прогаяне? Та тому, що на карту було поставлено моє щастя.

І поступово з "хлопчика для биття" я перетворився якщо не на повноправного партнера, то принаймі на людину, яку не соромно показати своїм друзяи чи знайомим.

Як я вже згадував: завжди, майже з самого дитинства, мав потяг вишукано одягатись. А після зустрічі з Лідою почав ще прискіпливіше стежити за своєю зовнішністю, починаючи від зачіски й кінчаючи модними світлими шкіряними штиблетами югославської фірми "Саламандра". Адже недарма у народі кажуть: "Зустрічають по одежі, випроваджають за розумом". Особливо — жінки. Я переконався в тому особисто. Якщо для нас, чоловіків, одяг не має вирішального значення, то для слабкої статі — це все. На першому місці у них стоїть косметика, на другому — модне вбрання. А можливо, і навпаки, сперечатися не буду.

Чому я так закохався у Лідію Карлівну? Певно, тому, що вона була моїм ідеалом. Особисто я не люблю сучасних розбещених вертихвісток. Це не для мене. Хоч як дивно, ідеалом жінки для мене слугували зразки жінок минулих століть: створіння ніжні й чарівні, душевні, сердечні й трішечки сентиментальні. Ті жінки, які немов зійшли зі сторінок романів Оноре де Бальзака. Звичайно, я зважав, що це анахронізм і всі ми так чи інакше не позбавлені відбитку часу на зовнішньому вигляді, наших звичках і смакових уподобаннях, а надто на внутрішньому світі. От тому з такою жагою, з такою пристрастю я мріяв зустріти жінку з минулого. Ретро...

Отож можете собі уявити, з якою шаленою радістю я зустрів цю жінку. Вона ніби зійшла з портретів художника Ван Дейка.

Всім своїм єством я відчував, що всередині у неї точиться неабияка боротьба поміж мною і тим суперником, якого я ще не знав. Певне, він був престижніший для неї, ніж я, але вона розуміла й відчувала, що я люблю її набагато

сильніше, ніж той, а тому для неї, як і для кожної жінки, любов, наша любов, стоїть на першому плані, бо до того вони мають неабияку чутливість. Мені здавалося, що вона почуває себе ображеною тим, що той, кого вона кохала і кому, можливо, віддала свою цнотливість, не цінує її так, як вона того заслуговує, її невдоволення, образа і здивування базувалися на тому, як може хтось із чоловіків не бачити, що вона — найпривабливіша й найрозумніша з усіх жінок світу. Вона добре знала силу своїх чар, які вже не раз випробовувала на чоловіках. Як вони, йолопи, можуть не бачити, не відчувати і не розуміти, яка вона витончена й найдосконаліша з усих істот, які жили на цій землі до неї? То було страшенне неподобство.

І хоч як парадоксально, тут буде дуже доречно згадати Пушкіна і його слова: "Чим менше любимо ми жінку, тим більш подобаємось їй".

Леонід Корнійович, оператор кіностудії імені Довженка, син генерала у відставці (як я пізніше від неї довідався), був обмеженим пихатим блондином у замшевій куртці та голубому береті, якого він дуже полюбляв. Певно, навіть більше, ніж жінок, яких зумів чимось привабити до себе. То була така порожня, нудна й одноманітна особа, що від нудьги, спілкуючись із нею, можна було повіситися чи втопитись.

Коли його побачив, то перше, що я відчув, були не ревнощі, а неабияке здивування й розчарування, бо об'єктом її схильності була дуже ординарна людина — як із зовнішнього боку, так і з внутрішнього.

Я навіть не зрадів, що маю собі за суперника такого слабака. Я скоріш засмутився за неї, за її смак та уподобання. На якийсь час я навіть трохи охолов до неї, і вона те помітила. Її почало турбувати і навіть злити те, що я, такий закоханий у неї, ніяк не насмілювався освідчитись їй у своїх почуттях, щоб вона утішилась із того, смакуючи і купаючись у тому. Вона збагнула, що у мене недовірлива натура і підкорити мене повністю буде не так просто для неї, а вона прагнула того з такою силою, як прагне кожна жінка. Хіба їм потрібний закоханий і вірний, як собака, шанувальник їхньої краси і вроди? Їм потрібен раб, яким легко і так при-

ємно керувати й командувати. Примітивні жінки дуже скоро після одруження виявляють те, а більш розумні всіляко намагаються замаскувати схильність самки павука після першої шлюбної ночі убити свою жертву. Вона їм більше ні до чого. Хіба що згодяться, як зайві калорії для свого павучачого потомства. Отож і деякі жінки так само розправляються зі своєю жертвою в образі судженого, але роблять те більш раціонально: вони вбивають її поволі, часом розтягуючи цей процес на все життя.

Після мого знайомства з Леонідом Корнійовичем я мимоволі став стриманіший у своїх почуттях до неї. І вона це відчула. І, певно, не раз докоряла собі й проклинала за те, що так необачно відкрилася, назвавши ім'я і дещо розповівши про свого коханця.

Після глибоких і тривожних роздумів, взявши на роботі відпустку, я несподівано виїхав до Криму, нікого про те не сповістивши. Я хотів забутися, скинути з себе ту ману, що так несподівано заполонила мене. Раб учинив бунт. Раб захотів стати вільним. Але немає на світі нічого важчого, ніж добровільне рабство. Своїх почуттів. Бо вони, наші почуття, виникли на багато мільйонів років раніше, ніж наш розум. Можна звільнитися від будь-якого поневолення, але спробуйте звільнитися від того, що дає вам радість і нестерпні душевні муки. Від себе не втечеш.

І все-таки я спробував. У поїзді трохи заспокоївся, мені навіть здалося, що зміг звільнитися від своєї туги. І я смиренно заснув під стукіт коліс і шалений гуркіт зустрічних товарняків та пасажирських поїздів.

Наступного дня, коли я не з'явився на заняття студії вокалу і тим дуже здивував Світлану Іванівну, вона почувала себе, як потім розповідала мені, дуже збентежено.

Вони всі так звикли до мене, до моїх регулярних відвідин вокальної студії, немов я був якимось неживим предметом: роялем чи, скажімо, кріслом. Світлана Іванівна швидко про мене забула, а Лідія Карлівна навпаки, з кожним днем її збентеженість і хвилювання росли й загострювались. Адже на карту було поставлено її престиж. Мало того, що Леонід Корнійович так нахабно охолов до неї, мов той айсберг, про який співає Алла Пугачова, так тепер і цей

зник невідомо куди і для чого. "А може, з ним щось сталося?" — думала вона і подумки заперечувала собі: що може статися з дужим та ще досить молодим чоловіком?

— Як він міг, — обурювалася вона, — так вчинити зі мною! Хоч між нами і не було такої близькості, як з Леонідом Корнійовичем, але ж... щоб вчинити так, треба не мати не те що абсолютно ніякої шляхетності, треба не мати елементарної етики! Та й звідки вона візьметься у нього, хіба він знає, що таке етика, той високий грубіян з темним обвітреним коричневим обличчям, з чорними вусами та шрамом на підборідді. Він же — пірат! Так, так, справжнісінький пірат, як я про це раніше не здогадалася?! — майже вигукнула радісно вона, але тут-таки впала на крісло й залилася слізьми, здригаючись усім своїм тендітним тілом.

Плач той перейшов майже у ридання, бо їй уже давно, з того самого моменту, як невідомо куди раптом зник її батько, не було так прикро і так сумно. Думки про батька трохи відволікли її і, як не дивно, навіть заспокоїли. Але спогад про мене і про той будинок, який вона зводила на піску, знову навіяли сумні думки і спогади. Вона ладна була визнати, що поводилася зі мною зверхньо, як поводяться нетактовні люди з особами, нижчими від них по рангу.

"Адже він,— думала вона, — нічим не завинив переді мною. Хіба він винен, що такий, як є, а не такий, як Леонід Корнійович? Хіба він, врешті-решт, винен, що покохав саме її, а не якусь іншу жінку, собі рівню? Певно, він дуже мучився з того нерозділеного кохання. А може, він навіть... покінчив із собою?'

Від такої думки їй стало страшно і знову захотілося плакати. Мужлан він і грубіян, і немає у нього до неї абсолютно ніякої ніжності й такту. А якщо все це від того, що почуття його справжні й сильні, а не рафіновані, як у Леоніда Корнійовича? А хоч би й так, яке він має право так поводитися з нею?! І вона знову заплакала.

Лідія, як прийшла зі студії і впала на тахту не роззувшись, так лежала й плакала, коли раптом задзвонив телефон, але не так як завжди: дзвонили по міжміському. Вона схопила трубку і, намагаючись бути спокійною, схвильовано промовила:

— Алло!

У трубці щось сопло і мовчало.

— Алло! Я слухаю вас! — поспіхом промовила вона.

— Лідіє Карлівно? — захриплим низьким чоловічим голосом озвався хтось на другому кінці.

— Я слухаю вас, слухаю, — говорила вона, захлинаючись від щастя.

Так, то був я. Вона впізнала мене і, все ще не наважуючись вимовити моє ім'я, схвильовано говорила.

— Я слухаю вас, слухаю. Так, це я, Лідія Карлівна... говоріть...

— Лідо, я люблю вас... — почула вона, а може, то лише їй здалося. Господи! Що ж це робиться з нею, вона зараз не втримається і заплаче від щастя.

— Це Боря? Борисе, це ви? — закричала вона, вже не думаючи, що її можуть почути сусіди.— Де ви? Звідки ви дзвоните?

— З Гурзуфа, — відповів я. — Лідо, Лідіє Карлівно, ви чуєте мене?

— Так, так, я чую вас, Борисе, чую! — пролунало у відповідь.

— Я чекаю вас, виїжджайте. Для вас у готелі я забронював номер. Ви чуєте мене?

Вона помовчала, зважуючи його пропозицію.

— Але ж у мене робота... студія, — невпевнено відповіла і тут-таки додала:. — Але через кілька днів... відпустка, може, тоді...

— Добре, — відповів я. — Через кілька днів зателефоную. Коли будете виїжджати, дайте телеграму на моє ім'я до запитання. Я зустріну вас у Сімферополі, згода?

— Згода...

Монети, що я розміняв для розмови, всі вийшли. Що можна сказати за ті тридцять секунд, що лишалися? Хіба висловиш словами свої почуття? Я лише поспіхом додав:

— Я чеваю на вас, Лідо... — І розмову було автоматично перервано.

Я уявив собі, як вона повісила трубку, оглядає себе в дзеркалі й лагодить, ледь торкаючись пальцями, свою високу, пишну зачіску. А потім кружляє у вальсі по кімнаті та

голосно й весело виспівує: "Він любить мене, він любить мене, він любить мене..."

Я вийшов з пошти на свіже повітря, витираючи хусточкою спітніле чоло. Море, небо і все довкола стало майже чорне. Дивна річ: на півдні майже немає сутінків. Сонце падає за обрій — ніч чорною пеленою сповиває все довкола. Лише в морі відбиваються і мерехтливо виграють у воді жовті вогні. Я запалив, глибоко затягся, споглядаючи ці жовті вогні, і враз відчув, як передчуття зустрічі бентежним щемом охопило мої груди — все єство.

Вперше за кілька днів заснув міцним солодким сном.

— Значить, ви надумали втекти? — були її перші слова, коли ми знов зустрілися.

Очі сяяли, обличчя сміялося, і вся вона, здавалося, світилася радістю.

Що я міг їй відповісти? Чим більше вона подобалась мені й чим більше я закохувався у неї, тим глибше розумів, що́ це за створіння, і тим глибше страждав, бо хотів, щоб вона була зовсім інша, Я не міг не розуміти, що це все дурниці: вона ніколи не стане такою, як я хочу. Мучився з того, що добре усвідомлював — зліплені ми з різного тіста. Вона зі своєю вродою замішана на тісті кокетства і кокетувала майже з кожним чоловіком, який би з нею не заговорив. Ні, не думайте, що це було якесь вульгарне чи зухвале кокетство продавщиці овочевого магазину. Навпаки, воно було таке віртуозно-витончене, що можна було подумати: вона такою народилася, воно у неї у крові. Це приводило мене до такого розпачу, що я вам не можу переповісти. Я мовчав. Я нічого їй про це не говорив, а моє серце обливалося кров'ю, бо я бачив її підсвідоме неймовірне постійне прагнення й пошуки чогось усе нового й нового в стосунках з чоловіками. Я чомусь думав, що вона приїде сюди до мене, в Гурзуф, зовсім іншою, але помилився..

Вона розташувалася в одному з номерів готелю, який я зняв для неї. І щовечора, повертаючись від неї у свій номер, я говорив собі: "З мене досить! Пориваю з нею назавжди. Нехай хтось інший має з нею справу, тільки не я". А на ранок біг до неї й був дуже щасливий, що бачу її поруч себе.

Я тисячу разів задавав собі одне й те саме запитання: чим вона мене приваблює до себе, та негоден був відповісти на нього. Тягло мене до неї наче магнітом, і коли я довго її не бачив, ставав хворий. На мене находив такий сплин, така апатія, що здавалося — перевернеться весь світ, а я навіть не помічу того.

Одного разу я дійшов висновку, що ця жінка не створена для сімейного життя, для сімейного щастя. Вона, певно, народилася для того, щоб нею захоплювалися, милувались. І в тому вона вбачала свою непереможну силу. Чому... чому жінкам так подобається бути завжди зверху? Вони відводять нам роль безсловесних рабів, які щохвилини повинні милуватися і догоджати їм.

Ні, в ній не було, думав я, тих якостей, які повинна мати добропорядна жінка: відданість своєму чоловікові. Недарма ж Бог створив Єву, тобто жінку, з ребра Адамового. Тобто справжня дружина, думав я, повинна бути тією невід'ємною часткою чоловіка, без якої він буде таким же неповним і неповноцінним, як без свого ребра. Вона повинна і відчувати, й мислити, і прагнути, як я.

Ліда була зовсім інша. Я вже досить вивчив її, цю витончену істоту з великою чутливістю до прекрасного та нерішучою душею, яка потребувала мати біля себе дужого чоловіка, щоб він був її опорою, бо без цього почувалася дуже невпевнено.

Маючи мене при собі, вона, як той спрут, випускала свої щупальця-чари й намагалася на кожному перевіряти їх дію. І коли їй те вдавалося, почувала себе щасливою.

Ну, чого ти кип'ятишся, — докоряю я собі, вона ж ще не зрадила тобі ще до одруження, як одна з героїнь Чехова. Ні, фізично вона мені не зраджувала. Вона зраджувала духовно. Ми з нею абсолютно різні люди, думав я. Як же я збираюсь одружитися з нею? Чи принесе вона мені щастя? Навряд. Але і без неї я бути не можу, й у тому — моя трагедія.

Минуло кілька днів, як вона приїхала до Гурзуфа, але нічого не змінилось у наших стосунках. Марно я шукав до себе якоїсь теплоти з її боку. То була не жінка, то був айсберг. І це мене доводило до такого розпачу, що я почав худ-

нути й чахнути, хоч добре і калорійно столувався в Будинку творчості художників, бо купив для Ліди й для себе дві курсівки.

Любов — це безкінечність варіантів. І в кожної — свій варіант, — думав я, бо мав досить-таки часу для роздумів.

Наш день починався зранку, коли ми обоє, щасливі, побравшись за руки, бігли з готелю вниз до їдальні, щоб поснідати. Після сніданку йшли на море. Купалися й загорали до обіду. З тринадцятої до чотирнадцятої обідали. Йшли до себе відпочивати, а коли трохи спадало сонце, знову бігли до моря. І так день за днем. Вночі, коли я не спав, думав, що вона зараз робить: спить чи думає про мене? І вогонь кохання у моєму серці розгорався й перетворювався на справжню пожежу. Вдень ті марення трохи спадали і я почувався щасливим, бо ловив на собі її ніжні погляди, з насолодою і щемом дослухався до її ніжного голосу, що зводило мене з розуму. Я ладен був тут-таки виконати її найперше і найнедоречніше прохання. На щастя, їх не було. То була, хоч і молода, але розсудлива жінка.

Можливо, її розсудливість була тією перепоною у наших взаєминах, що так мене пригнічувала, бо створювала відстань між нами, якусь дивну пересторогу. Я божеволів від думки, що вона грається зі мною у кицьки-мишки. Що їй втрачати, — думав я, адже вона сама призналася про свою першу любов до Леоніда Корнійовича, якого я власними руками задушив би з великим задоволенням, хоч він ні в чому не завинив переді мною. І в той же час завинив тим, що перший, кого вона обрала, був він, а не я. Я не міг того подарувати ні йому, ні їй. Але ж вона тоді мене ще не знала, — втішав я сам себе і не міг втішитись тим, бо я любив її так, як тільки можна любити. Та виявляв своє кохання якось незграбно, як мені здавалось, і ладен був кричати від того з відчаю. Я не міг виявити своє страшне і нестримне кохання.

А вона? Чи бачила вона це, чи розуміла, на які жертви я ладен піти заради неї? Певно, інтуїтивно вгадувала, але не усвідомлювала, а коли усвідомлювала, то лише настільки, щоб тішити своє самолюбство. Я зробився її річчю, скажі-

мо, сумочкою, гаманцем чи дзеркальцем. І вона була впевнена, що так і треба.

Не знаю, як те сталося, що дуже налякало її. Одного вечера я та Ліда вирішили посидіти трохи у барі спортивного табору "Супутник".

Посиділи добре. До півночі Ліда смакувала шоколад та вино, а я так набрався, що ледве тримався на ногах. Вийшли з бару, йдемо до готелю. Мені заманулося посидіти біля моря на тапчанах. Вона завагалася, але погодилась. На пляжі — ні душі. Навколо темно як у печі. Тільки чути, як хвилі б'ються об берег. Сиділи якусь хвилю мовчки. В душі моїй зароджувався інтимний потяг. Я ледь-ледь торкнувся її руки. Вона здригнулася, але свою руку лишила в моїй. Я поцілував її руку. Це її чомусь розсмішило, а мене розлютило. Не зчувся, як у мені народився дикий і хижий звір. В голові все перекрутилося. "Всі вони подібні одна до одної, — думав я, — і зараз у цьому переконаюсь. Негайно, зволікати більше не можу". Я повалив її на тапчан і заходився поратися біля її плаття. Вона відбивалась як могла. Страх бився в її великих очах, що стали зовсім круглі, а зіниці — чорні-чорні. Влучивши момент, вислизнула з-під мене, скочила на пісок, поспіхом скинула босоніжки й подалася щодуху по піску до готелю. Я не втримався, втратив рівновагу і бехнувся на холодний сирий пісок, власне, то був не пісок, а гладенькі морські камінці та черепашки. "Ну, що ж... — бурмотів я ображено й люто, бо відчував біль у пальцях правої руки (вона вкусила мене за руку). — Я думав, що зустрів людину, яку люблю, насправді... вона просто — кокетка!"

Не знаю, як доплентався до готелю, як роздягнувся і заснув, мов провалився у якусь чорну порожнечу.

Сніданок проспав, а коли прокинувся, відчув, що голова гуде, а в роті наче хтось переночував. Пролежав так до обіду.

Потому встав, умився і попрямував до їдальні. Моє здивування не мало меж. Я був упевнений, що після цього дикого й нерозсудливого вчинку з мого боку вона порве зі мною. А сталося зовсім інше: ми почали жити з нею як чоловік і дружина.

РОЗПОВІДАЄ ОЧЕРЕТ

— Ти щось приховуєш, — сказав Задорожний. — Невже ти маєш якісь особливі факти чи інформацію про Небаронова?

— Дещо маю, — погодився я. — Як нам відомо, Борис Григорович Небаронов — рідний брат убитого у парку рецидивіста Миколи Небаронова, який мав ще одного спільника — рецидивіста на прізвисько Принц, котрий загинув в автомобільній катастрофі. Так оцей Принц, який позбавляв життя своїх жертв за допомогою укола шприцом, бо був прекрасний фармаколог-самоук, мешкав колись разом зі своєю матір'ю, що працювала медсестрою в лікарні, та своїм вітчимом, якого розстріляли як зрадника Батьківщини, в одному старому ветхому будиночку на тихій вулиці Києва.

— Ну то й що з того? — не зрозумів, куди я хилю, Георгій Михайлович.

— А те, що зараз на тій самій вулиці, у тому самому ветхому будиночку, проживає сім'я актора в минулому Беневельського, який кілька років тому помер і якого поховали на Байковому цвинтарі.

— А яке відношення має актор Беневельський до рецидивіста Принца?

— В тому-то й сіль, що — ніякого, але те, що карлик Горацій за наказом Бориса Небаронова почав учащати до Беневельських і залицятися до однієї з їхніх дочок, паралізованої бідолашної дівчини, певно, має якісь вагомі причини.

— Неймовірно! — майже вигукнув Задорожний. — Як це тобі вдалося?

— Переодягнувся на злидаря, ліпше сказати: перевтілився у старця Євлампія і став просити милостиню на Байковому цвинтарі... І тут мені дещо...

Нашу розмову перервав телефонний дзвінок із хірургічного відділення міської лікарні, де після дуже важкої операції перебував у безпам'ятстві шофер таксі. Лікар Олексій Лукич сповіщав, що хворий нарешті прийшов до тями і слідчий Задорожний може на кілька хвилин зустрітися з ним, але тільки на кілька хвилин. Георгій Михайлович по-

дякував і, прихопивши з собою для опізнання фото Івана Матвієнка, поїхав до лікарні. Як я пізніше довідався, шофер йому сказав, що, можливо, він і підвозив сімнадцятого червня того чоловіка, що був на фото, але нападників було троє. То були молоді хлопці. Задорожному довелося вибачитися перед Матвієнком і випустити його на волю. Версія про Івана Матвієнка, таким чином, відпадала, але якусь підозру щодо нього, точніше сказати — сумнів, не полишав мене. І я гадав, що ми ще з ним зустрінемось.

РОЗПОВІДАЄ КАРЛИК ГОРАЦІЙ

Своїх батьків я майже не пам'ятаю. Жив і виховувався у баби з дідом на одній з вулиць, що впиралася своїми одноповерховими ветхими будинками у товарну станцію. Дитинство та й усе життя моє пройшло у невимовних душевних муках, бо варто людині народитися не таким, як усі... І тоді зазнаєш таких тортур, що й сам Данте не в змозі буде зі своєю фантазією зобразити всі кола пекла, пекла душі людської, через які пройшов я — фізичний каліка.

Все людство грубо можна поділити на дві половини: людей здорових і фізичних або моральних калік. Тож чи варто вас переконувати, що моральним виродком бути набагато ліпше, ніж мати фізичні вади, які так впадають у вічі. Доки ще там хтось спробує зазирнути такому виродку в душу, а моє фізичне каліцтво одразу всім видно. Ну, скажіть: кому я такий потрібний? Велика голова з довгим аж до плечей попелястим волоссям, що розвівається, коли я мчу мотоциклом по нічних вулицях Києва. Воно надає моїй особі демонічного вигляду. І коли хто-небудь уперше бачить мене, то, хоч-не-хоч, а зупиниться і задивиться на мене. А я не сиджу, як усі мотоциклісти, а стою, міцно тримаючи у своїх малих, але таких цупких руках кермо. Клубочиться дим, рветься з-під коліс, а я стою, як демон! Мчу нічною пустельною вулицею. І дух мені спирає, і захоплює все моє єство швидка їзда.

Зараз із мене майже ніхто відкрито не глузує, варто лише мені зиркнути своїм сірим холодним оком на кривдни-

ка, а тоді... в дитинстві. Господи! Яких душевних тортур зазнав я від своїх однолітків! Коли йшов вулицею, вони бігли за мною і щосили репетували:

— Дивіться! Карлик Горацій! Карлик Горацій іде...

Вони свистіли мені услід, улюлюкали, верещали, плювали й кидали камінням, намагаючись поцілити по голові. Я якомога швидше переставляв свої коротенькі ноги, а вони намагалися наздогнати мене і найболючіше шпигонути, ущипнути, штовхнути або своїм дошкульним нахабством штиркнути мене у самісіньке серце.

Не знаю, скільки я терпів і скільки б ще відбувалося щоденне моє публічне катування, якби не один випадок. Одного разу, коли починало смеркатися, я намагався непомітно прослизнути повз ватагу маленьких шелихвостів, які вже причаїлися біля воріт і чекали на веселу виставу, яка достеменно називалася: "катування карлика". І саме тоді, коли я підходив до шістнадцятого номера, з під'їзду вийшов високий кремезний молодик і владно звернувся до мене.

— Ей, ти, підійди до мене!

Я зупинився, не знаючи, що вчинити. Ліворуч, тримаючи в руках кийки, поржавілі бляшані круги, що слугували їм як щити, каменюки та рогатки, стояла армія неповнолітніх песиголовців, готових за першим же покликом: "Вперед! На карлика!" кинутися на мене з гиканням та улюлюканням, бити й гнати мене через всю вулицю майже до товарної станції. А праворуч стояв він — Микола Шапочка, відомий усьому нашому пристанційному кутку.

Розподіл людства на престижні ієрархічні клани і статуси починається з дитинства, і починається він зі священним страхом і трепетом. Ну, хто тоді на нашому кутку, скажіть мені, не знав рецидивіста Миколу Шапочку, який нещодавно повернувся з в'язниці?! Одне ім'я його наводило жах не лише на малолітню шантрапу, а й на людей старшого віку. Про нього знав весь район прилеглих до Либеді вулиць.

Отож я стояв і, затамувавши подих, не смів рушити з місця.

— Ти чуєш мене?! — тихо ще раз проказав він і так посміхнувся, що від тієї посмішки кров захолонула мені в жилах.

Я спробував зрушити з місця.... та марно — ноги приросли до землі. Ні кроку зробити не можу. Негоден пересунути свою ногу з місця на місце. Він це помітив, ще раз посміхнувся, певно, тішився зі своєї сили та могутності. Сам ступив до мене кілька кроків і, звертаючись до занімілої від жаху ватаги, тихо, але так, що мимоволі мурашки повзли поза шкірою, проказав:

— Якщо хтось із вас ще хоч раз пальцем зачепить його, матиме справу зі мною! Хто мене не зрозумів, нехай зробить крок уперед. — І він ступив кілька кроків убік завмерлих від жаху шибайголів, тупнувши на них ногою, як на паскудних провинних котів. І ті враз, як таргани, з такою вправністю кинулися врозтіч, що я й собі від задоволеная посміхнувся.

А він підійшов до мене і проказав:

— Якщо хтось зачепить тебе, скажеш. Я — Микола Шапочка, може, чув?

— Я знаю, — ледве ворухнув я губами і, навіть не подякувавши, пішов геть, бо мене душили сльози.

На розі вулиці біля старого розлогого каштана я обернувся. Він стояв і дивився мені вслід. Потім запалив цигарку, цвіркнув крізь зуби, зблиснувши своїм золотим зубом, чи "фіксою", як ми називали їх, помахав мені рукою. Я відповів, здіймаючи вгору обидві свої маленькі руки і підстрибуючи, щоб він бачив, що я вітаю його.

З того часу мене ніхто не смів і пальцем зачепити. Натовп ворожих песиголовців тепер щоразу з потаємною мовчазною злістю і неприязню супроводжував мене очима, коли я проходив повз них.

І тоді я зрозумів: сила — це все. Вони не чіпають мене, бо бояться. Я довго не міг заснути тієї ночі, розмірковуючи над життям. І вирішив і собі зробитися дужим та хоробрим. Але як?! Природа обділила мене фізичною силою, та лишалася ще одна не менш дійова сила — духовна. Я й раніше був мовчуном та сидів дома, хіба у такому вигляді підеш кудись? І навіщо? Щоб тішити інших своїм каліцтвом? Щоб вони сміялися з мене? І тоді я вирішив учитися. Самотужки, а вчитися. І почав діставати, як Горький, різні цікаві книжки й читати їх. Пам'ять мав добру і все запам'ятову-

вав відмінно. Спочатку читав художню літературу, а пізніше перейшов на технічну та наукову. І зробився, мов та ходяча енциклопедія. Я по пам'яті міг цитувати Гоголя та Арістотеля, Блока та Маяковського.

Ішли роки. Жив я замкнено, межи люди не показувався. Компанії ні з ким не водив, тим паче з жінками. Та одного разу до моєї убогої хижі, геть заставленої книгами, завітав високий кремезний вальяжний чоловік. Я коли вздрів його, мало не скотився зі своєї тахти. Переді мною стояв вилитий... Микола Шапочка. Я відкрив рота і хотів було вже проказати: "Шапочка", та він випередив мене.

— Борис Григорович Небаронов, — ввічливо проказав він і посміхнувся. І від того усміху, як тоді, в дитинстві, мурашки побігли поза шкірою. Той же ввічливий, але холодний і страшний, як лезо бритви, погляд.

— Я думав, ви...

— Що, схожий? — знову перебив він мене й знову посміхнувся своєю крижаною посмішкою. — Це буває, а втім... — замислено проказав він.

— Я знав одну людину, — почав я, — але то було в дитинстві, та й жили ми тоді не тут, а там, біля товарної станції, біля Либеді...

— Це цікаво, — ще раз посміхнувся він, — я слухаю, розповідайте, а я, з вашого дозволу, тут біля вас присяду.

Я кивнув головою і вів далі.

— Та людина, його звали Миколою, як прізвище — не знаю, а по-вуличному — Шапочка.

— Це дуже цікаво.

— Так той Шапочка, розповідали, — я зупинився, добираючи слова, щоб якомога тактовніше сформулювати свою невеличку інформацію — він...

— Що ж з ним сталося? — ще раз перепитав Борис Григорович, натиснувши на слові "з ним".

— Казали, що його... розстріляли, — нарешті зважився я.

— От бачте, — сказав прибулий. — Значить, його, Шапочки... вже давно немає на світі, чи не так?

— Так, — погодився я.

— Отже, я до нього не маю абсолютно ніякого відношення, — підкреслив він.

— А ви такі схожі, мов рідні брати, — мало не вигукнув я.

— Чого тільки не буває на світі, часом люди абсолютно не зв'язані кровними узами, схожі один на одного більше, ніж рідні брати. Ну, скажімо, дебіли. Ви не помічали?

— Помічав, — погодився я.

На якусь хвилю запала пауза, а потому я промовив:

— Той Шапочка... я й досі жалкую, що нічим не віддячив йому, за те, що він зробив для мене...

— Що ж він, цікаво, зробив для вас?

— Він врятував мене від знущання з боку моїх вуличних однолітків. Зараз це може здатися смішним, а тоді воно для мене мало величезне значення. Ви навіть не уявляєте собі...

— Ну, чому ж. Уявляю. Ви ж мені не відмовите в тому, що і я маю деяку уяву.

— Звичайно, — погодився я.

— А ви можете свою подяку якимось чином перенести на мене, адже, як стверджуєте, ми з Миколою Шапочкою... немов рідні брати.

— Саме так, немов рідні брати.

— А коли так, я з радістю прийму вашу вдячність, адже це так важливо для мене.

— Важливо для вас? — здивувався я.

— Так, важливо, — сухо проказав він. — Коли-небудь, а можливо й скоро, коли ми ближче пізнаємо один одного, я вам довірю одну таємницю, яка має для мене виняткове значення, та й для вас це матиме... словом, всьому свій час. А зараз я прийшов до вас, щоб, якщо, звичайно, ви вірите мені, взяти почитати кілька книжок з медицини, адже у вас така бібліотека, що не один книголюб міг би вам позаздрити.

Він назвав те, що його цікавило. Дещо у мене було. Ми розговорилися. Він виявився цікавим співбесідником. Я почастував його кавою. Того дня ми проговорили з Борисом Григоровичем мало не до півночі. Він ввічливо розпрощався зі мною і пішов, обіцяючи принести мені книжки через тиждень, а може, і швидше. Через кілька днів він знов заявився до мене з книжками, які, як він сказав, уже перечитав, а тому попросив ще. Я погодився. Він став регулярно

навідувати мене, і я відчув, що ми стали якщо не друзями, то, у всякому випадку, товаришами. Я ще не міг збагнути, що нас зблизило одне з одним, але відчував, що щось (хоч як це дивно і парадоксально, на перший погляд) нас єднає якась внутрішня душевна спільність, якась психологічна сумісність.

Борис Григорович розповів про себе, що він мистецтвознавець, спеціаліст із образотворчого мистецтва і працює в одному з київських музеїв. Я відчував, що переді мною не просто ящик всілякої інформації, а людина зі своїм далеко не ординарним складом розуму, зі своїм кутом зору на час, на події, на психологію, на людей. Він так хитро міг побудувати нашу розмову, яка майже завжди переростала в дискусію, що, хотів я того чи ні, а мусив погоджуватися з його постулатами, з його концепціями. Одного чудового вечора Небаронов прихопив із собою пляшку коньяку, пару лимонів і торт. Ми пили коньяк, каву і розмовляли. Якось воно так вийшло, а можливо, він так мистецьки підвів до теми, що мова зайшла про жінок та емансипацію. І він висловив думку, що, на його погляд, в принципі до кожної жінки, якщо серйозно тим зайнятися, можна врешті-решт дібрати ключі. І ще він сказав, що заради такого експерименту в нього на приміті є одна надзвичайно цікава особа, яка, на превеликий жаль, лежить у ліжку з паралізованими ногами.

— Це об'єкт дослідження в дусі великих класиків людства. І не кожному під силу. Словом, якщо ви не проти, Горацію Трохимовичу, я міг би вам запропонувати одну адресу... Даму звуть Таїсією Павлівною, і живе вона в тому районі, де пройшло ваше дитинство, недалеко від Либеді на Ямській. То як, згода? Ви б мені таку послугу... — Небаронов замовк, пильно вдивляючись мені у вічі. Я зніяковів.

— Але ж я... ви самі розумієте... — почав я, мені було неприємно говорити. Він жестом зупинив мене.

— Я все розумію, — сказав він. — Але ж ви, якщо можна так висловитись... тільки, будь ласка, не ображайтесь на мене, Горацію Трохимовичу, ви і вона... маєте спільну точку на дотичній, так би мовити, ви розумієте мене, а мені так потрібна ваша допомога і саме — зараз.

— Що я повинен вчинити?

— Ви повинні зробити так, щоб Таїсія закохалась у вас. І не просто закохалась, а захопилася вами — до нестями.

Я хоч і був трохи під хмелем, але насторожився — чи не кепкує він часом, не збиткується над моїм каліцтвом. Я замовк на півслові, та коли поглянув йому у вічі, мало не скотився зі своєї тахти. На мене дивилися широко розкриті страдницькі очі, а в тих очах стояли сльози.

— Вірте мені, Горацію Трохимовичу, це так важливо для мене. Я зараз не можу розкрити всього, але з часом, я не дурю вас, з часом ви самі переконаєтесь, як важливо для мене те, про що я вас зараз прошу. Зробіть це для мене. Зробіть це заради пам'яті мого покійного брата... Миколи Шапочки.

— Миколи Ша....— Я не доказав. Я зрозумів, що Небаронов говорить правду.

— Ви вірите мені? — прошепотів він, сльози стояли в його очах.

— І все це: і те, про що я вас прошу, і те, що повинен я буду вчинити, і те, що вже вчинив у своєму житті, — все це... заради жінки. І звуть ту жінку Лідія Карлівна. Вона — моя дружина.

— Ваша дружина... — не зрозумів я, куди він хилить.

— Моя дружина. Але зараз ні про що не розпитуйте мене. Ви людина розумна і благородна. Я знаю, що вам можу довіритися.

— Звичайно, — погодився я. — Я зроблю для вас те, про що ви просите і навіть більше, адже я пам'ятаю вашого брата...

— І ще я вас попрошу, Горацію Трохимовичу, назавжди забудьте про те, що ми з вами говорили про мого брата, і обіцяйте мені ні за яких обставин, підкреслюю — ні за яких обставин не пов'язувати ім'я мого брата зі мною, бо нині формально я не маю абсолютно, підкреслюю — абсолютно ніякого відношення до покійного Миколи Шапочки. Обіцяйте мені, — попросив він.

— Обіцяю вам, — погодився я.

— Я вам вірю. А зараз перейдемо до того, як ви познайомитеся зі своєю майбутньою нареченою.

— Майбутньою нареченою?! — майже вигукнув я. — А якщо вона мені не сподобається?

— Я впевнений, вона вам сподобається, — тихо, але впевнено перебив він мене.

— Дивна ви людина, Борисе Григоровичу, — сказав я по хвилі.

— Так, — погодився він. — А ви... хіба ні?

Я посміхнувся.

— Можливо.

Познайомитись, а потім і спокусити бідолашну паралізовану Таїсу, за планом Небаронова, я мав через її матір Клавдію Андріївну, яка, як на мене, теж була "зі здвигом по фазі", бо весь час носила траур по своєму улюбленому чоловіку-небіжчику, який помер десять років тому. Борис сповістив мене, що Клавдія Андріївна Беневельська майже щодня буває біля могили свого чоловіка на Байковому цвинтарі і що я можу там познайомитися зі своєю майбутньою тещею. При слові "теща" він ледь-ледь посміхнувся. Я не образився, бо й сам добре усвідомлював усю трагікомічність ситуації, та це ніяким чином не впливало на запал моїх дій. Небаронов коротко, кількома штрихами, обрисував характер цієї сентиментальної жінки, і мені стало абсолютно зрозумілим, у якому ключі я повинен діяти. Мій режисер ніколи не розжовував, як це роблять деякі професіонали на сцені: вийди з-за тієї куліси, стань сюди, поведи рукою так-то й так і скажи при тому те й те. Ні, він вірив у мій самобутній талант, а я був справжній імпровізатор.

Отож одного чудового будня, коли на Байковому цвинтарі майже не буває людей, я пішов туди, щоб познайомитися з матір'ю моєї майбутньої дружини. Вибрав одну з напівзабутих могил, на хресті не можна вже було прочитати, хто там похований, і заходився прибирати її: садити квіти, які купив біля трамвайної зупинки, поливати їх та виносити сміття. Все це я робив так, щоб Клавдія Андріївна помітила і належним чином оцінила мою працю. Певний час вона стежила за мною, а потім не витримала, підійшла до мене і завела розмову.

— Пробачте, що я втручаюсь у таку делікатну справу, але за цією могилою вже багато років ніхто не доглядає. Хто тут у вас похований?

Я зобразив на своєму обличчі скорботу і тремтячим голосом тихо вимовив:

— Моя бабуся. Я її так любив...

Мені не важко було все це проказати так проникливо, бо я і справді згадав свою бабусю, яка мене виростила і яка мене так любила, а я — сучий син — навіть не знаю, де її поховано. Я так розчулився, що сльози самі почали котитися з моїх очей, а я й не намагався того приховати. Мені на якусь хвилю зробилося так сумно від усвідомлення того, що людина не лише смертна, а й така слабка, така нікчемна у своїх задумах, а головне — така беззахисна перед вічністю. І яке кому діло — красень ти чи каліка, такий блазень, як я. Всі ми паяци у цій людській комедії, що зветься життям. Отож раптом на мене напав такий жаль, що мій плач спочатку перейшов у схлипування, а потому і в глухе ридання. Я опустився на почорнілу від часу лавку біля могили і, важко схлипуючи, ридав.

— Боже мій, який ви... беззахисний... — співчутливо проказала Клавдія Андріївна, опускаючись і собі поруч мене на лаву.

— Якби ви тільки знали, як я завинив перед своєю бабусею! — ридав я. — Я ніколи, ви чуєте — ніколи собі того не подарую!

Вона несміливо погладила мене по голові, я заридав ще дужче, бо мене ніхто не жалів у житті з того самого дня, як померла .моя бабуся. І от тепер ця змучена худорлява жінка так ніжно гладить бідного карлика по голові, над яким всі лише сміялися та знущались.

— Мамо! — надривно прохрипів я і похилив свою голову їй на плече. — Мене ніхто не любить і ніхто ніколи не любив, хіба можна любити такого виродка й блазня... — захлинався я, жаліючи себе, як ніколи гостро.

— Бідний ви мій... бідний... — шепотіла Клавдія Андріївна, гладячи мене по голові.

Я поцілував її руку і сказав, що такої доброї жінки ще ніколи не зустрічав, — бо нині співчуття не в моді й усі люди, як дотепно помітив Олдінгтон, — вороги!

— Ні, це не так, — заперечила делікатно Клавдія Андріївна. — Якби ви тільки знали мого покійного чоловіка

Пилипа Кіндратовича, що то була за людина, якби ви тільки знали!

— Розповідайте, я слухаю, мені все це так цікаво, бо я відчуваю, що зустрів не просто змучену горем та життям жінку, а споріднену душу, яка відчуває і чужий біль, як свій власний. Який я щасливий, Клавдіє Андріївно, що зустрів вас, ви навіть не можете собі цього уявити!

— Так? — здивувалась вона. — Якби це чула моя молодша дочка Стелла. О, якби вона це тільки чула! Це горе і ганьба всієї нашої сім'ї, всього роду Беневельських! Мій чоловік Пилип Кіндратович, нізащо б їй того не подарував! Нізащо! — І очі її нараз дико заблищали, певно, вона пригадала якесь неподобство, а може, ще щось гірше. — Якби ви тільки чули, як вона розмовляє зі мною, що вона каже, у мене язик не повертається те повторити... Якби Пилип Кіндратович... — Їй на очі навернулися сльози, і вона схвильовано вела: — Отака тепер пішла молодь, джинси та гульки їм у голові, хіба поважають старших?! Їй ще й вісімнадцяти немає, а вже народила дитину і принесла її у мій дім! Уявляєте собі, у мій дім! Яке нахабство! Якби Пилип Кіндратович був живий... він би цього не дозволив. А між іншим, Пилип Кіндратович був актор!

— Актор? — перепитав я, вдаючи, що дуже здивований.

— Так, так, актор. Співак! У нього був такий чудовий тенор, як у Маріо дель Монако чи у Джіллі. Він співав у музкомедії, у хорі музкомедії! Якби ви тільки знали, як важко було там працювати. Ви не уявляєте собі, що таке театр, до того ж — музкомедія. Зі своїми інтригами, плітками, наклепами. А він обожнював театр. Він приходив за дві години до репетиції, ходив навколо театру по площі біля Центрального стадіону і, милуючись, шепотів: "Мій театр! Мій улюблений театр!" Всі гадали, що він... не зовсім того... І лише одна я знала, що то була за людина, Пилип Кіндратович. Він був... святий. Так, так, то була — свята людина. А як він любив мистецтво?! Хіба зараз хто-небудь любить святе мистецтво, особливо молодь?! Вони над усім зараз сміються й ні в що не вірять. А Пилип Кіндратович був такий талановитий! Він брав сі бемоль і верхнє до. От вони його і з'їли, тому що він був не такий, як інші, не такий, як вони. Ну, ска-

жіть мені, хіба може добра і чуйна людина жити на світі, до того ж, що вона ще й талановита, дуже талановита! Ні, не може! Якби ви тільки чули, як він виконував арію Роберта з "Іоланти"? Як він співав! А працював лише простим хористом у музкомедії. Я навмисно кажу: музкомедія, а не Театр оперети, бо який же це театр, коли там серед білого дня одні зжирають інших?! І коли воно тільки скінчиться, га? — несподівано звернулася вона до мене.

— Що? — не зрозумів я.

— Коли люди перестануть жерти одне одного?

Я замислився. Що я їй міг відповісти? Та й як можна вказати день, годину чи століття, коли скінчаться театральні чвари та інтриги, а певно, ніколи. Але я відповів по-іншому. По-філософському. Я знав, що моя відповідь їй сподобається.

— Одна середньовічна монахиня у своїх мемуарах написала: "Як же ви можете бути щасливим у цьому світі, коли у вас таке добре серце?" — поважно вимовив я, намагаючись збагнути, яке враження справив на свою опонентку.

А враження я справив грандіозне.

— Боже! Як це влучно сказано! — сплеснула обома руками Беневельська. — Значить, і колись були чуйні та розумні люди, які добре розуміли всю цю суєту-сует, всю цю — непристойну комедію!

Її великі темні змучені очі горіли неземним страдницьким вогнем. А худе бліде лице стало раптом натхненним і по-своєму гарним. У дусі Гаршина чи Врубеля. Страждання і скорбота, втрачений рай! Це мене тішило. Ну, скажіть мені, хіба не комічний весь цей монолог, та ще тут серед могильної тиші! І чому воно так відбувається на цьому світі, що найсвітліші думки, сподівання і пристрасті часом забарвлюють і відливають фарсом? Я не став розпатякувати відносно всього цього, лише ствердно похитав головою, надаючи можливість Клавдії Андріївні висловитися до кінця. Вилити свою душу першому зустрічному, бо вдома хто ж її стане слухати: хвора Таїса чи, може, Стелла?

— Ні, що не говоріть, а в житті є щось вище, світле, благородніше за наші нікчемні вчинки, — вела далі Беневельська. — Я уявляю собі життя як велику ріку, по якій все

пливе: і великі прекрасні білі лайнери з вогнями, музикою і веселою безтурботною публікою на палубі, і різне сміття та тріски. Все пливе по цій великій річці. Все. Про це так гарно умів говорити Пилип Кіндратович. А інколи він брав гітару, сідав біля розчиненого вікна й співав: "Вже давно відцвіли хризантеми в саду... а любов все живе..." У вікно заглядав молодий місяць, на кущах жасмину виблискували діамантами краплі дощу, а бузок так солодко пахнув, що... Відцвіли мої хризантеми, назавжди відцвіли, і я ніяк не діжду, щоб лягти тут поруч Пилипа Кіндратовича і навіки заспокоїти свою душу.

— Що ви говорите, Клавдіє Андріївно? У вас — діти, — заперечив я.

— А звідки ви знаєте, що мене звуть Клавдією Андріївною? — бентежно запитала вона.

— Хіба ви самі про це не сказали? — не знітився я.

— Коли? А втім... можливо, й сказала... — недовірливо глянула вона на мене.

— Ну, тоді, — впевненим голосом відказав я, — коли розповідали про Пилипа Кіндратовича.

— Невже, — а втім... все може бути. — Вона глянула на проміння сонця, що пробивалося крізь дерева, і додала: — Як ми з вами заговорилися, час і додому вертати, до своїх пенатів, — змучено посміхнулася вона. — От тільки квіти поллю. Можна, я візьму ваше відерце?

— Ні в якому разі, я не допущу до цього, — замахав я руками, вхопив відро і подався по центральній алеї до водопроводу, примовляючи на ходу: — Зачекайте хвилинку, я зараз.

Швидко набрав води і майже бігом повернувся назад.

— Куди вам його віднести? — запитав я.

— Ой, велике вам спасибі, який ви ввічливий. Я навіть не сподівалася...

— Це дрібниці, мені хотілося б для вас зробити щось більше, але я не знаю що. Ви тільки накажіть...

— Мені? За що? — здивувалась вона.

— Бо у вас таке... чуйне і добре серце, — тихо відповів я.

— Спасибі вам, пробачте, я не знаю вашого імені та по батькові...

— Називайте мене просто... Горацієм.

— Просто Горацієм?

— Так, мене ще з дитячих років усі так називають.

— А ви не ображаєтесь? — не повірила вона.

— Ні в якому випадку! Я так звик до свого імені, ви навіть уявити собі цього не можете.

— Добре. Я називатиму вас просто Горацієм.

Я так сподобався Беневельській (як подумки називав цю нещасну жінку, життя для якої зупинилося разом зі смертю її чоловіка), що вона того ж таки вечора запросила мене до себе в гості. На щастя, Стелли, молодшої дочки Беневельських, не було вдома. Я кажу "на щастя" через те, що та Стелла, сучасна молода вертихвістка, яких тисячі тисяч, дуже мене не полюбила і кожного разу, як я заявлявся в їхньому домі, підкреслено виявляла свої почуття. Дивно, я їй ще не встиг зробити нічого поганого, а вона вже, з першого погляду, ненавиділа мене всіма фібрами своєї душі.

Але Таїса, прикута до ліжка через свою хворобу, поставилась до мене зовсім по-іншому. Ми раптом відчули, що потрібні одне одному. Ми добре розуміли, що доля поставилась до нас не найкращим чином, а в біді люди краще розуміють одне одного, і тягнуться серцем, і шукають захисту або хоч співчуття.

Звичайно, моя несподівана поява дуже здивувала її, навіть — шокувала. Вона дивилася на мене широко розкритими очима, а очі у неї і справді дивовижні, й не могла збагнути: чи реальність я, чи дивний сон.

— Це Горацій, — представила мене пані Беневельська, яка вже встигла трохи звикнути до мене, своїй збентеженій дочці й тут-таки додала. — Ми зустрілися з Горацієм біля могили твого батька, нашого незабутнього батька, — виправила вона свою помилку. — І як на мене, це дуже порядна та чемна людина, яка уміє слухати не лише себе, а й інших. Чи не так, Горацію?

Я не знав, що маю відповідати, і ввічливо вклонився. Таїса з неприхованою цікавістю дивилася на мене, немов я був не людиною, а прибульцем з інших планет, марсіанином чи принаймні бразільським яскравим папугою або якоюсь іншою казковою твариною, ну, скажімо, тим му-

рахоїдом, якого за мотузку водив свого часу по Парижу відомий французький сюрреаліст Сальвадор Далі.

Дивна посмішка застигла у неї на губах. Вона сперлася на подушку, намагаючись роздивитися мене всього з ніг до голови; вочевидь, їй було видно лише мою гривасту голову та довгий тулуб. Її цікавило те, від чого я найбільше страждав: мої маленькі короткі ноги. Вона з безжальною жорстокістю дитини відривала крила у бабки чи ноги у гусениці, вважаючи, що чинить все це цілком закономірно. Що так і треба чинити. Я почав переминатися з ноги на ногу. Її мати це помітила і строго сказала:

— Що ж ти не запропонуєш гостеві сісти?

— Пробачте, — знітилась вона, але посмішка ще не встигла зійти з її обличчя. — Сідайте, будь ласка.

Я подякував і почав хвацько залазити на високого, як для мене, стільця, але чи від хвилювання, чи від поспіху не втримався і перекинувся на підлогу разом зі стільцем.

— Ой! — дзвінко розсміялася Таїса. — Ха-ха-ха!

Від сорому я не знав куди подітися. На поміч мені прийшла її мати, яка допомогла мені підвестися, ввічливо довідавшись, чи я не забився, осудливо і строго промовила до дочки:

— Я не бачу нічого смішного в тому... що... — вона трохи подумала, — в тому, що пан Горацій перекинувся на підлогу. У тому не його вина, а цього старого стільця, якого вже давно пора викинути геть на смітник. А тобі... не годиться так поводитись, якби був живий наш батько...

— Вибачте, вибачте мені, — зашепотіла Таїса, раптом збагнувши всю недоречність своєї поведінки.

Невимовне страждання відбилося враз на її обличчі, й вона швидко заговорила:

— Прошу вас, прошу, можете сісти поруч мене на тахту, вам буде зручніше. Ні, ні, не хвилюйтесь, ви абсолютно нічим мене не турбуватимете. Ні, ні, навпаки, мені навіть буде приємно, що ви будете... поруч, — при цих словах Таїса почервоніла, все лице її зайшлося й загорілося, мов троянда.

Я не витримав і прошепотів:

— Боже! Яка ви прекрасна!..

— Що ви сказали? — ще більше зашарілася вона.

На допомогу нам прийшла пані Беневельська.

— Ви тут порозмовляйте, а я піду приготую вечерю. Ви будете з нами пити чай, пане Горацій? — вона чомусь почала мене звати не просто Горацієм, а паном Горацієм, очевидно, намагаючись надати моєму імені більшої ваги та змісту.

Я подякував і сказав, що прихопив із собою дещо на цвинтар, але їсти у тому святому місці не можу навіть на проводи, бо вважаю це нетактовним по відношенню до мертвих, отож зараз ми побачимо, що є у моїй торбі. Звичайно, торбою я назвав шикарну шкіряну спортивну сумку фірми "Адідас". Пані Беневельська схвально поставилась до моїх слів про священну пам'ять про померлих, і ми на хвилину вийшли до передпокою, де я залишив свою сумку.

Не зважаючи на умовляння і заперечення пані Беневельської, що у них є що їсти і що чай вони питимуть з чудовим і пахучим варенням, яке вона сама варила з вишень, що влітку привезла зі своєї рідної Северинівки, я відкрив сумку і з великим задоволенням видобув велику пляшку "Кагору", чимале кільце сухої ковбаси, паштет із гусячої печінки та ще кілька банок "Ставриди". Все це я заздалегідь приготував до зустрічі з Беневельськими, удаючи, що просто випадково всі ці речі невідомо навіть яким чином завалялись у моїй сумці, і я жодного значення не надаю цьому.

На велику радість і здивування пані Беневельської я витягнув ще великий кекс з ізюмом, притрушений зверху білою цукровою пудрою.

— Ой! — сплеснула радісно руками Беневельська. — У нас сьогодні справжнє свято. І все це ви хотіли з'їсти самотужки?! — здивувалась вона, сумніваючись, що я мав такий пантагрюелівський апетит.

Я посміхнувся, як посміхаються переможці олімпійських ігор, і додав:

— А якщо до всього цього додати ще цю смажену курку...

Беневельська тепер уже з острахом дивилася на мене і на сумку, бо давно вже не бачила перед собою такої смачної їжі й до того ж у такій кількості.

— А ця шинка та угорське сало, гадаю, теж нам знадобляться? Банка зеленого горошку. А це що? Ще паштет із гусячої печінки? Я дуже люблю булку з маслом, зверху покласти паштет, а ви? — запитала вона мене.

Я подивився на неї і відповів:

— Мені, як і містеру Блумові з роману Джойса "Улісс", дуже смакують баранячі нирки.

— Невже?! — вихопилось у Беневельської. — Що ж ви раніше мені про це не сказали? Але дарма, — заспокоїла вона мене. — Наступного разу, коли ви прийдете до нас у гості...

Я ствердно похитав головою.

— Я приготую для вас розсольник з перловою крупою і баранячими нирками, згода?

Я подумав і сказав, що вже давно мрію покуштувати такого розсольнику, особисто зготовленого пані Беневельською. Моя чуйність і ввічливість розчулили її до сліз, і вона сказала, що я справжній джентльмен і що вона вже давно не бачила на своїй Ямській вулиці справжніх і достойних людей.

Коли все, що я заздалегідь приготував, опинилося на кухонному столі Беневельських, я вибачився і попросив дозволу повернутись у кімнату до Таїси, яка, як мені здалося, уважно прислухалася до всього того, що робилося на кухні, й була теж вельми здивована моєю поведінкою. Я вибачився і делікатно присів на краєчок її тахти. Ми помовчали, бо не знали, про що маємо говорити. Та несподівано мій погляд упав на етажерку з книжками біля її голови.

— Це ваші книги? — запитав я.

— Так, — кивнула вона головою. — А що ще лишається мені робити? Читаю, часом... але про те не варто говорити... — засоромилась вона.

— Пишете вірші, — закінчив я за неї.

Вона здивовано звела очі.

— Я ви здогадалися?

Я скромно зітхнув.

— А, я знаю, — сказала вона. — Ви теж пишете вірші?

Я делікатно заперечив, що якщо і написано за все життя два чи три вірші, так то було, певно, ще в четвер-

9 7-522

тому класі. Вона посміхнулась, а я відчув, що міст між нами поступово буде збудовано, а це лише місток чи кладка.

Ми трохи помовчали, а потім я запитав:

— А хто ж вам із письменників найбільше припав до серця, до душі?

Вона похитала головою і всміхнувшись сказала, що так одразу і не відповіси на таке запитання. І Достоєвський їй подобається, і Гоголь, і Фолкнер, і багато інших — усіх і не перерахуєш, але найбільше її вразило оповідання О. Генрі, яке вона прочитала ще в дитинстві. І називаєтсяся воно "Останній листок". Вона плакала, коли прочитала його, і воно глибоко запало їй у душу.

Я сказав, що теж плакав у дитинстві, коли ще не вмів сам читати, а мені читали казочку про братика Іванка та сестричку Оленку.

— Здається, та казка називається "Срібне копитце", — сказала вона, намагаючись збагнути, кепкую я з неї чи говорю правду.

Певно, дивно було їй чути від такого суворого карлика сентиментальні слова. Та я не брехав, я говорив правду і грав натхненно, як справжній актор.

Знову запала пауза.

— Чим довша пауза, тим геніальніший актор, — сказав колись Сомерсет Моем.

Вона посміхнулась.

— Тягар людських пристрастей, чи не так?

Я починав усвідомлювати, що ми ще так мало знаємо одне одного, а розуміємо з півслова.

— Світ так дивовижно влаштовано, — сказав я, — а радість бачити і розуміти — найвищий і найпрекрасніший дар природи.

— Це ваші слова? — здивувалась вона.

— Ні, Ейнштейна, але хіба це не так?

— Так, — погодилась вона.

Існує якесь невидиме біополе, ті невидимі магніти, які або притягують нас одне до одного, чи відштовхують. Вона дивилася на мене здивовано, певно, не гадала почути з вуст виродка такі слова.

— Пам'ятаєте "Сірано де Бержерак" Ростана? Як страждав той бідолашний Сірано, що під його оболонкою, неприємною для Роксолани, криється такий розум і такі глибокі й сильні почуття, вирують пристрасті. А пам'ятаєте... останній акт комедії, коли вмираючий Сірано признається їй у коханні, — та сцена зворушує мене до сліз. Я ледве стримую себе, щоб не заплакати. Чому природа полюбляє влаштовувати людям такі пастки, особливо тим, що так люблять життя, що так тонко і так глибоко його відчувають? Звідки у нейтральної об'єктивної природи стільки гіркої іронії і дикого сарказму до своїх чи не найкращих представників? Пригадуєте слова середньовічної монахині: "Як же ви можете бути щасливі, коли у вас таке добре серце?" Ну, скажіть мені, Таїсо, як, як людина у цьому дикому і жорстокому світі, що з такою відчайдушністю бореться за те, щоб вижити, за своє існування, як вона може бути щасливою, коли у неї таке добре серце?!

— Облиште, бо я зараз заплачу, — сказала вона і відвернулася від мене до вікна.

У її бездонних тихих і темних очах стояли сльози. Сутінки заповзли до кімнати, а знадвору через відчинене вікно линув високий жіночий голос з надривом.

— На-дю! На-дю! — гукав хтось, але йому ніхто не відповідав.

ЗА БУДЬ-ЯКУ ЦІНУ Я ДОВІДАЮСЬ ПРО ТЕ

Смерть Яна Моріна вразила мене так сильно, як тільки може вразити несподівана смерть добре знайомої вам людини, з якою ви тільки вчора говорили, і раптом... Спочатку в те не віриться, ви не хочете вірити, але факт лишається фактом, тоді вас охоплює жах, який проникає у найпотаємніші й найвіддаленіші куточки вашої психіки, і ви починаєте боятися й жахатися всього на світі. Після розмови зі слідчим Задорожним, коли я дізналася, що з колекції Моріна зникла арабська ваза, це подіяло на мене найгнітючішим чином, тому що, власне, з цієї вази все і почалося... коли так несподівано й безслідно зник мій батько, археолог Карл Львович

Басаврюгов, який необачно віз із собою арабську вазу та золоту пектораль, про які сповіщав мене у своєму листі, якого я отримала за кілька днів до смерті батька. Тепер я все більше переконуюсь, що то була смерть, а не просто зникнення.

Звичайно, арабська ваза не мала ні такого значення, ні такої цінності, як золота скіфська пектораль, але Морін повинен був сповістити про вазу компетентні інстанції, а не зберігати її у своїй колекції. Чому він не зробив того? Поперше, як він сам мені розповідав, боявся помсти того, хто йому її продав, а по-друге, вона, та ваза, чимось вабила і притягувала до себе, як магніт. То була невеличка (сантиметрів сорок заввишки) темна срібна ваза з карбованим орнаментом, що надавав їй не лише художньої цінності, а робив ту вазу якимось дуже своєрідним і унікальним витвором.

Того пам'ятного вечора, коли ми з Борисом вирішили відсвяткувати лише удвох мої іменини у ресторані, до нашого столу підійшов уже немолодий чоловік в елегантному сірому костюмі й звернувся до мого чоловіка.

— Пробачте, ваше прізвище Небаронов?

Я здивувалась, а Борис хмуро і, як мені здалося, неввічливо відповів:

— А якщо й так, то що з того?

— Значить, ви брат Миколи Небаронова? Виходить, я не помилився, — ще більше зрадів той і додав: — Ян Янович Морін, режисер. Ми з вашим братом... є що згадати, якщо ви дозволите. — І він, не чекаючи запрошення, умостився на стільці біля нашого столика й почав щось розповідати про театр, про мистецтво, а потім про йогів.

Мені було цікаво все те слухати, а Борис весь час похмуро мовчав. Певно, щоб не зіпсувати мені настрій, він не прогнав тоді Моріна, а мовчки його мусив терпіти.

— Це може вам здатися дивним, але я переконаний, та так воно, мабуть, і є, — наша психіка (маю на увазі психіку людини) ще дуже мало вивчена. І якщо хто-небудь надумає по-справжньому глибоко зануритись у вивчення цієї дуже складної системи чи систем, може раптом відкрити такі резерви фізичного і духовного оновлення людини, про які нашим предкам і не снилося. Ну, хіба що йоги та тібетські монахи дійшли до розгадки деяких таємниць нашої психіки,

але те, що вони відкрили, дуже рідко діставалося нащадкам. Людина не хоче ділиться тим, на що вона затратила все своє життя. Ви зі мною згодні?

Борис похмуро похитав головою. І я так і не зрозуміла, чи згоден він з Моріним, чи ні.

— Борисе, по-моєму, Ян Янович розповідає дуже цікаві речі, — втрутилась я в розмову, щоб якось підтримати Моріна і зняти напругу за нашим столом. — Я давно мрію докладніше ознайомитися з цим питанням, адже це так зараз...

— Модно? — скептично посміхнувся Борис.

— Ні, не модно — актуально, — заперечила я. — Знаючи більше про нашу психіку, ми...

— Що ми? — Мій чоловік всміхався, як той ідол з японської гравюри.

Його погляд вплинув на мене так, як впливає погляд удава на кролика. Я майже чисто забула, про що говорила.

— Ми... тоді б... якось...

— Так, так, — втрутився у розмову Морін, щоб виручити мене. — Ви абсолютно праві. Часом нам здається, що це парадокс чи гра слів, а насправді — думка, висловлена в оригінальній манері. І мені здається, — проговорив він до мене, — що ви саме така людина, яка любить думку, не в її голому, так би мовити, вигляді, а в оправі оригінальній, що надає їй не лише пікантності, а новий ракурс тієї мислі розкриває її глибинний зміст, чи не так?

— Саме так, .— погодилась я. — Як це у вас, Яне Яновичу, ловко виходить, тобто ви умієте дуже точно висловити те, про що думаєте. А у мене геть-чисто як у Федора Достоєвського: коли я думаю, то мені здається, що воно вагоме і серйозне, а коли починаю говорити, все втрачає якщо не зміст, то свою вагомість. Чому це?

— Тому, що ти не володієш законами софістики, — криво посміхаючись, докинув Борис.

Морін з цікавістю подивився на нього.

— А до чого тут софістика? — не зрозуміла я.

— О, софістика, то велика сила, — розвивав свою думку Борис. За допомогою софістики можна довести все що завгодно і зробити так ловко, що ти ніколи не помітиш підтасовки. Софістика — своєрідне словесне шулерство. Вправ-

ний картяр витягне з колоди саме ту карту, яка йому потрібна.

— Істина й софістика зовсім різні й несумісні речі, — образилася я. — Чи не так, Яне Яновичу?

— Не так, — стояв на своєму Борис.

Морін посміхнувся тією посмішкою, що надавала його обличчю особливої таємничості.

— Борис Григорович висловив цікаву думку, над якою я теж іноді думаю. Звичайно, істина є істина. І завжди залишається, так би мовити, у чистому вигляді, як її не крути і не перекручуй, але логіка, а справжня софістика (я маю на увазі високу софістику) базуєтеся і твориться на ґрунті логіки, на досконалому знанні цих законів. Адже не секрет, що завдяки логіці вчені відкривають нові планети та нові хімічні елементи.

— Вони математично якось їх вираховують, — докинула я.

— Так, математично, — погодився Морін, посміхаючись. — Я вбачаю у тому якусь спорідненість.

.— Між логікою та математикою? — не повірила я.

— Так.

Борис наповнив наші чарки коньяком і запропонував випити за знайомство. Всі погодились, навіть я не перечила, хоча була запеклим ворогом алгоголю. Після того розмова пішла по якомусь невимушеному і веселому шляху. Мені здалося, що Борис став не такий похмурий. А під кінець, коли вже всі розходились, Морін раптом запропонував подивитися його антикварну колекцію: старовинні картини справжніх майстрів пензля та дивовижні, як він висловився, речі з Індії, Тибету та Японії. Я благально глянула на Бориса. Мені хотілося хоч одним оком глянути на всі ті дива, про які так живописно розповідав Морін. Він умів так заінтригувати, що ви тут-таки могли погодитись піти на край світу. Недарма ж він був режисер.

Отож ми впіймали таксі й подалися на Виноградар до Моріна. І справді, то була не квартира, а музей чи антикварний магазин. Зі стін кімнати на нас дивилися загадкові лики святих і світських людей минулих сторіч. На полицях стояли старовинні вази й підсвічники. Статуетка Будди та

бронзові скульптури Беніну. Я була в захваті. Весь час смикала Бориса за руку і промовляла:

— Ти тільки глянь сюди, це ж чудово! Це справжнє диво!

І раптом на одній із полиць я помітила... арабську вазу. Різьблений її орнамент виблискував і манив до себе.

— Що це? — запитала я Моріна.

— Арабська ваза, — відповів він.

— Арабська ваза? — Певно, у мене був дуже дурний вираз обличчя. Я почувалася так, якби раптом у зоопарку побачила живого слона з головою тигра. — А звідки вона у вас?

— О, то давня історія, — відповів Морін. — Я придбав її... давно.

— Коли саме? — майже пошепки перепитала я. Адже минуло вже багато часу, як невідомо куди зник мій батько.

— А чому вона вас так зацікавила?

— Тому... тому, що саме про таку вазу писав до мене мій батько у своєму останньому листі, — захлинаючись проговорила я.

— Лише про вазу? — запитав Морін.

— Ні, не лише про вазу, — відповіла я, відчуваючи, як з кожною хвилиною мені стає все важче і важче говорити.

Інтуїція підказувала: я натрапила на розгадку смерті мого батька. Я відчувала, що ухопилася за ту ниточку Аріадни, що повинна вивести мене з лабіринту абсолютної темряви і незнання про мого батька.

— А про що ж іще йшлося у тому листі? — допитувався Морін.

— У ньому ще йшлося про славнозвісну золоту пектораль, знайдену моїм батьком у скіфському кургані.

Ненароком я глянула на Бориса. Він стояв дуже блідий і мовчазний. Тоді я не надала тому особливого значення. Я подумала, що він переживає за мене. І тільки згодом дізналась, яка була роль Бориса в усьому тому. Але то було згодом.

— Протягом майже тисячоліття, — почав Морін свою невеличку лекцію про ту дивовижну знахідку мого бать-

ка,— основною територією розселення скіфів були причорноморські та приазовські степи від Дону до Дунаю. Проте культурний і політичний вплив цього древнього народу простежується далеко за межами степу. В четвертому столітті до нашої ери скіфський цар Атей силою зброї вирішував територіальні конфлікти з військами батька Олександра Македонського — Філіппа. Північні кордони скіфської держави сягали зони лісів — могили грізних кочівників виявлено й на Київщині, поблизу Борисполя та Переяслава-Хмельницького.

Геродот присвятив скіфам одну з дев'яти книг своєї праці. Писали про історію цього народу, та вже іншою мовою — мовою залишених у них речей.

— Так, так, — не витримала я і перебила розповідь Моріна. — Речі багато про що можуть розповісти. Я думаю, я впевнена... це та сама скіфська золота пектораль, яку знайшов мій батько! Але де, де вона може бути?

— Після того, як мені запропонувалн купити ту пектораль і я відмовився...

— Вам пропонували купити ту пектораль? — Я відчула, як важко мені говорити, хвилювання перехопило і забивало подих. — Але хто... хто вам те пропонував... І чому ви відмовились її купити?

Я знову глянула на Бориса. Він стояв блідий, як мрець, і нічого, здавалося, не чув і не бачив. Він дивився у середину самого себе.

— Я відмовився купити скіфську пектораль, бо зрозумів, що вона крадена. То дуже цінна річ. Мало того, що вона має вагу тисячу сто п'ятдесят грамів чистого золота 900-ї проби, вражає майстерність стародавнього майстра — на пекторалі зображено людей і тварин...

— Людей і тварин... — луною прозвучав мій голос, і я не впізнала його, певно, від хвилювання він втратив тембр.

— Але ж вазу... арабську вазу ви купили, чому?

— По-перше, вона не має такого колосального значення, як золота пектораль. І, певно, знайдена зовсім в іншому місці, а по-друге, якби я купив пектораль, то мав би великі неприємності з кримінальним розшуком, а мені те зовсім не потрібно.

Я знову глянула на Бориса, і мені здалося, що при словах "кримінальний розшук" він внутрішньо здригнувся. То було непомітно для стороннього ока, і я швидше відчула те, ніж побачила.

— Гляньте на неї, — знову звернувся до мене Морін, — хіба міг я відмовити собі, ви тільки гляньте на цю вазу! Як мерехтить і зблискує тьмяним світлом її орнамент на цьому майже чорному фоні, срібло хоч і темне, але воно до того ж пофарбоване. Коли мені щось подобається, я не можу відмовити собі, щоб не заволодіти ним. — І Морін якось двозначно посміхнувся.

Краще мені у той момент було б не дивитися на Бориса, бо його дикий усміх наводив жах, і волосся само здіймалось угору. Він дивився на Моріна холодним відчуженим поглядом, губи його витягнулись у недоречну посмішку. Про що він думав — важко було здогадатись, але мені здалося, що в його підсвідомості зародилась якась страшна, жахлива ідея.

— Яне Яновичу, а ви пам'ятаєте того чоловіка, який продав вам арабську вазу?

— Авжеж.

— Чому ж ви тоді...

— Не заявив у міліцію?

— Так.

— Та тому, що того чоловіка вже давно немає серед живих. Певно, арабська ваза ще нікому не принесла щастя...

— Він помер?

— Так, його убили.

— І ви про те знаєте достеменно?

— Цілком. Який сенс, скажіть мені, було б іти до міліції?

— Я розумію вас, і все-таки...

— Я боявся, що вони, а воно так би й було, конфіскують у мене цю вазу, а мені її дуже вже не хотілося втрачати.

— Вам не хотілося втрачати вазу, а мій батько втратив через це своє життя?!

— Але ж погодьтеся, що я у тому абсолютно не винен.

— Можливо...

— От бачите.

І коли ми вже виходили з кімнати, він тихо проказав:

— Лідіє Карпівно, я вас дуже прошу не повідомляти про вазу міліцію. Ви ж самі розумієте, що через те у мене можуть бути великі неприємності.

— Так, розумію, — погодилась я.

— Ось моя візитка, що-небудь треба буде, дзвоніть, — сказав Морін.

— Дякую. — І я поклала його візитку до своєї сумочки.

Ми вийшли від Моріна мовчки. Нічні вулиці Виноградаря були майже безлюдні, хоч по трасі ще часом проходили тролейбуси та автобуси. Ми перейшли через велику галявину, що поросла диким різнотрав'ям та ромашками, і вийшли на трасу. Старий чоловік прогулював невеличкого коричневого собаку, який зосереджено щось винюхував у траві. Ліхтарі відсвічували голубим світлом, відбиваючись у калюжах, — перед цим по трасі пройшла поливальна машина.

Ми йшли мовчки, кожен із нас думав про одне й те ж, але кожен по-своєму. Я ніяк не могла збагнути, чому, наприклад, Морін підсів до нашого столика і звідкіль йому відоме прізвище мого чоловіка, хоч Борис категорично запевнив мене, що ніколи до сьогоднішнього вечора не зустрічав цього чоловіка, а прізвище його, напевно, якимось чином стало відоме через їхній живописно-скульптурний комбінат, де Борис працював багато років формовщиком і знає багатьох художників, особливо — скульпторів.

Мені його відповідь спочатку здалася неправдоподібною, але потім я згадала, що Ян Морін ніколи не був художником, хоч як режисер контактував з ними. І тоді я, пригадавши з його розповіді, що у нього вдома часом збираються друзі-однодумці й штудіюють йогівські теорії, вирішила теж записатись у той гурток, наче я дуже цікавлюсь цією містикою, а сама тим часом вивідати дещо у Моріна, бо, як мені здалося, він щось приховує, на щось лише туманно натякає, щось залишається за кадром.

Знаючи, що чоловік буде категорично заперечувати проти моєї ідеї, я тихенько від нього зателефонувала Яну Яновичу і сказала, що хочу вступити до їхнього гуртка. Він

погодився, і я стала регулярно відвідувати ті своєрідні заняття. Але всі мої спроби вивідати у Моріна таємницю арабської вази...

І лише згодом я зрозуміла, які умови виставляє цей підстаркуватий залицяльник. Мене це спочатку так обурило, що я ледве втрималась, щоб не наговорити йому грубощів або не заліпити ляпаса. Та охолонувши й прийшовши до тями, подумала, що мій вчинок... бо старий антиквар нічим мене не образив і жодного разу не висловився про те прямолінійно чи грубо. О, він умів так дипломатично побудувати все, так досконало вивчив жіночу натуру, що вам починало здаватися, що ви самі того хочете, чого хоче він. І я впевнена, що всі три студентки з його групи теж були майстерно обплетені павучачою сіткою інтриги театрального лисіючого сивого режисера. Але що мені до них, у мене була своя ідея, мені неодмінно треба було дізнатися про таємницю арабської вази, щоб хоч як-небудь висвітлити обставини загибелі мого батька. Всім своїм єством я опиралась і не могла прийняти ті ганебні умови, які виставив Морін. А з іншого боку, є речі, думала я, заради яких варто заплющити очі й переступити через моральні перестороги. Мені треба було неодмінно порадитися зі своєю давньою приятелькою Ельвірою Павлівною, з якою я познайомилась ще тоді у Гурзуфі. Вона лише на кілька років була старша за мене, але життя знала не з книг. І мене завжди дивували і захоплювали її висновки про ту чи ту людину. Вона могла бездоганно передрікти, як поведе себе у тій чи тій ситуації та чи інша людина, особливо — чоловіки. Її жіноча доля склалася, за її оповідями, дуже нещасливо. І тоді в Гурзуфі вона "лікувалась", як висловилася, від ще однієї травми, від ще одного роману, не тільки для них обох драматичного, а навіть — трагічного. Вона тоді працювала диспетчером на одній із київських автобаз і за кілька днів до весілля з її нареченим стався дикий, неправдоподібний випадок, що нараз перекреслив їхнє щасливе майбутнє. Він зник з Києва, а вона розрахувалась на автобазі й поїхала до Гурзуфа розвіятись від важких споминів, а при нагоді підхопити якогось чоловіка для подружнього життя. Кандидатур виявилося декілька, та Ельвіра, на мій подив, обрала собі скромного

тридцятирічного робочого чоловіка з дещо дивним, як мені здавалося, ім'ям Зигмунд Мартинович. Від нього вона народила двох дочок і перейшла працювати офіціанткою до ресторану "Метро".

Я пригадую, що ще там, у Гурзуфі, після того дикого вчинку Бориса, коли він силоміць хотів оволодіти мною, вона попереджала: не йди за Небаронова — і все.

— Чому? — допитувалась я. — Адже він мене так любить!

— То не любов, — відповідала Ельвіра. — То — пристрасть, а великих пристрастей треба стерегтися, вони не тільки ще нікому не принесли щастя у сімейному житті, а навпаки. І взагалі — любов то велике нещастя, яке тільки можна собі уявити.

Я тоді не вірила Ельвірі, та роки внесли свої корективи. Наше подружнє життя з Борисом не стало щасливим: від першого дня він мене так несамовито ревнував і ревнує, що я жахалась і жахаюсь лише однієї думки про якісь стосунки з іншими чоловіками. Деякі жінки з жалем та здивуванням спостерігають за моєю бездоганною репутацією. Мушу тут зауважити, що Борис ніколи мені не погрожував і не говорив, що́ він зробить зі мною, коли я зраджу його, але я по очах бачила і кожним нервом, кожною своєю клітиною відчувала, що́ він може вчинити. І тоді такий жах охоплював і паралізував усе моє єство, що я німіла, як риба.

З тієї пори Ельвіра стала моєю найліпшою подругою і наставником. Борис її дуже не любив і при нагоді говорив: "І що може бути спільного між вами? Не розумію. Ти — культурна, освічена жінка, а вона — прожога-офіціантка".

А та прожога-офіціантка знала життя та чоловіків, як свої п'ять пальців.

— Чому, ми, жінки, такі нещасливі у подружньому житті? — питала вона мене.

— Бо не вміємо вибирати, — відповідала я.

— Ні, Лідочко, — заперечила вона. — Тому, що ми, я маю на увазі більшість жінок, самі не знаємо, що ми хочемо від життя. А декому і взагалі не вистачає здорового

глузду, щоб влаштувати своє щастя. От ми і починаємо нарікати: він такий у мене нездара — і грошей мало приносить, і п'є, і джиґун, а до того ще ревнивий. Ні, сил моїх більше немає, розійдусь і баста. А хто ж тобі його вибирав, коли не ти сама! Чи, може, хтось зав'язав твої очі, а ти не бачила, за кого йдеш? Більшість жінок міркує так: вийду за першого-ліпшого, дарма, що він уже не молодий, не вродливий, словом — не Бельмондо. Але ж має чималу платню, любить мене, любитиме і дітей. За ним я почуватимусь впевнено і спокійно. Виходить така примадонна, як вона сама про себе думає, заміж, народжує одну чи дві дитини. За турботами та за дітьми вгору ніколи глянути — не те що в люстерко. А час іде. І не помітила вона: чоловік її полисів, ось і діти вже піднялися й на ноги стали, а он біля очей і зморшки у неї невідомо звідкіля з'явилися і сивина пробивається, пора фарбувати не тільки губи, а й голову. А їй ще і сорока немає, кров у жилах грає. На чоловіка свого дивиться, як на якийсь предмет, що під ногами плутається та заважає вкусити того щастя, яке не довелося замолоду скуштувати. І виникає спочатку відраза до чоловіка, а не дай Боже який-небудь ловелас чи провінційний дон-жуан кине оком та ніжно так вимовить: "Любочко! Яка ви вродлива, я і не помічав цього!" І пішло, і поїхало. Ти вже не стоїш після роботи у черзі за сосисками, щоб нагодувати своїх, а біжиш щодуху до косметички, купуєш не петрушку, цибулю чи часник, а лосьйони, шампуні та креми. Заводиш знайомство з перукаркою, робиш нову зачіску і не відходиш від дзеркала, дарма що каша пригоріла. А на зауваження свого чоловіка кидаєш: "Ти хотів би, щоб я виглядала як опудало, що стоїть на городі у твоєї матері. Ти забуваєш, любий, що я теж — жінка..." Ти тільки змовчуєш про того брюнета з вусиками, з яким учора (якось так само ненароком вийшло) пила чорну каву та їла тістечка. Сьогодні кава та тістечка, а завтра шашлик та "Ркацителі" у Гідропарку до пізнього вечора. Нічого, якось відбрешусь, скажу: "Були збори". Не впіймав — значить, не злодюжка...

За яким примарним щастям ти, бідолахо, женешся? Яких ще радощів ти хочеш вкусити? Ти боїшся, що твій

поїзд пішов. Тобі вже тридцять, сорок, п'ятдесят... А де ж щастя? Де воно заблудилося? Невже... все омана? Ні, ні, не може того бути. І ти, задихаючись, біжиш, женешся за тим поїздом. Та ще ніколи його не вдалося наздогнати. Хіба якось ще вскочиш на ходу, вхопишся обома руками за поручні трамвая бажання. Гляди, тримайся міцно. Бо в руках у тебе... ілюзія. Якимось чином ще не втрачена ілюзія.

Яка це жахлива картина — самітна жінка. А хто ж її обділив щастям і чи справді вона така одинока, що завтра неодмінно кинеться якщо не в річку, то першому-ліпшому підтоптаному потаскуну в туристичному поході чи після випадкового знайомства на шию. Добре, коли ще є у нього шия, і він витримає тебе, бо тобі вже теж не вісімнадцять, і важиш ти вже не п'ятдесят, а вісімдесят чотири кілограми. І де тільки все те береться?

Звичайно, все це, що я тобі малюю, Лідочко, має умовний характер. Адже й ти вийшла за Небаронова, щоб не лишатися самітною (який це справді жах!) жінкою. Я розумію, він любить тебе. А ти? Тобі так приємно було грати, імітувати любов. Хіба ж не зважаю на те, що ти не маєш батьків і численних родичів: сестер, тіточок, племінників, невісток та двоюрідних бабусь. І все-таки ти повинна бути щасливішою від тих жінок, які все те мають, але таємно страждають, що не мають того, що маєш ти — чоловіка і всіх тих турбот та радощів.

Якщо ми проаналізуємо не лише подружні пари, а й тих, що розвелися, та матерів-одиначок, то й тоді той портрет самотньої жінки, який я хочу тобі намалювати, буде неповний.

Перше, про що піде у нас з тобою, Лідочко, мова, це — вік. Почнемо з тієї юної пори, коли батьки та й вона сама почне турбуватися про своє незаміжнє становище. Деякі дівчата виходять заміж дуже рано. Вона не думає, не зважує, вона кидається у сімейне життя, як кидаються з мосту у воду. Її подруги ще вчаться у десятому класі чи намагаються вступити до вузу, а вона вже дама. Чи розумно це? А втім — кожному своє. Часом і такі шлюби бувають щасливі.

Серед самотніх жінок значно більше освічених, ніж серед тих, хто має сім'ю. Я тобі, Лідо, так прямо і скажу: чоловіки бояться розумних жінок, вони їх страх як не люблять! Ти смієшся, бо пригадала одну таку "розумну" жінку з оповідання Чехова, яка першої шлюбної ночі акуратно і прискіпливо обмацала голову свого чоловіка і знайшла, що його череп брахіцефалічний.

Можливо, ці освічені жінки бояться фізичної праці, тісно пов'язаної з сімейним життям, не бажають тієї обузи. Може, вони звикли лише до інтелектуальної праці та до інтелектуальних чоловіків? У їхній свідомості не приживаються такі несумісні поняття, як Флобер та штопка панчіх. Ні, ці грубі мужлани з диким запахом тютюну та горілки не для них.

Дарма, що такі жінки мають поміж собою своєрідний табель про ранги: одні з них живуть у гуртожитках, інші мають дачі й власні машини. Їх об'єднує щось більше, якісь потаємні риси характеру. І професія тут теж не має особливого значення, але... Актриси, журналістки, наукові співробітниці, діячі кіно і телебачення, перекладачі та геологи, на мій погляд, рідше виходять заміж, ніж жінки інших професій.

Сімейний розлад я також спостерігала серед жінок, що працюють у сфері чоловічого обслуговування. Це чоловічі перукарки, офіціантки, буфетниці, стюардеси та інші. Ще б пак — ти одна, а навколо стільки чоловіків і таких різних, а часом і вродливих. Той моргне, той компліментa скаже, а той...

— Ельвіро, а від чого це все? — перебила я її роздуми.

— Що від чого? — не зрозуміла вона.

— Ну, жіноча самотність. Від зовнішнього вигляду чи від характеру?

Ельвіра задумалась.

— Скоріше... від характеру. Від психіко-біологічних, як зараз модно висловлюватись, факторів.

— А що з цього приводу думають чоловіки?

Ельвіра знову задумалась.

— Достеменно не знаю, що вони думають, але гадаю, що розведений чоловік швидше одружиться з розведеною жінкою...

— Чому?

— Та тому, що та жінка, яка була заміжньою, добріша, вона має досвід. Особливо ті, яких залишили чоловіки, а не ті, які перші розірвали свої шлюбні узи й до того ж дуже пишаються, що вони вигнали, а не їх. Як на мене, їм варто було б помовчати. Ті жінки, що розвелися, більше піклуються про свою зовнішність, ніж ті, які ще ніколи не виходили заміж. Ти питаєш — чому? Можливо, інертність завадила їм зробити той крок у житті.

— Як на мене, — перебила я її, — тут не рок, а є якісь певні вірогідності, я б сказала... об'єктивні, а не суб'єктивні.

— Звісно. З цього приводу можна навіть вивести певну систему.

— Система? Це вже цікаво. Моральна та економічна незалежність жінки? Але ж я помітила, що старі холостяки легше переносять свої тяготи, ніж жінки. До того ж скільки я можу навести прикладів, коли вона страшне опудало, а чоловіка собі підхопила якщо не Бельмондо, то Жана Маре напевно. От де для мене загадка. Ніяк її не розгадаю.

Ельвіра посміхнулась.

— Ну, нам з тобою це не загрожує. Але ж ти не станеш перечити, що краще бути молодою, здоровою, ніж хворою та анемічною. Дев'ятнадцятий вік минув, бідні Лізи вийшли з моди. Я думаю: найголовнішу роль у психології жінки відіграє те, як вона ставиться до своєї особи і до своєї майбутньої сім'ї.

Ельвіра трохи подумала й додала:

— А ще, я думаю, тут неабияку роль відіграє сила інерції. Одні хочуть вийти заміж, але не можуть, інші можуть, але...

— Не хочуть, — посміхнулась я.

— Так, — погодилась Ельвіра. — Не хочуть себе переобтяжувати зайвими клопотами, отож можуть прожити і без сім'ї. Треті взагалі виступають проти сімейного життя. До четвертого типу я віднесла б тих жінок, які мають якісь конкретні трагічні обставини: хворе тіло чи душа, психологічна травма — та хіба мало може бути обставин, про які не хочеться говорити, а тим паче відкривати сторонньому.

Я намагаюся систематизувати. Почну з тих жінок, що хочуть мати сім'ю, але не можуть. Більшість із них сором'язливі, скромні та несміливі. Вони, як правило, тихо сидять у кутках на танцях та вечорах, хворобливо, гіпертрофічно збільшуючи у своїй уяві зовнішні та внутрішні вади. Отож вони й лишаються за спинами своїх більш енергійних подруг, які ні в чому не мають перед ними переваги, а часто-густо — навпаки. Йдуть роки. Сором'язливість переростає у замкнутість у собі, викристалізовується у комплекс неповноцінності. Ти, певно, бачила, як голуби чи горобці вихоплюють одне в одного кришки, кинуті їм? Хто проворніший, той і ухопив. Хто дужчий, той і клюнув іншого. Таке се ля ві. Не ухопиш ти, ухоплять інші.

— А часом це так гидко і вульгарно.

— Отож-бо і є. Тут — як у футболі: виграє той, хто весь час націлений на ворота противника. Якщо ти відмовилась від боротьби, вважай — програла. Хто виграв? Ті хижачки, які беззсовісно ухопили від життя ласий кусень, який, можливо, їм зовсім не належить. Вони його вихопили з-під самого носа у тих сором'язливих і скромних, що так ні з чим і підуть додому того вечора. А які б чудові вийшли з них дружини: ласкаві, вірні та добрі. От тобі й парадокс життя. А, власне, хіба це парадокс? Це ж — його закономірність.

Нерідко ні з чим, тобто без чоловіків, лишаються й енергійні, ділові жінки, які у своїй уяві сконструювали певний тип, ідеал майбутнього судженого. То повинні бути лицарі! А де вони у житті, ті лицарі? А коли і є такі, так у них на лобі того не написано. Скромна і чесна людина не виставляє напоказ своїх чеснот, а навпаки, намагається їх якось замаскувати чи сховати якомога глибше за напускною бравадою. Спробуй розберись, хто є хто? Якщо ж усе-таки ідеалістки виходять заміж, то скоро розлучаються, адже ідеал майже ніколи не відповідає натурі. Тоді вони починають розвивати енергійну діяльність, бо на порозі старість, самітність. Ні дітей, ні онуків. Вони починають давати в газети безнадійні оголошення: шукаю інтелігентного, ерудованого, емоційного чоловіка, з урівноваженим характером, з розвиненим

почуттям гумору, до того ж — непитущого, їм чомусь здається що такі чоловіки у сорокарічному віці ходять нежонаті.

Ні, такі жінки з високими ідеалами не кинуться на шию першому-лішому, аби тільки створити сім'ю. Вони все поставлять на кон, всім пожертвують, якби тільки знайти омріяний ідеал. Вони, як дружини декабристів, підуть за судженими на край світу й залишаться вірними до гробової дошки. Любі мої ідеалістки, мені вас щиро жаль, бо ви не хочете зрозуміти одного: чоловік — це той матеріал, та глиба глини, мармуру чи граніту, до якої вам, скульпторам та творцям, треба прикласти максимум зусиль і виліпити за своїм образом та подобою такого чоловіка, якого ви хочете ненароком зустріти у сутінках після дощу в бузковій алеї чи на ескалаторі метро на станції "Хрещатик".

— Який же вимальовується портрет?

— Портрет одинокої жінки вимальовується такий: рідко хто женеться за модою, бо більшість із них — інтелектуальні особистості, які переймаються не плотськими насолодами та втіхами, а бажають у першу чергу духовного єднання зі своєю омріяною половиною. Такі жінки майже не зловживають косметикою, хоч косметика для жінки — своєрідний допінг чи амулет. Це її зброя. Вибач мені, Лідочко, за грубе порівняння, але коли ми вдамося за прикладом до матінки-природи, то несподівано відкриємо для себе, що самці мають розкішніше забарвлення, ніж самка. В природі все раціонально: самиці треба пристосуватися до середовища, зробитися непомітною, щоб виростити потомство. Можливо, природа у чомусь обійшла своєю увагою нас, жінок, і ми намагаємось косметикою компенсувати той промах.

— Та є такі жінки, що і без косметики... — заперечила я Ельвіриній безапеляційності.

Вона посміхнулась і відповіла:

— Майже... немає. Ось хоч би взяти тебе чи мене. Ми, слава Богу, маємо ефектну зовнішність, але й ми не можемо себе уявити без косметики.

Довелося погодитись.

— Такі жінки бояться змін, починаючи від зовнішності, своєї професії, способу життя, вподобань і смаків. Вони вірні собі у всьому. Це їхня доблесть і... завада. Жінка, яка хоче вийти заміж і мати сім'ю, повинна мати такий гнучкий розум, як у Тамерлана. Адже нерідко під одним дахом з'єднуються люди не лише різної статі, а й різних емоційних, духовних та культурних висот. Я, коли була молода і працювала в театрі, знала одну відому оперну співачку, яка запросила мене до себе додому, а за стіною сидів її чоловік і голосно кашляв та сякався. Коли б ти тільки бачила, як їй було соромно за нього переді мною і як вона, бідолашна, переживала, незважаючи на те, що я була її ліпшою подругою.

— І все ж таки, — заперечила я. — Мій ідеал — жінка, яка успішна у справах, уміє комфортабельно обставити свій побут, любить мандрувати, цікавиться літературою та мистецтвом, стежить за своєю зовнішністю і здоров'ям.

Ельвіра уважно подивилась на мене і сказала:

— Значить, ти — ідейна, так би мовити, холостячка. Бережись. Життя може помститись тобі.

— Можливо це тому, — намагалась я якось виправдати себе, — що з самого раннього дитинства я росла без материнської ласки. Моя мати була актриса музкомедії, мій батько — археолог. Він намагався відшукати і відкрити якісь незвідані підземні скарби й абсолютно не помічав, що робиться під його носом. Мати пішла від нас, коли мені не минуло й трьох років. Пішла і лишила, як не дивно, мене моєму батькові. Я виховувалась у тітки, рідної сестри мого тата. Вона була добра до мене, дуже добра. Своїх дітей у неї не було, отож вона любила і берегла мене, як свою дитину. Від другого чоловіка моя мати народила сина, на три роки молодшого за мене. Де він і що з ним, я не знаю.

— А матір свою ти бачиш? — здивувалась Ельвіра.

— Раніше, коли вона жила і працювала у Києві, то приходила до нас. Приносила мені якісь подарунки, а після того, як пропав батько, вона виїхала в інше місто і...

— Бідолашна, — пожаліла мене Ельвіра.

— Я її майже забула, — відповіла я.

— Забути рідну матір...

Ми довго мовчали. Потім я пішла. Певно, треба було мені тоді послухати Ельвіру й не йти за Небаронова. А я не послухала і вийшла. І ось страждаю з ним... Ми живемо якось дивно, не так як інші. Й ні у нього, ні у мене не вистачає сміливості, рішучості розірвати наш шлюб. Може, від того, що якось звикли одне до одного, а може, тому, що підсвідомо жахаємось лишитися на самоті. А ще я думаю, ми якимось дивним чином доповнюємо одне одного. Але його безпідставні ревнощі можуть звести з розуму кого завгодно. А чи такі вони вже безпідставні? Так було до моменту, коли випадково ми зустріли Моріна. І той натякнув мені, що знає якусь таємницю і про арабську вазу, і про мого батька. Але умови, які він запропонував мені, були абсолютно неприйнятні для мене. Та я намагалася за всяку ціну вивідати у нього ту таємницю. Він не хотів поступатись і, як мисливець, чекав на звіра біля пастки, коли той сам туди потрапить. Між нами розгорнулася внутрішня боротьба. Я стала ходити до їхньої групи і вдавати, що цікавлюсь йогою. Я цікавилась парапсихологією, а Морін мною. До чого це призвело? Я розповім про це згодом.

БОМЖ-АРТИСТ

Кароліна та її мати милостиво згодилися, щоб я, Карпо Дем'янович, переселився до них. Зібравши купу грошей, що висипав на підлогу з мішка, а сума назбиралася чимала, я пішов до перукарні. Там на моїй нечесаній дрімучій голові зробили зачіску "а ля Будулай". З перукарні я попрямував до фірмового магазину і, на превеликий подив продавців, що не хотіли пускати мене до нього, замовив і одягнув на себе білий елегантний костюм кольору морозива з вершками. Скинувши старе лахміття, одягнувся у нову червону сорочку з краваткою краплакового кольору та модні штиблети фірми "Саламандра". Щоб завершити свій портрет, я вибрав собі світло-сірого крислатого ковбойського капелюха. Коли глянув у дзеркало і вийшов до продавців,

вони не впізнали мене. Розрахувався, а старе лахміття перев'язав мотузкою і кинув до урни.

Народився актор Карпо Ласкаржевський. Тепер можна податися на кіностудію.

Місто прокинулось. У ранішній прохолоді подзенькували трамваї. На землю сипалися зеленувато-сині іскри електричних дуг. Рипіли гальмами автобуси по проспекту Перемоги, і крізь молоду ніжно-зелену поросль пробивалось золотисте проміння.

Якщо ви входите на Київську кіностудію не через центральний вхід, а з боку станції метро "Шулявська" через відчинені ворота, то перед вами за кілька десятків метрів височить новий корпус, праворуч — гараж з кінозйомочними автобусами та машинами, за гаражем — їдальня, дорога вниз до головного корпусу. А над усім цим здіймається величезний кам'яний димар.

У калюжах купалося сонце, і вони перетворювались на незвичайні сяючі діаманти: то рожево-голубі, то блідо-зелені, а то фіалкові — залежно від того, як у них відбивалось небо.

Йти через столярку не хотілося, мені більше до вподоби бутафорський цех. У столярному завжди шумно: дзижчать електропилки, щось скрегоче, гарчить та виє, а в бутафорському завжди світло, чисто і весело.

Все міниться і сміється у ранішньому промінні: білий гіпсовий Лаокоон; погруддя Сократа лукаво посміхається, чмихаючи своїм обрубаним кирпатим носом; Мікельанджелівський Давид уважно, навіть тривожно вдивляється у навколишній світ.

Я йшов, мружачи від сонця очі, переді мною пропливали гіпсові статуї, бутафорські вази, коричневі поролонові сибірські пиріжки для групи, залізні листки, що висіли на стіні, блискуча незграбна формовочна машина.

Декоративно-малярний цех починав своє життя. За столом уже сидів, ще не встигнувши зняти свою чорну з великим козирком кепку, майстер Голобородько. Я привітався з ним. Йду високим сірим коридором, переступаючи через безліч електрокабелів, повертаю праворуч — і я уже на зйомочному майданчику.

Ось воно — чудо мистецтва! Переді мною виблискує барвами подвір'я Батісти з опери "Приборкання непокірної". Прямо серед темно-зеленого саду плавають, мов німфи, золотисті жіночі тіла. Це невмирущий Сандро Боттічеллі "Весна". Вище, над німфами, звисає велике сіре каміння. Ліворуч сходи, які ведуть до будинку, по яких граціозно походжатиме Катаріна. Сходи розмальовані гуашевими фарбами фіолетових, голубих і червоно-жовтих кольорів. Зліва стіна темно-червоного кольору, перед стіною біла бутафорська ваза. Брезент "під бруківку" лежить на долівці й під прожекторами здається справжньою бруківкою.

Бригада мостовиків закінчує монтаж. За ними прийдуть освітлювачі зі своїми дігами й софітами.

По бруківці, біля будинку синьйора Батісти походжає Микола Крамаренко і сердито мне правою рукою свою чорну бороду. Нервово потирає руки. Неподалік стоїть бригада художників-декораторів. Художники мовчать. Голобородько розгублено дивиться то на Крамаренка, то на Ботічелівську "Весну".

— Миколо, заспокойся. Вони ж усе зробили...

— Що! Що вони зробили?! Де мій ескіз? Хіба це Боттічеллі? Хіба це німфи? Це ж просто фурії! Так, так, старі беззубі відьми. Володю, зрозумій: фільм кольоровий, широкоформатний. На кольоровій плівці це все буде чорним. Все повинно грати, виблискувати барвами, а вони що зробили?

В розмову втручається бригадир художників Корх.

— Ми зробили за ескізом.

— Що? За ескізом?! — кепкує Крамаренко. — Хто зобразив ту відьму? Це має бути Весна, Венера, а не літаюча фурія! А фон який!

Справа набирає серйозного забарвлення. Сьогодні зйомка, репетиція з народним артистом Гнатом Давидюком.

На майданчику з'являється начальник — Іван Платонович Юрченко.

— Чим ви незадоволені, пане Крамаренко? Адже з бригадою художників працював ваш асистент Сергій Гржебовський. Він повинен був знати ваші наміри і плани.

— Ще до того, як вони приступили до роботи, я пропонував запросити відомих майстрів, щоб ті поставили крапки над "і", а роботу бригади вважати чорновою.

— Але тепер це неможливо.

— Я не знаю. Треба повідомити директора кіностудії про стан групи "Театр на екрані". Я так більше працювати не можу.

— Заспокойтесь, Миколо Миколайовичу, адже ви прекрасно знаєте, що виправляти доведеться вам власноручно, — каже Юрченко.

— А хто мені за це заплатить?

— Ніхто. Адже ви не подали таких ескізів, з яких можна було б виконати ваше замовлення на належному рівні.

— Я іду до директора.

Десь гудів мотор. Десь грала музика. Десь співав Гнат Давидюк.

У бутафорському вже обідали. Дівчата гріли чай на електроплиті, варили картоплю і таке інше. Приносили з собою сніданки, загорнуті здебільшого в газети. Все це розкладали на великих зелених столах, що слугували для виготовлення бутафорських квітів, і обідали комуною.

Побажавши дівчатам смачного, я повз душові кімнати пройшов вузьким, пофарбованим у темно-зелений колір, коридором до столярки.

У столярці було незвично тихо. Всі електропили замовкли, на підлозі тирса, стояли листи фанери, пахло смолою, високо вгорі висів годинник.

Зі столярки я вийшов у високий сірий коридор павільйону. Біля стін стояли декорації. Пахло оліфою, нітролаком, ацетоном — всі запахи долітали з комірчини біля столярки.

Секретарка відповіла мені, що директор поїхав на нараду до міністерства, а о третій прийматиме у себе директорів груп. Скільки триватиме нарада — їй невідомо.

Я подякував і вийшов на подвір'я. Я вирішив дочекатися директора і сьогодні поговорити про вступ до театру кіноактора.

Золоте проміння зависло на квітучих гілках саду. Висіло золотим павутинням. І бриніло тонко, ледь чутно, мов арфи.

Десь далеко за обрією, глухо гуркотів грім. Хмара насувалася з-за Святошинського лісу. Як дивно все міняється у житті: на гілках ще висить золоте проміння, а за лісом грім гуркоче. І ось уже перші краплі дощу впали на суху пилюку. Пах-пах-пах — здригалася пилюка. Бом-бом-бом — падали краплі. Пах-пах-пах — здригалася пилюка. А як пахне земля! Спалахує останній промінь між гілок і гасне. Арфами, арфами... Та-та-ма... залопотіли краплі. Пахне земля. Арфи змінилися джазом. Вигравав на ксилофоні дощ.

Терен мати коло хати,
В нього цвіт біленький,
А хто любить очі карі,
А я голубенькі.

Та-та-та — лопотіло і дзвеніло навкруги. Бах-бах-, трахтара-бах — пробував свій голос грім. А потім сліпучий спалах розітнув сині груди неба. Та-та-та-там — видзвонюють краплі дощу.

За вікном — злива. Секретарка вицокує на "Олімпії" якийсь папірець. Крізь відчинене вікно вриваються разом з теплим вітром запахи землі, рокіт грому й трелі дощу. Секретарка зачинила вікно. Дощ лишився там, за вікном.

Я сидів у м'якому кріслі, поринувши у мрійливе забуття. Отак би сидіти. Хай пахне земля. Отак би линути далеко-далеко, в якусь невідому країну, на Мадагаскар, де живуть такі великі птахи, що можуть підняти у повітря слона, де ростуть страшні дерева-людожери і де ростуть дивовижні орхідеї. Орхідеї... Та-та-та...

— Приїхав, приїхав, — сказала секретарка, розчиняючи вікно.

Дощ перестав. Озон вривався до кімнати. Я звівся на ноги. Знов хвилювання охопило мене, але то було вже зовсім інше хвилювання.

— Ви до мене? — запитав директор.

— Так, до вас.

— Доведеться почекати. У мене зараз нарада.

— Добре. Я почекаю.

Всі зайшли до кабінету, а я і секретарка лишились у приймальні. Знов цокала "Олімпія", співали після дощу пташки.

— Прошу вас, — сказав нарешті директор. І я зайшов до кабінету.

— Тільки швиденько, бо я вже втомився. Весь час наради. Міністерство. — Директор подивився на годинника. — Ви ким працюєте?

— Я — актор. Знімався у багатьох картинах. Хочу вступити до штату театру кіноактора. Ось моя заява.

— Добре, залиште. Ми розглянемо. Зайдіть до мене через кілька днів, — відповів директор

— Дякую. До побачення.

І я вийшов з кабінету. Як легко дихалось після дощу. Вийшов з кіностудії. Зайшов до гастроному, купив "Празького" торта і попрямував додому.

Двері відчинила Кароліна. І здивовано запитала: "Вам кого?"

Вона не впізнала мене. Та хіба тільки вона? Ніхто не впізнав мене. Та я й сам тепер не впізнавав себе, адже з бомжів перейшов до акторів.

СОРОЧИЙ БРІД

— От і минуло літо, Горацію, — сумно сказав Бізон. Вони сиділи біля відчиненого вікна на веренді, вікна якої виходили у двір. Бізон палив. Час від часу в саду падали яблука.

— Щастя людини, як сказав Шопенгауер, найбільше залежить від її особистості, тобто від того, що вона являє собою, бо індивідуальність супроводжує постійно її скрізь, і накладає свій відбиток на все, що вона пережила.

Бізон зітхнув.

— Отак і я. Мотаюсь по світу без усякого толку. Хочу поїхати на могилу до матері, хоч добре знаю, що там на мене вже чекають. А Моріна я не убивав.

— А хто ж його убив? — запитав Горацій.

— Його убила... кульгавка.

— Як?! — вигукнув карлик.

— А так. Підстеріг я, коли Моріна не було вдома і, відкривши двері відмичкою, забрався до квартири. Мені потрібна була лише арабська ваза. Вона постійно збурювала свідомість Ліди. Я вже тоді ревнував її до Моріна, бо бачив, що старий лис задумав. Отож коли я забрався до його музею і заховав вазу до сумки, почув, що повернувся хазяїн. Я причаївся на балконі і звів курок свого ТТ. Отам я від хвилювання і загубив магазин від пістолета. На моє щастя, до нього завітала його друга дружина, яка колись працювала медсестрою в лікарні. Почала умовляти його, щоб повернувся до неї хоч заради дітей. Морін не погоджувався. Я не бачив, що вона там наворожила, та раптом він знепритомнів, тихо проказавши: "Туман... все заволокло туманом..." Отоді я і визирнув тихенько зі своєї схованки й побачив, як кульгавка ховає до сумочки шприц. І хутко зникає.

Діло оберталося не кращим чином. За кульгавкою тихенько зник і я, прихопивши з собою арабську вазу.

— А що ж сталося з Лідією Карлівною? — не витримав Горацій.

— Вона після аварії у Криму довго і важко хворіла. Струс мозку... Після того не захотіла мене бачити, навіть відмовила мені, коли прийшов до лікарні її провідати.

Бізон глибоко затягнувся сигаретою, видихнув, кілька хвилин помовчав і тихо проказав:

— Після того я став грабіжником, хоч раніше працював, як усі люди, і заробляв непогано. Ні в чому Лідія собі не відмовляла. Сама заробляла дуже мало.

Знову запала пауза. Великі блискучі зорі висіли над Сорочим Бродом. Що вони віщували, одному Богу відомо.

— Ти у Беневельських давно був? — запитав Бізон у карлика.

— Давно, — тихо відповів Горацій. — Не можу... я ... зрозумій мене... вони і так нещасні люди...

— Річ у тому, що Беневельські живуть у квартирі, в якій колись мешкав рецидивіст Принц, який разом із моїм братом Миколою пришили професора Басаврюкова, батька Лідії Карлівни, а скарб, що оцінюється у сотні мільйонів

доларів, заховали у комірчині, в стіні. Брат Микола довірив мені ту таємницю. Отож я маю намір добути той скарб і махнути з ним за кордон.

— Як?! — вирвалось у карлика. — Ти хочеш убити... Таїсу?! Адже вона прикута до ліжка!

— Ні в якому разі, — заперечив Бізон. — Хочу скористатися наркозом.

— Але ж це... — Горацій не договорив, бо Бізон ухопив його за горло і так здушив, що той важко захрипів. — Скажеш кому, пришию і не посміхнусь!

Кілька хвилин бідолашний карлик відхекувався і відкашлювався.

— Вибач мені, Горацію, — сказав Бізон. — Я довірив тобі таємницю про всяк випадок, якщо мене уб'ють.

— Борисе! — прошепотів карлик.

— Ти не хвилюйся, адже моя кличка — Бізон. А бізони дуже сильні та виносливі тварини. Навіть тигри бояться їх. Я вже не кажу про вовкодавів, — і він голосно розреготався.

Посидів ще деякий час, щось обмірковуючи, потім підвівся, потиснув карлику на прощання руку і садом рушив геть із Сорочого Броду, на ходу докинувши:

— Прощавай, Горацію!

— Щасти тобі, Борисе! — відповів той.

Кілька хвилин він сидів біля розчиненого вікна і дивився на зорі. Вони, здавалося, насміхалися над ним. Десь за рогом загуркотів мотоцикл і спинився біля подвір'я Горація. Білявий парубок заглушив мотор і гукнув:

— Горацію! Ви вдома?

Карлик вийшов до нього.

— Чого тобі? — непривітно запитав.

— Вам передали ось це, — парубок, іронічно вміхаючись, поклав до рук Горація великий букет хризантем та листа, скочив на мотоцикла і увімкув запалення.

— Хто передав? — здивовано запитав Горацій.

— Якась жінка з Северинівки, — відповів той і з гуркотом зник у темряві ночі.

Карлик зайшов на веранду, увімкнув світло, видобув з конверта листа і прочитав: "Добрий день, Горацію! Пише

до Вас пані Беневельська. Може, розсердились чомусь на нас, бо вже давно не були, і я вас уже давно не бачила на цвинтарі біля могили вашої бабусі. Якщо ви не держите на нас зла, завітайте завтра. У Таїси день народження. Ці квіти я зірвала у себе біля двору, хай вони нагадують вам про нас, адже ми вас поважаємо і любимо... Беневельська".

З очей Горація поволі поповзла сльоза і впала додолу. Потому він зняв зі стіни гітару, сів біля розчиненого вікна і тихо заспівав: "Вже давно відцвіли хризантеми в саду..."

ЗМІСТ

ПРО АВТОРА

1957 р. Закінчив Київську художню школу.

1959 р. Картина "Портрет вчительки" експонувалася на всесвітній виставці у Відні (Австрія).

1964 р. Закінчив Українську Академію мистецтв.

1973 р. Одержав медаль імені Куїнджі за пейзаж "Київський річковий порт" на виставці у Жданові (нині Маріуполь).

1991 та *1996 рр.* Персональні виставки в Українському фонді культури.

9— 11 червня 2000 року. Київ. Диплом учасника V Міжнародного арт-фестивалю.

Неодноразово виставлявся на обласних, республіканських та Всесоюзній виставці "Голубые дороги страны".

Картини експонувалися в Японії та були закуплені провідними галереями: "Сучасна художня виставка" (м. Кіото), Галерея телекомпанії I.N.T. (м.Саппоро), Галерея "Вашингтон-Арт" (Токіо-Ганза), Галерея "Міцубісі Денні" (м. Окінава), Галерея сучасного мистецтва "Фішерманз Харбор" (м.Отару) і Галерея "ІНОДЕ" (м. Мацумото).

Картина "Щедрий вечір" перебуває в Канаді, в Едмонтоні (музей Альберта, Українсько-Канадський архів).Картина "Щорс та Боженко" зберігається в музеї с. Бережинка Кіровоградської області.

Чимало живописних робіт та портретів потрапили до приватних колекцій Америки, Канади, Мексики, Болгарії, Греції, Польщі, Словенії, Англії, Угорщини, Югославії, Сирії, Швеції, Нової Зеландії, Мадагаскару та інших країн.

Літературно-художнє видання

ШАБЛОВСЬКИЙ
Юрій Михайлович

Хризантеми для карлика

Детектив

Редактор *С. В. Цушко*
Художнє оформлення *Н. В. Михайличенко*
Технічний редактор *Т. М. Мацапура*
Комп'ютерна верстка *О. Є. Кочубей*
Коректор *В. П. Зуб*

Підписано до друку 28.09.2007 р. Формат 84 х 108 $^1/_{32}$.
Гарнітура "Лазурський". Друк офсетний. Папір офсетний №1.
Умовн. друк. арк. 15,12. Обл.-вид. арк. 15,5.
Наклад 500 пр. Зам. 07-37.

Університетське видавництво ПУЛЬСАРИ.
Адреса видавництва: 04071, Київ-71, вул. Межигірська, 7/16 д.
Тел. (044) 425-12-75, 425-04-96.
E-mail: mail@pulsary.com.ua http://www.pulsary.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції, серія ДК №585 від 5.09.2001 р.

Виготовлено на ВАТ "Білоцерківська книжкова фабрика"
09100, м. Біла Церква, вул. Л. Курбаса, 4
Зам. № 7-522.

Шабловський Ю. М.

Ш13 Хризантеми для карлика: Детектив.— К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007.— 288 с.

ISBN 978-966-8767-81-4

У гостросюжетному містично-еротичному детективі розкриваються найпотаємніші закутки душі та психіки сучасної людини. Наукові гіпотези, що межують із містикою, могутність людського духу, захоплюючі події тримають читача в напруженні від першої до останньої сторінки.

ББК 84.4УКР6

ISBN 978-966-8767-81-4

Юрій Шабловський · Хризантеми для карлика

Юрій
Шабловський

Хризантеми
для карлика

Юрій Шабловський · Хризантеми для карлика